

91/ 955-

37653 C

L. 01: 22 16.

1. p. 207

11/17. 250
Rövid Földírás

a' l e g

1389

ujabb polgári változások szerint

Tanuló Ifjak' számára.

I r t a

K i s P á l

Győr Megyei Pap, és Nevelő.

PROF. DR. ALEX

KÖNYVTÁRA

Eugenü Talozy

B é c s b e n ,

1 8 1 8 .

Quod munus Reipublicae adferre majus meliusve possumus,
quam si docemus, atque erudimus juventutem?

Cic. d. Div. II. 4.

Handwritten signature or scribble at the bottom of the page.

E l ő s z ő.

Forró kívánságom Hazámnak tehetségem, 's kötelességem szerint használni; ismét, néhány Barátimnak javallása, hogy e' hazafiui adómat a' jelenvaló munkának, mellyet kéziratban Nevendékjeim már jó üdeig használtak, sajtó alá bocsáttásával kezdgyem el fizetgetni, bírának annak ki adására. — Ifjainknak tanuló könyvet nyújtok kezökbe; azért a' könnyű értelmesség' kára nélkül rövid értekezésekkel szükség vala élnem. — A' Matematika földírást, melly nélkül lakhelyünknek gyökeres ösmere-tével senki sem dicsekedhetik, tettem, a' mint kelle, alapúl; a' Természeti, és Polgárföldírást pedig, csak a' mennyiben az előforduló tárgyak' elnevezése, azoknak helyes képzelete megkíváná, érintettem. Az országok' leírásában az Austriai Birodalomra, ebben pedig (természetessen) kedves Hazánkra — leginkább fordítottam figyelmemet; azonban nem akarék (nem is érne oda tehetségem) mindenre ki terjedő földírást adni Hazámról; hanem csak,

hogy Ifjaink egyéb tartományoknál Hazájokat (kötelességök szerint) jobban ösmervén, azt tanúllyák érdeme szerint becsülni, nem pedig — midőn idegen országokról hallanak fennyeen beszélni, azt — tudatlanúl, háladatlanúl, igazságtalanúl megvetőleg illetni! szóval: jó Hazafiakat formálni — vala tellyes szándékom. Azért, derék Marienburgal *) én is reménylem, senki sem vesz kemény ítélete alá azért, hogy mért többet nem — vagy talán, hogy mért kevesebbet nem tettem. — A' sokszor elő forduló (többnyire német) mértföldekkel, ismét a' grádicsok', perczenetek', és népesség' számával, 's a' t. nem kell erőszakosan terhelyni az emlékezetet, hanem csak szóközben (tetszés szerint) fel vetni, másokkal öszve illetni; gyakran így cselekedvén, majd önkínt is az emlékezetbe nyomódnak. Végre, az egész munkát kérdésekbe foglaltam; e' módot, bármint berzenkedgyenek ellene némelly inkább hiú képzelődéshez, mint valóságához ragaszkodók, czélyomnak elérésére több évek óta gyűjtött tapasztalásaim legalkalmasabbnak bizonyították.

Íráom Bécsben. Május 4én 1818.

Kis Pál.

*) lásd: Marienburg' előbeszédgyét e' munkájában: Geographie des Großfürstenthums Siebenbürgen.

B é v e z e t é s.

1. *Mit nevezünk világnak?*

Ama' számlálhatlan külömbféle testeket, melyeket érzékszereinkel tapasztalunk, úgymint: a' csillagokat, napot, holdat, földet, és az ezen levő állatokat, növényeket 's a' t. öszveséggel világnak nevezzük *).

2. *Mind egyállapotuak e' a' világi testek?*

Nem. — Némellyek önnön magoktól világítanak, mint: a' nap, és az álló csillagok' serege; mások ellenben kölesönös világgal élnek, mint: a' bojgó csillagok, ezeknek számához tartozik a' mi földünk is.

3. *Mennyire megy az állócsillagok', vagy is napoknak száma?*

Lehetetlen azt meghatározni. — Ki vehetné számba csak ama' tündöklő pontocskákat is, mellyekkel egy kiderültt Éj szemünket gyönyörködteti! — Hát még Herschel' csőjével hány millió álló csillagok (stellae fixae) fedeztetnek fel, mellyeket mesterséges látó csők nélkül nem is gyanithattunk volna! **).

*) Szoros értelemben lakhelyünket, a' földet is világnak nevezzük.

**) Todós Bode Berlinben leg jobb égi rajzolatot adotttki.

4. *Mért neveztetnek ama' testek, mellyek a' naptól kölcsönözik világosságokat, bojgó csillagoknak?*

Azért, mert kissebb, vagy nagyobb távolságban a' nap körül forognak, vagy is bojognak *).

5. *Hány illy' bojgó csillag van a' mi napunk körül?*

Öszveséggel 11 bojgó csillag (planeta) van. — A' naptól való távolságok szerint illy rendben következnek:

A' bojgó csillagok' nevei.	a' naptól távol es- nek.	a' napot körül- futtyák.
1. Merkurius. - - -	8,000,000 mértf.	88 napok alatt.
2. Venus. - - - -	15,000,000 mértf.	225 nap:
3. Föld. - - - -	20,851,500 mértf.	1 eszt. 5óra. 48'
4. Márs. - - - -	34,000,000 mértf.	1 eszt. 322 nap.
5. Vesta. — 1807ben Olbers fődözte fel.	49,000,000 mértf.	3 eszt. 218 nap.
6. Juno. — 1804ben Harding fődözte fel.	55,600,000 mértf.	4 eszt. 127 nap.
7. Czeres. — 1801ben Piazzi Palermóban fődözte fel.	57,700,000 mértf.	4 eszt. 218 nap.
8. Pallas. — 1802ben Olbers Bremában fődözte fel.	57,751,000 mértf.	4 eszt. 241 nap.
9. Jupiter. - - - -	108,000,000 mértf.	11 eszt. 314 nap.
10. Saturnus. - - -	199,000,000 mértf.	29 eszt. 169 nap.
11. Uranus. — 1781ben Herschel Báthban Angliában fődözte fel.	400,000,000 mértf.	83 eszt.

6. *Vannak e' még más testek is, mellyeket a' nap világít?*

(Még 18 holdak, vagy is al rendü bojgó csillagok (satellites planetarum) vannak, mellyek némelly bojgó csillagok körül forogván, azokkal egyszersmind bojognak a' nap körül is. — Ezeken kívül még több

*) a' bojgó csillagokat másképp' Planetáknak is hívjuk, ezen görög igétől *πλαναομαι* bujdosni, bojogni.

üstökös csillagok (cometae) futtyák hosszú kerekded pályájokat a' nap körül.

7. *Hány bojgó csillagnak van különös holdja?*

Csak négynek. — úgymint: a' földnek 1. — a' Jupiternek 4. — a' Saturnusnak 7. — az Uranusnak 6. —

8. *Miféle tudomány ad e' világ' testeiről bővebb ismereteket előnkbe?*

A' csillagvizsgálás' tudománya (astronomia).

9. *Mi e' könyvben melyik világtestről akarunk bővebben értekezni?*

Egyedől lakhelyünkről a' földről.

10. *Miképp' nevezetik ama' tudomány, melly a' földet velünk meg ösmérteti?*

Földírásnak, vagy Geografiának *).

11. *Hányféleképp' tekinthetjük e' földet?*

Háromféleképp'. — 1ör mint bojgó csillagot, 2or mint külömbféle merő, és híg részekből álló testet. 3or mint több társaságokban különös törvények alatt élő nemzeteknek lakhelyét, — és így a' földírás háromféle lehet, az első tekintetben Matematika. — a' másodikban Természeti — a' harmadikban Polgári.

Mathematika Földírás.

1. *Miről szól a' Matematika Földírás?*

A' földnek formájáról, nagyságáról, maga —

*) ezen el nevezés e' két görög szóból ered γῆ föld, és γεωγραφία írás.

és a' nap körül való forgásáról, és az innen támadó következtetésekről.

2. Milyen formája van a' földnek?

Gömböly formája, melly mindazon által két ellenvetett részen fellül, és alól valamennyire horpadtt, mint a' narancs. — Annak, hogy a' föld gömböly formájú, elegendő bizonyossága az, hogy a' földet körül lehet hajózni. — Magellan Ferdinand Portugalus volt az első, ki 1519ben a' földet körül hajózta, azolta pedig ezen utazás már mint egy 30szor megtörtént; különös megjegyzést érdemelnek a' következő bátorszívű föld körül utazók:

- 1) Drake Ferencz. — 1577 — től — 1580. ig.
- 2) Dampier. — — 1689 — „ — 1691.
- 3) Anson György. — 1740 — „ — 1744.
- 4) Biron. — — 1764 — „ — 1766.
- 5) Vallis, és Carteret. 1766 — „ — 1769.
- 6) Bougainville. — 1766 — „ — 1769.
- 7) James Cook 3szor utazta körül a' földet:
 - a) Edeavour (próbatévő) hajón. — 1768 „ 1771.
 - b) Resolutio hajón. — — — 1772 „ 1775.
 - c) ismét azon Fregatton. — — 1776 „ 1780.

3. Le lehetne e' a' földet is, valamint más tárgyakat, p. o. egy magas tornyot, házát, mesterségesen rajzolni?

Az ember mindennek mestere! valamint a' föld' különös részeinek, úgy magának az egész gömböly testnek le razolásában is módot talált; már, az egész föld vagy mint két fély gömböly rajzoltatik a' papirosra, vagy pedig a' két fély gömböly össze illetve valami akár kemény papirosból, akár fából készült golyóbisra ragasztatik, és ekkor földképének (globus terraqueus) helyessen neveztetik; ha pedig a' rajzolat a' földnek csak némelly részét, p. o. Európát mutattya, akkor így nevezhettyük: Europa' képe (mappa Europae), és így minden országokról különösen *).

*) Bode Ur Berlinben, és Zeune Veimárban 1812ben leg haszonvetetőbb földképeket adtak ki.

4. *Mire valók ama' kerekded lineák, mellyek háló gyanánt látszanak a' föld' képén?*

Kivált képpen arra valók, hogy minden Tárgyakat, p. o. országokat, városokat, 's a' t. ugyan azon meghatározott helyben megtalálhassunk, mellyet azok a' föld' színén valósággal el foglalnak.

5. *Hány féle lineák vannak a' föld' képén?*

Két féle, úgymint: nagyobb, és kisebb lineák. — a' nagyobbak két egyenlő félre oszttyák a' földképet, ilyenek: az egyenlítő linea (aequator) déli linea (meridianus) a' láthatár (horizon) a' napút (ecliptica) — a' kisebbek nem oszttyák fel egyenlően a' földképet, ilyenek: a' naptérítők, (tropici) és a' sarki körök (circuli polares).

6. *Honnan származik a' kerek lineáknak ime' külömb-sége?*

A' földnek horpadtt gömböly formájától, melly középben leg inkább domboru, ezen túl pedig alól, és fellyül minél távolabb annál keskenyebb,

7. *Miképp' oszttnak fel e' kerek lineák?*

360 részekre, vagy is grádicsokra, (o) ismét minden grádics 60 perczenetre, (') minden perczenet pedig 60 másodperczenetre (").

8. *Mi okozza a' nappalt, és éjszakát?*

A' földnek maga körül való forgása, melly 24 órák alatt meg esik; azon részen, melly forgás közben a' napnak fordul nappal, — ama' részen pedig, melly a' naptól el fordul, éj van.

9. *Minő hasonlatossággal lehetne ezt még érthetőbbé tenni?*

Igen könnyen meg lehet érteni, ha p. o. egy gömbölyt gyertya világnál újaink között forgatunk, a' gömbölynek egyik fele világos, a' másik sötét leszsz; már, képzeljük a' gyertyavilágot napnak, a' gömbölyt földnek, és az egész tüneményt azonnal meg értettük! — hogy pedig a' forgatást még könnyebben megtehessük, szúrjunk egy vas vesszőt a'

gömbölyön által, melly tengely gyanánt szolgállyon, úgy hasonló képpen gondollyunk illy egyenes lineát, (veszszőt) a' földgömbölyön is által húzva, mintha a' föld is úgy forogna e' körül, mikepp' a' kerék tengelye körül, azért e' képzeltt lineát föld' tengelyének nevezzük.

10. *Hány helyen érnti meg a' föld' tengelye szükségképpen a' föld' színét?*

Csak két helyen; lör ott, hol be megy, 2or ott, hol kijön; ezen általérő földtengely 1709 mértföldnyi hosszúsága.

11. *Mikepp' nevezhettyük ama' két pontokat, mellyekben magát a' föld' tengelye a' föld' színén ki dűgja?*

Mivel a' föld minden 24 óra folyás alatt, mint az ajtó sarkában, e' pontok körül megfordúl, azokat **s a r k o k n a k** (poli) nevezhettyük.

12. *Mit hívunk láthatárnak, (horizonnak)?*

Ama' nagy kört, (circulust) melly az égi képzeltt üres gömbölyt két egyenlő félre oszttya; úgy, hogy az egyik fele fellyül, a' másik alól esik. — Ezen láthatár a' mesterséges földképen (in globo artificiali) ama' fa kör által jelentetik ki, melly a' földképet középen körülfogja.

13. *Teszünk e' mindazon által valami különböztetést a' láthatárban?*

Külömböztetést teszünk a' valóságos láthatár, (horizon verus) és a' tetsző (apparens) láthatár között. a' valóságos láthatárról a' 12ik szám alatt szözlottunk; a' tetsző láthatár pedig azon környéke a' föld' színének, mellyre, ha sík mezőségen, vagy valami magas helyen környültekintek, az ég, mint fél üres gömböly, le borúlni látszik *).

*) a' láthatárnak két sarka (polusa) van, az a' pont, melly fejem felett van tetőpont, (punctum) verticale, v. Zenit) melly ennek ellenében a' másik égi fél gömbölyön van talppont, (punctum pedale. v. Nadir).

14. *Változhatók e' a' láthatárnak ime' két ponttyai?*

Valahányszor változtattuk álló helyünket, annyiszor változtattuk tető, és talppontunkat, következőképpen láthatárunkat.

15. *Egy helyben látjuk e' mindenkor a' napot láthatárunkon?*

Nem! más helyen jön fel, és más helyen tűnik el, ismét máshol látszik délben a' nap. — Ama' tájékat, hol a' nap láthatárunkra emelkedik, keletnek; hol estvéként letér, nyugottnak; a' merre nappali 12 órakor áll, délnek; ama' tájékat pedig, melly délnek egyenesen ellenében van, éjszaknak nevezzük. — Tehát 4 fővilágtájékok (plagae mundi) vannak: 1) Kelet, 2) Nyugott, 3) Dél, 4) Éjszak. — Azonban vannak még olly tájékok is, mellyekről nem lehet egész meghatározással mondani, hogy, vagy keletre, vagy nyugottra 's a' t. legyenek helyhezítetve, hanem lehetnek p. o. éjszak és kelet között, akkor tehát az olly tájékat éjszak keletnek kell mondani, és így tovább, — innen, ismét e' négy mellék tájékok támodnak: éjszakkelet, — keletdél, — délnyugott, — nyugottéjszak *).

16. *Miképp' erányozhattuk el a' négy világtájékokat?*

E' képpen: ha nappal 12 órakor a' napnak arczal fordulunk, tudhattuk, hogy dél arra van, hától pedig délnek egyenesen ellenében éjszak, balról kelet, jobbról nyugott. — ha pedig a' felkelő napra tekintünk, hától nyugott, balra éjszak, jobbra dél esik.

*) Minden kör (circulus) 360 grádicsokra van fel osztva, a' láthatár (horizon) is kör, tehát ez is 360 grádicsokból áll; már, mivel a' láthatár a' négy világtájék által 4részt osztatik, mindenik részre 90 grádics jön, mellynek fele 45, és így ama' tájék, melly a' 45ik grádics alatt van, azon két főtájéknak öszvetevéséből neveztetik el, mellynek közepében fekszik.

17. *Mit értünk az egyenlítő lineán ?*

Ama' nagykört, melly a' két sarkoktól egyenlő távolságban a' földgömbölyt északi, és déli két egyenlő felekre oszttya.

18. *Mekkora a' földnek kerülete ?*

Ezt az egyenlítő lineából könnyen ki lehet tanulni. Az egyenlítő 360 grádicsokra osztatik fel, mindenik e' grádicsok közül 15 mértföldet tesz, tehát, $(360 \times 15 = 5400)$ az egész földnek 5400 mértföldnyi, vagy is, (egy mértföldet két órára számlálván) 10800 órányi a' kerülete. — Ha tehát valaki a' földet meg akarván kerülni, egyenes lineában naponként 10 óráig mehetne, 1080 napokat, — az az, csak nem 3 esztendőt töltene úttvában. — ha gondolattal az egyenlítő alatt a' földgömbölyön által egyenesáltaléró lineát (dīametert) húzunk, azon általéró 1719 mértföldnyi leszsz *).

19. *Mi nevezünk napútnak ?*

A' naput (ecliptica) ama' nagy kör, melly az egyenlítőt két felől által vágja, úgy tetszik a' szemnek, mintha a' nap ezen körben tenné pályáját földünk körül, innén neveztetik e' pályya napútnak. — Azonban pedig a' föld szüntelen tengelye körül forogván, egyszersmind a' napkörül is hoszszú kerekded pályában forog; ez a' pályya, mellyet földünk a' nap körül 365 napok, 5 órák, 48' és 45" alatt befut, 129,000,000 mértföldnyi. — Ezen ferde pályya a' 12 hónapok' száma szerint 12 részre osztatik, melly részek 12 égi jegyeknek neveztetnek.

20. *Mit nevezünk tehát egyszer'smind égi jegykerületnek ?*

Az égi jegykerület (zodiacus) az, mellyben 12

*) tehát 10 mértföldnyivel vastagabb a' föld az egyenlítő alatt, mint a' sarkok alatt; ez a' különbség a' földgömbölynek horpadttságából következik. — lásd a' 10 — és 18 kérdés' utóllját.

csillagok különösen megjegyeztetnek, és el neveztetnek ; e' 20° Szélességű kerületben van a' naput is, azért, ha a' nap valamelly csillagot, e' kerületben tetszőképp' mozdulván, szemeink elől el takar, azt mondgyuk, hogy a' nap ebben, vagy amabban a' jelben van.

21. *Mellyek e' 12 jegyek, vagy csillagok?*

Az éjszaki 6 jegyek e' következők:

- 1) Υ kos.
- 2) ♈ Bika.
- 3) ♊ Kettős.
- 4) ♉ Rák.
- 5) ♏ Oroszlány.
- 6) ♍ Szüz.

a' déli 6 jegyek pedig ezek:

- 1) ♎ mérték.
- 2) ♏ skorpió.
- 3) ♐ nyilas.
- 4) ♑ bak.
- 5) ♒ vízöntő.
- 6) ♓ halak *).

22. *Vannak e' még más kerületek is a' földképén, melyek az egyenlítővel egykőzűek (paralleli)?*

Még 4 egykőzű kerületek vannak ; az éjszaki fél gömbölyön kettő, — a' déli félgömbölyön is kettő.

23. *Miképp' neveztetnek e' négy egykőzű kerületek?*

Az egyenlítőn alól, és fellül 23° 30' távolságban lévők nap t é r i t ő k n e k (tropici) neveztetnek; éjszak-

*) ezen el nevezését a' csillagoknak már 2000 estendők előtt találták fel az Egyiptusiak, akkor valóban közel volt e' csillagokhoz a' nap, hanem azóta már jóval tovább mozdultak ezen égi testek, úgy, hogy a' mi üdönkben azon helyen, mellyben p. o. valaha a' kos látszott, a' következő jegy — a' bika szemléltetik. 's a' t.

ról ugyan a' rák' naptérítője, délről pedig a' bak' naptérítője, (tropicus caneri, — tropicus capricorni).

A' sarkoktól 23° 30' távolságban ismét találtnak olly kerületek, mellyek az egyenlítővel egyközűek; a' felső — északi sarkkerületnek, (circulus polaris arcticus, s. borealis, s. septentrionalis) — az alsó — déli sarkkerületnek) (circulus polaris antarcticus, s. australis, s. meridionalis) neveztetik.

24. Honnan származnak az esztendő' négyrészei?

A' napnak az egyenlítőől éjszak, vagy dél felé való távozásából. Ha a' nap a' rák' naptérítőjében, tehát az egyenlítőől leg meszszebb, nekünk pedig legközelebb áll; akkor leg hosszabb nap, és nyár' kezdete van nálunk; azután mint egy vissza tér a' nap, azért neveztetik a' kerület is, mellyben a' rákjegy esik naptérítőnek. — Ha az egyenlítőbe jut a' nap, akkor nap, és éj egyenlő, és ősz' kezdete van nálunk. A' nap ki indulván az egyenlítőből dél felé a' bakjegybe megy, ekkor nálunk leg rövidebb nap, és tél' kezdete van. Ismét vissza tér e' jegyből a' nap, melly azért baknaptérítőjének mondatik, és az egyenlítő felé halad, mihelyest az egyenlítőbe ér, azonnal nap, és éj egyenlő, és a' kellemetes tavasz kezdődik; a' nap az egyenlítő el hagyván, ismét a' rák' naptérítőjébe jut, és így megkerülte pályáját, — le folyt egy esztendő *)!

*) a' mint már fellebb megjegyeztük a' nap az ő uttyát (vagy is inkább a' föld a' napkörül való hosszu pályáját (365 napok, 5 órák, 48' és 45'' elvégzi. — ezen órák, és perczenetek, mellyek egy közönséges esztendőben el hagyatnak, minden negyedik esztendőben egy napnyi időre, azaz 24 órára szaporodnak, azért minden negyedik esztendő egy nappal több, vagy is 365 napok helyett 366 napokat számílal. Mi Magyarok az illyen esztendőt Szökő esztendőnek hívjuk, a' napot pedig, melly mindenkor Februárius' 29ikét teszi, Matyás' ügrásának mondgyuk. — Ha kívánom tudni, hogy e' vagy amaz esztendő szökő esztendő e', az esztendő számát, mellyben élek 4el kell fel osztanom, — marad valami? akkor közönséges esztendő, — ha pedig semmi sem marad, akkor szökő esztendő van.

25. *Mikor lép' a' nap különösen mindenik jegybe?*

1) a' kosjegybe (♈) Marcius' 20kán, — ekkor, mivel a' nap függőleg (perpendiculariter) a' föld' közepére sűt, nálunk az éj egyenlő hosszúságu a' nappali üdövel.

2) a' bika' jegybe (♉) Aprilis' 20kán ekkor a' nap éjszakfelé naponkint fellebb jönni látszik, következésképpen nyólnak, vagy is szaporodnak a' nappali órák, az éj pedig annytval rövidül.

3) a' kettős jegybe (♊) Május' 31kén.

4) a' rákjegybe (♋) Junius' 21kén, ennél fellyebb a' nap nem megy, — ekkor van a' nyár' kezdete.

5) az oroszlány jegybe (♌) Julius' 23kán.

6) a' szűzjegybe (♍) Augustus 23kán.

7) a' mértékjegybe (♎) September' 23kán, ekkor ismét a' nap olly' hosszú mint az éj, és az ősz kezdődik.

8) a' Skorpiójegybe (♏) Oktober' 23kán.

9) a' nyilasjegybe (♐) November' 22kén.

10) a' bakjegybe (♑) December' 21kén, ekkor van legrövidebb nap, és a' télnek kezdete. — Decembernek 20kán leg közelebb esik földünk a' naphoz, mindazonáltal nem melegithet a' nap, mert mihozzánk igen ferdén jönnek sugarai.

11) a' vízöntőjegybe (♒) Januarius' 20kán, ezen túl ismét hosszúlnak a' napok.

12) a' halak' jegybe (♓) Februarius' 18kán ezen túl, mivel a' nap mind inkább a' tetőponthoz közelit, a' nappali üdő is hosszabb lesz.

26. *Hol érezteti a' nap leg inkább, és hol legkevesebbé erejét?*

Ott, hol a' nap függőleg bocsátja sugarait, leg nagyobb héység! különben pedig, minél hárántékosabban jönnek a' sugarak, annál hidegebb van. — azért, mivel a' melegítő sugaraknak befolyása lépcsőként terjedel a' föld' színén, a' meleg, és hidegre nézve öt részekre, melyeket öveknek (zonae) hívunk, osztatik el a' földgömböly.

27. *Melleyek ezen 5 övek: és meddig terjednek?*

1.ör a' heves öv (zona torrida) az egyenlítőn két.

felől a' naptérítőig (usque ad tropicos) terjed, 47° szélességű, vagy 705 mértföldnyi, e' térben a' nap-
nap sugarai függőleg esnek a' lakosokra, azért a'
hőviség itt felette nagy.

2-or. Két mérsékeltt övek (zonae temperatae) az
éjszaki sarkkerülettől fogva a' ráknaptérítőig; ismét
a' déli sarkkerülettől fogva a' baknaptérítőig, min-
denik 43° vagy is 645 mértföldnyi szélességű, a' nap
hárántékosan bocsátja e' tájékokra sugarait, azért
szerfelett se hideg, se meleg nem lehet e' térben.

3-or. a' két hidegöv (zona frigida) a' sarkoktól
fogva a' sarki kerületekig 23° 30' szélességben.

Jegyzés. ha az egész föld 1000 egyenlő részekre fel
osztatik, azokból 398 részek jutnak a' heves öv
alá, — 520 a' mérsékeltt öv alá, — 82 részek
pedig a' hideg övek alá, — milly bölcsen van
tehát a' földnek naperánt való helyheztetése el-
rendölve a' mindenható Alkotótól!

28. Mit értünk a' *mathematika éghajlat'* (*clima mathe-
maticum*) nevezete alatt?

A' matematika éghajlat' nevezete alatt érttyük
amaz egyközű nagyobb, és kisebb kerületeket, mel-
lyek a' földet a' szerint oszttyák fel, a' mint az a
naptól külömbféleképp' hosszszabb, vagy rövidebb
üdőben világosittatik meg. — Az egyenlítőn két felől
36 illy' éghajlatokat számlálunk. — 1ör. számlálljuk
azon tájékokat, mellyek az egyenlítő alatt, és ahoz
közel vannak, a' hol tudni illik nem megy többre
az esztendőben meg eső leghosszszabb, és legrövidebb
napközött való külömbség egy óránál. 2or. azon tá-
jékokat számlálljuk, mellyek az egyenlítőn két felől
ugyan az egyenlítőn túl olly' távolságban fekszenek,
hogy a' leghosszszabb, és legrövidebb napközött való
külömbség már két órára nyöl, és így tovább 24 ég-
hajlatokig. — A' sarki kerületektől fogva a' sarkokig
12 éghajlatokat számlálunk, a' hol tudni illik az
egyik éghajlattól a' következőig 15 napnyi a' külömb-
ség, miglen a' sarkok alatt a' 6 hónapig tartó nap-
pal, az ugyan 6 hónapig tartó éjt fel válttya.

Jegyzés. A' kétfély gömbölyön lévő szélesség' grá-
dicsasai alatt ennyire mennek a' leghosszszabb
napok.

Grádics	o	alatt és	o	perczenet alatt	=	12	órákra.
16	—	44	—	—	=	13	=
30	—	48	—	—	=	14	=
41	—	24	—	—	=	15	=
49	—	2	—	—	=	16	=
54	—	31	—	—	=	17	=
58	—	27	—	—	=	18	=
61	—	19	—	—	=	19	=
63	—	23	—	—	=	20	=
64	—	50	—	—	=	21	=
65	—	48	—	—	=	22	=
66	—	21	—	—	=	23	=
66	—	32	—	—	=	24	=

A' 66 grádicson 32 perczeneten túl már nem napokra, hanem hónapokra nevededik a' nappali üdő, melly a' sarkok alatt 6 hónapig tart.

29. *Mellyik lineát hívjuk déli lineának?*

Ama' képzeltt lineát, mellyben a' nap délben áll. — ez a' földképen azon kerületek által jelentetik ki, mellyek a' sarkokon, és egyenlítőn által menvén, a' földképet két egyenlő keleti, és nyugotti részekre fel oszttyák.

30. *Hány déli lineák vannak?*

Valahány pont van a' föld' színén, annyi déli linea is van, mert a' föld minduntalan forog, következésképpen minden perczenetben más meg más déli lineának is szükség lenni, mert más meg más pontok jönnek fordulás közben a' nap alá. — Azért az egyféle déli linea alatt élő embereknek ugyan egy üdőben van delek.

31. *Mi hasznát vesszük a' déli lineának?*

A' déli linea által határozzuk meg a' helyeknek hosszúságát; már, hogy ez helyessen véghez mehessen, és bennünket mások is meg érthessenek, szükséges, hogy ama' 36 déli lineák közül, mellyek a' földképen közönségesen látszanak, egyet mint elsőt, mellytől fogva a' hosszúság' grádicsait számlálhassuk, tekintsünk, illy, első déli lineának többnyire ama' szélessége által megkülömböztetett

linea vétetik, melly Ferro Kanariai szigeten által van húzva.

32. *Mit értünk a' földi hosszúság' neve alatt?*

A' földi hosszúság' (longitudo geographica) nevezete alatt érttyük valamelly helynek az első déli lineától való távolságát; itt szükség meg jegyezni, hogy kétféle, keleti, vagy nyugotti földi hosszúság lehet, a' mint az egyenlítő két felé osztva az első déli lineától vagy keletre, vagy nyugotra nyúllik el; — ismét, hogy ama' ponttól, mellyen élünk, a' földön egy hely sem lehet 180 grádicsoknál tovább.

33. *Mikepp' talállyuk meg valamelly helynek hosszúságát?*

A' meghatározott első déli lineától kezdvén az egyenlítő' grádicsait mind addig kell számlálni, míg ama' helyre érünk, mellynek hosszúságát meg tudni kívánnjuk, ha pedig azon hely felett, mellynek földi hosszúságát keressük, nincsen déli linea húzva, annak ama' rézkört teszszük fölibe, melly a' földképet körül fogja; és így — az egyenlítő' grádicsainak száma a' földi hosszúságot meg mutattya. p. o. a' Ferro szigeten által húzott első déli lineától számlálván, Madrid $14^{\circ} 26'$ — Bécs 34° — Buda pedig, kedves Hazánk' anyavárosa $36^{\circ} 50'$ földi hosszúságban van.

34. *Mit értünk a' földi szélesség' neve alatt?*

A' földi szélesség' (latitudo geographica) neve alatt érttyük valamelly helynek távolságát az egyenlítőtől, — szükség itt meg jegyezni, hogy kétféle, éjszaki, vagy déli szélesség lehet, a' mint valamelly hely az egyenlítőn túl vagy az éjszaki, vagy déli fél gömbölyön van helyheztetve, már az illy' helyeknek szélessége 90° többre nem mehet, a' mint a' földképen a' rézkörnek fel osztása meg mutattya, mivel a' 360 grádicsokra osztott déli kerületben az egyenlítőtől csak 90° lehetnek akarmellyik sarkig.

35. *Mikepp' talállyuk meg valamelly helynek szélességét?*

Mindaddig forgassuk a' földképet, míg ama' hely, mellynek szélességét keressük, a' réz kör alá jut, ekkor az egyenlítőtől kezdvén, számlállyuk meg a'

részkörbe, mint fel vett déli lineába vésett grádicsokat, sőt, hogy helyessebb meg határozást tehessünk, még a' perczeneteket is ama' helyig, mellyet fel keresztünk; így osztán — a' részkörön olvasott grádicsok' száma a' földi szélességet, melly sark emeletnek, vagy magasságnak (elevatio poli) isneveztetik, elő adgya. p. o. Mádrid $40^{\circ} 25'$ — Bécs $48^{\circ} 10'$ — Buda $47^{\circ} 30'$ szélességben van.

36. *Hány mértföldet tesz egy ilyen grádics?*

Az egyenlítőnek, és déli lineának grádicscsai egyenlők, mindenik 15 német, vagy is $13\frac{1}{2}$ magyar mértföldet tesz. — De az egyenlítővel egyközű kerületeknek grádicscsai, mivel a' földnek horpadtt gömböly formája miatt az egyközű kerületek minél tovább esnek az egyenlítőtől természetesen annál keskenyebbek, egyenkint ennyi mértföldet nem tehetnek; azért, az egyenlítő a' föld' közepén menvén el, ugyan 5400 mértföldnyi, de az egyenlítővel egyközű, és attól 352 mértföldnyi távolságban lévő naptérítő (akar ejszaki, akardéli) csak 4952 mértföldet tesz. — a' sarki kerület pedig (ismét akar éjszaki, akar déli), melly 997 mértföldnyire esik az egyenlítőtől, csak 2153 mértföldet foglal magában. — Tehát az egyenlítőnek egy grádicscsa 15, — a' naptérítőnek egy grádicscsa $13\frac{1}{2}$ — a' sarki kerületnek pedig egy grádicscsa nem éppen 6 mértföldnyi.

Ez a' tábla az egyenlítővel egyközű, attól különböző távolságban lévő, következésképpen mind inkább kisebbbedő kerületeknek, és grádicscsaiknak fogatkozását terjeszti elő:

Az egyenlítő 5400 mértföldnyi, — tehát ennek
1 gradicscsa tesz — 15 mértf.

Az egyenlítőtől 10° lévő

			tehát ennek		
egy közű kerület tesz			5318 1 gradicscsa	—	14,775
20	—	—	5074	—	1,49
30	—	—	4676	—	12,99
40	—	—	4137	—	11,49
50	—	—	3471	—	9,64
60	—	—	2700	—	7,50
70	—	—	1847	—	5,13

80	—	—	938	—	—	2,60
90	—	—	0	—	—	0,00

Jegyzés. A' Régiectől jönnek ezen el nevezések: földi hosszúság, és szélesség; — ök tudni illik a' földet a' közepe' táján jobban ösmerték, azért is azt ott hosszúnak lenni mondották, ellenben az északi, és déli tájakokról alig tudtak valamit, e' miatt itt a' földet keskenynek vélvén, azt ennyi, vagy amannyi szélességűnek állították.

Természeti földíras.

1. *Miről szól a' természeti földíras?*

A' természeti földíras (geographia physica) a' földnek külömbféle merő, és hig részeiről értekezik.

2. *Mi borította be a' földgömbölyt mindenfelől?*

A' levegő, melly hig, és rugós (elasticum) test, a' földgömbölyt mindenfelől be borította. A' levegőnek ama' részét, mellybe a' testek' kigőzölgései emelkednek, gőzkörnyeknek (atmosphæra) nevezzük; e' gőzkörnyékben sokféle, levegői, vízi, tüzi, és fény. lő tűnemények történnek, úgymint: szél, szélvész, — harmat, köd, felhő, eső, szivárvány, dér, hó, jég-eső, — bojgó tűz, tüzesgömböly, — napkörül való fényes kerítés, vagy napudvara, így hasonlóképp' a' holdudvara, hajnal, szürkület, 's. a' t'.

3. *Mit nevezünk szélnek?*

A' levegőnek erősebb, vagy gyengébb mozgását; ha tudni illik hirtelenül való fel melegülés, vagy meghülés által a' levegő valamelly részében el vesztí egyerányosságát, azonnal mozgásba jön, és ilyenkor azt mondgyuk: szél fúj. — A' Tengerihajósok 32 ne-
meit külömböztetik meg a' szeleknek; azonban az északi, keleti, déli, nyugotti szelek fő — a' többiek pedig mellékszeleknek mondatnak *).

*) Némelly szelek bizonyos időben esztendőnkint rendessen uralkodnak, úgy mint: a' Khinai, partok, Malákka, Sumatra,

4. *Hány részre oszttyuk a' földgömbölyt?*

Két részre, szárazra, és vízre. — A' víz $\frac{3}{4}$ részét borította el a' földgömbölynek; a' száraz pedig csak $\frac{1}{4}$ részt foglal el abból.

5. *Hány részre oszttyuk a' száraz földet?*

5 részre oszttyuk, és így nevezzük el: Europa, Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztralia. — Már, ezen öt részeknek külömb, megkülömbféle formájú, terjedésű tájékai, darabjai vannak, mellyeket különös névvel illetünk, úgymint:

Lapályos tájékok, vagy róna földek.

Valamennyire fel emelkedett halmok, vagy dombok.

Hegyek, [mellyek nagyobb magasságra fel nyúlnak.

Bérczek; vagy is hegyeknek sora, láncza.

Fok (hegyfok) vagy is tengerbe nyuló hegy, vagy bérznek eleje. — Ama' hegyeket, mellyeknek belseje gránitból áll, eredeti hegyeknek nevezzük; megjegyzést érdemel az, hogy a' leg nagyobb magasságú bérzeknek sora keletdeletről éjszaknyugottnak tartván, a' földgömbölyt mint egy körül övedzeni látszik *).

6. *Hol, és mellyik a' leg magassabb hegy?*

Csimborasso a' Kordillerás' bérzei között déli Amerikában leg magassabb hegy a' földön, minthogy (Condamine' mérése szerint) 20,502 lábnyi magasságú. — Európában pedig a' Montblanc, melly 14,676 lábnyi, leg nagyobb **).

Borneo, és Filippina szigetek között 6 hónapig délnyugotti szél fúj. — 's. a' t. — Némelly szelek pedig öldöklők, úgymint: a' Samum, Chamsin, Sirocco. 's. a' t. —

*) némellyek e' hegyekközül tüzet okádnak, azért Vulkánoknak is neveztetnek, ezeknek a' tetején való nyílás, mellyből a' láva, vagy is tüzes materia irtóztató robajjal omoly a' hegyoldalon le felé, Kráternek neveztetik.

**) a' leg újabb tudósítások szerint Azsiában, különösen Ben-

7. *Miféle hegyeket nevezünk havasoknak?*

Ama' magas hegyeket, mellyeknek tetejét örökös hó borította, havasoknak (alpes) nevezzük; a' határszél pedig, a' meddig a' hó valamelly hegyet be föd, hólineának neveztetik. — Már, külömbféle grádicsok alatt a' hólinea is külömböző; az egyenlítő alatt 14,760 — a' hevesövnök határában 12,000 — a' Pireneusokon 8700 — Helvecziának bércein 7400 — Islandiában 2892 lábnyi magasságban kezdődik, minél tovább esik az egyenlítő, a' hólinea annál közelebb jut a' földszinhez, míg végre a' leg távolabb lévő sarki tájékokat egészen ellepi.

8. *Miképp' neveztetnek még a' szárazföldnek némelly darabjai?*

Külömbféle képpen, ugymint:

Szigeteknek, (insula) e' név alatt valamelly víztől körül vett földdarabot értünk.

Félszigeteknek, (peninsula) mellyeket nem fog be a' víz egészen, köröskörül.

Földszorossainak; (isthmus) e' névvel illettyük a' száraz földnek valamelly keskeny darabját, melly két tengert egymástól el választ.

9. *Mit hívunk tengernek?*

Tengernek hívjuk ama' temérdek vizet, melly a' száraz földet körül veszi. — Valamint a' száraz föld, úgy a' tenger' feneké is egyenetlen — hegyes, völgyes, e' miatt nem is lehet egyerányos mélysége, azonban a' leg nagyobb tengeri mélység sincs egy mértföldnyi.

10. *Millyen íze, — színe van a' tenger' vizének?*

A' tengernek vize keserű sós ízű, azért az itatra alkalmatlan; mindazon által a' kisebb földközi tengereknek vizei nem annyira keserűek, mint a' nagyobb tengereké. — A' tenger' vizének többnyire halavány zöld színe van, azomban némelly tájékokban vörös, sötét kék, fekete, szöke, fejr, zavaros, tün-

gálában még a' Czimborassónál is magasabb hegyek találtak.

döklő a' tenger' vize, ismét több helyeken hinárral bé nőtt, máshól ágosbogás habarniczákkal tellyes a' tenger' síkja.

11. *Mit hívunk tenger mozgásnak?*

Tengermozgásnak mondgyuk:

1-ör a' hullámokat; mellyek vagy szélvész által támodnak, vagy az ellenfolyó tenger' vize alatt el rejtett kőszálaktól okoztatnak.

2-or a' tengernek keletről nyugott felé szünetlen tolyongását; mellyet kiváltképp' a' nagy tengereken lehet tapasztalni; ez a' mozgás a' földnek tengelye körül való forgásából következik, és a' naptérítők között, hol a' földforgás leg sebessebb, leg inkább érezhető, innen van, hogy a' nagy tengereket keletről nyugottfelé kevesebb üdő alatt által lehet evezni, mint sem nyugottról keletfelé. —

3-or a' tenger' járását; melly árodás, és apadásból áll, tudni illik: 24 óra alatt kétszer fel dagad, vagy is árod, és ugyan kétszer le szál, le apad a' tenger. — 6 óráig árod, 12 perczenetekig árodva marad, — azután, ismét 6 óráig előbbi ágyába takarodik, le apad, és 12 perczenetekig vesztég áll. Azomban némelly helyeken 9 óráig is tart az árodás, az apadás pedig 3 ig; ismét, az árodásnak magassága is különböző, némelly helyen alig 1—2, máshól pedig 40, sőt 50 lábnyira is fel emelkedik a' víz. — Ezen valóban különös tünemény a' holdnak vonzó erejétől származik; ugyan is, hold' tölttén, és újságán sokkal észre vehetőbb annak ereje, mint egyébbkor. Ide tartozandók még az örvények is, (vortices) vagy is a' víznek töleser formájú tekercselődései; veszedelmesek ezek a' hajósokra nézve ama' kőszálak miatt, mellyek többnyire a' víz alatt vannak el röjtve.

12. *Miképp' neveztetnek a' tengernek külömbféle formájú folyásai a' száraz föld közé?*

Ama' térség, mellybe a' tenger mintegy bé fúrja magát a' száraz földközé, kebelnek *), — a' tengeri

*) a' tengernek rövid benyulása a' föld közé, nem kebelnek (sinus), hanem öbölnek (Bay) mondatik.

partnak ama' része pedig, mellyben a' hajók bátor-
ságosan el álhatnak, kikötőhelynek mondatik. —
Tenger' szorossának (fretum) nevezzük a' tengernek
a' száraz föld között való keskenységét, melly által
más tenger kapcsoltatik össze.

13. *Hány részekre oszttyuk a' tengert?*

A' Tenger (világtenger, oczeán) csak egy,
melly 5 főreszekre osztatik, úgymint:

1-ör. Az éjszaki jegestenger, az éjszaki hideg
öv alatt, melly e' következő kebleket formállyá: a'
fejértengert, az Obi, ismét a' Jeniseiki, és Lenai,
's. a' t'. kebleket.

2-or. A' nyugotti világtenger; ehez tartozandók:
a' Norvégiai, Német, Balti, Atlánti, Földközi, Mar-
mori, Fekete, Azovi, Ethiopi, 's a' t. tengerek.

3-or. Az indiai világtenger; e' többnyire a' heves-
öv alatt van. — hozzá tartozandók: az Arabiai, és
Perzsai keblek, az Indiai szigettenger (archipela-
gus) 's a' t'.

4-er. A' keleti világtenger, vagy is a' csendes-
tenger; ehez tartoznak a' Japani, Kínai, Kamcsatkai
tengerek, és az éjszaki szigettenger (archipelagus)
's. a' t'.

5-ör. a' déli jegestenger; e' még előttünk ösme-
retlen.

14. *Mit számlálunk még a' vizekhez?*

A' Forrásokat, mellyekben a' víz fel buzog a'
földből — a' források patakokat, több patakok folyó
vizeket árosztanak, a' hová (közönségessen a' tenger-
be) a' folyóvíz magát ki önti, ott a' folyónak torko-
lattya. — Ha valamelly folyó víz a' tengert el nem
érvén, el enyész a' homokos pusztákon, homokfolyó-
nak nevezzük (Steppenfluß), ilyen a' Niger Afriká-
ban. — Ide számlállyuk még a' tavakat, vagy álló
vizeket is.

15. *Miképp' oszttyuk fel a' földnek terméseit?*

Három részre, úgymint: az állatok', plánták',
és ásványok' országára. Termésre nézve leg gazda-
gabb a' heves öv, a' leg drágább érczek, és kövek,
a' leg hasznosabb gyökerek, plánták, és füvek, leg

jobb ízű gyümölcs, a' leg finomabb fánemek, leg szebb, és leg jelesebb állatok a' heves öv alatt talál-
tatnak; — azomban e' termésbéli gazdagságból, ám-
bár szűkebben, a' mérsékelt öveknek is jutott; a'
sarki tájakok eránt leg mostohább a' Természet, —
sovány gyökerek, moha, holmi bogyót termő alacsony
bokrok, és vastag szőrű állatok mind ama' termések,
mellyek ott tenyészhetnek, az irámszarvas (nyarga-
lócz), és ebek is csak egy részét lakják e' szigorú
környékeknek. —

16. *Hány rendre oszttyuk az emberi nemzetet külső
formájára nézve?*

Az emberi nemzet, mellynek száma mint egy 1000
millióra becsültetik, külső formájára nézve 5 rendre
osztatik:

1-ör. emlittyük a' Fejéreket, — Európában, nyú-
gotti Azsiában, Ob, Kaspium, Ganges vizéig, e-
szaki Afrikában.

2-or. A' Sárgabarnákat, — Keleti, és Déli Ázsiá-
ban, Grönlandiában, ejszaki Amerikában.

3-or. A' Feketéket, — Afrika' közepében.

4-er. A' vörös barnákat, — ilyenek Amerikának
törzsökös lakosai.

5-ör. A' Fekete barnákat, — Ausztráliában, Ma-
lakka, Filippina, és Szunda szigetteiben.

17. *Hogyan oszttyuk fel az emberi nemzetet életmód-
gyára nézve?*

Az embereket halász, vadász, nyájörző, földmi-
velő, mesterséget űző népekre oszttyuk fel.

18. *Mit értünk a' Természeti éghajlat alatt (clima
physicum)?*

A' Természeti éghajlat (clima physicum) alatt
érttyük ama' gőzkörnyéknek állapottyát, és minémű-
ségét, melly valamelly földdarabot környékez; e'
természeti éghajlat nem csak a' földi szélességtől,
egyedül, — hanem a' tájék' fekvésétől, és a' föld'
tulajdonságától is függ. — A' tenger melléki földeknek
melege, és hidege mérsékeltébb, mint a' tengertől
távol lévőké; — minél magassabban fekszik valamelly
földtájék, annál hidegebb az, — a' rengeteg erdők

is durvábbá, azoknak ki irtása ellenben langyossabbá teszi a' levegőt, — az iszapos mocsárok', ingoványokból mérges levegő fejtiki magát, a' homokos pusztákban pedig rekkenő meleg fonnyaszt.

P o l g á r i F ö l d í r á s.

1. *Miről értekezünk a' polgári földírásban?*

A' polgári földírásban (in geographia politica) a' földről, mint több társaságokban különös törvények alatt élő nemzeteknek lakhelyéről értekezünk.

2. *Mit értünk e' név alatt: Nemzet?*

Azon emberi nagy társaságot, melyet egyféle szokás, és nyelv öszve kapcsol, másoktól különböztet; az, a' miben egyik nemzet a' másiktól gondolkodás' módgyára, ismét a' hajlandóság', és szokásra nézve el üt, Nemzeti billegnek (karakternek) nevezetik.

3. *Mit értünk e' név alatt Státus (Staat)?*

Az olyan nagyobb, vagy kisebb számú emberi társaságot, mely egyféle törvények' oltalma alatt él; tehát valamely nemzet egy, vagy több státust is formálhat, mint Német ország' lakósi.

4. *Mit nevezünk országnak?*

Egy nagyobb terjedttségű földdarabot, melyet valamely nemzet bir, és a' mellynek többnyire már a' Természet hegyek, folyóvizek, vagy tengerek által határt szabott; tehát nem szükség, hogy minden különös ország egyszer's mind egy különös státust is tegyen, valamint nem is kell szükségképpen valamely státusnak egész országra kiterjedni. — Példa: Német ország hány nagyobb, apróbb státusokra van el osztva?

5. *Mit kell minden országról különösen megjegyezni?*

Annak határait, fekvését, nagyságát, fel osztását. —

A' határ vagy természeti, melly bércek, tengerek, folyóvizek által támod; vagy polgári, melly a' népek' közmegegyezéséből állapittatott meg.

A' fekvés, a' földi szélesség, és hosszúság szerint vizsgálattik.

A' Nagyság közönségesen négy szegü mértföld által mérettetik.

A' fel osztás vagy természeti, ha valamelly országnak darabjai hegyek, folyók által el választatnak; vagy polgári, ha az ország vármegyékre, kerületekre, 's a' t. fel osztatik. — Az országban szerte széllal fekvő lakóhelyei az embereknek Falu, Mezőváras, Váras, Erősség nevezeteket viselnek.

6. *Hogyan oszttyuk fel a' Státusokat?*

Az ő kerülettyek, vagy polgári alkotmányokra nézve fel oszttyuk: Császárságra, Királyságra, Fő Herczegsége, Nagy Herczegsége, Nagy Fejedelemségre, Márkgrófságra, Grófságra, köztársaságra (republikára) 's. a' t.

7. *Hány féle tekintetben vesszük az egy státusban lévőket?*

6 féle tekintetben, úgymint: számok, rendgyök, nyelvök, Vallások, műveltségek, mesterségek nézve. A' számokat az esztendői számvétalből leg inkább ki tanulhattjuk. — A' rendek ezek: nemesség, papság, polgárság, és parasztság. — A' Nyelvek majd minden országban külömbfélék, ezek mellett még néhány tudósnyelvek is gyakoroltatnak, mint a' Görög, és Deák, — A' vallás valamelly Országban vagy uralkodó, vagy csak megengedett. Az uralkodó Vallás az, mellyet tellyes szabadsággal lehet gyakorolni, és a' mellyhez a' lakosok többnyire tartoznak. A' műveltség, (kultura) a' tudományok' és szépmesterségek', úgymint: Rajzolás, Festés, Rézmeczés, Képfaragás-öntés, Építés, Muzsika, Poésis, 's a' t. gyakorlásában, 's a' jó rendü tanító, nevelő intézetek' számában áll. — A' Mesterségek a' természet' együgyü, formátlan adományait pallérozzák, külömbféle haszonra fordittyák, a' mint láthatni a' Fabrikákban.

8. *Mi tartozik még a' Státusnak el rendeléséhez?*

Az országglás' módgya, Jövedelme, és a' hadierő.

9. *Hány féle az Országglás' módgya?*

Ama' társaság, mellyben az emberek élnek, különbözőféle alkotásu lehet, mi 4 részre oszttyuk, úgy-mint:

Ha egy mellett van a' fő hatalom törvényeket hozni, az Monárkának, a' Status pedig Monarkhiának neveztetik.

Ha pedig egy a' főhatalommal kényye szerint él, és alatt valóit mint rabszolgákat tekintí, Despotának, — a' Státus pedig Despotismusnak mondatik.

Ha a' főhatalom a' fő Rendek közül néhányoknak kezében van, Arisztokraczia; — ha pedig az egész nép képviselők által országol, Demokraczia támod. — E' két utolsó Státus Köztársaságnak (respublikának) is hivattatik.

10. *Mit értünk a' Státus' jövedelmén?*

Ama' termés, és pénzbeli adót, melly a' Status' szolgálainak fizetésére, a' nyilván való intézetek' fenn-tartására, hadviselésre, 's több e' féle közbátorságot czélozó tárgyaknak elő segíttésére szükséges.

11. *Hogyan osztatik fel a' hadi erő?*

Két részre; szárazon, és vizen lévő hatalomra. —

A' száraz hadierő Gyalogságból, Lovasságból, és Ágyússeregéből (artilleriából) ál, mellyek Regementekre vannak fel osztva. — A' vízi hadierő fegyveres hajóknak számában ál. — Ama' hajók, mellyek 50től kezdvén 120 ágyukat is hordoznak, Líneahajóknak, mert a tengeri csatában az ilyen nagy hajók egy líneában állanak, neveztetnek; egy illy línea hajón 1000 ember is elfér. — A' Fregáttok ama' hajók, mellyek kevesebb, mint egy 20—40 ágyukkal terheltettek. — A' Korvett nevű hajókon pedig még kevesebb ágyuk vannak. — 10, vagy több hadihajók Flottának mondatnak.

E u r o p a.

(általlyában véve).

1. *Hol fekszik Europa, és mellyek határjai?*

Europa az északi szélességnek 35° -tól, a 75° -ig, ismét a' keleti hosszúságnak 8° -tól, a' 86° -ig terjed. — Ezek a' határjai: Éjszokról, az északi jegestenger. — Keletről, az Ural, és Verkhotúri hegyek, Don folyó víz, Azovi tenger, Kaffai tengerszoros, Fekete tenger, Konstantinápoli tengerszoros, Marmora tenger, Dardanellák, szigettenger, — Délről, a' földközi tenger. — Nyúgottról, az Atlánti tenger.

2. *Milly' nagy, és milly' népes Europa?*

Europa leg kissebb, de leg nevezetesebb földrész. Területt színe (planities) mint egy 164,000 négyszegű mértföldeket tesz. Európának hossza Sz. Vincze fokától Portugalliában, a' Verkhotúri bérczeknek északi csücskéig 900 mértföldnyi; szélessége pedig a' Matapán foktól Moreában, az északi fokig Norvegiában 550 mértföldnyi. Európának népessége 180,000,000 lélekre becsültetik.

3. *Hány részre osztatik fel Europa?*

Két részre; Keleti, és Nyúgotti részre. E' részek ismét több országokra osztatnak fel.

Jegyzés. Egy a' fejtengertől, a' finni kebel' torkolattyán által az Ádriai tenger' északkeleti parttyáig húzott linea oszttya Europat keleti, és nyúgotti részre.

4. *Mellyek ezen Országok?*

Nyúgotti Európában lévő országok ezek:

Portugallia, Spanyol, Francia, Olasz országok, ismét; Helveczia, Nemetország, Belgyiom, Nagy Britannia, Irland, Izland, továbbá, Dánia, Norvegia, Sveczia, Burkus ország.

Keleti Európában lévő országok ezek:

Orosz, és Lengyel ország, Galiczia, Magyar, Erdély, Török országok, és Dalmácia.

5. *Minő előmenetellel űzik az Europeiak a' tudományokat, mesterségeket, és kereskedést?*

Europának lakószai, kik eredetre, nyelvökre, és szokásaikra nézve igen különbözök, legszebb, és leg-tökéletesebb emberek. Az ő fáradohatatlan törekedések a' tökéletesedésben előbb meg előbbre menni, a' többi földrészek lakószaitól dicsőségessen megkülönbözteti őket. — Ők a' tudományokban (a' Törököket kivéven) legjáratosabbak, bámulást érdemlő az ő mesterségbéli ügyességök, szárazon, és vízen minden nemzetekkel kereskednek, leg emlékezetesebb találmányaik közé tartozik a' puskaapor, könyvnyomtatás, és a' mágneső.

6. *Mel melyek a' mostani fő nyelvek Európában?*

Ezek:

A' Magyar, mellyhez a' Finni nyelv valamennyire hasonlít. — A' Német, melly a' Hollandi, Angol, Svéd, és Dánus nyelveknek Anyja. — A' Deák, vagy Római, most csak a' tudósok' nyelve, mellyből az Olasz, Francia, Spanyol, Portugal, és Oláh nyelvek eredtek. — A' Tót, mellytől az Orosz, Lengyel, Cseh, Bolgár, Horvát nyelvek származtak. — Az új Görög, és Török. — A' Biskáji, melly a' Pireneusi bércek alatt hallatik. — A' Zsidó, és Czigány zavarék nyelvek.

7. *Mel melyek az Europa körül fekvő szigetek?*

A' következők: Nagy Britannia (Anglia, és Skócia), Írland, Izland, Kréta, Szicília, Málta, Korzika, Szardínia, Baleár, és még több apró szigetek tétől mint egy el hintve vannak Europa körül.

8. *Hányféle Státusok vannak Európában?*

1) Három Császárságok; — az Austriai, Orosz, és Török Császárok.

2) Huszonhét Királyságok; — a' Portugal, Spanyol, Francia, Anglia, Skócia, Írlandi, Norvégiai, Svéd, Dániai, Hannoveri, Belgyiomi, Burkus, Saksoniai, Vürtenbergi, Bavaria, Cseh, Magyar, Horvát, Tót, Illiriai, Lombárdi, Galicziai, Lodoméri, Lengyel, Nápolyi, Szicziai, és Szárdíniai Királyságok. — Királyok pedig Európában csak 15-en vannak, mint-hogy egy Király több Királyságokat is bír.

3) Több Nagy Hercezségek; úgymint: a Bádeni, — Haszsziai, Veimári, Meklenburgsverini, és Strelitzi, Oldenburgi, Toskánai, 's a' t.

4) Hercezségek; úgymint: a' Nassaui, Anhalti, Bergi, Magdeburgi, Stájérországi, 's a' t.

5) Fejedelemségek; úgymint: Hohenzollern, Lichtenstein, Valdek, Erdély ország, 's' a' t.

6) Markgrófságok; Brandenburg, Lauziez (Luzácia) Morva ország.

7) Köztársaságok (respublicae) Helveczia, San Marino, és a' Jóniai szigetek a' földközitengerben, ismét Hamburg, Lübeck, Brema, Frámfúrt, és Kraukrau szabadvárosok.

9. *Minő Religiók vannak Európában?*

A' keresztény Religió, — ezen kívül még a' Zsidó, és Mahomedáni Religiók is számos Követőket számlálnak, — sőt az Orosz, és Norvegyiai éjszaki részekben lakó Lappok, és Szamojedek között még néhány Pogányok is lappanganak.

10. *Melleyk az Europai nevezetesebb hegyek?*

1) A' Pireneusi hegyek, Spanyol, és Franciaország között.

2) A' Havasok, melleyk Olasz országot, Francia, Helveczia, és Német országoktól választtyák.

3) Az Apenninusi hegyek Olasz országban hosszszat, —

4) A' Kárpáti bérozek Magyar, és Lengyel ország között.

11. *Melleyk az Europai tűzokádó hegyek, vagy is Vulkánok.*

Leg nevezetesebbek ezek:

1) A' Vezuv Nápolyban.

2) Az Etna Szicziáliában.

3) A' Hekla Izlandszigetben.

12. *Melleyk az Europai tengerek?*

1) az éjszaki jegestenger, keblével a' fejtértengerrel.

2) az éjszaki nagy tenger, mellynek részei ezek: a' Norvegyiai, Britániai, és Német Tenger; — ismét a'

Dánia, Norvégia, és Svédországok között fekvő Kattegat, ezután a' Balti tenger a' Bottni, és Finnikeb-
lekkel.

3) Az Atlánti tenger: ehez tartozandók: a' Spanyol, vagy Biskáji tenger, az Akvitáni Francia ország mellett, az Irlandi, Földközi, melly a' Velencei-kelet formállya, a' Görög, vagy is Szigettenger (archipelagus), Marmora, Fekete, és Azovi tengerek.

13. *Mellyek az Europai szoros tengerek?*

1) a' Szundi szoros tenger, ismét a' nagy, és kis Belt, mellyek a' Balti tengert a' Kattegáthoz foglalják.

2) a' Kaléi szoros tenger, melly Anglia, és Francia ország között van.

3) Gibráltári szoros tenger, melly az Atlánti nagy tengert a' földközihez kapcsolja.

4) a' Messinai szoros tenger, Szicília és Nápoly között.

5) a' Dardanelli szoros tenger, vagy Hellespont, melly a' Görög és Marmora tengereket egyesíti.

6) a' Konstantinápolyi szoros tenger, melly Marmora, és Fekete tengereket össze tartja.

7) a' Kaffai, vagy Feodoziai szoros tenger, melly a' Fekete tengerből az Azovi tengerbe visz.

14. *Mellyek az Europai nagyobb folyó vizek?*

1) a' Tájo, (tagus) melly Spanyol országban ered, és Portugálián keresztül az Átlánti tengerbe foly.

2) a' Loire (olvasd' loár): (ligeris) Francia országban ered, és az Átlánti tengerbe ömlik.

3) a' Rajna (Rhenus) Helvecziában ered, Német ország' nyugotti részében több folyókat fel vevén Belgyiomon által a' Német tengerbe szakad.

4) a' Duna (Danubius), Német országban ered, és ugyan Német, Magyar, és némelly Török tartományokon által a' Fekete tengerbe szakad, minckintán mintegy 720 mértföldeket átfutott.

5) a' Pó (Padus), melly a' Francia határokon Visò hegyből ered, és a' Velencei-keletbe önti magát.

6) a' Visztula, melly Austriai Sléziában a' Karpát hegyeiből ered, és Lengyel, Burkus országokon által folyván a' Balti tengerbe rohan.

7) a' Dni-per, vagy Borisztenes, Orosz országban ered, és a' Fekete tengerbe foly.

8) a' Volga, vagy Araxes, ez a' leg nagyobb folyó viz Európában, Orosz ország' közepében ered, és a' Káspium tengerbe szakad.

15. *Melleyek az Europai nevezetesebb tavak?*

A' Ladoga, és Onega, Orosz országban. — Melar, Vener, és Vetter tavak Svéd országban. — a' Nagytó (Lago maggiore) Olasz országban. — a' Genevai, és Konstánczi tó Helvecziában. — a' Balaton, és Fertő Magyar Hazánkban.

16. *Minő éghajlattya van Európának?*

Igen különbözö. — a' 75°tól. fogva a' 60°ig, úgymint: az Orosz, Svéd, Norvégia, és Skóczia országok' éjszaki részeiben Május' utóllján kezdődik a' tavasz, a' nyár pedig már Augustusban véget ér, különösen e' részekben a' tél igen hoszsú, és havas. a' nyár pedig rövid, és a' napok' hoszsúsága miatt forró; — azomban a' 65ik grádicson fellül már nem tenyészhetnek a' növények. — Európának közepe táján, a' 45°tól fogva mint egy a' 60°ig, tehát déli Orosz, Dánia, Burkus, Lengyel, Német, Magyar, éjszaki Francia, Anglia, Helveczia országokban Márczius' vége felé kezdődik a' Tavasz, a' meleg üdök pedig Októberig tartanak. Továbba, a' 35°tól. fogva a' 45°ig, úgymint: Portugál, Spanyol, déli Francia, Olasz, Török országokban már Februáriusban megtér a' vig kikelet, a' Nyár pedig Májusban kezdődik, Novemberben a' gyakor essözés béál, és ez teszi többnyire a' telet.

17. *Minémű termései vannak Európának?*

A' földnek 5 részei közül Europa leg inkább miveltetik; nincsenek itt homokos puszták, vagy csak imitt amott találatnak fővenyes darabok, de azok sem haszon vehetetlenek egészszen. — Azonban, a' plánták' országából való terméseit, úgy tetszik, nem annyira a' Természet' anyáskodásának, mint lakosai' szorgalmatosságának köszönheti Europa! Makk, vadalma, 's néhány fanyar gyümölcsökön kívül, majd alig rendelt egyebet a' Természet Europa' lapjára.

de az elmés, fáradhatlan lakósok mint egy erősza-
kot tévén a' szükmarku természetén, a' mostani plá-
tábeli gyűjteményeket e' földnek meszsze fekvő tar-
tományaiból fáradságosan öszveszedték, és az ég-
hajlat' nyájassága', föld' minéműsége, valamint mun-
kás próbatételeik' segítsége által azokat sajáttyokká
tették. — Ugyan is; a' búzát, és Rozsot éjszaki Ázsiá-
ból hozták az Europeiak; az árpa, zab is külföldi, —
a' Riskásának Afrika (ethiopia) a' hazája, onnan ter-
jedett Ázsia' nyugotti részeibe, innen pedig Olasz
országba. — A' hajdina, köles, tenkely búza is Ázsiá-
ból jutott hozzánk; — sőt kerti veteményeink, és
gyümölcsfáink is többnyire külföldi származásuak, —
a' virágos káposztának Cziprus, a' Spárgának Ázsia,
a' Petrezsiromnak Egyiptus, a' Reteknek Kína, a'
Töknek Asztrakán, a' Dinnyének Kalmuk ország va-
lóságos honnya; — a' tengeri baraczk Örmény országa-
ból, a' szilva Szíriából, a' Cseresnye Ázsiának fekete
tenger melléki részeiből, a' Czitrom Mediából szár-
mozott; — a' Füge, és Olajfa szinte Ázsiából, az édes
Narancs, és Szederjfa Kinából, a' Szőlő pedig Asz-
szíriának hegyes tájékaiból jutott hozzánk, a' földi-
almát (krumplit) 1586ikban. hozták némelly Anglusok
déli Amerikából Európába, a' dohány is Amerikai
növény; és így már most mindenféle fajú növény-
ekkel dicsekedhetik Europa. — Olasz, Francia,
Német, Dánia, Burkus, Magyar Ország, és némelly
orosztájékok leg több gabonát teremnek; ismét Olasz,
Francia, Német, és Magyar Ország gyümölcse-
lönösen bővelkedik. — Továbbá, Bort Magyar, Fran-
czia, és Olasz országok elegendőt adnak. Kávéja
úgyan Európának nincs, de e' nélkül el is lehet,
azonban Czikória, és holmi más növények' vegyes
használása által ennek fogyatkozása türhetőleg ki-
pótoltatik. Nádméz az Olasz, és Spanyol déli ré-
szekben terem, noha nem elegendő. — Norvegiának,
Svéd, Lengyel, és Orosz országoknak rengeteg erdei
vannak.

Az állati Országból: Spanyol, Anglus, Német,
Magyar Ország leg jelesebb lovakat nevel. — Helve-
czia, Dánia, Belgyiom, Lengyel, és Magyar Orszá-
ban leg jobb szarvas marhák találtnak, — a' juh-
tartás Spanyol országban leg nevezetesebb.

Az ásványok' országából: kedves Magyar Házának leg több, és leg jobb aránya és reze van. — Nemet országban leg több ezüst, — a' leg több vas pedig, Svéd, Orosz, és Német ország' bányáiban terem. A' leg finomabb cizin Angliában, leg több ólyom pedig Skóziában találattik; drága kövek, és gyöngyök is teremnek Európában, noha nem olly becsesek, mint azok, mellyek Ázsiából, vagy Amerikából hozattatnak hozzánk.

P o r t u g á l.

(Regnum Lusitaniae).

1. *Hol fekszik, és mellyek határjai?*

Portugál a' keleti hosszúságnak $8^{\circ} 15'$ -től fogva a' $11^{\circ} 55'$ -ig, az északi szélességnek pedig $36^{\circ} 55'$ -től fogva a' $42^{\circ} 13'$ -ig terjedel. Határjai ezek: Éjszak, és keletről Spanyol ország, Nyugott, és Délről az Atlánti tenger.

2. *Milly' nagy, és milly' népes?*

Portugáliának területtszine (planities) 1933 négyszegü mértföldekre megy. — *) A' Lakosoknak száma. 3,679,000ra becsültetik.

3. *Miképp' osztatik fel?*

Két részre; úgymint: a' Portugáli, és Algarvi királyságokra. — A' Portugáli Királyság ismét 5 kerületekre osztatik; így neveztetnek e' kerületek: Esztremadura, Beira, Entre Mino e Duero, Traz os Montes, Alen Tejo.

4. *Minő előmenettel űzik a' Portugálok a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket?*

*) e' Szám Antillon Ur nem régiben Spanyol nyelven kiadott Földirásából vétetett. lásdd' Cannabich 22 lap.

A' Portugálok igen kevésre mentek a' tudományokban. A' nyilvánosságos nevelő házak rossz lábon állanak, azért a' lakósok is többnyire tudatlanok, és káros előítéletekkel telyesek. — Leg nagyobb hajlandóságot tapasztalhatni a' Portugálokban a' kereskedéshez, mind azon által ez sincs virágzó állapotban; a' tengeri kereskedést leg inkább Angliával üzik, mellyből azonban a' Portugálok kevesebb, az Anglusok pedig több hasznot vesznek; a' szárazföldi kereskedés az egy általlyában rossz utak miatt nagyon akadályoztatik. A' Mesterségek pedig önálok még csak gyermekségben vannak, az ő műveikből semmi jó ízlés sem látszik, elegendő bizonyysága ennek a' Portugáli pénz is, melly igen idomtalanul van verve.

5. *Minő Karakteruak a' Portugálok?*

Az alacsony sorsuak hív, szíves, és engedelmes természetűek, a' főrend pedig nagyon feslett erkölcsű, alattomos, más' kárára célzó szövenényes csaláságokkal telyes.

6. *Minő nyelvel élnek a' lakósok?*

Saját nyelvök van a' Portugálokknak, melly a' Deákból eredett, és sok Arabiai szokkal kevertt, a' Spanyol nyelvtől csak az írás' módgyában, és kimondásban különböz.

7. *Minő polgári alkotmánya van?*

A' fő hatalom egy határozatlan Uralkodónak kezében van.

8. *Ki a' mostani uralkodó?*

A' mostani Uralkodó Király 6ik János, ki mint Regens Herczeg 1799től fogva, mint Király pedig 1816ban. 20ik. Márczius óta országol; Déli Amerikában Braziliában Rio Janeiro nevű városban lakik, hová az egész Portugáli királyi familia 1807ikben a' Francziák elől Európából el költözött, a' korona' örököse Braziliai Herczegnek, a' többi királyai magzatok pedig Infantoknak neveztetnek.

9. *Minő Religió van az országban?*

Egyedől csak a' Katholika Religió, más vallá.

suak meg nem szenvedtetnek, sőt, még az országban lakó számos Zsidóságis kényszerítették a' kat. egyházi szertartásoknak gyakorlására.

10. *Mennyire megy az ország' jövedelme?*

Mint egy 15 millió forintokra, de a' többi hozzá tartozandó Szállítványok' (koloniák) jövedelmével 32 millió forintokra is fel megy.

11. *Mennyire megy hadi ereje?*

A' szárazon lévő hadi erő 50,000re becsültetik. — A' tengeri erő pedig mint egy 9 lineahajókból, 16 Fregattokból, és 12,000 tengeri katonákból ál.

12. *Melleyek Portugáliának hegyei?*

Leg nagyobb hegy Portugáliában a' Sierra de Estrella, (mons herminius) melly 8000 lábnyi magasságu, egyébberánt a' Portugáli hegyek csak folytatásai a' Spanyol hegyeknek — különös említést érdemel Sz. Vincze' foka (Promontorium sacrum), melly Európának dél nyugotti csúcsesát formállja.

13. *Melleyek folyó vízei?*

Portugáliának nagyobb folyó vizei Spanyol országból jönnek, és ezek:

1) Tajo, (Tagus) mellynek folyása 170 mértföldnyi, Lissabonnál, hol 2 mértföldnyi szélességü, az Atlánti tengerbe szakad.

2) Duero, (Durius) 112 mértföldnyi, igen sebes folyó viz, és Oportónál az Atlánti tengerbe rohan.

3) Minho, (Minius) melly Kaminhánál az Atlánti tengerbe foly.

4) Gvadiána, (Anas) melly Spanyol országban a' la Manchai kerületben lévő Ruiderai tavakban ered, azután a' föld alatt folyván el tűnik, ismét 5 mértföldnyire a' Gradiáni Ojos nevü tóban előjön, Mertolánál hajókázhatóvá leszsz, és két águ torkolatban az atlanti tengerbe ömlik. — a' Lima, Cavado, Vouga, Mondego, Cadao, vagy Sado kisebb folyók.

14. *Melleyek Portugáliának Tavai?*

Ezek: a' kerekas, hoszszu, és sötét tavak Estrella' magas hegyein.

15. *Minő éghajlattyá van Portugáliának?*

Igen nyájas, és kellemetes; a' tengeri szelek', és hegyes tájakok' hűs levegője miatt nincs olly fonyasztó meleg Portugáliában, mint déli Spanyol országban; a' hó nagy ritkaság, azomban a' nagyobb hegyeknek tetejét hó, es jég borítja.

16. *Mellyek az ország' termései?*

Portugál igen termékeny, noha nem igen műveltetik, termései ezek: bor, faolaj, riskása, kevés gabona, füge, citrom, narancs, édes narancs, mandola, gesztenye, dugó kergű tölgyfa selyembogár, méhek, finom gyapjasjuhok, szamarak, öszvérek, valami kevés arany, ezüst, vas, réz, márvány, de bőséges tengerisó.

17. *Mellyek a' nevezetesebb helyek Portugáliában?*

1) Lissabon, (Lissabona) az országnak fő városa, Esztremadúrai kerületben, igen gyönyörű helyen fekszik, ez előtt a' Királynak lakóhelye; egy Patriárka, ki egyszer'smind az országnak Primása, és sok tengeri kereskedők lakják e' várost, mellyben 50 klastromok, 300 templomok, és kápolnák, selyem, pamut, dohány — fabrikák, és 308,000 lelkek vannak. A' város 1755ben egy rettenetes földindulás által csak nem egészen össze omlott, most jobbára ujjonnan épült.

2) Coimbra a' Beirai kerületben 15,000 lakóssal, egy Universitásnak, csillagvizsgálótoronynak, természeti gyűjteménynek, fűvészi kertnek, és két könyvtárnak helye, meg jegyzést érdemel még az is, hogy az ide való baraczkok különösen jó ízűek.

3) Porto, vagy Oporto, (Portus Cale — innen Portugál nevezet) Lissabon után leg nagyobb város Portugáliában 63,000 lakóssal, itt terem ama' híres Portóibor, mellyel a' lakósok nagy kereskedést üznek.

4) Tavira, főváros Algarvi királyságban.

18. *Tartoznak e' még más birtokok is Portugáliához?*

A' Portugáloknak még a' földnek többi részeiben is vannak birtokaik, úgymint Afrikában: az Ascensio (menybemenetel), Sz. Tamás, a' zöld hegyfoki, Ma-

dera, Porto Santói, és az Azori szigetek, ezenkívül vannak még szállítvánnyaik (koloniáik) Zangvebárbán, Szenegámbiában 's. a'. t. — Ázsiai birtokaik ezek: Makao városa Kinában; — Diu, és Goa városai pedig keleti Indiában.

Amerikában leg többet birnak, úgymint: Braziliát.

S p a n y o l o r s z á g.

(Regnum Hispaniae).

1. *Hol fekszik, és mellyek határjai?*

Spanyol ország a' keleti hosszúságnak $8^{\circ} 26' 15''$ től fogva a' $20^{\circ} 55' 25''$ ig, az éjszaki szélességnek pedig $36^{\circ} 0' 30''$ től fogva a' $43^{\circ} 46' 10''$ ig. terjedel. Határjai ezek: Éjszakra a' Biskáji tenger, és Francia ország; — keletről a' földközi tenger. — Délről ugyan a' földközi, és Atlanti tengerek. — Nyugottról Portugal, és az Atlanti tenger.

2. *Milly' nagy, és milly' népes?*

Spanyol országnak területt színe 8500 négy szegü mértföldre megy. A' lakosoknak száma 10,351,000 lélekre becsültetik.

3. *Mikepp' osztatik fel?*

Spanyol ország több királyságokra, és Herczegségekre, de kíváltképpen a' Kasztíliai, és Arragoniai Királyságokra osztatik fel; ezek ismét 30 megyékre vannak fel osztva, úgymint:

1. Mádrid. 2. Toledo. 3. Gvadalexara. 4. Kuenka. 5. La Mancha. 6. Burgos. 7. Soria. 8. Segovia. 9. Avila. 10. Leon. 11. Palencia. 12. Toro. 13. Zamora. 14. Valladolid. 15. Salamanka. 16. Asturia. 17. Galiczia. 18. Esztremadura. 19. Kordova. 20. Sevilla. 21. Jaen. 22. Granada. 23. Murcia. 24. Valencia. 25. Katalonia. 26. Aragonia. 27. Navarra. 28. Guipuzkoa. 29. Alava. 30. Biscaya nevü megyékre, — ezeken kívül van Antequera városa.

4. *Minő előmenetellel űzik a' lakósok a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket?*

Vannak ugyan több nyilvánosságos nevelő házak, és Oskolák, de még ezek nagy javítást kívánnak, mindeddig a' tudományokban nagyon hátra vannak a' Spanyolok. — A' kereskedés sincs olly virágzó állapotban, mint a' mellyben helyheztetésére nézve lehetne, a' mesterségeket is többnyire idegenek űzik; vannak azonban gyapju, pamut, selyem, vas, dohány, papiros, bőr, (különösen Cordova városától nevezetett kordován bőr) 's több illyetény mivéli Fabrikáik.

5. *Minő karakteruak a' lakósok?*

A' Spanyolok nagyon büszke, negédes természetűek, a' társalkodásban czeremoniával tellyesek, hajdan még az eke után is Spanyol köpönyegbe öltözve, koczperdel övedzve járt a' szántó vető; tovább a' Spanyolok híres nyargalók, tánczosok, és különös kedvellői a' Muzsikának.

6. *Minő nyelvel élnek a' lakósok?*

Két féle nyelvel, úgymint: a' Spanyol, és Biskájji nyelvekkel.

7. *Mi féle polgári alkotmányja van?*

A' határozatlan fő hatalom egy Királynak kezében van.

8. *Ki a' mostani uralkodó?*

7ik. Ferdinánd király, ki 1814ben. jött országának tökéletes birasába, minthogy 1808iktól fogva a' fellebb említett esztendőig a' Francziák hatalmaskodtak Spanyol országban. A' király e' titulussal él: Katholika Felség! — *) A' Koronáörökös Aszturiai Herczegnek, a' többi királyi magzatok pedig Infantomnak neveztetnek.

*) e' titulust 1496ik esztendőben nyerték a' Spanyol Királyok a' Romai Sz. Széktől tökéletes győzedelmökért a' Szercsenyeken.

9. *Minő Religió van az Országban?*

A' katholika Religió egyedül uralkodó. A' Spanyol Anyaszentegyházat 8 Érsekek, — kik közül a' Toledói Érsek egyszer'smind az országnak Primássa, és 50 Püspökök igazgattyák *).

10. *Mennyire megy az Ország' jövedelme?*

Öszveséggel mint egy 60,000,000 forintokra, ide számlálván ama' jövedelmet is, mellyet az Amerikai tartományok behoznak.

11. *Mennyire megy hadi ereje?*

Mint egy 282,893 fegyveresekből ál a' szárazon lévő hadierő, a' tengeri erő pedig 42 lineahajókból, 30 fregáttokból, 20 korvettekből, és még számos apróbb hajókból ál.

12. *Melleyek Spanyol országnak hegyei?*

1) a' Pireneusi bércek, (montes pyrenaei) mellyeknek hosszúsága 56, szélessége pedig 27 mértföldnyi, Spanyol országot Francia országtól választtyák, és a' földközi tengertől a' Biskáji tengerig nyúlnak el, merő gránit e' zordon bérceknek belseje, teteje pedig hóval fedetik, a' hegyek között leg nagyobb a' közép tájban fel emelkedő Montperdü, melly 10,578 lábnyi magassága.

2) a' Kantábri bércek keletről nyugott felé.

3) Guadarrama' bércei, melleyek Portugáliában Esztrella név alatt ösmereteseek.

4) Sierra Morena, (mons Marianus) melly Alcaez városnál a' la Manchai Megyében kezdődik, és a' Sz. Vincze fokig terjed.

5) Trafalgár hegyfok (promon: Junonis) az Átlanti tengernél, az 1805iki tengeri csatáról nevezetes.

13. *Melleyek Spanyol országnak folyó vízei?*

Spanyol országban 155 nagyobb, és kisebb fo-

*) 1789ben 2122 barát, és 1130 apácza klastromok számláltattak Spanyol országban.

lyó vizek vannak, azonban leg inkább ezek érdemlenek említést: Ebro, (Iberus) Minho Duero, Tajo, Gvadiána, Gvadalquivir (Baetis).

14. *Melleyek Spanyol országnak tavai?*

A' Spanyol országai tavak csekélységök miatt alig érdemesek az említésre, mindazon által nyugotttől a' Gredos tavat, délről pedig a' Zonari, és Jandai tavakat megjegyezhetjük.

15. *Minő éghajlat alatt terjed el Spanyol ország?*

Az éghajlat, kivált az ország' közepében igen meleg, de éjszakáról a' hegyek miatt, délről pedig a' tengeri szelek miatt hűsebb, Spanyol országban sohasem uralkodik olly nagy mértékben a' hideg, hogy a' föld meg fagyana.

16. *Melleyek az Ország' termései?*

Ezek: bor, olaj, citrom, narancs, nádméz, ris-kása, dohány, kender, len, safrány, dugó kérgű tölgyfa, kevés gabona, pamut; a' Spanyol juhok, melleyeknek száma 9 millióra becsültetik, leg finomabb gyapjat adnak, kivált azok, melleyek szünetlenül a' szabad ég alatt maradnak, és, mivel egyik legelőről a' másakra hajtának, vándor (merinos) juhoknak neveztetnek; ezen fellül, jólovak, szamarak, öszvérek, méhek, selyem bogarak, medvék, a' Gibráltári környékben majmok, ismét, arany, ezüst, platina, réz, vas, kéneső, kő — és tengeri só, és mint egy 1500 különös ásványos vizek találhatnák Spanyol országban.

17. *Melleyek a' nevezetesebb helyek?*

1) Madrid, Manzanares folyó mellett, az ország'nak fő városa, és a' királynak lakó helye, mellyben 77 templomok, 72 klastromok, Akademia, apróbb iskolák egész torony, drága rajzolatok, és természeti tárgyak' gyűjteménnyel, sok fabrikák, és 168,000 lakosok vannak.

2) Sevilla, (Hispalis) az ország' déli részében, ez a' leg nagyobb város Spanyol országban, mellyben egy Universitas, 82 klastromok, egy híres dohány fabrika, mellynek párja Európában nincs, és a'

mellyben naponként 1700 emberek, 100 lovak, és öszvérek foglalatostkodnak, és 80,568 lakósok vannak.

3) Kádix, az Europai léghíresebb kereskedő városoknak egyike 80,000 lakósokkal.

4) Malaga, a' földközi tenger mellett, itt terem a' híres malagai bor, mellyel a' lakósok nagy kereskedést üznek.

5) Barcelona, nagy, és szép város, éjszakfelé a' középtenger mellett sokféle fabrikákkal, és 140,000 lakósokkal.

6) Antequera, ez a' város egyik megyéhez sem tartozik, hanem, mint valamelly köztársaság, önnön szabadságával él, és 14,000 lakósokat számlál.

7) Gibráltár, ez a' város egy 1400 lábnyi magasságu hegynek allyában van, a' hegyen pedig erősség áll, e' hegy régenten így nevezetett: Calpe, de egy Tharek nevű Arabiai Generalisznak emlékezetére, a' ki 712 esztendőben néhány ezerből álló seregével itt a' szárazra ki kötött, Gebel al Tharek, (Tharek' hegyének) nevezetett, mellyből a' mái Gibráltár név eredett; 16,000 lakósai vannak, mint a' város, mint az erősség 1704ik esztendőtől fogva az Anglusoknak birtokában van.

18. *Tartoznak e' még más birtokok is Spanyol országhoz?*

Spanyol országhoz tartozandók még:

Europában, a' földközi tengerben lévő Baleári, és Pithuisi szigetek. — a' Baleári szigetek' neve alatt értetnek Majorka, és Minorka, a' Pithuisi szigetek' neve alatt pedig Ivissa, és Formentera.

Ázsiában birják a' Spanyolok a' Filippina, Karolina, Magindanao szigetteit, 's a' t.

Afrikában: néhány városokat, a' Kanári, és még néhány szigeteket.

Amerikában leg többet birnak, úgymint: Floridát, Mekszikót, Kaliforniát, Perut, Khilit, 's a' t.

Franciaország.

(Regnum Galliae).

1. Hol fekszik, és melyek határai?

Franciaország a' keleti hosszúságnak 13° -tól fogva a' 26° -ig, az északi szélességnek pedig $42^{\circ} 23'$ -től fogva az 51° -ig terjedel. Határai ezek: Éjszokról, Belgium, német tenger, a' kaléi szoros tenger. Keletről, Olasz, Helveczia, és Német országok. Délről, a' Földközítenger, és Spanyol ország. Nyugotról, az Atlanti nagy tenger.

2. Mily' nagy, és mily' népes?

Franciaországnak területtszine mint egy 10,000 négyszegü mértföldeket tesz. A' Lakosoknak száma pedig 29,000,000-ra megy.

3. Mikképp' osztatik fel Franciaország?

86 kerületekre, (Francziául Departement) tudni illik:

1) Seine. 2) Seine, és Oise. 3) Oise. 4) Aisne. 5) Seine, és Marne. 6) Somme. 7) Kaléi-szorostenger. 8) Aube. 9) Marne. 10) Ardennen. 11) Felső Marne. 12) Rhone. 13) Loire. 14) Allier. 15) Puy de Dôme. 16) Cantal. 17) Felső Loire. 18) Creuse. 19) Arany halom (côte d'or). 20) Yonne. 21) Saone, és Loire. 22) Ain. 23) Isère. 24) Drôme. 25) Felső havas. 26) Vaucluse. 27) Rhône torkolattya. 28) Alsó havas. 29) Var. 30) Gard, nagy Gardon. 31) Herault. 32) Ardèche. 33) Lozère. 34) Tarn. 35) Felső Garonne. 36) Aude. 37) Arriège. 38) keleti Pireneus. 39) Gironde. 40) Landes (homokosföld). 41) Felső Pireneus. 42) Gers. 43) Lot, és Garonne. 44) Dordogne. 45) Lot. 46) Tarn, és Garonne. 47) Aveyron. 48) Charente. 49) Alsó Charente. 50) Felső Vienne. 51) Correze. 52) Alsó Pireneus. 53) Loiret. 54) Eure, és Loir. 55) Loir, és Cher. 56) Sarthe. 57) Mayenne. 58) Indre, és Loire. 59) Indre. 60) Mayenne, és Loire. 61) Vienne. 62) Vendée. 63) a' két Sévres. 64) Cher. 65) Nièvre. 66) Ille, és Villaine. 67) éjszakupart. 68) Finisterre. 69) Morbihan. 70) Alsó Loire. 71) Alsó Seine. 72) Calvados. 73) Manche. 74) Orne. 75) Eure. 76) Nors. 77) Doubs. 78) Jura. 79) Felső Saone. 80) Meurthe. 81) Vaugaus. 82) Mosel.

83) Maas. 84) Alsó Rajna. 85) Felső Rajna. 86) és Korzika nevet viselő kerületekre, vagy Departamentekre.

4. *Minő előmenettel űzik a' lakósok a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket?*

Igen nagy előmenetellel; a' tudományoknak minden nemeiben nagy Mesterekkel, nagy elméjű Tudósokkal dicsekedhetnek a' Francziák, az ő kézi műveik különös jó ízléssel, finom munkával jeleskednek, számtalanok ő náluk a' jó rendbe szedett Fabrikák, mellyek mind öszve esztendőnként mint egy 2000 millió Frankot hoznakbe, a' kereskedés szárazon és tengeren szép folyamotban van.

5. *Minő karakteruak a' Franziák?*

A' Francia Nemzet igen vig, és virgонецz természetű, feltételeiben hirtelen, beszédes, nyílt szívű, de álhatatlan, változó, elannyira; hogy, ha ma a' könnyörületesség' könnyeit hullattya, holnap vad kegyetlenségre fakadhat; azonban a' korosabb, jó-nevelésű, kimivelt Francziában a' leg helyesebb izlés, finom életmód, valódi emberszeretet tökéletesen egyesülve van.

6. *Minő nyelvel élnek Francia országnak lakóai?*

A' Francia nyelv közönségesen ki terjedett. A' Biskaji nyelv a' Pireneusi bércek' allyában, az Olasz pedig Korzikában hallatik.

7. *Miféle polgári alkotmánya van?*

Egy Monárka határozott hatalommal uralkodik, ő ad törvényeket elő, és meghívja a' két kamarát, mivel a' törvényhozó hatalmat az Uralkodó Fejedelem a' Pairek' (atyák) kamarájával, kiket az Uralkodó, nevez ki, ismét a' kerületek' (departementek) Deputásaival, kiket magok a' Departementek' tagjai választanak, meg oszttya.

8. *Ki a' mostani Uralkodó?*

18ik Lajos Király, ki Bonaparte' 1814ben történt letételétől fogva országol.

9. *Minő Religió van az országban?*

A' Katholika Religió leg ki terjedtebb, és legtöbb követőket számlál, azonban más Vallásuak is szabadon gyakorolhatták Vallásokat, és polgari jussal élnek.

10. *Mennyire megy az Ország' jövedelme?*

Öszveséggel mint egy 839,595,660 Frankra *).

11. *Mennyire megy hadi ereje?*

Mint egy 150,000ból ál a' száraz hadierő. — A' Tengeri erő pedig 40 lineahajókból, és 30 Fregáttokból ál.

12. *Mel melyek a' hegyei?*

Délről a' már említett Pireneusi bércek. — Helveczia felől a' Jura' bércei, mellyek 70 mértföldnyi hosszúságúak, és 16 mértföldnyi szélességűek. — Ismét a' Vogesi hegyek Alzáczia, és Lotharingia között.

13. *Mel melyek Francia orszagnak nevezetesebb folyó vízei?*

1) a' Garonne (Garumna), melly a' Pireneusi bércekéből ered, és 90 mértföldeket által futván, az Atlánti tengerbe szakad.

2) a' Rhone (Rhodanus), Helvecziában ered, a' Genevai tón által Francia országba, onnét pedig a' földközi tengerbe foly.

3) a' Loire (Ligeris), melly a' Sevensi hegyekből fakad, és 120 mértföldeket át haladván, az Atlánti tengerbe ömlik.

4) a' Seine (Sequana), melly Francia ország' középhegyeiből buzog, és 96 mértföldeket át folyván, éjszakfelé a' Kaléi szoros tengerbe rohan.

5) a' Rajna (Rhenus), melly Helvecziában ered, Ill, és Mosella folyó vizekkel gyarapodván, Belgyiomon által a' Német tengerbe önti magát.

Francia országban nincsenek különös megjegyzést érdemlő tavak.

*) egy Frank 23 krajczárokat tesz.

14. *Minő éghajlattya van Francia országnak?*

Meleg, egészséges éghajlattya van; azonban az éjszaki a' déli résztől észrevehetőleg különböző, leg kellemetesebb a' középtájék.

15. *Mel melyek az ország' termései?*

Franciai Ország az élet' szükségeinek ki elégítésére minden megkívántató termésekkel bővelkedik. — Nevezetesebb termései ezek: elég gabona, bor, mellynek több híres nemei vannak, úgymint: a' Burgundi, Champagni, Luneli, Frotignani, 's. a' t. — Ismét, mindenféle gyümölcsök; pamut, len, kender, dohány, fa olaj (különösen a' provenci olaj), finom gyapjas juhok, lóvak (de nem igen szépek), méhek, selyembogarak, kevés arany, több ezüst, nem elegendő réz, ólyom, de igen sok vas, kénesó, kőszén, finom agyagföld, márvány, gránit, tüzkö, só, ásványosvizek, 's. a' t.

16. *Mel melyek a' nevezetesebb helyek?*

1) Páris (Parisii v. Lutetia Parisiorum), Seine kerületben, az országnak fő városa, a' királynak lakóhelye, egy e' földnek leg nagyobb, és leg nevezetesebb városai közül, keresztben 2ét — kerületben pedig 7 órányi. A' Seine' vize folya ezen óriási várost által, mellyben 83 piacok, 12 Plebánia, — és 26 kisebb szerű templomok, ismét 120 Religyiótárgyu épületek, 27 betegházak, 8 játék néző helyek, 17 tudós társaságak, egy Universitás, 15 Muzeumok, egy Nemzeti 350,000 nyomtatott kötetekből, és 80,000 kézi iratokból álló könyvtár, 300 könyvnyomtató műhelyek, és temérdek Fabrikák találtnak; különös említést érdemelnek a' Tuileriák (királyi lakás), mellyekben minden képzeletet felül múló ékességű szobák vannak. A' Lakosoknak száma 600,000-re becsültetik.

2) Lyon (Lugdunum), a' Rhone, és Saône vizeinek össze folyásánál 90,000 lakosokkal, kik Fabrikaikban leg jelesebb selyem munkákat készítenek.

3) Marscille (Massilia), nagy kereskedő város a' földközi tenger mellett, 95,000 lakosokkal, mellyben egy fűvészi kert, csillagvizsgálótorony, és számos Fabrikák találtnak, az itt való tengeri révpart 900 kereskedő hajókat is be fogadhat.

4) Bordeaux, a' Garonne folyó víz mellett, igen híres kereskedő város, kiváltképp' Amerikával üzi a' kereskedést, 90,000 lakosai vannak; ezen fellül a' Garonne folyó víz Gironde nevet veszfel.

5) Orleans (Aurelianum), a' Loire folyó víz mellett, Párison alúl balra, 41,000 lakósekkel, kik többnyire kereskedést üznek. Emlékezetes e' város az Orleáni Leányzó Arc Joanna' történetéről, tudni illik: Az Anglusok a' 15ik. századnak elején majd egész Francia országot meghódították, és éppen Orleans' városát akarák el foglalni, midőn egy paraszt leányzó (Arc Joanna) magát jelenti, hogy ő az Isten' segítségével mind a' meg szorúlt várost, mind pedig az egész országot az Anglusok' jármából ki szabadította, eleinte mindnyájan csak nevettek e' vakmerő ajánlást, míg végre egy Francia Ármádának vezérlését neki valóban általadták, és íme'! mindeneknek álmélkodására meg is győzte, tökéletesen megverte e' rendkívül való leányzó Hazája' ellenségeit az Anglusokat, de nem sokára ezután az Anglusoktól el fogtatott, és elevenen meg égettetett, többnyire férjfiú ruhában járt, emlékezetére egy kőkép emeltetett, melly Orleansban ma is fenn ál.

6) Toulouse (Tolosa), nagy kereskedő város, kivált Spanyol gyapjuval; egy Akademiának helye; e' várasnál kezdődik ama' híres, déli, vagy Királyi csatorna, melly az itt már hajókázható Garonne folyót a' középtengerrel egyesíti, úgy, hogy az Atlanti tenger'sikjáról a' középtengerre úszhatnak a' hajók, a' nélkül, hogy Spanyol országot meg kerüllyék; e' csatornának fel találója Riquet Pál vala, a' ki 20 esztendeig csak alattomban gondolkodott ennek ki munkálása felől, míg végre 1666ik esztendőtol fogva 1680ig szerencsésen el is végezte.

7) Straßburg (Argentoratum), Ill folyó mellett egy fertálynyira Rajna vizétől; erős város, egy Univerzitatással, dohány, és más Fabrikákkal, híres kereskedéssel, 447 lábnyi magasságu, igen jelesen épült toronnyal, 47,000 lakókkal.

17. Tartoznak e' még más birtokok is Francia Országhoz?

Még e' következők tartoznak Francia országhoz:

Ázsiában : Pondishery környéke keleti Indiában.
Afrikában : néhány szállítványok , az Algyíri ,
Saharai , Senegambi , Guineai , környékben , és Bour.
bon sziget.

Amerikában : Guadeloupe , és Martinique sziget-
teit , ismét Sz. Márton' szigetének egy részét ,
ezen kívül Guiana' jó darabját birják a' Francziák.

Nagy Britannia, és Irland.

(Regnum Britanniae Magnae, et Hiberniae)

1. Hol fekszik, és mellyek határjai?

A' nagy Britániai Státus a' keleti hosszúságnak
7°tól. fogva a' 20°ig, az északi szélességnek pedig
50°tól. fogva a' 61°ig, terjedel. A' Kaléi szorostenger,
Némettenger, és az Átlanti Oczeán környékezik.

2. Milly nagy, és milly népes a' nagy Britanniai Státus?

Az egész Státus 5595 négyszegü mértföldnyi. La-
kóinak száma 17,164,000-re becsültetik.

3. Minő részekből ál, és miképp' osztatik fel?

E' név alatt nagy Britannia értetnek a' két király-
ságok Anglia, és Skóczia, mellyek 1706tól. fogva
egy Király alatt egyesülve vannak ; ezekhez kap-
csoltatott 1801ben. az Irlandi Királyság is. — An-
glia Királyság két fő részekből ál ; Angliából, és
a' Valesi Herczagségből, Anglia ismét 40, Vales pedig
12 Grófságokra osztatik fel. — Skóczia, vagy Skótus
ország déli, közép, északi részekre, ezek pedig 33
Grófságokra osztatnak fel. Irlandnak 4 fő részei
ezek : Leinster, Ulster, Conaght, Munster, mellyek
újra 32 Grófságokra osztatnak.

Jegyzés. E' név Britannia igen régi, és azért alkal-
masztatott Anglia, és Skóczia, hogy e' közön-
séges elnevezéssel ama' visszavonásoknak is vége
szakadgyon, mellyek ama' vetélkedésből eredtek,
hogy mellyik ország neveztesen előbb a' Király'
titulusában.

4. *Minő előmenetellel űzik a' lakósok a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket?*

A' Tudományok, és mesterségek igen virágoznak, sőt a' tökéletességnek polczán fénylenek, híres Universzítások, Akademiák, nevezetes Tudósok vannak Britanniában. Az ő kézi műveik jók, finom ízléssel készültek, a' Fabrikák sehol sincsenek olly jó karban, mint ő nálok, mellyek esztendőnkint 114 millió font Sterlingnél többet behoznak; az ő kereskedésök e' földön leg kiterjedtebb, kereskedő hajóiknak száma 28 ezernél több, mellyek e' földnek minden részeit meglátogatják.

5. *Minő Karakteruak a' lakósok?*

• Az Ángolok igen munkások, nagy, egyenes, és bátor szívűek, mély elméjűek, találmányosok, a' szegények, és szerencsétlenek eránt nagyon kegyesek, de egyszer'smind a' komoly Melankolia lepi őket. A' Skótusok nem annyira munkások, de nyájasabbak az Ángoloknál. Az Irlandusok szabadság' szeretők, jó katonák, elmések, a' muzsikának, és vadászatnak nagy kedvellői.

6. *Minő nyelvel élnek a' lakósok?*

Három fő nyelvel, Ángol, Kymri, és Irlandi nyelvekkel.

7. *Miféle polgári alkotmánya van?*

Egy Monárka határozott hatalommal uralkodik, melly mint a' fiúi, mint a' leányi ágra ki terjed. — A' törvényhozó hatalom az Ország' rendgyei mellett van, kiknek öszve gyűlésök e' név alatt, Parlament, ösméretes; már a' Parlament a' Királyból, Felső, és Alsóházakból áll. A' Felső házhoz tartozandók a' Főpapság, és Főnemesség, kiknek 322re megy számok. Az Alsóházhoz a' Polgárok' deputátusai, kik 658an vannak, tartoznak; mindenik Félnek egy szava van, és meg kívántatik, hogy valamelly Törvénynek behozásában a' 3 szávak (voksok) meg egyezzenek. A' végrehajtó hatalommal pedig a' Király bír.

8. *Ki a' mostani Uralkodó?*

A' mostani Király 3ik. György, ki elmébéli za-

varodása miatt nem országolhat, azért a' fia György Augustus Friderik 1811-től fogva e' név alatt: Regens Herczeg, kormányozza az egész Státust.

9. *Minő Religió van az országban?*

Az uralkodó Religió Angliában, és Irlandiában az Anglikána, melly fő ponttyaiban meg egyez a' Lutheránával, de a' Katholika Religióból is sokat megtartott. Skócziában a' Presbyterana Vallás közönséges, azonban minden Religióbéli felekezetek meg szenvedtetnek; különösen pedig sok hittől szakadtak, Szoczinianusok, Methodisták, Deisták, Qvakkerok, 's a' t. vannak nagy Britanniában.

10. *Mennyire megy a' Státus' jövedelme?*

Mint egy 73,022,675 *) font Sterlingre **).

11. *Mennyire megy hadiereje Nagy Británniának?*

1812-ik esztendőben 193,900 fegyveresekből állott a' hadierő. A' tengeri erő pedig 261 lineahajókból, 264 Fregáttokból, 177 Salyuppokból, 351 Briggből, és több nagyobb, és apróbb hadihajókból, ismét 171,540 tengeri katonákból (matrózokból) áll.

12. *Mellyek a' hegyei Británniának?*

Angliának földgye jobbára lapályos, de nyugotti, és éjszaki tájékában még is vannak némely hegyek; Skóczia ellenben igen is hegyes, nevezetesen a' Theviot hegy, melly Angliát Skócziától választtya. Irlandban a' zöldpázsitu mezők imitt amott halmokká domborodnak.

13. *Mellyek a' folyó vízei?*

Angliának folyó vízei ezek: 1) a' Themse (Tamesis), melly London fő várasán által folyván, a' német tengerbe jut. 2) Trent, vagy Humber (Abus v. Trenta), hasonlóképp' a' német tengerbe foly. 3) Saver-

*) lásdd' Wiener-Zeitung 4. October 1817.

**) egy font Sterling minálunk 9 for. 24 kraj. 3 állért tesz.

ne (Sabrina), a' Montgomeri Grófságban ered, és az Írlandi tengerbe ömlik. Skóciában leg nevezetesebb folyó a' Tay, a' német tengerbe foly. Írlandban leg nagyobb folyó a' Shannon, melly éjszokról délnek tartván, az Atlanti tengerbe ömlik.

14. *Mellyek Británniának tavai?*

Ángliában nevezetes a' Vinandermeer, hosszában $3\frac{1}{4}$ — szélességében pedig $\frac{1}{2}$ mértföldnyi. — Skóciában nevezetes a' Loch Lamond' tava, mellynek hossza 5 — széle 2 mértföldnyi. Ismét a' Loch — Nefs' tava, mellynek kerülete 9 órányi, e' tavaknak környéke gyönyörű romántos tájékokkal kecsegteti a' szemet. — Írlandban a' Long — Neagh' tava emlékezetes. Vannak még nagy Británniában a' kereskedésre igen alkalmatos csatornák.

15. *Minő éghajlattya van nagy Británniának?*

Ángliában a' tenger' közelléte miatt nedves, ködös, de igen mérsékeltt, és egészséges a' levegő, a' tél pedig enyhültebb sok délszaki országok' levegőjénél. Skóciában tisztább, és hidegebb. — Írlandban pedig még mérsékelttebb mint Ángliában a' levegő. Tartós hó, és jég itt igen ritka tűnemény.

16. *Mellyek nagy Británniának termései?*

Ezek: gabona (nem elegendő), kerti zöldség, gyümölcs, len, sáfrány, kender, komló, Rhabarbara, kevés fa. Jeles szarvas marhák, jó lovak, finom gyapjas juhok, mellyeknek mint egy 23 millióra megy száma, farkasok éppen nincsenek. Továbbá — bőseges kőszén, Európában leg jobb czin, vas, ólyom, réz, márvány, alabastrom, ásványosvizek. 's a' t.

17. *Mellyek a' nevezetesebb helyek?*

1) London (Londinum), a' Middlesexi Grófságban (schirében), Themse' vize mellett, Angliában, sőt egész Británniai Státusban fő város, és leg nagyobb, leg népesebb Európában, leg nevezetesebb kereskedőhely a' Földön, hosszában 3 — szélességében pedig 1 órányi 1,050,000 lakókkal. A' város három részekből áll, úgymint: London' (city), Vestmünster, és Soutvark városokból. Különös megjegyzésre mel-

tók: 1) a' Sz. Pál' temploma, felséges épület, a' Római Sz. Péter' temploma szerínt készült. 2) A' Vestmünsteri apátság, mellynek templomában a' Királyok koronáztatnak, az épület Gothusi ízléssel jeleskedik. 3) a' Británni Muzeum, mellyben sok mesterművek; és természeti tárgyak' gyűjteményei, ismét egy, 150,000, kötetekből, és 60,000 kéziratokból álló könyvtár van. 4) a' St. Jamesi királyi Palota. — Továbbá sok tudós társaságok, nevelői intézetek, iskolák, 176 könyvnyomtató műhelyek, számtalan Fabrikák találhatók Londonban.

2) Portsmouth (Portus magnus), híres kereskedő város, hol a' hadi, és kereskedő hajók közönségesen össze gyűlnek, 40,600 lakóssal.

3) Bristol (Trajectus. s. Venta Silurum), Londontól nyugottra esik, egy nagy tengeri öböl mellett, melly Bristoli csatornának neveztetik, híres kereskedő város, 18 czukor főző Fabrikákkal, és 76,400 lakókkal.

4) Liverpool, az Irlandi tenger mellett, Mersey folyónak torkolattyánál, nevezetes dohány fabrikákkal, és 94,400 lakókkal.

5) Manchester (Mancunium), nagy, és szép város, hol az ösméretes Manchester ruhamateria elsőben készítettett, 88,000 lakókkal.

6) Oxford (Oxonia), itt egy igen híres Universitas, könyvtár, más tudománybéli gyűjtemények, csillag vizsgáló torony, és 13,000 lakók vannak.

7) Edinburg (Edinburgum), Skóciában fő város, egy Universitasnak, fűvészi kertnek, és sok Fabrikáknak helye, 103,000 lakókkal.

8) Dublin (Eblana. s. Dublinum), Irlandban fő város, mellyen a' Liffy folyó megy által, és azt két felé oszttya, a' Vicze Királynak, egy Universitasnak, és több Fabrikáknak helye, 180,000 lakókkal.

9) Cork, Dublintól délszakra, egy tengeri öböl mellett, romántos környékű nagy város, jó kikötő hellyel, vas, és vitorla abrosz fabrikákkal, ismét 87,000 lakókkal, kik esztendőnkint 100 000 ökröknek le sózott húzával, és 28 millió font irósvajjal kereskednek, ugyan ezért Cork városa az Ország' mészárszékének neveztetik.

18. *Tartoznak e' még más birtokok is nagy Britániához?*

Tartoznak még

Europában: a' Gibráltári erősség Spanyol országban, Malta a' középtengerben, Helgoland' szigettye Jütland' délszaki része mellett. Ismét; a' Hebridi szigetek, mellyeknek száma mint egy 300ra megy, de közülök csak 40ben találatnak lakosok. — Az Orkadi szigetek, mint egy 67en, de csak 20et laknak emberek. Továbbá, a' Schätlandi szigetek, mellyeknek száma 86nál többre megy, de csak 26 lakott, a' többi pedig laktalan; nevezetes az itt való héring fogás. Végre, a' Hannoveri királyság.

Ázsiában: Keleti Indiának nagy része. Ceylon sziget, Sumatrának egy darabja. 's a' t.

Afrikában: Senegámbiában, és Gvineában több szállítványok, Kapország, Sz. Helena szigettye, 's a' t.

Amerikában: Labrador, Ujvales (Neuvales), Newfoundland, és több szigetek. A' déli részben pedig: Guianában néhány szállítványok, Jamaica, Barbados, St. Trinidad, Grenada, Tabago, Bahama, és még több szigetek.

Ausztráliában: Uj Hollandiának egy része, Norfolk sziget, 's a' t.

D á n i a.

(Regnum Daniae).

1. Hol fekszik, es mellyek határjai?

Dánia a' keleti hosszúságnak $24^{\circ} 20'$ -tól fogva a' $30^{\circ} 41'$ -ig, az éjszaki szélességnek pedig $53^{\circ} 34'$ -tól fogva az 58° -ig, terjed el. Határjai ezek: Éjszokról, a' Kattegati tengeri öböl; keletről, a' Bálti tenger, és Német ország; Delről, Elbe (Albis) folyó víz, és Német ország; Nyúgottról, a' Nemettenger.

2. Milly nagy, és milly népes?

Az egész Dániai Státus 2422 négy szegü mért-földnyi. A' Lakosoknak száma pedig másfél millió.

3. Minő részekből áll e' Státus?

E' részekből: a' Jütlandi fél szigetből, a' Seelandi, Fionia (Sünen), és még több apró szigetekből, a' Holsteini, Lauenburgi Herczsegekből, ismét, az Izlandi, és Farői szigetekből.

4. *Minő előmenetelt tettek a' lakósok a' tudományokban, kereskedésben, és mesterségekben?*

A' Dánusok nagy kedvellői a' tudományoknak; a' kereskedést, kivált a' tengeren szorgalmasan üzik, Kinába, keleti, és nyugotti Indiába, Afrikába el hajóznak. Fabrikáik napról napra jobban virágoznak.

5. *Minő karakteruak a' lakósok?*

A' Dánusok eleven, nyájas természetűek, a' fényűzésre nagyon hajlandók; rangra, és czifra titulusokra való vágyás egy fő nemzeti hiba benne.

6. *Minő nyelvel élnek a' lakósok?*

A' Dániai nyelvel, melly a' Németből származott; és magával a' Német nyelvel is.

7. *Mi féle polgári alkotmánya van?*

Egy Monárka határtolan hatalommal uralkodik, kinek, mivel a' Holsteini Herczseget Német országban birja, a' Német szövetségben is szava van; az országláshoz való törvényes igazság a' ferjfiui nemnek fogytkozásában a' leányi ágra is ki terjed.

8. *Ki a' mostani Uralkodó?*

A' mostani Uralkodo Király 6ik Friderik.

9. *Minő Religyió van az országban?*

Az uralkodó Religyió a' Lutherana, — de más vallásuak is meg szenvedtetnek.

10. *Mennyire megy a' Státus' jövedelme?*

9 millió forintokra.

11. *Mennyire megy hadi ereje?*

A' szárazon lévő hadi erő mint egy 38,000' fegyveresekből, — a' tengeri erő pedig 1 Lineahajóból, 3 Fregáttból, 1 Kutterből, és néhány apróbb hajókból áll.

12. *Mellyek a' hegyei Dániának?*

Dániában nincsenek hegyek, csak alacsony dom-
bok, a' Farői szigetek merő kősziklák, és csak egy
réfnyi vastagságu a' föld felettek. Izland szigettye
pedig egészen hegyek, és völgyekből ál, mellyek
többnyire havasok, és rémitő Vulkánok, ezek között
leg ösmeretesebb a' 4300 lábnyi magasságu Hekla, és
Krabla.

13. *Mellyek a' nevezetesebb folyó vizek Dániában?*

Leg nagyobb az Elbe, melly a' Holsteini Her-
czegségnek egy darabját mossa; a' többi folyó vizek
pedig kicsinyek, úgymint az Eider (Eidora), melly
a' Holsteini Herczegségben ered, es 20 mértföldeket
hátra hagyván a' némettengerbe foly. — Ismét a'
Trave folyó, melly hasonlóképp Holsteinban ered,
és Travemunde mellett a' Bálti tengerbe jut.

14. *Mellyek Dániának tavai?*

Dániának tavai közül csak a' Plönertavat említ-
tyük Holsteinban, mellynek kerülete 3 mértföldnyi; —
meg jegyzésre méltó a' Lymfiordi tengeri öböl is
Jütland' éjszaki részében, ismét; a' Kieli csatorna,
melly Holsteint Schlesvigtól (Jütland' déli részétől)
el választtya, és a' Bálti tengert a' német tengerrel
egyesíti.

15. *Minő éghajlattya van Dániának?*

Dániának mérsékeltt, nedves, de egészséges ég-
hajlattya van. A' Farői szigetekben sem olly dúrva
a' levegő, mint éjszaki fekvésétől várhatnánk; ellen-
ben, Izland szigettyében kemény hideg uralkodik,
emlékezetes itt a' Geiseri forrás, melly néha néha 80
lábnyira is fel lövell a' vizet, és olly forró, hogy a'
húst is megfőzi.

16. *Mellyek Dániának termései?*

Jeles szarvas marhák, lovak, juhok, sörtvések,
mindenféle szárnyas állatok, méhek, halak, gabona
(Izlandban nincs), komló, dohány, len, gyümölcs
(Izlandban nincs), kevés erdőség, só, porcellánföld,
márvány, Izlandban számos Dunnaludak (anas mollis-

sima), mellyeknek könnyű, meleg tollával nagy kereskedést űznek a' lakósok.

17. *Melleyek a' nevezetesebb helyek?*

1) Koppenhága (Hafnia), az egész Dániai Státusnak fő - városa, a' Királynak lakóhelye; Seeland szigettyében fekszik, melly szigetet a' Szundi szorostenger Svéd országtól, a' nagy Belt pedig Fióniától választtja, e' városban 13 nyilván való piaczkok, 22 Templomok, 22 betegházak, egy Universitas, könyvtár, fűvészikert, külömbféle Fabrikák, tengeri hajózást tárgyazó iskola, és 100,000 lakók találtnak, a' városnak által ellenében van Amak szigettye, mellyben még Koppenhága' egyik része fekszik, e' szigetben mindenféle zöldség igen gazdagon terem, melly a' népes fő várost bőven ki elégíti, Amak és Seeland között való szorostenger igen alkalmas kikötőhely, mellyet esztendőnkint 5—6000 kereskedő hajók is meglátogatnak.

2) Fionia szigettyében, melly a' kisebb Belt által Jütlandtól, a' nagyobb Belt által pedig Seelandtól választatik, a' fő város Odensee (Otinia).

3) Schlesvig a' Jütlandi fél szigetnek déli részében, melly Schlesvigi Herczégnek is neveztetik 6500 lakókkal.

4) Kiel (Kilonia), és Glückstadt (Tychopolis) a' Holsteini Herczégben.

5) Lauenburg, a' Lauenburgi Herczégben, Elbe, és Stekenicz folyók mellett 3300 lakókkal, kik Lübek városával a' Stekenicz folyó által nagy kereskedést űznek.

6) Reikiavik leg nevezetesebb hely Izlandban 450 lakókkal.

18. *Tartoznak e' még más birtokok is Dániához?*

Ázsiában; Trankebár, és annak környéke keleti Indiában, ismét néhány szállítványok a' Nikobari szigetekben.

Afrikában; Christiansburg, Friedensburg Guineában.

Amerikában; néhány Grönlandi szállítványok, ismét Sz. Kereszt, Sz. Tamás, Sz. János szigettyei tartoznak Dániához.

Svéd , és Norvegyia országok.

(Regnum Sveciae, et Norvegiae).

1. *Hol fekszik a' Svédi Státus, és mellyek határjai?*

A' Svédi Státus, mellyet Svéczia, és Norvegyia egyesültt országok formálnak, a' keleti hosszúságnak $24^{\circ} 50'$ -tól fogva a' 41° -ig, az északi szélességnek pedig $55^{\circ} 32'$ -tól fogva a' $71^{\circ} 10'$ -ig, fekszik. Határjai ezek: Éjszokról, az északi jegestenger. Keletről, Orosz ország, a' Bottni, és Finni tengerikeblek. Délről, a' Bálti tenger. Nyugotról, a' Szundi szorostenger, Kattegat, és a' Némettenger.

2. *Milly nagy, és milly népes?*

Az egész Státusnak területt színe 13.887 négyszegű mértföldekre becsültetik; lakósinak száma pedig 3,283,000-re megy.

3. *Miképp' osztatik fel?*

Svéczia fel osztatik 1-ör a' tulajdonképpen úgy nevezett Svéd országra. 2-or a' Gothusi, — 3-or északi, — 4-er Lapp országra, mellyek ismét több kerületekre osztatnak fel. — Norvegyia 5 részekre, a' Krisztiáni, Krisztiánszandi, Bergen, Drontheim, és északi kerületekre osztatik.

4. *Minő előmenetellel űzik a' lakósok a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket?*

A' Svédek' tudományos ösmerete az újabb üdőkben kezde virágozni, és alkalmas előmenetellel tovább haladni; — Norvegyia' lakósai még sokra nem mehettek; a' Lappok között pedig híre sincs a' tudományoknak. — A' mesterségek általlyában véve nem eléggé gyakoroltatnak, de a' kereskedés nagyon elterjedett.

5. *Minő karakteruak a' lakósok?*

A' Svédek erőstestalkotásuak, munkások, mértékletesek, de egyszer'smind a' fény űzésre hajlandók, szeretik a' tudományokat, és minden nyelveket nagy könnyűséggel megtanulnak. A' Norvegyiabéliek

büszkék; de mellette egyenes szívűek, jó tengeri katonák, a' leg nagyobb fáradságtól sem kíméllyik magokat. A' Lappok, kiknek csak egy része lakja Svéd országot, a' többi pedig Norvegyiát, és az Orosz birodalmat, mindnyájan tudatlanok, fösvények, mocskos viseletűek — nagy szájak, csúcsos állók, bé esett arczájók. nedves szemök, széles ábrázattyok, törpe termetek nagyon el csufittya őket, továbbá — nem földmivelők, hanem nyájörzök, a' Lappok.

6. *Minő nyelvel élnek a' lakósok?*

A' Svéd, és Norvegyiai nyelvekkel, mellyek többnyire meg egyeznek; a' Lappoknak különös nyelvek van.

7. *Miféle polgári alkotmánnya van?*

Egy Monárka, és annak férfi maradéka határozott hatalommal uralkodik, az országgyűlésben, melly a' Nemesség, Papság, Polgár, és Parasztságból ál, hozattatnak törvények.

8. *Ki a' mostani Uralkodó?*

A' mostani uralkodó Király 13ik Károl. A' korona örökös Károl János (néhai Franczia Marsal Bernadotte) ki a' királynak fogadott fia.

9. *Minő Religió van az országban?*

Az uralkodo Religió a' Lutherana, azonban más keresztény felekezetek is megszenvedtetnek de polgári szabadság nélkül; a' Lappok ugyan jobbára keresztények, de még ma is közülök sokan követik régi pogány szertartásokat.

10. *Mennyire megy a' Státus' jövedelme?*

Öszveséggel mint egy 13 milliő forintokra.

11. *Mennyire megy hadi ereje?*

A' két egyesült országok' hadi ereje mint egy 60,000re becsültethetik. Tengeri ereje 13 linea hajóból, 10 Fregattból, és még 150 apróbb hajókból ál.

12. *Mellyek a' hegyei?*

Norvegyia, és Svéczia igen hegyes országok,

nevezetesek a' Skándinávi bércek, mellyek többnyire a' két országok között való határt formállyák; ismét az északi hegy fok (nord cap.).

13. *Melleyek folyó vizei?*

Norvegyiában , és Svécziában ugyan sok , de nem nagy folyó vizek vannak, mellyek sebes folyások, kőszirttyaik, és vizeséseik miatt nem hajókázhatók. Leg nagyobb Norvegyiában a' Glommen, melly mint egy 40 mértföldet foly által, és Fridriksstadt mellett a' Kattegátba jut. Svécziában pedig a' Gotha Elf, melly elsőben Clara Elf nevet visel, és a' Vener tóba foly, ebből ki hömpölögven , Gothenburgnál e' név alatt: Gotha Elf, a' Kattegátba ér.

14. *Melleyek a' tavai?*

E' két egyesült országokban igen sok tavak találtnak. Svéd országban: 1) a' Melartó, mellynek hossza 12 , — széle pedig 5—6 mértföldnyi, 1300 apró szigetekkel. 2) a' Venertó, hosszában 14 — széltében 6—7 mértföldnyi. 3) a' Vettertó 15 mértföldnyi hosszúsága, és 4 mértföldnyi szélességü.

Norvegyiában: leg nevezetesebb a' keskeny Mjösen nevü tó, de a' mellynek hosszúsága 12 mértföldnyi.

15. *Minő éghajlattya van e' két országnak?*

Az éghajlat hideg, de igen egészséges, Lapp országban kiváltt kemény hideg uralkodik, hol a' leg hosszabb nap, valamint a' leg hosszabb éj harmad fél hónapig tart.

16. *Melleyek az ország' termései?*

A' Föld északi fekvése miatt nem termékeny, de a' déli részeken még is terem valamelyes gabona, noha az ország' szükségeinek ki pótolására elegenden, azért a' szegény lakosok fenyő hejjet, és mohat morzsolnak a' kenyér liszt köze; továbbá — konyha zöldség, földialma, kender, len, dohány, kevés gyümölcs, és Izlandi moha is terem. Norvegyiának, és Svéd országnak gazdag erdei vannak, mellyekből esztendőnkint sok árboczfák, és hajódeszkák kerülnek, és eladatnak. — Az állati országból vannak kisdéd lovai, és szarvas marhái, találtnak ismét

sok szarvasok, nyulak, farkasok, medvék, de kivált irám szarvasok, vagy is nyargalóczok, mellyekből a' Lappoknak egész gazdasága ál. A' halaknak iszonyú bősége van. Az ásványi országból: kevés arannya, több ezüsttye, reze, de kivált sok vasa, melly e' földön leg jobbnak tartatik, és csekély ólomja van Svéd országnak.

17. *Mellyek a' nevezetesebb helyek?*

Svéd országban! Stockholm (Holmia) a' fő Város, a' Királynak lakóhelye, merő szigeteken épült, mellyben 22 templomok, sok Fabrikák, Jótévő intézetek, tudomány, és mesterségbeli gyűjtemények, és 80,000 lakók találtatnak.

2) Upsala, egy híres Universitásnak helye, csilágvisgálással, és egy 60,000 kötetekből, 1000 kézi iratokból álló könyvtárral, ismét 4,400 lakókkal.

3) Fahlun, nevezetes a' mellette lévő gazdag rézbánya miatt, 4200 lakókkal.

4) Gothenburg, erős város volt hajdan, de most nincsen erősített állapotban, 19,500 lakókkal, kik nagy kereskedést üznek, és keleti Indiába, Kinába is küldenek hajókat.

5) Karlskrona, szép, és erős város, jó kikötő hellyel, mellyben a' hadi Flotta ál, 10,300 lakókkal.

6) Helsingborg, a' Szundi szorostenger mellett, igen kellemetes tájékban 2200 lakókkal.

Norvegyiában a' fő város Krisztiánia, az Ege nevű hegynek allában, mellyben egy Universitás, katonai iskola, jeleskönyvtár, sok Fabrikák, és 10,000 lakók vannak.

2) Bergen, ez a' leg nagyobb város egész Norvegyiában 18,000 lakókkal, kik az egész országban leg ki terjedttebb kereskedést üznek.

3) Drontheim, egy tengeri öböl mellett, 9000 lakókkal, kik rézzel, vassal, és fával kereskednek.

18. *Tartoznak e' még más birtokok is Svéd országhoz?*

Europában, és ugyan a' Bálti tengerben fekvő szigetek, úgymint: Öland, és Gothland. — Amerikában, még pedig nyugotti Indiában a' Barthelemy szigettye tartozik Svéd országhoz.

B e l g y i o m.

(Belgium: Niederland).

1. *Hol fekszik, és mellyek határjai?*

Ezen új Státus a' keleti hosszúságnak 20°tól fogva a' 25°ig, az északi szélességnek pedig 49° 30'tól fogva az 53° 30'ig, terjedel. Határjai ezek: Éjszakeről, és nyugotról a' Német tenger; Keletről, Német ország; Délről, Francia ország.

2. *Milly nagy, és milly népes?*

Belgyiomnak terület színe 1100 négyszegü mértöldnyi. Lakosinak száma pedig 5,400,000-re becsültetik.

3. *Miképp' osztatik fel?*

Belgyiom 18 tartományokra (provincziákra) osztatikfel, mellyek így neveztetnek:

1) északi — 2) déli Brabancia. 3) Limburg. 4) Geldern. 5) Lüttich. 6) keleti — 7) nyugotti Flandria. 8) Hennegau. 9) északi 10) déli Hollandia. 11) Seeland. 12) Namur. 13) Antverpia. 14) Utrecht. 15) Friesland. 16) Felső Yssel. 17) Gröningen. 18) Luxemburgi Nagy Hercegség.

4. *Minő előmenetellel űzik a' lakósok a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket?*

A' Tudományok' minden nemeiben nagy előmenetelt tettek a' Belgák. Nagy Matematikusok; és sok hasznos ösmereteket gyűjtöttek ők tengeri utazásaik által; a' kereskedés, melly a' Francia Revoluzió, és kormányozás alatt nagyon alá szállott, most újra fel élled, és virágozni kezd; jórendbe szedett Fabrikák számtolanok minden felől az országban, továbbá leg híresebb művészek ők az őrlő malmok' készítésében.

5. *Minémű karakteruak a' lakósok?*

A' Belgák nyerekedők, majd a' fösvenységig gazdálkadók, a' leg veszedelmesebb dolgokra is hidegvérűséggel magokat el szánók. Nagyon szeretik a' tisztaságot, nem csak házaikban, és házaik körül,

hanem a' városok, és falukon által vivő utakban is, de szükséges is náluk a' különös tisztaság, minthogy igen redves a' levegő, — a' virágoknak felette nagy kedvellőji.

6. *Minő nyelvel élnek a' lakósok?*

Résztint a' Német, résztint a' Hollandi nyelvel, melly a' Németből eredett; a' déli részekben pedig a' Franczia is hallatik.

7. *Mi féle polgári alkotmánya van?*

Egy Monárka határozott hatalommal uralkodik. A' Nemzetnek képviselőji két kamarákra osztatnak; az első kamara 40—60 tagokból ál, kiket a' Király választ; a' második kamara pedig 110 tagokat számlál, kiket a' tartományok, vagy is provinciák választanak. Az egész országra nézve egy Fő törvényszék állítottatott fel e' név alatt: Belgyiomnak fő tanácsosa.

8. *Ki a' mostani Uralkodó?*

Az uralkodó Király 1815ik esztendőtol fogva első Vilhelm.

A' Korona örökös Oraniai Hercezegnek neveztetik.

9. *Minő Religió van az országban?*

Minden Religiók törvényes szabadsággal bírnak; azonban délről a' Katholika, éjszokról pedig a' Reformáta leg több követőket számlál.

10. *Mennyire megy a' Státus' jövedelme?*

80 millió forintoknál többre *).

11. *Mennyire megy hadi ereje?*

A' szárazon lévő hadi erő 35,000re megy. A' tengeri erő pedig 10 lineahajókból, és 8 Fregattokból ál.

12. *Melleyek Belgyiomnak hegyei?*

Belgyiom majd csak nem egészszen lapályos, ki-

*) itt Hollandi forintok értetődnek. Egy Hollandi forint nálunk 49 krajczár, és 2 fillért ér.

váltaképpen éjszak , és nyugott felé, hol a' száraz föld alacsonyabb a' tengernél , azért költséges, nagy vastagságu gátokat kelle készíteni, mellyek a' tenger' árodásának ellent álhatnak, de délről a' Luxemburgi tartományban az Ardenni hegyeknek némely részei láttatnak.

13. *Mellyek folyó vizei?*

Folyó vizei jobbára mind más országokból jönnek. A' nevezetesebbek ezek:

1) a' Rajna, melly a' Cleve Hercezségből belgyiomba lép, és itt előbbi nagyságát el vesztvén, csekély patakká válik, tudni illik: alig lép e' hajókat bíró nagy folyó viz a' Belgyiomi Királyságba, azonnal két ágra szakad, a' bal ág Vaal nevet nyer, a' jobbik ág pedig még a' Rajna nevet meg tarttya, ez ismét, egy darabig hömpölgvén, két részre oszlik, a' jobbról eső rész Yssel név alatt a' Zuideri tóba foly, a' másik, ugyan Rajna név alatt nyugottnak tart, de újra ketté szakad, a' balfelől eső nagyobb rész Leck név alatt ösméretes, a' jobbról lévő gyenge rész Utrecht mellet ismét két felé válik, az éjszak felé folyó rész Vecht név alatt a' Zuideri tóba jut, a' másik, Rajna nevü gyenge rész pedig, mellyet a' sok csatornák még gyengébbé tesznek, Leiden várasán tól meg szűn folyni, és végre a' némettenger parttyain lévő hamok dombokban el enyészik.

2) a' Maas, melly Francia országból jön, a' Vaal folyóval egyesül, és a' német tengerbe foly.

3) a' Selde (scaldis), ez is Francia országból jön, és több folyókat magával egyesítvén a' német tengerbe jut.

14. *Mellyek a' Tavai Belgyiomnak?*

1) a' Zuideri tó, vagy is tengeri öböl. 2) a' Dollart. 3) a' Bieszbosi öblök, mellyek a' 13ik században támadtak, minthogy a' tenger vize az ott lévő száraz földet el öntötte.

15. *Minő éghajlattya van Belgyiomnak?*

Mérsékelt éghajlattya van, de nagyon ködös, nedves, a' sok víz', és a' föld lapályossága miatt; azért a' rosda, poshadás, és penész igen hamar tenyésznek.

16. *Mel melyek az ország' termései?*

A' földet nagy gondal mivelik a' lakósok. Fő termései ezek: Gabona (nem elegendő), mindenféle zöldség, gyümölcs, len, dohány, a' déli tájékban bor, virágok, jó szarvas marhák, juhok, lovak, torfa, vagy is gyeptőzeg (terra bituminosa, turfa), melly többnyire a' tüzelésre alkalmasztatik a' fának szüke miatt, és kevés vas, bő halászat.

17. *Mel melyek a' nevezetesebb helyek?*

1) Brüssel (Bruxelae), a' királynak lakóhelye, Senne folyó mellett, e' városnak két órányi a' kerülete, mellyben egy Akademia, 80,000 kötetekből álló könyvtár, sokjeles Fabrikák, és 70,000 lakósok találatnak.

2) Antverpia, Schelde folyó mellett, erős város, jeles kikötő hellyel, mellyet esztendőnkint majd 2000 hajók látogatnak meg, lakósainak száma 56,000-re megy.

3) Rotterdam (Roterodamum), nagy kereskedő város, Erasmusnak születéshelye, kinek álló képe érczből ma is láttatik, lakósai 53,000-en vannak.

4) Amsterdam (Amstelodanum), Europa nevezetesebb városainak egyike, a' Zuideri tónak Y nevű öblénél; Amstel folyó víz megy e' városon által, mellyben sok csatornák nyáron többnyire nehéz szagú rothadt vízzel, 16 katholika, 21 reformata, 5 Janzeni, 3 Lutherana, és még több más felekezetek' temploma, 217,000 lakók, ezek között pedig 20,000 Zsidók találatnak. Amsterdamban sok jeles tudománybéli intézetek, gyűjtemények, üveg, bőr, se-lyem, gyapju, czukor, és egyéb Fabrikák vannak.

5) Utrecht (Trajectum ad Rhenum), a' Rajna mellett, egy Universitásnak, Érseknek, és külömbféle Fabrikáknak helye, 34,000 lakókkal.

6) Haaga (Hagae Comitatus), igen gyönyörű város, egy királyi, és több más palotákkal, ékes házokkal, kellemetes kertekkel, és 40,000 lakókkal, itt öntetnek agyuk is.

7) Harlem, a' harlemi tó, vagy is tenger mellett, szép város 12,000 lakókkal, kik nagy kereskedést üznek virágokkal, és híressék a' vászon fejrítésben.

8) Spaa, szép város, ásványos vizeiről nevezetes,

azért sok idegenektől meglátogattatik, 2100 lakósi vannak.

9) Luxemburg (Luciliburgum), az illyetény nevű Nagyhercegségben fő, és igen erős város.

18. *Tartoznak e' még más birtokok is Belgyiomhoz?*

Még más birtokok is tartoznak; úgymint:

Ázsiában, a' Java sziget, több városok keleti Indiában, a' Molukki, és Czelebes szigeteknek egy része, Sumatra, és Borneo szigetekben pedig néhány szállítványok. Afrikában, Guineának egy darabja, — Amerikában pedig a' Surinámi szállítvány, Curasso, St. Eustach, Saba, St. Márton' szigettjei tartoznak Belgyiomhoz.

H e l v e c z i a.

1. *Hol fekszik, és mellyek határjai?*

Helveczia a' keleti hosszúságnak 23° 40'től fogva a' 28° 10'ig, az északi szélességnek pedig 45° 45'től fogva a' 47° 48'ig, terjedel. Határjai ezek: Éjszakra, és keletről Német ország. Delről, Olasz ország. Nyugottról, Franciaország.

2. *Milly nagy, és milly népes?*

Helveczianak területt színe 871 négyszegű mért-földekre, lakóainak száma pedig 1,713,800ra megy.

3. *Miképp' osztatik fel?*

Helveczia 22 szövetségből, vagy Kantonból áll, — a' kantonok nevei ezek: 1) Zürich. 2) Bern. 3) Lucern. 4) Uri. 5) Schveiz. 6) Untervalden. 7) Glarus. 8) Zug. 9) Freyburg. 10) Solothurn. 11) Basel. 12) Schaffhausen. 13) Appenzell. 14) Sz. Gallen. 15) Graubünden. 16) Aargau. 17) Thurgau. 18) Tessin. 19) Lemman, vagy is Vaadt. 20) Vallis. 21) Neufchatel (újvár). 22) Geneva.

4. *Mind' előmenetellel űzik a' lakósok a' tudományokat, kereskedést és mesterségeket?*

A' tudományoknak , szépmesterségeknek számos pártfogói , szorgalmatos gyakorlói találhatók Helvecziában. A' kézi mivek , és Fabrikák , kivált az északi részben igen jó állapotban vannak ; papiros , posztó , csipke , gyolcs , órák , egyebb érczi eszközök , sajt , írósvaj szarvas marhák , 's több e' féle termékekkel nagy kereskedést űznek.

5. *Minő karakteruak a' Helveták?*

A' Helveták szabadság szeretők , egyenes szívűek , hív , bátor katonák , éles elméjűek , hegyes völgyes Hazájokhoz kimondhatlanul ragaszkodók.

6. *Minő nyelvel élnek?*

A' Német nyelv leg közönségesebb , de igen tisztolatanul ejtetik ki , azonban a' nyugotti részekben Francia , déli részekben pedig az Olasz nyelv is hallatik.

7. *Miféle polgári alkotmánnya van Helvecziának?*

Helveczia egy szabad köztársaságot (republikát) formál , mindenik Kanton tulajdon fő hatalmával él , és noha egyik a' másiktól nem függ , még is egy Szövetséghez tartozik. A' Nemzeti Gyűlés minden második esztendőben változtatva vagy Zürich , vagy Bern , vagy pedig Lucern városokban öszve ál , mellyhez mindenik Kanton önnön Deputátusait küldi ; már e' Nemzeti gyűlés hirdethet háborút , köthet békességet , vagy más féle szövetséget a' külföldiekkel.

8. *Minő Religió van az országban?*

Némelly Kantonokban a' Katholika , másokban a' Reformata , ismét másokban elegyedve mind a' kettő.

9. *Mennyire megy az Ország' jövedelme?*

Mint egy 540,317 Schvájczy Frankokra *).

10. *Mennyire megy hadi ereje?*

*) egy Schvájczy Frank 33 krajczárokat , és 1 fillért tesz.

Állandó Ármádája nincs Helvecziának, de, ha a' szükség kívánja, mint 1815 esztendőben, a' szövetséges Kantonok 36,624 fegyveresekből álló hadi erőt fel állíthatnak.

11. *Mel melyek a' hegyei Helvecziának?*

Helveczia leg magassabb tartomány Európában, mellyben 400 havas, és jeges hegyek számláltatnak. Délről a' havasok; ezen iszonyú magasságu bércek, mellyek többnyire a' hólineát meghaladják, a' földközi tengernél Francia, és Olasz országok között kezdődnek, (Szabaudiában), és Helvecziában leg főbb magasságot érnek, innén Német országban messze el nyúlnak, végre Austriában a' Duna fele halmokká alacsonyodván el enyésznek. Különös említésre méltók: 1) a' Sz. Gothárdi hegy, mellynek magassága 9944 lábnyi. 2) a' Sz. Bernárdi hegy, mellynek magassága 10,380 lábnyi. 3) a' Schreckhorn, ennek 12,560 lábnyi a' magassága. — Gyakran meg esik, hogy e' hegyekről irtóztató nagyságu hó gömbölyök (lavinák) menydörgő robajjal rohannak le felé — a' sötét mélységű völgyekbe, — zuhanások közben erdőket le tördelnek, kősziklákat szétszaggatnak, házakat hirtelen össze zúznak, embereket, és barmokat magok alá temetnek. Azonban, ámbár ezer féle veszedelmekkel kapcsoltatik össze az e' bércek között való utazás, még is, ama' felséges bé nyomatok miatt, mellyeket ezeknek tekintete az ember' lelkében okoz, gyakran meglátogattnak e' szédítő magasságok az idegenektől.

12. *Mel melyek Helvecziának folyó vízei?*

Helvecziának bérceiből igen sok folyó vizek erednek; különösen említtyük 1-ör a' Rajnát, melly a' Graubündeni Kantonban ered, ezután Helvecziát Tiroltól választtya, a' Konstánczi tón által foly és Bazel városnál Helveczia' határát el hagygya. 2-ör említtyük a' Rhonét (Rhodanus), melly a' Vallisi Kantonban ered, a' Genevai tón által folyván a' Helvecziai határoktól el távozik.

13. *Mel melyek Helvecziának tavai?*

Igen sok tavak találtatnak Helvecziában, a' leg

nevezetesebbek ezek: 1) a' Genevai tó (lacus lemanus), melynek hosszúsága 10 mértföldnyi, szélessége pedig harmad fél, e' tónak gyönyörű környéke városokkal, és falukkal rakva van. 2) a' Konstáncki tónak egy része; az egész Konstáncki tónak hosszúsága 16, szélessége pedig 4 órányi.

14. *Minő éghajlat alatt terjedel?*

Helvecziában igen tiszta, és egészséges a' levegő; dél felől a' havas, és jeges hegyek miatt sokkal durvább és hidegebb az éghajlat, mint éjszak felől, azonban a' lapályos tájékokban nagy melegség uralkodik.

15. *Mel melyek Helvecziának termései?*

Helveczia általljában véve a' sok hegyek miatt nem termékeny ország, mindazon által némelly termésekkel igen is bővelkedik. — Találtatnak Helvecziában szépszarvas marhák, mellyek a' havasok' oldalain leg kövérebb legelővel élnek, ismét kellemetesen illatozó, hasznos füvek; — igen kevés gabona, több gyümölcs, és némelly helyeken jó bor; továbbá terem Helveczia vasat, rezet, olyomot, kénkőt Márványt, de igen kevés sót.

16. *Mel melyek a' nevezetesebb helyek*

1) Bázel (Bazilea), ugyan Bázei Kantonban, Rajna folyó víz mellett, 15,000 lakósokkal, itt 1431—1448 ig híres egyházi gyülekezet, (concilium) tartott, egy Universitas, Német bibliai társaság, selyem pántlika, papiros, és több más Fabrikák találtatnak e' városban.

2) Schaffhausen (Scaphusia), az e' nevet viselő Kantonban, a' Rajnának jobb parttyán 6500 lakókkal, itt van ama' híres vizesés, hol a' Rajna 60—80 lábnyi magasságról le zuhanik.

3) Bern (Berna, s. Arctopolis), Berni Kantonban, az Aar folyó mellett 13,000 lakókkal; kik nagy elevenséggel üzik a' kereskedést.

4) Geneva (Genf), főváros a' Genevai Kantonban, megvan erősítve, hasonló nevű tó mellett, refor. Univerzitatással; óra, és több más Fabrikákkal.

5) Neuschatel 3500 lakókkal, az ugyan hasonló

nevezetű Kantonban, melyet ezelőtt Berthier Francia Marsall birt vala, most pedig a' Burkus Királynak birtokában van.

O l a s z o r s z á g.

(I t a l i a).

1. *Hol fekszik, és mellyek határjai?*

Olasz ország fél sziget; a' keleti hosszúságnak $23^{\circ} 13'$ -től fogva a' $36^{\circ} 30'$ -ig, az éjszaki szélességnek pedig $35^{\circ} 40'$ -től fogva a' $46^{\circ} 40'$ -ig, terjedel. Határjai ezek: éjszakról Helveczia, és Német ország. Keletről ugyan Német ország, és az Adriai tenger. Délről, és délnyugottról a' földközi tenger. Nyugott éjszakról Francia ország.

2. *Milly nagy, és milly népes?*

A' szigetekkel együtt 5600 négyszegü mértföldnyi. Lakósinak száma 19,000,000nyi.

3. *Miképp' osztatik fel?*

Természétes fel osztása ez: felső, közép, és alsó Olasz ország, mellyekben ime' Státusok találtnak:

Felső Olasz országban:

1) Lombardi-Velenczei királyság, mellyről az Austriai birodalomnál különösen szó leszsz.

2) Szardiniai királyság, melly ime részekből ál: Szabaudi (Savoyen), Piemonti, Montferráti, Majlandi (ennek csak egy darabja tartozik ide), Genuai Herczégsegekből, Nizza Grófságból, és Szardiniai szigetből.

A' Szardiniai Státusnak jövedelme 48 millió lirára megy *). Az uralkodó Király Victor Emmanuel. A' hadi erő 30,000 fegyveresekből ál a' szárazon, a'

*) egy lira 19 kr.

tengeri erő pedig 4 Gályákból, 2 Fregattokból, és több apróbb hajókból áll.

3) Parma, Piacenza, és Guastalla Herczagségek, melyeket Maria Luisa Austriai fő Herczeg Aszszony, néhai Fránczia Császárné kormányoz. A' Pármai Státus jövedelme 1,500,000 forintokra, hadi ereje pedig háborus időben 3,600ra, de békeség' idejében csak 1320ra megy.

4) Modenai Herczagség, mellyben 4ik Ferencz Austriai fő Herczeg az uralkodó; a' Státusnak jövedelme 1,300,000 forintokból, hadi ereje pedig 1,200 fegyveresekből, és egy Dragonyos osztályból áll.

5) Luccai Herczagség, mellyet Maria Luisa, özvegy Hetruriai királyné, Parma, Piacenza örökségeitől el esvén, vesztességének ki pótolása fejében bír; a' Státus' jövedelme 720,000 forintnyi, a' hadi erő 1400 fegyvereseket számlál.

6) Massai, és Carrarai Herczagség, ezeket Maria Beatrix igazgattya.

Közép Olasz országban:

1) Toskáni Nagy Herczagség, mellyhez Elba sziget is tartozik; e' Nagy Herczagség nevezetett az előtt Hetruriának, a' mostani uralkodója 3ik Ferdinánd Austriai fő Herczeg, a' Státus' jövedelme 5 millió forintokra, a' hadi erő pedig 3000re megy.

2) Egyházi Státus, melly a' San Marinois szabad köztársaságot is magában foglalja, és mellyhez a' Nápolyi királyságban lévő Pontecorvo, és Benevento Herczagségek is tartoznak. Mostani Ura ő Szentsége 7 Pius Romai Pápa. A' Státus jövedelme 3,200000 skudi *), a' fegyveres erő 2000ből áll.

Alsó Olasz országban:

1) A' két Szicziai Királyság; e' név alatt Nápoly ország, és Sziczia sziget értetik, mellyhez még a' Lipari, Egadi, és Pantalaria szigetek is tartoznak. A' két Szicziai Státusnak uralkodó Királya 4ik Ferdinánd, jövedelme 2½ millió forint, a' szárazon lévő

*) egy Skudi 2 for. 6 kr.

hadi erő 30,000 fegyvereseket, a' tengeri erő pedig 3 linea hajókat, 5 Fregattokat, és több apró hajókat számlál.

2) Málta sziget, melly hajdan a' Máltaí vitézi rendé volt, most Nagy Britanniához tartozik.

Jegyzés. A' San Marinois köztársaság (respublika) csak $1\frac{1}{2}$ négyszegü mértföldekre terjed, és 1 Várasból, 2 falukból ál, a' fő hatalom 300 tagokból álló tanács mellett van.

4. *Minő előmenetellel űzik a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket a' lakósok?*

Az olaszok szép előmenetelt tettek a' tudományoknak minden nemeiben, a' szép mesterségekben pedig, különösen a' kép' irás, és faragásban majd minden nemzeteket meg előztek, az építés' mesterségében majd követhetlen ügyességök; a' kereskedés meg lehető állapotban van nálók, melly az Ország' fekvésére nézve sokkal virágzóbb karban lehetne, az Olasz hajók most csak egyedől a' földközítenger' kikötő helyeit látogattyák meg.

5. *Minő karakteruak a' lakósok?*

Az olaszok igen heves, és boszúálló természetűek, azért sehol sem történnek annyi gyilkosságok, mint ő nálók; különben, ámbár sok borok terem, még is józanok. A' fő Rend nagyon kedvelli a' külső fényt, szembe tűnő pompát, tanui ennek az ő gyönyörűséges palotáik, czifrán öltözött szolgálk, de annál inkább gazdálkodnak házitartásokban. Felette nagy kedvellői a' gyengéded hangu, lágy érzékenységre andalító muzsikának, és énekes játék színnek.

6. *Minő nyelvel élnek a' lakósok?*

Az Olasz nyelv közönséges, azonban a' Francia is hallatik; Máltában Olaszszal vegyes Arabiai, Nápoly' déli részében pedig, és Szicziliában imitt amott Görög nyelv is szokásban van.

7. *Minő Religió van Olasz országban?*

Uralkodó Religió a' Katholika, de vannak Protestánsok, Görög, és Zsidó vallásuak is, noha kevés számmal.

8. *Melleyek a' hegyei?*

Éjszakról a' havasok, melleyek között örökös hóval fedve mint egy iszonyú óriás úgy emelkedik fel a' felhőkbe a' 14,676 lábnyi magasságu Montblanc Sabaudiában.

Ismét — az Appennini bércek (montes Apennini), melleyek Olasz országot sokfelé elágozván hosszat fűttyák, míg, mint egy 180 mértföldnyi ki nyúllások után a' földközi tengerbe lapulnak.

Még 2 nevezetes tűzokádó hegyek is vannak, a' Vezúv Nápolyban, melly 3,509 lábnyi magasságu, és az Etna Szicilia szigetben, melly 10,630 lábnyira emelkedik, ez máskepp' Monte gibello nevet is visel.

9. *Melleyek Olasz országnak jelesebb folyó vízei?*

1) Pó (Padus), melly a' Franczia határookban Viso hegyből ered, és 100 mértföldeket meghaladván, a' Velencei kebelbe foly.

2) Adige, vagy Etsch (Athesis), Tirolország' bérceiből ered, és hasonlóképp' az Adriai tengerbe foly.

3) Brenta, 4) Piave, 5) Tagliamento, mind Tirolban erednek, és a' Velencei tengerkebelbe jutnak.

6) Arno, 7) Tiber (Tiberis), az Appennini bércekből fakadván a' földközi tengerbe érnek.

10. *Melleyek Olasz országnak tavai?*

A' nevezetesebbek Lombárdi Velencei kiralyságban vannak, hol meg is neveztetnek.

11. *Minő éghajlattyá van Olasz országnak?*

Altallyában véve egész Olasz ország nyájas, és kelemetes éghajlat alatt terjed el; azonban felső Olasz ország hidegebb, mint a' közép, és alsó tájék, úgy, hogy ott szabad ég alatt csak nagy gondal tenyészhetnek a' narancsfák. Az ártalmas hévségű Sirocco szél, melly Afrika forró homok pusztáiból jön, nagy terhére van a' lakosoknak.

12. *Melleyek az országnak termései?*

Olasz ország igen termékeny; termései közül különösen ezeket jegyezzük meg: a' gabonát, kukori-

czát, riskását, bort, olajt, száfrányt, narancs — czi-
trom — füge, és egyéb kényes déli gyümölcsöket;
továbbá, vannak derék fenyő — cser — gyertyán erdei,
a' borostyánfa Olasz országban hársfa nagyságu. Van
elég, és részint igen szép szarvasmarhája, lovai, sza-
marai, öszvérei, kecskéi igen nagy számuak; ismét,
selyembogarai, méhéi, de Viperái, és Skorpiói is
vannak. A' Bánnyák ezüstöt, rezet, ólyomot, sok
vasat, kénesöt, szép márványt, a'fabastromot, kő-
szent, jó tinsót 's t' e' f. adnak.

13. *Mellyek a' nevezetesebb helyek?*

1) Sabaudi Herczegségben a' fő város Chambéry,
csipke, és selyem Fabrikákkal, 10,300 lakókkal.

2) Piemonti Herczegségben Turin (Augusta Tau-
rinorum), a' Szardíniai Királynak lakóhelye, Pó
folyónak bal parttyán, igen szép város, utszái egye-
nesek, egy Universitásnak, és külömbféle Fabrikák-
nak helye, 88,588 lakókkal.

3) Nizzai Grófságban Nizza (Nicaea), hol igen
egésségesnek tartatik a' levegő.

4) Monaco kisdud Herczegségben, melyt Piemont,
és Genuai Herczegségek között fekszik, a' fő város
Monaco (Portus Herculis Monoeci), mellyben maga is
az uralkodó Herczeg 4 Honorius, a' Szardíniai Király-
nak oltalma alatt élven, tartózkodik.

5) Montferráti Herczegségben Casale a' fő város,

6) Szardíniához tartozó Majlandi részben Ales-
sandria a' fő város, 35 000 lakókkal; e' részben van
ama' nevezetes Marengo falu is, hol 14ik Juniusban,
1800ik esztendőben véres csata történt.

7) Genuai Herczegségben Genua nevezetes keres-
kedő város, mellynek igen szűk utszái, de néhány
szép palotái vannak.

8) Szardínia szigetben Cagliari kereskedő város,

9) Pármai Herczegségben a' fő város Párma,
mellyben sok szép épületek, egy Universitás, könyv-
tár, képes gyűjtemény, híres könyvnyomtató műhely,
egy Európában leg nagyobb játékszín, és 30,000 la-
kók vannak.

10) Modenai Herczegségben a' fő város Modena
(Mutina), jeles épülettjei, és 20000 lakósi vannak.

11) Lukkai Herczegségben Lukka.

12) Massa, és Carrara a' két illyetény nevű Herczegségekben.

13) A' Toskáni Nagy Herczegségnek fő városa Florenz, mellyben a' régiségnek felséges maradványi igen gazdag gyűjteményben láttatnak, emlékezetes e' város még az ő Mozaiki műveiről is, tudni illik; finom különbféle színű kövecskékből olly nagy ügyességgel rakatnak, és készitődnek még a' leg mesteresebb képek is, mintha valamely remek ecsettel festődtek volna; nevezetes még e' város arról is, hogy a' selymet, és gyapjat itt különös jó móddal tudgyák feketére festeni, lakósinak száma 78,000re megy.

14) Az Egyházi Státusban, sőt e' földön egyik a' leg nevezetesebb városok közül Roma, a' Pápanak, ki a' keresztényeknek közönséges Attya, lakóhelye. A' város 12 dombokon épült, és csak nem 3 órányi kerületű, Tiber folyó öntözgeti keresztől, melly felett 4 hidak állanak, 328 templomok, 186 klastromok, és 135,000 lakósok vannak e' városban. Különös említést érdemelnek: 1) a' Sz. Péter' temploma, mellynek kettős gömböly teteje van, valóságos remek műve az építő mesterségnek, a' földön ez a' leg nagyobb, és legszebb templom, 28 millió tallérekba került, és 100 esztendőnel tovább készült. 2) a' Laterani Sz. János' temploma, melly rangra nézve az első Romában, ez előtt egy 140 lábnyi magasságu Egyiptusi Obeliskus áll; említésre méltók még a' következő épületek is: a' Vatican, mellyben 11,000 szobák, és a' régiségnek sokdrága maradványi találtatnak; ismét a' Qvirináli palota, mellyben a' Pápa lakik; Traján Császárnak 141 lábnyi magasságu márvány oszlopa, a' hajdani üdőknek egy dicsőséges emléke, mellyen ma Traján' képe helyett Sz. Péternek képe áll. — Ezeken kívül egy Unverszitas, több Akademiák, tudós társaságok, egy hiteztető Gyülekezet (collegium de propaganda fide), mellyben a' Pogányok' térítésére alkalmas Missiónáriusok formáltatnak, és nevezetes könyvtárak találtatnak Romában.

Nevezetesekek még az Egyházi Státusban e' városok: Ferrara, Commachio erősség, e' két városban az Austriai Státus tart katonai őrizetet. — Ismét, Bologna Unverszitatással. Ancona az Adriai tenger mel-

lett jeles kereskedő város. Loretto Sz. Maria' házával. — Végre Benevento, és Pontecorvo városok az illyetény nevű Herczegségekben.

15) A' Neápolyi Királyságnak fő városa Neápoly (Neapolis) lakhelye a' Királynak, igen gyönyörű fekvésű, 3 órányi területű, mellyben 121 templomok, 130 kápolnák, 11 közönséges betegházok, egy Universitas, hadioskola, tudós társaság, 7 játékszínec, selyem, többféle Fabrikák, és 330,000 lakók vannak. E' városnak környéke igen nevezetes, ebben van ama' híres kutya barlang, mellyben minden élő állatnak azonnal megkell fullni, — itt van Portici mező város is a' Vezuv' allyában, hol egy igen gyönyörű királyi palota van; itt állanak régenten Herculanium, és Pompeji városok is, mellyek Urunk' születése után 79ik esztendőben Titus Császár' uralkodása elején a' Vezuv' tüzeslávájával el borították, de 1711 fel fedeztettek, és most a' szépmesterségek' nem kevés nyereségével szorgalmasan ki ásatnak, úgy, hogy már néhány utszákbán fákla világnál sötétebb. — Továbbá — e' városnak vidékében vannak az izzasztó (Sudatorii) ferdők, vagy is meleg barlangok, mellyek kevés perczenetek alatt csurgó izzadságba hozzák a' bemenőt.

Sziczia szigetben Palermo a' fő város, mellyben egy Universitas, selyem Fabrikák, és 140,000 lakók vannak. — Messina, nagyváros, a' tőle nevezett szorostenger mellett, sokféle Fabrikákkal, kereskedéssel, 80,000 lakókkal.

Málta szigetben a' nevezetesebb hely La Valetta, vagyis Citta nuova, erővárral, fűvészi kertel, könyvtárral, az e' szigetben talált régi mestertermékek' gyűjteményével, 23,000 lakókkal.

Jóniai köztársaság.

(Die Republik der Ionischen Inseln).

1. Hol fekszik a' Jóniai köztársaság?

A' Jóniai tengerben, Albania, Livadia, Morea

parttyai előtt a' keleti hosszúságnak $37^{\circ} 35'$ -től fogva a' 40° -ig, az éjszaki szélességnek pedig 38° -tól fogva a' 40° -ig, terjedel.

2. *Hány szigetektől ál?*

7 nagyobb, és néhány apróbb szigetektől. Ezek a' 7 nagyobb szigetek: Corfu, Paxo, Santa Maura, Cefalonia, Theáki (Ithaca), Zanthé (Zacynthus), Cerigo (Cythera).

3. *Milly nagy, és milly népes?*

Az egész köztársaság 50 négyszegü mértföldnyi. — Lakósinak száma 16000-re megy.

4. *Minő nyelvel élnek e' szigeti lakósok, és minő előmenetellel űzik a' kereskedést, mesterségeket?*

A' Görög, és Olasz fő nyelvek. A' lakósok inkább kereskedéssel, tengeri utazás', halászás', és szőlőmunkálással foglalatoskodnak, mint sem Fabrikaimivekkel.

5. *Miféle polgári alkotmánnya van e' szigeteknek?*

E' szigetek öszveséggel egy szabad köz társaságot formálnak, melly Britannia' oltalma alatt van, és ugyan Britanniai katona őrizet alatt vannak e' köz. társaságnak minden erősségei is.

6. *Mennyire megy e' köztársaságnak jövedelme?*

Mint egy 625,000 tallérokra.

7. *Minő éghajlatnya, és termései vannak?*

Igen nyájas, és kellemetes éghajlatnya van. Termései ezek: gabona (nem elegendő), mazsola szőlő, bor, déli gyümölcsök, pamut, fa olaj, selyem, viasz, só, kénkö, márvány, de kevés fa.

8. *Mel melyek a' nevezetesebb helyek?*

1) Corfu, hasonló nevű szigetben, 12,000 lakóssal, a' köztársaság' kormányshékné, és egy Katholikus Érshékné, nem különben egy a' mezei gazdaság' előmozdítására ügyelő tudós társaságnak lakóhelye.

2) Cefalonia, kereskedő város, ugyan Cefalonia szigetben, hol különös kellemetességű az éghajlat, a' gyümölcsfák esztendőnkint 2-szer virágoznak, a' szőlő fejek négyszerszedetnek, sőt télközépen is virágoznak a' rózsá, és székfü bokrok.

N é m e t o r s z á g.

(Germania).

1. *Hol fekszik Német ország, és mellyek határjai?*

Német ország általljában véve, a' keleti hosszúságnak 23°tól fogva a' 36° 40'ig, az éjszaki szélességnek pedig 45°tól fogva az 55°ig, terjedel. Határjai ezek: Éjszokról, a' Némettenger, Dánia, és a' Bálti tenger. Keletről, Burkus, és Lengyel királyság, Krakau szabad város, Magyar, és Horvát ország. Délről, az Adriai tenger, vagyis Velencei tengerkebel, Olasz ország, és Helveczia. Nyúgottról, Francia ország, és Belgyiom.

2. *Milly nagy, és milly népes?*

Egész Német ország 11,600 négyszegű mértföldnyi, — lakósinak száma pedig 29,000,000ra megy.

3. *Minő előmenetellel űzik a' lakósok a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket?*

A' Németek igen nagy előmenetelt tettek a' Tudományokban. A' sok könyvszerzők, 20 Universzítások, számtolan oskolák, tudós társaságok dicső polczon ragyogtattyák a' német literatúrát. A' kereskedés mint szárazon, mint vizen jó karban van, a' Fábrikák külömbféle elmés találmányok által igen virágzó állapotuakká lettek, a' mesterségeket nagyszámu jeles mesterek szép előmenetellel gyakorollyák.

4. *Minő karakteruak a' Németek?*

A' Németek szorgalmatosok, munkások, feltételeikben álhotosok, a' barátságban hűségesek, éles elméjűek, a' tudományoknak felette nagy kedvellői, és gyakorlói, kellemetes társalkodók, a' jó lakozás felől igen sokat tartók.

5. *Minő nyelvel élnek Német ország' lakószai?*

Kétféle nyelvel, úgymint: a' Német nyelvel, melly legkiterjedttebb; és Cseh, Morva, Burkus országok' jó darabjában Tót eredetű nyelvel, a' déli vidékeken pedig az Olasz nyelv is hallatik.

6. *Minő Religió van Német országban?*

A' katholika Religió, melly mint egy 15 millió híveket számlál. — A' Lutherána, mellynek 12 — és a' Reformáta, mellynek 2 millió követői vannak. Továbbá, Herrnhuttiak, Mennoniták, Kvakkerok, és sok Zsidók találtatnak Német országban.

7. *Mellyek a' hegyei Német országnak?*

Hémet országnak déli része igen hegyes, a' német, és Bálti tengerekre dülő éjszaki része pedig nagyon lapályos. — Különös említést érdemelnek:

1) A' fekete erdő (Schwarzwald silva Marciana, seu nigra), nagy, es hosszúú bérce Sváb országban, mellynek leg magassabb csúcsa Feldberg 4670 lábnyi.

2) A' Harcz (silva hercyna), mellynek hossza mint egy 16 — szélessége pedig 4—5 mértföldnyi, Saale, és Vezér folyók között.

3) A' fenyveshegy (Fichtelgebirge, mons piniferus) Bajor országnak éjszaki részében.

4) Ortles, Német országnak leg magasabb hegye, a' Tyroli határban Helveczia felől, 14,466 lábnyi, Püchler József volt az első, ki 1804ben ennek tetejére fell jutott.

5) Az Óriási hegyek (Riesengebirge, montes Sudeti), a' Cseh, és Sléziai határokon hosszatt.

8. *Mellyek folyó vízei?*

Német országban közel 500 folyó vizek, ezek között pedig 60 hajókázhatók vannak. A' jelesebbek ezek:

1) a' Duna, mellynek első forrása a' Badeni Nagyhercegségben, a' fekete erdőben Sz. György mellett van, Donesingen városánál más patakokkal is egyesülvén, Duna nevezetét nyer, és Ulmánál már hajókázhatóvá leszsz, ezentől pedig Bajor, Austria, és

Magyar országokon, ismét némelly török tartományokon által folyván, a' Fekete tengerbe ömlik.

2) a' Rajna, melly Helvecziában ered, és már ugyan ott hajókázhatóvá leszsz, délfelől éjszakra, a' Badeni, Haszsziai, Naszszau, Alsórajnai, Berg, és Cleve Herczégsegeken által hömpölyögven, a' Belgyiomi földre lép.

3) Vezer (Visurgis), melly Fulda, és Verra folyók' Münden városánál való egyesüléséből támad, a' Hannoveri Királyságon által a' Némettengerbe szakad.

4) Elbe (Albis), Cseh országban, nem messze a' Sléziai határoktól, az óriási hegyből ered, harmincnél több külömbféle folyókat fel fog, és a' Német tengerbe jut.

5) Odera (Viadrus), melly Morva országnak éjszakkeleti részében ered, Ratibor városánál Burkus-sléziában hajót bír, és éjszakfelé Slézián, Brandenburgon, Pomeránián által kelvén, Peene, Svine, és Divenov nevezetű 3 torkolatokban, a' Bálti tengerbe ér.

9. *Mellyek a' tavai Német országnak?*

Ezek a' nevezetesebbek:

1) a' Konstánczi tónak egy része, melly másként Bodami, vagy Bregenczitónak is neveztetik.

2) A' Chiemitó Bajor országban, mellynek hossza 5 — szélessége pedig 3 órányi.

3) A' Czirknici tó Karnióliában 3 négyszegű mértföldnyi.

4) A' Müriczi tó Meklenburgi Nagyherczégsegen.

10. *Minő éghajlat alatt terjedel Németország?*

Általában véve mérsékeltt, és egészséges az éghajlat Német országban. — Az éjszaki rész lapályossága miatt az éjszaki szélnek igen ki van téve, azért nedvesebb, és durvább ott a' levegő, mint a' déli részekben, mellyeket a' hegyek többnyire bástya módra oltalmaznak.

11. *Mellyek az ország' termései?*

Az ország' fő termései ezek: jeles szarvas marhák, erős lovak, nagyszámu juhok, külömbféle vad, és szelid szárnyas állatok, méhek, halak, némelly

déli részekben farkasok, medvék, 's t' a' f. — ismét, gabona, kerti növények, len, kender, dohány; gyümölcs, bor, és gazdag erdők. Továbbá, arany (kevés), ezüst, kénese, ezin, ólyom, réz, vas (Stájer országban igen jó), kénkő, kőszén, márvány, alabastrom, porzellánföld, némelly drága kövek, és só nagy bőségben.

12. *Minő közönséges polgári alkotmánya van most általtyában véve Német országnak?*

A' Lünevilli békesség előtt 1801ben több mint 170 nagyobb, és kissebb Státusokból állott Német ország, mellyek ugyan szabadok, és egymástól függetlenek voltak, de a' Nemzet közjavát tárgyozó dolgokban egy Főt, ki Romai Császárnak neveztetett, ösmértek; de 1806ban a' Romai Császár méltóságáról önkint le mondván, és az úgy nevezett Rajnai szövetség az akkori Francia Császárnak (Napoleonnak) oltalma alatt fel állittatván, csak néhány nagyobb Státusok tartották meg függetlenségöket, a' többi apróbbak pedig, idegen hatalom alá vettetvén egészen el enyésztek.

Végre, Napoleon megverettétvén, és az Uralkodók' számából ki töröltétvén, mindenek meg változtak. Német ország' állapotja is meg változott. A' Rajnai Szövetség helyett 1815ben a' Bécsi Kongressus által más, e' néy alatt: Német szövetség, állittatott fel; ennek helye Frankfurt városa (Menus mellett), ime' szövetség 38 tagokból, tudni illik, Német országban birtokos nagyobb, és kissebb Fejedelmekből áll, mellynek fő czéllya; Német országnak külső, és belső batorsága, és a' különös Státusok' függetlenségének, sérthetlenségének fenn tartása. Mi némü kormányozás formája van minden Státusnak különösen, arról alább fogunk értekezni.

13. *Mellyek Német országnak részei?*

A' következők:

I. *Austriai német tartományok*; úgymint: Austria, Cseh, Morva, egy résznyi Slézia, és Stájer országok; ismét, Karinthia, Karniolia, és Tyrolis. Ezekről bővebben alább szólunk.

II. Burkus német tartományok; úgymint: Brandenburg, Pomeránia, nagyobb résznyi Szászország, Saxonia, Vesztfália, Jülich, Cleve, Berg Herczég-ségek, és az Alrajnai vidék. Ezekről is alább.

III. Bajor Királyság, (Regnum Bavariae).

Ez a királyság 1480 négyszegű mértföldnyi, 3.460000 lakókkal. A' Státus' jövedelme 24 millió forintokra becsültetik. Hadi ereje 60,000 fegyveresekből áll. Ez a királyság most két egy mástól el vált részekből áll. A' nagyobbik résznek határjai: éjszakra Szászország, Reuszsi, Szászországi (Koburg Saalfeld, Hildburghausen, Meinungen) Herczég-ségek, és Nagy Herczég-ségek, ismét a' Haszsziai Választó fejedelemség. Keletről, és délről az Ausztriai Német Tartományok. Nyúgottról a' Vürtembergi királyság, Badeni, és Haszsziai Nagy Herczég-ség.

Bajor országnak kisebbik része túl van a' Rajnán, és Francia országtól, Burkus Rajna melléki birtoktól, ismét Haszsziai, és Badeni Nagy Herczég-ségektől környékeztetik. Az uralkodó Király Maximilian József, ki 'határozott hatalommal országol, mint hogy valamelly törvénynek, és adónak be hozásában az ország' képviselőinek, kik két kamarákra osztatnak, szavok van. —

Bavariának nagyobbik részében ezek a' nevezetesebb helyek:

1) München (Monachium) főváros Bavariában, a' Királynak lakóhelye, Iser folyó mellett, 60,000 lakókkal, szép, és nagy város, jeles tudománybeli intézeteknek, drága képes gyűjteményeknek, sokféle Fabrikáknak helye. —

2) Passau (Bátava castra), az Inn, és Ilcz folyók e' várasnál egyesülnek a' Dunával; lakóinak száma 9000.

3) Regensburg (Ratisbona), a' Duna mellett, mellybe a' Regen folyó e' városnál jut, 20,000 lakókkal, itt igen sok matematikai, és Fizikai eszközök készülnek, e' város mellett van ama' híres csillagvizsgálónak Kepplernek emlék oszlopa, ki 1630 itt meghalálozott.

4) Nürnberg (Norimberga), világszerte nevezetes kereskedő város Fabrikáira nézve, mellyben mate-

matikai eszközök, földképek (mappae) nagy szorgalommal készítettnek.

5) Vürczburg (Virceburgum, seu Herbipolis), egy Universitásnak helye.

6) Aschaffenburg (Asciburgum, seu Schafnaburgum), mellyben egy gyönyörű vár, és Universitas van.

A' kissebbik, vagy Rajna melléki részben:

1-ör Speyer, derék város a' Rajna mellett, vidékén sok dohány, és buzér termesztetik.

2-or Landau, a' Német szövetséghez tartozó erősség.

IV. Szakszoniai Királyság.

Ez a' királyság 348 négyszegű mértföldnyi, 1,182,000 lakókkal. Szakszonია' határjai: éjszokról, és keletről Burkus ország; délről Cseh, és Bajor ország; nyugotról a' Reuszezi, Altenburgi (Szakszen Gothai) Herczezségek, és Burkus ország. A' Státus' jövedelme mint egy 9 millió forintra megy. Hadi ereje 10,000 fegyveresekből áll. Az uralkodó Király Friderik Augustus, kinek hatalma csak kevésbé van a' Prelátusok, Grófok, és más ország nagygyai által határok közé szorítva. A' fő város Szakszonianban:

1) Drezda, a' Királynak lakóhelye, Német ország' legszebb városainak egyike, Elbe folyó' két-parttyain épült, 18 templomokkal, mellyek között a' Katholika udvari templom valóságos remek műve az építésnek, 49,000 lakókkal.

2) Lipsia (Leipzig), jól épült város az Elster, Pleisse, és Parde folyók mellett, 35 ezer lakókkal, egy híres Universitással, csillag vizsgáló toronnyal. Lipsiában három igen nevezetes vásárok esnek esztendőnkint, mellyekben közel 400 könyvárosok jelennek meg. Lipsiánál történt 1813ban Október 16, 17, és 18-ikán amaz örökké emlékezetes ütközet, melly Napoleont meg alázta, és Europa' szabadságát megszerezte.

V. Hannoveri Királyság.

Ez a' Királyság 680 négyszegű mértföldnyi, 1,300,000 lakókkal. Határjai többnyire ezek: Német tenger, Oldenburgi Nagyhercezség, Belgium, és a' Burkus birtokok; ismét a' Braunschweig Volfenbütteli, és Meklenburg Schwerini Nagyhercezségek. A'

Státus' jövedelme 9 millió forintra megy. Hadi ereje 12,000 fegyveresekből áll. Az uralkodó Király 3ik György, ki egyszer'smind Nagybritanniának is királya; az uralkodói hatalom az ország' képviselői által, kiknek száma 85-re megy, határokközé van szorítva.

A' jelesebb városok ezek:

1) Hannovera, Leine hajókázható folyó mellett, 19,000 lakókkal; e' városban egy Bibliai társaság, fő iskola, nevelői intézetek, sok féle Fabrikák találhatók. Itt van Leibniz Filosofus' képe is felállítva.

2) Göttinga, híres Universitással, és egy 170,000 kötetekből álló könyvtárral.

3) Lüneburg, Ilmenau folyó mellett, egy vitézi Akademiával, és 10,000 lakókkal.

VI. Vürtembergi Királyság.

Ez a' Királyság 380 négyszegű mértföldnyi, 1,386,000 lakókkal. Határjai: éjszokról Badeni Nagy Herczogség, és Bajor ország; keletről Bajor ország; délről ismét Bajor ország; a' Konstánczi tó, és Badeni Nagy Herczogség; nyugottról ugyan imez utolsó.

A' Státus' jövedelme 10 millió forint. Hadi ereje 20,000 fegyveresekből áll. Az Uralkodó Király 1-ő Vilhelm, ki valamennyire határozott hatalommal országol.

A' jelesebb városok ezek:

1) Stuttgart, a' Királynak lakóhelye, egy Universitással, 150,000 kötetekből álló könyvtárral, tudományos gyűjteményekkel, és 21,000 lakókkal.

2) Ulma, e' városnál leszsz a' Duna hajókázható, említést érdemel az itt való fő templom Münster, melly egész Német országban legnagyobb, vannak néhány Fabrikái, és 14,200 lakószai.

3) Ludvigsburg, második királyi lakás, képes gyűjteménnyel, és több Fabrikákkal.

VII. Badeni Nagyherczogség.

Ez a' Nagyherczogség 272 négyszegű mértföldnyi, 1,000,000 lakókkal. Határjai: éjszokról Haszsziai Nagy Herczogség, és Bajor ország; keletről Vürtembergi királyság; délről Helveczia; nyugottról Francia ország. A' Státus' jövedelme 5½ millióforint.

Hadi ereje 12,000 fegyveresekből áll. Az Uralkodó Nagyherceg Károl Lajos Friderik, ki egy kevésbé határozott hatalommal uralkodik. Jelesebb városok:

1) Karlsruhe (Hesychia Carolina), a' Nagyhercegnek lakóhelye, szép lapályos vidéken épült város, Gimnáziummal, katona, és földmérő iskolával, pénzes, egyszer'smind más tudományos tárgyak' gyűjteményével, több Fabrikákkal, és 15000 lakókkal.

2) Konstáncz, az ugyan illyetény nevű tó mellett, egy 16 kerekű malommal, és 45000 lakókkal; e' városban 1414-től fogva 1418-ig tartatott ama' híres egyházi gyűlekezet (concilium), mellyben Hufs János, és Prágai Hieronymus meg égettetésre ítéltettek.

3) Freyburg, egy Katholika Universitással, és 80,000 kötetekből álló könyvtárral.

4) Mannheim leg nagyobb város egész Nagyhercegségben, e' mellet foly Neckár' vize a' Rajnába.

5) Heidelberg, Neckár mellett, egy Universitással, Czicz, kartony, és egyéb Fabrikákkal.

VIII. Haszsziai Választó Fejedelemség.

Ez a' Választó Fejedelemség 200 négyszegű mértföldnyi, 552,000 lakókkal. A' Státus' jövedelme 4 millió forintra becsültetik. Hadi ereje 10,000 fegyveresekből áll. Az uralkodó Választó Fejedelem, egyszer'smind Fuldai Nagyherceg 16. Vilhelm, kinek hatalma határozottatott. Jelesebb városok ezek:

1) Kassel, Fulda folyó mellet, a' választó Fejedelemnek lakhelye, igen derék fizikai, és matematikai eszközök' gyűjteményével, és 20,000 lakókkal.

2) Hannau, itt 1813-ben véres csata történt.

3) Fulda, egy igen jelesen épült templommal, mellyben Sz. Bonifacziusnak teste tartatik; porcellán Fabrikával, és erdő iskolával.

IX. Haszsziai Nagyhercegség.

Ez a' Nagyhercegség a' Naszszau, Frakfurti, és Haszsziai választó Fejedelemség' birtokai által két részre szakasztatik, 170 négyszegű mértföldnyi, 575,000 lakókkal. A' Státus' jövedelme 4 millió forint. Hadi ereje 9000 fegyveresekből áll. Az Uralkodó Nagyherceg Lajos, ki háfártolan hatalommal él. Jelesebb városok ezek:

1) Darmstadt, a' Nagyherczegnek lakóhelye, néhány Fabrikákkal, és 12,000 lakókkal.

2) Mainz (Moguntia), igen erős város, mellyben az egész Német szövetség közösörizetet tart, vannak szép gyűjteményei a' Romai régiségekből, és 23,000 lakosai.

3) Gieffen, egy Universitással.

4) Offenbach a' Menus mellett, szép város, az Isenburg-Birstein Herczege, sok Fabrikákkal, és 9000 lakókkal.

X. Holsteini, és Lauenburgi Herczetség.

Ezekről, mint a' Dánusi Király' birtokairól Dániánál szólunk.

XI. Luxemburgi Nagyherczetség.

Erről Belgiumnál van szó.

XII. Szakszen Veimári Nagyherczetség.

Ez a' nagyherczetség, a' Veimári, és Eisenachi két herczeségekből ál, 66 négyszegü mértföldnyi, 193,000 lakókkal. A' Státus' jövedelme $1\frac{1}{2}$ millió forint. Hadi ereje 1000 fegyveresekből ál. Az uralkodó Nagyherczeg Károl Augústus, kinek hatalma a' népnek 31 képviselőji által megvan határozva. A' jelesebb városok ezek:

1) Veimár, a' Nagyherczegnek lakóhelye; sok tudománybéli intézetek, egy, 100,000 kötetekből álló, könyvtár, földirási ösmereteket terjesztő társaság, szabad rajzoló iskola, és 10,000 lakók találtatnak e' városban.

2) Jena, hol egy hires Universitás, tudós társaság, különösen az ásványok' országára nézve, és 5000 lakók vannak 1806ban itt nevezetes ütközet történt.

3) Eisenach, külömbféle Fabrikákkal, és 8,200 lakókkal.

XIII. Szakszen Gothai Herczetség.

Ez a' Herczetség két fő részekből ál, tudni illik; a' Gothai, és Altenburgi Herczeségekből, 55 négyszegü mértföldnyi, 190,000 lakókkal. A' Státus' jövedelme $1\frac{1}{2}$ millió forint. Hadi ereje 2400 fegyveresek.

re beesültetik. Az uralkodó Herczeg Augustus Emil Leopold. Jelesebb városok:

- 1) Gotha, a' Herczegnek lakóhelye, jó porcelán, gyapjú, és pamut Fabrikákkal, 11,500 lakókkal.
- 2) Schnepfenthal, egy természeti ritkaságok gyűjteményével, és ama' híres Salczmannak jeles nevelői intézetével.
- 3) Altenburg, egy Gimnáziummal, és könyvtárral.

XIV. Szakszen Meinungeni Herczegség.

Ez a' Herczegség 18 négyszegű mértföldnyi, 54,000 lakókkal. A' Státus' jövedelme 325,000 forint. A' katonaság 300 főből áll. Az uralkodó Herczeg Bernárd. Jelesebb városok:

- 1) Meinungen, Verra folyó mellett, a' Herczegnek lakóhelye.
- 2) Sonnenberg, külömbféle aprólékos portékákkal kereskedő város.

XV. Szakszen Hildburghauzi Herczegség.

Ez a' Herczegség sem fekszik egészen egy végben, egy darabja a' Vürczburgi Nagyherczegségben a' többtől el szakasztva van, 10 négyszegű mértföldnyi, 29,200 lakókkal. A' Státus' jövedelme 200,000 forint. katonasága 400 főből álló. Az uralkodó Herczeg Friderik. Legjelesebb város:

Hildburghauzen (Hiltpershusia), a' Herczegnek lakóhelye.

XVI. Szakszen Koburg Saalfeldi Herczegség.

Ez a' Herczegség 17 négyszegű mértföldnyi, 57,000 lakókkal. A' Státus' jövedelme 300,000 forint, katonasága 800 főből álló. Az uralkodó Herczeg Ernestus. Jelesebb városok:

- 1) Koburg, Itcz folyó mellett, a' Herczegnek lakóhelye, külömbféle Fabrikákkal, egy Gimnáziummal, melly Kazimiriánumnak neveztetik, közel a' városhoz, egy hegytetőn van építve Koburg vára.
- 2) Saalfeld, Saale folyó mellett, néhány Fabrikákkal.

XVII. Braunschweig Volfenbütteli Hercegség.

E' Hercegségnek részei szanaszét fekszenek, mindenestől, mint egy 72 négyszegű mértföldnyi. 209,500 lakókkal. A' Státus' jövedelme 1,300,000 forintra becsültetik. Katonasága 2000 főből áll. Az uralkodó Herceg Károl, ki, mint hogy Attyának la belle alliance' vidékén történt vitézi halála miatt gyenge korában jutott volna a' kormány székre, a' Hannoveri Királynak Tutorsága alatt van. Jelesebb városok:

1) Braunschweig, Okker folyó mellett, a' Hercegségnek lakóhelye, 29,900 lakókkal, papiros, posztó, és egyéb Fabrikákkal.

2) Volfenbüttel, hasonlóképp' Okker vize mellett, erős város, mellyben egy 200,000 kötetekből álló könyvtár, Lessing Filosofus emlék oszlópa, Gimnázium, fegyvertár, és sok Fabrikák találatnak.

XVIII. Naszszau Hercegség.

Ez a' Hercegség 103 négyszegű mértföldnyi, 300,000 lakókkal. A' Holczapfeli, és Schaumburgi Lahn folyó mellett fekvő, 3 négyszegű mértföldnyi Hercegi Urodalmak is, — ismét, Joánnos, vagy Bischofsberg is mellyet ő Felsége, kegyelmes Urunk, 16 Ferencz 1816ban Metternich Hercegségnek ajándékozott, a' Naszszau Hercegségben van. A' Naszszau Hercegségnek jövedelme 2,000,000 forintra megy, katonasága 3000 főre tétetik. György Vilhelm az uralkodó Herceg.

Jelesebb városok:

1) Viesbaden, a' kormányshéknék helye, igen híres meleg ferdővel.

2) Kirchheim, a' Hercegségnek közönséges lakása.

3) Diecz, hol igen nevezetes fa nevelő intézet van, mellyben 700 alma — és 300 körtvély fajok találatnak.

4) Fachingen, híres savanyú vízzel. —

5) Selters, falu, igen nevezetes savanyú vízzel, mellyel nagy a' kereskedés.

XIX. Meklenburg-Schverini Nagyhercegség.

Ez a' Nagyherczegség 224 négyszegü mértföldnyi, 349,500 lakókkal. A' Státus' jövedelme $1\frac{1}{2}$ millió forint, katonasága 3800 főből áll. Az uralkodó Nagyherczeg Friderik Ferencz, kinek hatalma határozottatott. Jelesebb városok:

1) Schverin, fő város, az illyetény' nevü hosszában 3 — széltében pedig 1 mértföldnyi tó mellett, 9800 lakókkal.

2) Ludvigslust, a' Nagyherczegnek lakóhelye, egy iskola mestereket formáló intézettel.

3) Rostok, egy Universitással.

XX. Meklenburg Streliezi Nagyherczegség.

Ez a' Nagyherczegség 36 négyszegü mértföldnyi, 76,000 lakókkal. A' Státus' jövedelme 450,000 forint, katonaságának száma 800ra megy. Az uralkodó Nagyherczeg Károl Lajos Friderik. Jelesebb városok:

1) Újstreliech (Neustrelitz), a' Nagyherczegnek lakóhelye, az egész város csillag formájú, minthogy minden utszák a' páczon össze jönnek.

2) Újbrandenburg (Neubrandenburg), néhány Fabrikákkal.

XXI. Oldenburgi Nagyherczegség.

Ez a' Nagyherczegség 117 négyszegü mértföldnyi 196,000 lakókkal. A' Státus' jövedelme 1,200,000 forint, katonái 1650en vannak. Az uralkodó Nagyherczeg Péter.

Jelesebb városai:

1) Oldenburg, Hunte folyó mellett, a' Nagyherczegnek lakóhelye, egy Gimnáziummal, és 5100 lakókkal.

2) Utina (Eutin), a' Lübeki Herczegségben.

XXII. Anhalt Deszszaui Herczegség.

Ez a' Herczegség 17 négyszegü mértföldnyi, 53,000 lakókkal. A' Státus' jövedelme 500,000 forint, 800 katonája van. Az uralkodó Herczeg Leopold. Jelesebb városai:

1) Deszszaui, Mulde folyónál, a' Herczegnek lakása, néhány jó Fabrikákkal.

2) Zerbst (Servesta), ez az egész Herczegségben leg nagyobb város, 8000 lakókkal.

XXIII. Anhalt Bernburgi Herczegség.

Ez a' Herczegség 16 négyszegü mértföldnyi, 35,200 lakókkal. A' Státus' jövedelme 360,000 forint, 400 katonát tart. Az uralkodó Herczeg Elek Friderik. Jelesebb városai:

1) Bernburg, Saale folyó mellett, az országló székek helye.

2) Ballenstädt, közönséges lakása a' Herczegnek.

XXIV. Anhalt Kötheni Herczegség.

Ez a' Herczegség 13 négyszegü mértföldnyi, 28,900 lakókkal. A' Státus' jövedelme 230,000 forint, 400 katonát tart. Az uralkodó Herczeg Lajos.

Jelesebb városok:

1) Köthen, Zittau patakánál, a' Herczegnek lakóhelye, néhány Fabrikákkal.

2) Gusten.

XXV. Schvarzburg Sondershausen Herczegség.

Ez a' Herczegség 17 négyszegü mértföldnyi, 45,000 lakókkal. A' Herczegség jövedelme 275,000 forint, katonasága, lásdd' a' 26ik számát. Az uralkodó Herczeg Günther Friderik Károl. Leg jelesebb város: Sondershausen, a' Herczegnek lakása.

XXVI. Schvarzburg Rudolstadt-i Herczegség.

Ez a' Herczegség 19 négyszegü mértföldnyi, 54,000 lakókkal. A' Herczegség' jövedelme 220,000 forint. Ez, és a' 25ik szám alatt meg nevezett Herczegség, együtt 650 katonát tartanak. Az uralkodó Herczeg Friderik. Leg jelesebb város: Rudolstadt, Saale folyó mellett, a' Herczegnek lakóhelye.

XXVII. Hohenzollern Hechingeni Herczegség.

Ez a' Herczegség 5 négyszegü mértföldnyi, 13,000 lakókkal. A' Herczegség' jövedelme 80,000 forint.

Az uralkodó Herczeg Friderik. Jelessebb város: Hechingen, a' Herczegnek lakása, egy Gimnáziummal.

XXVIII. Hohenzollern Szigmaringi Herczegség.

Ez a' Herczegség 20 négyszegű mértföldnyi, 38,500 lakókkal. A' Herczegségnek jövedelme 300,000 forintoknál többre megy. Az uralkodó Herczeg Antal. Jelessebb város: Szigmaringen, Duna mellett, a' Herczegnek lakása. E' Herczegség alá tartoznak a' Fürstenbergi urodalmak is.

XXIX. Lichtensteini Herczegség.

Ez a' Herczegség a' Faduczi, és Schellenbergi urodalmakból áll, Helveczia, és Tirol között $2\frac{1}{2}$ négyszegű mértföldnyi, 5000 lakókkal. Ez a' Herczegség esztendőnkint behoz 40,000 forintokat. Az uralkodó Herczeg Liechtenstein Károl, kinek még az Austriai birodalomban is tágos birtokai vannak. Faducz a' nevezetesebb hely.

XXX. Reuszszi Herczegség.

Ez a' Herczegség, melly Graiz, Burg, Gera, Schleicz, Lobenstein Urodalmakból áll, Elster, és Saale folyók mellett fekszik, 28 négyszegű mértföldnyi, 74,600 lakókkal. Az esztendei jövedelem 550,000 forintokra megy. Négy hercegek birják az egész Herczegséget. Jelessebb helyek:

1) Gráicz, Elster folyó mellett, néhány Fabrikákkal, iskola mestereket, és Predikátorokat formáló intézettel.

2) Schleicz, posztó, pamut, és Musselin Fabrikákkal.

XXXI. Lippe Detmoldi Herczegség.

Ez a' Herczegség Lippe, és Verre folyók mellett fekszik, 21 négyszegű mértföldnyi 70,000 lakókkal. Az esztendei jövedelem 300,000 forint. Az uralkodó Herczeg Pál Sándor Leopold, van 900 katonája, Legjelessebb város: Detmold, a' Herczegnek lakása. egy Bibliai társaságnak helye.

XXXII. Lippe Schauenburgi Herczegség.

Ez a' Hercezség, melyet a' Vezér által foly, 10 négyszegü mértföldnyi, 23,700 lakókkal. A' Hercezség' jövedelme 215,000 forintokra becsültetik. 400 katonákat tart. György Vilhelm az uralkodó Herceg. Legjelesebb város: Bükkeburg, a' Hercegségnek lakása.

XXXIII. Valdekki Hercezség.

Ez a' Hercezség 21 négyszegü mértföldnyi, Eder, és Diemel folyók mellett fekszik, 50,000 lakókkal. Az esztendei jövedelem 400,000 forint. 1800 katonát tart. Az uralkodó Herceg György. Jelesebb helyek: 1) Korbach, 2) A' Hercegségnek lakása Arolsen, 3) Pyrmont, híres ferdőkkel.

XXXIV. A' szabad Városok.

1) Lübekk (Lubeca), a' hajókázható Trave folyó mellett, régi mód szerint épült város, fallal, és sánczokkal van kerítve, egy Gimnáziummal; Czukor, pamut, selyem, hársony, keményítő, és egyéb Fabrikákkal, és 25,500 lakókkal. A' város egy köztársaságot (Respublikát) formály, melyet 4 polgár mesterek, 16 tanácsosok kormányoznak. Az egész vidék, melly Lübekk városhoz tartozik $5\frac{1}{2}$ négyszegü mértföldnyi, és 400,000 forintot hoz be.

2) Frankfurt, Menus vize mellett, melly felett egy 400 lépésnyi hosszúságu kő hid van építve, nagy kereskedő város 43,000 lakóssal, az itt való Sz. Bertalan' templomában koronáztattak meg a' Római Császárok jó darab üdöig. E' szabad városnak vidéke rakva van gyönyörű kerti házokkal, és nagyhaszun kertekkel.

3) Bréma (Bremen) Vezér folyó mellett, szabadváros, mellynek vidéke $3\frac{1}{2}$ négyszegü mértföldre terjed, a' kormányozás 4 polgár mesternek, és 24 tanács bélieknek kezeiben van, kik mindnyájan Reformátusok. A' városnak esztendei jövedelme 400,000 forintokra becsültetik, van egy Lutherana, és, egy Reformáta fő iskolája, csillag vizsgáló építménnyel, sok Fabrikája, és 37,700 lakóssal, kik részint Lutheránusok, részint Reformátusok.

4) Hamburg, Elbe folyó mellett, gazdagságára, és ki terjedt kereskedésére nézve Német országban

leg nevezetesebb, kerülete 2 órányi 107,000 lakókkal, kik nem csak Német országgal, hanem egész Európával, sőt Amerikával is kereskednek. Az igazgató hatalom Aristo-demokratika, tudni illik a' fő hatalom a' Tanács, és a' polgárság mellett van. A' Tanács 4 polgár mesterekből, 24 tanácsosokból, és még néhány togozból áll. A' város' jövedelme 1,000,000 tallérokra megy, vannak számtalan Fabrikái, tudományos gyűjteményei, 2 Gimnáziuma, egy 80,000 kötetekből álló könyvtára, híres pénz váltó intézetei; még egy 6 négyszegű mértföldekre terjedő vidék tartozik e' városhoz.

Burkus ország, vagy is Pruszszia.

(Regnum Borussiae).

1. Hol fekszik Burkus ország, és mellyek határjai?

A' Burkus Státus keleti, és nyugotti részekre, mellyek egymástól el vannak választva, osztatik fel. — A' keleti, és nagyobbik rész, a' keleti hosszúságnak $27^{\circ} 40'$ -től fogva a' $40^{\circ} 30'$ -ig, az éjszaki szélességnek pedig $49^{\circ} 45'$ -től fogva az $55^{\circ} 40'$ -ig terjedel; Határjai ezek: éjszokról, a' Bálti tenger. Keletről, Orosz ország, Lengyel Királyság délről; Austriai, Sléczia, Morva, Cseh, Saxoni országok, a' Reuszszi, Gothai, Veimári, és Schvarczburgi Herczogségek. nyugottról, a' Haszsziai választó Fejedelemség, Hannoveri királyság, Braunschveigi, és Meklenburgi Herczogségek. — A' nyugotti, és kisebbik rész, a' keleti hosszúságnak $23^{\circ} 30'$ -től fogva a' 27° -ig, az éjszaki szélességnek pedig $40^{\circ} 10'$ -től fogva az $52^{\circ} 30'$ -ig terjedel. Határjai ezek: éjszokról, a' Hannoveri, és Belgyiomi Királyság, keletről, a' két Lippi, Valdekki, két Haszsziai, és Naszszauai Herczogségek, délről, Haszsziai nagyhercegi, és Bavariai Rajna melléki tartományok, és Francia ország; nyugottról, Belgyiom.

2. Milly nagy, és milly népes?

Az egész Státus öszveséggel 5000 négyszegü mért-földnyi. Népebbege 10,094000 lélekre megy.

3. *Minő előmenetellel űzik a' lakósok a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket?*

A' Burkusok igen nagy előmenetellel űzik a' tudományokat, vannak híres Universitássaik, és szám-tolan legjobb rendű fő, és alokoláik, dicsekedhet-nek is ők több világszerte ösméretes tudós Férifiakkal. A' kereskedés mint vizen, mint szárazon virágzó ál-lapotban van. A' mesterségek nagy sörénységgel gyakoroltatnak, a' Fabrikák nagyon el terjedttek, és méltán nevezetesekek.

4. *Minő karakteruak a' lakósok?*

A' Burkusok sörények, tudománykedvellők, eles elméjűek, találmányosok, a' Fejedelem' szolgálattyá-ban különössen hívek, de felette kérkedők.

5. *Minő nyelvel élnek a' lakósok?*

A' Német, mint fő nyelven kívül, még a' Lengyel, Valloni, Vandalusi, és Francia nyelvek is hallatnak.

6. *Mi féle pölzári alkotmánnya van e' Státusnak?*

Egy Monárka mint eddig határozatlanul orszá-golt, de a' mostani Uralkodó önkint részvételt enge-dett a' Nemzetnek a' törvényhozásban. A' Monarkhia mint a' férjfiui, mint a' leányi ágra nézve örökös.

7. *Ki a' mostani Uralkodó?*

zik Friderik Vilhelm.

8. *Minő Religyió van az országban?*

Uralkodó Religyió a' Lutherána, azonban minden vallásbeliek egyenlő szabadsággal élnek; a' katholi-kusok kivált nagyszammal vannak, ezeken kívül, még sok Reformátusok, Unitáriusok, 's a' t' találatnak.

9. *Mennyire megy a' Státus' jövedelme?*

Mint egy 60 millió forintokra becsültetik.

10. *Mennyire megy hadi ereje?*

250,000 fegyveresekre.

11. *Mel melyek a' hegyei?*

Sléziában az Őriási, és Kárpáti bérceknek egy-része. Szakszoniában a' Harecz hegy. Az alsórajnai Nagyherczegségben pedig délszokról a' Hundsrücki zordon bércz, melyet nagy erdőség borít, nevezetes.

12. *Mel melyek folyó vízei?*

A' nevezetesebbek ezek:

1) Az Elbe, melly a' Havel, és több folyókat fel vevén, a' Burkus határokból ki lép.

2) Odera, mellyel a' Varta egyesül.

3) Visztula, mellynek két ága, úgymint: a' Nogat, és O Visztula az úgy nevezett Fris Haffba (sinus Nerungiae, s. lacus Venedicus), a' másik nyugotti ága pedig Dánczigon alól, Veikszelmündénél a' Bálti tengerbe tér.

4) Vezér, melly a' Státus' nyugotti részét csak kevésbé érinti.

5) Rajna, melly a' Burkus Státus' nyugotti részében a' Mozella, Ahr, Lippe, és egyéb folyókkal egyesül, ázután a' Belgyiomi határba lép.

13. *Mel melyek a' tavai?*

A' különbféle tavaknak száma közel ezerre megy. Említésre leg érdemesebbek ezek:

1) a' Spirdingtó, mellynek kerülete 12 mért-földnyi.

2) a' Maur, vagy Angerburgi tó, mellynek hossza 7, szélessége pedig $1\frac{1}{2}$ mértföldnyi.

3) a' Ruppíntó, mellyen által foly a' Rhin folyó.

4) a' Streiczigitó kellemetes izü menyhalairól nevezetes.

14. *Mind éghajlattya van a' Burkus Státusnak?*

Általában véve mérsékeltt, és egészséges, — a' hegyek között durvább, a' Bálti tenger felé pedig nedvesebb, és változóbb.

15. *Mel melyek az ország' termései?*

Főtermései ezek: Szarvasmarhák, juhok, lovak (nem elegendők), sörtvések kivált Pomerániában, és Vesztfáliában; kecskék, szamarak, öszvérek, med-

vék, farkasok, szárnyasállatok (kivált ludak Pomerániában), méhek, selyembogarak, külömbféle halak. — Ismét; gabona, hajdina, hüvelyes vetemények, földialma, répa, bor (a' rajnai vidékeken), len (különösen Sléziában), kender, festőfüvek, 's a' t. Továbbá — ezüst, réz, ólyom, vas, só, timsó, porcellán föld, borostyánkő (a' Bálti tenger' partokon) márvány, alabastrom, ásványos vizek 's a' t.

16. *Minő részekből ál a' Burkus Státus?*

A' Burkus Státus 10 tartományokból ál, mellyek így neveztetnek:

I. B r a n d e n b u r g.

Itt, — sőt az egész Státusban Berlin (Berolinum), a' fő város, Spree folyó' két parttyain, kerülete harmad fél órányi, a' Királynak lakóhelye, és Europa' szebb városinak egyike, 155,000 lakókkal. Berlinben 31 külömbféle vallásbéli templomok, gyönyörű épületek, és paloták, egy Universitás, királyi könyvtár, csillagvizsgálás, fűvészikert, sok tudomány — mesterség — természetbéli gyűjtemények, tudós társaságok, 5 Gyimnáziumok, süket némák', és vakok' oskolája, — egyéb jótevő intézetek, egy hadban esonkúltt katonák' háza e' fellülírással; „Laeso, et invicto militi,“ és temérdek igen jeles Fabrikák találtatnak.

2) Potsdám, gyönyörű város, egy királyi várral, és 18,000 lakókkal. —

3) Frankfurt. Odera folyó mellett, jól épült város 12,000 lakókkal.

II. P o m e r á n i a.

E' tartományban Stettin a' fő város, az Oderának bal parttyán, egy királyi várral, 2 Gyimnáziummal, 10 templomokkal, és 22 000 lakókkal; ama' Nagy Frideriknek itt egy emlék oszlop van emelve, találtatnak még több nagyon virágzó állapotú Fabrikák is e' városban. 2) Stargard. 3) Stralsund. 4) Köslin.

III. Egy résznyi Szakszonია.

Itt a' fő város Magdeburg, híres erősség, az Elbe folyó mellett, 27000 lakókkal, kik igen eleven

kereskedést űznek, 2) Merseburg, 3) Halle, Saale folyó mellett, egy Universitással, csillagvizsgálással, és 20,000 kötetekből álló könyvtárral, 4) Vitemberg, hol Luther', és Melanchton' tetemeik fekszenek, 5) Stolberg, az ugyan illyetény nevű Grófságban, 6) Erfurt (Erfordia), egy Universitással.

IV. V e s z t f á l i a.

Itt a' fő város Minden, a' Vezer folyó mellett; nem messze van e' várostól a' Vesztfali kapu (porta Vestphalica), vagy is a' Vezeribérczek' nyílása.

2) Münster, az Aa folyó mellett, három Gyimnáziummal.

V. A' Jülich - Kleve - Bergy tartomány.

Itt a' fő város Kleve, igen kellemetes tájékban. 2) Düsseldorf, egy a' Rajna melléki legszebb városok közül. 3) Kolónia (Köln), régi jeles város, a' Rajna' bal partján, sok Fabrikákkal, és 50,000 lakókkal, kik ama' nevezetes Kolóniai vízzel nagy kereskedést űznek. Az itt való Káptalan templom valóságos remek míve a' Gotthusi építésnek, melyben a' 3 sz. Királyok' testeit tartatnak; Kolóniában láthatni a' Sz. Orsola', és 11,000 vértanú szűztársainak erekli-jit is; ama' világszerte nevezetes képiró Ruben is e' városban született.

VI. Az Alrajnai tartomány.

A' fő város itt Aachen (Aquisgranum), híres meleg ferdőkkel, posztó, kazimir, tő, és egyéb nevezetes Fabrikákkal, és 27,000 lakókkal. 2) Koblenz (Confluentia), igen romantos vidékben, e' városnál egyesül Mosella a' Rajnával. 3) (Trier Augusta Trevirorum), Mosella folyó mellett, hol egy Gyimnázium, és 70,000 kötetekből álló könyvtár van.

VII. Nagyobb résznyi Sléziá.

A' fő város itt Breslau (Vratislavia), Oderá, és Ohlau folyók' egyesülésénél, két mértföldnyi kerületű, jól épült város, 28 katholika, 13 lutherána, 1 Reformáta templomokkal, 16 betegházokkal, és 62,000 lakókkal; vannak e' városban 14 nyilvános könyvtárak, 5 nyilvános pénzbéli gyűjtemények, sok

a nitói intézetek, egy katholika Universitas, 2 Luther Gyimnáziumok, külömbféle Fabrikák, és sörény kereskedés. — 2) Oppeln, Odera folyó mellett. 3) Liegnicz. 4) Görlicz.

VIII. P o z e n.

A' fő város itt Bromberg, Brahe folyónál. 2) Posen, Vártha folyó mellett.

IX. Nyúgotti Pruszsia.

A' fő város itt Danczig (Dantiscum, seu Gedanum), nagy erősség, melly mellett a' Radaune, és Mottlau folyók Visztulával egyesülnek, igen el terjedt kereskedéssel, két Gyimnáziummal, több tudós társaságokkal, nevezetes Fabrikákkal, és 47,000 lakókkal. 2) Marienverder. 3) Thorn, Visztula mellett, az itt lévő Sz. János templomban láttatik amaz 1743ban itt született híres csillagvisgálónak Kopernikusnak siroszlopa.

X. Keleti Pruszsia.

A' fő város itt Königsberg (Regiomontum), nem messze Pregel (chronus) folyónak torkolattyától, két órányi kerületű, 55,000 lakókkal, e' városban egy Universitas, tanítói intézetek, könyvtárak, tudományos gyűjtemények; és számtalan Fabrikák találtnak; itt született ama' nagy nevű Filosofus Kant Emanuel. 2) Gumbinnen Pissa folyó mellett.

Jegyzés. A' Neuschateli Kanton Helvecziában a' Burkus Király' Statusaihoz tartozik, lásdd fellyebb Helvecziát.

Austriai Birodalom.

(Imperium Austriacum. Das Oesterreichische Kaiserthum).

1. Hol fekszik, és mellyek határjai?

Az Austriai Birodalom (Lombardi-Velenczei Királyságot is ide értvén), a' keleti hosszúságnak 26°tól fogva a' 44° 15'ig, az északi szélességnek pedig 42° 21'től fogva az 51°ig terjedel. Határjai ezek:

éjszokról Szakszonია, Burkus ország, Krakau szabad városi vidék, és az Orosz Birodalom. Keletről ismét az Orosz, és Török tartományok. Délről újra Török ország, az Adriai tenger, Pó folyó víz, melly az Egyházi, Modenai, Pármái, és Szardíniai Státusoktól választtja az Austriai Birodalmat, — továbbá Tessino, vagy Ticino folyó, mellynek vize által ismét a Szardíniai birtokoktól választtatik a Birodalom. Nyugotról a Nagy tó (lacus Verbanus. olaszúl: lago maggiore), Helveczia, és Bajor ország.

2. *Milly nagy, és milly népes?*

Az egész Austriai Birodalom 12,204 négyszegű mértföldnyi. Lakósinak száma 28 milliónyi.

3. *Mennyire megy a Birodalomnak jövedelme?*

150 millió forintokra.

4. *Mennyire megy hadi ereje?*

1817ben állott a hadi erő 465 Generálisok alatt 58 gyalog — 38 lovas — 5 ágyus (artillerie) Regementekből, és így béke üdejében mint egy 150 ezerből — háborus üdőben pedig 3 annyiból is ál. — Most valamelyes tengeri ereje is van a Birodalomnak, melly 3 linea hajókból, 2 Fregattból, és 24 saluppokból ál.

5. *Ki a mostani Uralkodó az Austriai Birodalomban?*

Ő Felsége kegyelmes Urunk Első Ferencz, ki öszveséges tágos tartományira nézve e' titulussal: Austriai Császár, tiszteltetik. Született 1768ban, 1792iktől fogva országol.

6. *Minő részekből ál az egész Birodalom?*

Ezekből:

- 1) A' Német Tartományokból.
- 2) Az Illiriai Királyságból.
- 3) A' Lombardi Velencei Királyságból.
- 4) A' Magyar Státusból.
- 5) Az Erdélyi Nagy Fejedelemségből.
- 6) A' határörző katonai kerületekből.
- 7) A' Dalmacziai Királyságból.
- 8) A' Gallicziai Státusból.

Német Tartományok.

1. *Mellyek a' Német tartományok?*

Ezek:

- 1) Az Austriai Fő Herczégység.
- 2) A' Cseh Királyság.
- 3) A' Morvai Markgrófság.
- 4) A' Sléziai Herczégység.
- 5) A' Stájer Herczégység.
- 6) A' Tiroli Herczegi Grófság.
- 7) A' Falkensteini Grófság.

2. *Minő nyelvel élnek e' német tartományok lakói?*

Német nyelvel, melly legkiterjedttebb, és némelly tájékokban tisztábban, másokban pedig rutul ejtetik, ismét Cseh Tót eredetű nyelvel. Tirolnak déli vidékjeiben hibás ejtésű Olasz beszéd is hallatik.

3. *Minő Religió van e' tartományokban?*

Uralkodó Religió a' Katholika, melly 4 (Bécsi, Salczburgi, Prágai, Olmüezi) Érsekektől, és 10 Püspököktől szolgáltatik ki *). Vannak Protestánsok, és Zsidók is nagy számmal.

4. *Minő előmenetellel űzik a' lakósok a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket?*

Igen szép előmenetellel. Bécsben, Prágában híres Universzítások, virágzó Akademiák, több helyeken pedig Lyceumok, derék fő, és aloskolák, számos leg jobb rendű nevelői intézetek találhatnák. Különösen Gimnáziumok vannak Austriában 11, Cseh országban 25, Morva, és Sléziában 12, Stájer országban 5 számmal. — Tirolban 8 számmal. A' kereskedés naponkint killyebb, és killyebb terjed. A' mesterségek értelmes művesektől gyakoroltatnak.

*) a' helyek, mellyekben Püspökök vannak, ezek: St. Pölten, Linz, Sekkau, Budweis, Königgrätz, Leitmeritz, Brünn, Gark, Brixen, Trient.

5. *Minő karakteruak a' lakósok?*

A' lakósok fáradhatlan szorgalmuak, és általlyában véve Német ország' többi lakósival meg egyeznek.

6. *Mel melyek e' német tartományoknak nevezetesebb hegyei?*

1) A' már említett Óriási bérce (montes Sudeti. Rieser-Gebirge), Sléziai, és Cseh határokon.

2) Orteles, vagy Ortles, erről is már fellebb szó volt.

3) Klokner (Groß-Glockner), 12,978 lábnyi magasságu, a' Tirol, Salzburgi, Karinthiai határokon.

4) Havas hegy (Zugspitze), Austriában Ens folyón alól. 6348 lábnyi magasságu.

Egyébberánt a' Helvecziai Havasok Tirol, és Stájer országokban igen ki terjeszik ágait.

7. *Mel melyek ime' német tartományoknak jelesebb folyó vizei?*

1) A' Duna, mellybe a' Traun Stájer országban eredő folyó Steyerecknél foly.

2) Enns (Anisus), jókora folyó víz, Salzburgban ered, Ens várasnál pedig a' Dunával egyesül.

3) Dráva (Dravus. die Drau), Tirolban ered, és Stájer országot át folya.

4) Száva (Savus. die Sau), Karnioliából jön, Illiriai Királyság, és Stájer Herczegség között jó darabig határt szab.

5) Inn (Oenus), melly Helvecziában a' Graubündeni Kantonban ered, Tirolt átfolya, Hall váras mellett hajót bír, innen Bajor országba lép, Markel várastól nem messze Paszszaug Bajor, és Austria országok között határt szab, itt a' Dunába elegyedik.

6) Odera, erről már fellebb.

7) Elbe (Albis), melly Moldva, Éger, és Izer folyókat öblébe fogadván Cseh országból Szakszonába foly.

8) Morava (Marus. die March), Morva országnak éjszaki határaiban fakad.

8. *Mel melyek a' német tartománybeli jelesebb tavak?*

1) Austriában Ennsfolyón fellül: Gemündner, vagyis Trauntó, — Hallstätter — és Atter jó ízű halakkal bővelkedő tavak.

2) Karinthiában (Klagenfurti kerületben, melly most Stájer országhoz van kapcsolva), Vertertó, $2\frac{1}{2}$ mértföldnyi hosszúságú, mellytől Klagenfurt városig a' kereskedés könnyébbítésére csatorna ásatott. Emelésre méltó a' Bécsi Ujhelig tartó csatorna is.

9. *Melleyek a' fő termékek?*

Gabona, gyümölcs, bor, komló (Cseh országban legjobb) sok len, kender, safrány, repcze, edesgyökér, dohány, festő füvek, Rabarbara. — Erős lovak, juhok, jú szarvasmarhák (kiváltképp' Tirolban), medvék, farkasok, szelid, és vad szárnyas állatok. 's a' t. — Arany, ezüst, czin (Cseh országban), ólyom, vas (különösen Stájer országban), eleven kéneső, kobáltércz, kőszén, kénkő, tüzkő, porcellánföld, piskolcz, szóda, kő olaj, konyhasó, timsó, némelly drága kövek, márvány, 's a' t.

10. *Miképp' osztatik fel mindenik tartomány külön véve, és melleyek a' nevezetesebb helyek?*

Igy osztatik fel:

1) Az Austriai fő Herczegség, mellyhez Salczburg ez előtti Herczegség, és az Inn fertály is tartoznak, 707 négyszegű mértföldnyi. Határoztatik éjszákrol Cseh, és Morva, — keletről Magyar, délről Stájer, Karinthia (Illiria), Tirol, — nyugottról Tirol, és Bajor országoktól. Lakósi, 1,850,000él több számuak. Két részre osztatik, Ennsfeletti, és Ennsalatti részre.

Ennsalatti Austria 4 fertályokra osztatik, mellyek közül 2 a' Dunán túl, 2 pedig ezen innen van; így neveztetnek:

1) Bécsi erdő alatt való fertály, hol: a) Bécs (Vienna, v. Vindobona. Bien), egész Austriai Birodalomban fő város, Duna mellett, az Austriai Császárnak lakóhelye, 34 külső városokkal, 250,000 lakókkal. Bécsnek kerülete $3\frac{1}{2}$ mértföldnyi. Nevezetesebb épülettjei ezek: a' Császári lakás; nagy, de külsőképp' nem sokat ígérő épület, mellyhez ama' híres 300,000 kötetekből álló Császári könyvtár, ismét gazdag természet — mesterség — pénz — régiségbeli gyűjtemények, kincstár, és egyéb ritkaságok tartoznak; a' könyvtár előtt van József piaczeza, mellyen 2ik József Császárnak Zauner művestől öntött érczképe áll, — Továbbá, az Albert Szakszoniai Herczegnek

palotája; Sz. István Vértanu' (Mártir) temploma, melynek tornya 434 lábnyi, vagy is 72 ölnyi magasságu, ebben egy verőjével együtt 367 mázsányi harang függ; vannak még ezen kívül 29 kath. Plébánia templomok, melyek között Sz. Károl' temploma leg ékeesebb. A' Császári temetkező hely a' T. T. Kapuezinus Atyáknál, — Sz. Ágoston' fiainál (Augusztinusoknál) Krisztina Herczeg Asszonyinak Canóvától készített síremléke megtekintést érdemel. — A' közönséges betegház szörnyű nagy épület 7 Udvarokkal, esztendőnkint 16,000 beteget fogad fel. — Vannak továbbá szamtolan tudományos intézetek, egy 1236ban fel állított Universzitas, 90,000 kötetekből álló könyvtárral, és csillagvizsgálással, 3 Gimnáziumok, 1 fő Normális iskola, 5 más nágyobb iskolák, az apróbb tanítói intézeteknek száma pedig száznál is többre megy; seb- orvosló József Akademia, kereskedési — Thereziánumi vitézi Akademia, földmérői iskola, és a' szép-mesterségek' Akademiája; Széplátvány (Bellvedere) jeles épületben van az 1400 darabokból álló Császári képes gyűjtemény. Találatnak ismét sokféle jótevő intézetek, egy Polytechnikai szerzemény, szamtolan Fabrikák, kiváltképp' a' fél milliöt esztendőnkint behozó jeles Porzellán Fabrika, nagy divatu kereskedés, 's t e' f. — Bécs mellet van a' Császári gyönyörű nyári lakás Schönbrunn (fons bellus), és Laxenburg, itt egyéb nevezetes tárgyakon kívül a' fegyverházban Hunyady Mátyás Királyunknak vas pánczélla látatik. — b) Traiskirchen mező váras, hol a' kerületbeli tisztség van. — c) Német újhely (Neapolis Austriae, seu Neostadium:) (Neustadt), egy híres Cs. K. vitézi Akademiával, Gimnáziummal, mellette van Nadelburg, hol leg nágyobb, és leghiresebb tő — és rézműbeli Fabrika találtatik. — d) Hainburg, a' Dunától nem messze, egy régi várral, Cs. K. fő pordóhány Fabrikával, hajdan erősség, melly mellett dicső Eleink nem egyszer vitézkedtek. — e) Baden (Aquae Pannoniae, s. Thermae cetiae), jól épült váras, híres meleg ferdőkkel, melyeket esztendőnkint sok idegenek meglátogatnak, e' várasnak vidéke igen gyönyörű, itt van ama' kellemetes Ilona' völgye (Heilenthal), hegyen épült Rauhenstein, Rauhenneck, és Scharfeneck régi vároknak felséges dűledékjeivel. —

f) Neuhaus, jeles tükör Fabrikával. — g) Klosterneuburg, a' Duna mellett, az itt való híres Ágoston Klosteromban őriztetik az 1516ban munkáltt fő Herczegi korona. h) Ebergassing, falu, mellyben ágyúfurás, és két derék papirosmalmok vannak.

2) A' Bécsi-erdő felett való fertály, hol: a) Sz. Pölten (Fanum S. Hippoliti), Trasen folyó mellett, Püspöki lakás, Gimnáziummal, kő edény, Cziocz, és kartony Fabrikákkal. — b) Melk, mező város, híres Benedek Apátsággal, és Gimnáziummal. — c) Annaberg, falu, melly mellett ezüst, és ólyom ásatik.

3) Manhart hegyi felső fertály, hol: a) Krems, a' fertálybeli tisztségnek helye, Lyceummal, és Gimnáziummal. b) Horn, kisdud város Gimnáziummal.

4) Manhart hegyi alsó fertály, hol: a) Korneuburg, város, mellyben a' fertálybeli tiszti hivataly találtatik. — b) Meissau városocska híres sáfrány termesztéssel. — c) Stokerau, a' katonai ruha fő biztosság helye. — d) Aspern, falu, hol az 1809iki véresütközet Majus' 21—22 vala.

Enns feletti Austria, melly Salczburgot ismagában foglallya, 5 kerületekre, vagy fertályokra osztatik, mellyek imezek:

1) Hausruck fertály, hol: a) Lincz (Lentia) fő város, a' Duna' jobb parttyán, 17,300 lakókkal, egy Püspöknek, széke, Lyceumnak, Gimnáziumnak, fő normális iskolának; bór, hegyizöld (ochra cupri viridis), gyapjuruha Fabrikáknak helye. — b) Vels (ovilabis), a' fertálybeli tiszti hivatalynak helye.

2) Traun fertály, hol: a) Enns (Anisia), város, kartony Fabrikával. — b) Steyer, a' kerületbeli tiszti hivatalynak lakóvárosa, nevezetes vasmívbeli Fabrikával. — b) Gmunden (Laciacum), a' Trauntó mellett, e' vára-ban van a' sóra ügyelő fő tisztség, melly az egész sóskamara jószágot igazgatty. — d) Kremsmünster (Cremi fanum), híres Benedek Apátsággal, Lyceummal, és Gimnáziummal.

3) Mühl fertály, hol: Freystadt, Cseh ország' határában, e' városban volt ez előtt a' fertálybeli tiszti hivataly, de most Lincznek Duna' bal parttyán el terjedő külső városában találtatik.

4) Inn fertály, hol: Ried mező város az Inn fer-

tálybeli tisztí hivatalynak lakása, hol sok posztó, és vászon szövetik.

5) Salczburgi kerület, vagy fertály, hol: Salczburg (Salisburgum), Salczak folyó mellet, 13,000 lakókkal, egy Érseknek lakása, Lyceummal, külömbféle Fabrikákkal.

II. Cseh Királyság (Regnum Bohemiae), 951 négyszegű mértföldnyi, 3,208,000 lakókkal. Határjai: északról Szakszonía, Burkus ország. Keletről Morva ország, és Austria. Délről Austria, és Bajor ország. Nyugotttól Bajor ország, és Szakszonía. — 16 kerületekre osztat k, mellyeknek, és nevezetesebb helyeiknek nevek imezek:

Prága, Moldva folyó két parttyain épült Cseh országi fő város, mellyben a' Cseh országi fő kormány, és Itélő szék, a' Megyés Gróf (Burggraf), és Érseknek lakása, tágos királyi var, sok templomok, mellyek között a' Sz. Vitus széki templom Venczel, és Nepomuk János Szentek' tetemeivel leg nevezetesebb; ismét több Paloták, egy 1348ban fel állított Universzítás, csillagvizsgálással, és 100,000 köteteknél többől álló könyvtárral, 3 Gimnáziummal, — továbbá egy Polytechnikai szerzemény, több tudós társaságok, külömbféle Fabrikák, és 83,900 lakók találtnak.

1) Bunczlaui Kerület, hol: Jung-Bunczlau (Boleslavia junior), kisedd város Gimnáziummal. — Turnau, város, nemes köveket élesítettöalmokkal. Reichenberg város, híres posztó, és harisnya készíttéssel.

2) Bidschovi kerület, hol: Neu Bidschov, királyi város — Gitschin, város, Gimnáziummal, és a' kerületbeli kormányal.

3) Königgräczy kerület, hol: Königinngöräcz (Reginae hradecium), királyi erős város, Püspöki székkal, Gimnáziummal.

4) Chrudimi kerület, hol: Chrudim, királyi város. — Leitomischel, királyi város, Lyceummal, Gimnáziummal.

5) Czaslauri kerület, hol: Czaslau (Czaslavia), királyi város. — Kuttenberg, Prágán alól, jobbra; ezüst, és réz bányáiról híres. A' Kuttenbergi ezüst bányát 1227ben 1-ső Venczel Király alatt egy Antat

nevü barát fődözte fel, ki is, hogy a' helyet el ne téveszsze, a' felfedezett ezüstre veté csuháját, innét a' Hegy Kuttenbergnek (Kutten csuha, Berg hegy), neveztetett.

6) Tábori kerület, hol: Tabor (Taborium. s. Castrum mortis) igen régi város. — Ratiborschicz város ezüst bányával.

7) Budveisi kerület, hol: Budveis (Budvicium), királyi város, Püspöki székkal, Lyceummal, és Gimnáziummal.

8) Prachini kerület, hol: Pisek, királyi város. — Huszszinecz (Шушинец), Huss Jánosnak születéshelye.

9) Klattau kerület, hol: Klattau város, Gimnáziummal. — Nepomuck, Nepomuk Sz. Jánosnak születéshelye.

10) Pilseni kerület, hol: Pilsen (Pilsenum), jól épült város, Lyceummal, Gimnáziummal. — Rokyczan királyi város, vas bányával.

11) Elbogeni kerület, hol: Elbogen (Cubitus), királyi város Eger folyó mellett. — Carlsbad (Thermae Carolinae. Károl' Ferdeje), királyi város, igen híres meleg ferdőkkel, savanyú vízzel, és tő Fabrikákkal. — Joachimsthal (Vallis Joachimica. Joákhim' völgye) bányava város, ezüst bányával. — Platten, ezüst, és czin bányával. — Schlackenvald, város híres Czinbányával. — Eger (Egra), erősített város Eger folyó mellett, Gimnáziummal, bőr, selyem, és posztó Fabrikákkal, az itt való savanyú víz igen nevezetes, és messze földre a' város' pöcséttye allatt palaczkokban el hordatik.

12) Saaczi kerület, hol: Saacz, királyi város, Gimnáziummal. — Brűx (Bruxia), királyi város, Lyceummal, és Gimnáziummal. — Kommotau királyi város, van Gimnáziumma, fő normális öskolája, és timső főzése.

13) Leitmeriezi kerület, hol: Leitmericz (Litomerium), királyi város Elbe folyó mellett, Püspöki székkal, Gimnáziummal. — Töplicz, kisdud város híres meleg ferdőkkel.

14) Rakoniczi kerület, hol: Rakonicz (Racona), királyi város. — Schlan (Slana), város, mellyben a' kerületbeli kormány van.

15) Kaurzimi kerület, hol: Kaurzim (Caurzima),

cesekély város. — Planian mező város, és Kolin, e két helységeknek az Austriai seregek 1757ben fényes győzelmét nyertek a' Burkus seregen, melly győzelem a' Maria Theresia vitézi rendnek fel állítására alkalmatosságot nyújtott.

16) Berauni kerület, hol: Beraun királyi város. Przybram város, ezüst bányával.

III. Morvai Markgrófság (Marchionatus Moraviae), 468 négyszegű mértföldnyi, 1,352,600 lakókkal. Határoztatik éjszokról Burkus ország, és Sléziától. Keletről ugyan Slézia, és Magyarországtól, Délről Austria — nyugotról Csehországtól. 6 kerületekre osztatik.

1) Olmücsi kerület, hol: Olmücz (Olomucium), alkalmas erősség, és első város Morvában, Morava folyó mellett, egy Érseknek lakása, Lyceummal, Gimnáziummal, vitézi Akademiával, szép szökő kutakkal, 11,000 lakókkal.

2) Brünni kerület, hol: Brünn (Bruna), a' kormányzóknak, egy Püspöknek, Lyceumnak, Gimnáziumnak helye, egyéb jótévő intézetekkel, jeles posztó, kazimir Fabrikákkal, 36,000 lakókkal. Az itt lévő ország' házában láttatik amaz eke, mellyel 2 József Császár Rausnicz mellett Brünntől 2 mértföldnyire szántott, ott pedig, hol az első barázdát hasított, egy emlék oszlop áll. — Brünni vidékben van Spielberg, is, egy hegyen épült erősség, mellyben a' Státus' foglalt öríztenek. — Austerlicz, kisdud város, Kaunicz Herczegnek szép várával, itt volt az 1805iki véres ütközet 2ik Deczemberben, mellyben a' Francziák győzedelmeskedtek.

3) Preraui kerület, hol: Prerau, igen régi város. — Kremsier, szép város, az Olmücsi Érseknek közönséges lakása, Gimnáziummal.

4) Hradischi Kerület; hol: Hradisch, valamenyire meg erősített város. — Ungrischbrodt, kisdud város, ferdőkkel.

5) Iglai kerület, hol: Iglau, királyi város, Gimnáziummal, posztókészítéssel, papiros malmokkal, üveghutákkal, 11,000 lakókkal.

6) Znaymi kerület, hol: Znaym, királyi város, Gimnáziummal, 6100 lakókkal, itt hala meg Zsigmond királyunk 1437ben.

IV. Sléziai Hercezség (Ducatus Silesiae), 8 $\frac{1}{2}$ négyszegü mértföldnyi 332,000 lakókkal. Határjai: éjszokról, és nyugotról Burkus ország. keletről Galliczia, délről Magyar, és Morva ország. 2 kerületből áll.

1) Troppai kerület, hol: Troppau (Oppavia), fő város Austriai Sléziában Oppa folyó mellett, egy Gimnáziummal, derék posztó készítettéssel, 10,000 lakókkal. — Freudenthal, és Engelsburg, városok, mellyek mellett réz, ólyom, vas, és vashámorok találtnak.

2) Tescheni kerület, hol: Teschen (Teschina), Katho. és Protest. Gimnáziumával. E' város a' hozzá tartozó hasonló nevü Hercezséggel Albert Kazimir Hercezegnek örökje.

V. Stájeri Hercezség, (Ducatus Stiriae), melly Karinthiából a' Klagenfurti kerületet is magában foglallya, evvel együtt 492 négyszegü mértföldnyi. Lakósi Stájer országnak magának 800,000, a' Klagenfurti kerülettel pedig 950,000nél is többen vannak. Határjai: éjszokról Austria, keletről Magyar, délről Horvát, és Illiria, nyugotról ismét Illiria országok. 6 kerületeket foglal magában.

1) Gréczi kerület, hol: Grécz (Graecium, Gräß), fő város egész Stájer országban, Mura folyó mellett, igen kellemetes vidékben, másfél mértföldnyi kerületü, a' Stájeri kormányshéknak, és a' Szekkaui Püspöknek lakóhelye, egy Gimnáziummal, Lyceummal, és János Cs. K. Fő Hercezeg által szerzett Muzeummal (Joanneum), kartony, vas, aczél Fabrikákkal, 32,000 lakókkal — Feistritz, és Pekau mező városok, ezüst — ólyom bannyákkal, és vas hámorokkal.

2) Marburgi kerület, hol: Marburg, Dráva mellett, egy Gimnáziummal. — Pettau (Petovium), igen régi város, egy beteg kátóna házzal.

3) Cilly kerület, hol: Cilly (Celeja), régi város, valaha Hazánk' történettyeiben ösmeretes Cilly Gróf-nak birtoka, most egy Gimnáziuma, és fő oskolája van. — Vindischgrätz, város, vashámmokkal, és hámorokkal. — Rohitsch, mező város híres savanyú vízzel, melly körsókban széllal küldetik.

4) Judenburgi kerület, hol: Judenburg (Idunum), város, Mura folyó mellett. — Admont, mező város, híres Benedek Apátsággal, Lyceummal, és Gim-

náziummal. — Schladming, derék rézbánnyával, és hámmal.

5) Brucki kerület, hol: Bruck váras. — Eisenerz, és Vorderberg, két mező várasok híres vasbánnyákkal, mellyek esztendőnkint 300,000 mázsányi vasat adnak. — Maria Czel (Cellae Marianae); a' Bold. Szűznek csodálatos képével, mellyet esztendőnkint sok szarándokok nagy ájtatossággal tisztelnek, itt egy ágyu öntő mûhely is találtatik.

6) Klagenfurti kerület, hol: Klagenfurt (Clagenfurtum). Glan folyó mellett derék váras, 11,000 lakókkal, a' Gurki Püspöknek lakása, posztó, görög fejer (cerussa), és egyéb Fabrikák, ismét — egy Lyceum, Gimnázium, fő normális iskola, árvaház, Földmívelést, és más közhasznu mesterségeket előmozdító Társaság, sörény vivő kereskedés (Transithandel), van e' városban. — St. Andre, mező váras, a' Lavanti Herczegi Püspöknek lakása. — Ferlach, falu, híres fegyver Fabrikával. — Vindischkappel, eleven kénesó bánnyával.

VI. Tiroli Herczegi Grófság, mellyhez 1815ben Voralberg Herczegség is kapcsoltatott (Veiler Urodalmon kivüt) 520 négyszegü mértföldnyi, mint egy 717,000 lakókkal. Határjai: éjszokról Bajor ország. keletről Austria (Salezburg), Illiria, Lombardi Velencezi királyságok, délről Lombardi Velencezi királyság, nyugotról ugyan ez, és Helveczia, ismét a' Bodami tó. 7 kerületekből ál.

1) Imsti, vagy felső Innvölgyi (ober Innthal), kerület, hol: Imst, mező váras, kartony készitással, környékében ezüst, réz, ólyom bánnyák vannak.

2) Schvaczi, vagy alsó Innvölgyi (unter Innthal), kerület, hol: Schvatz, mező váras, arany, és ezüstöt magában foglaló réz bánnyávaill. — Hall, váras, nevezetes só bánnyával. — Innspruck (Oenipons), fő váras egész Tirolban, Inn folyó mellett, magas kőszikla hegyek között, Lyceummal, Gimnáziummal, selyem, kartony, posztó, és egyéb Fabrikákkal, 10,000 lakókkal. — Kuffstein, nevezetes erősség Inn folyó mellett.

3) Bruneckeni, vagy Pusterthal kerület, hol: Brunecken, kis váras, mellynek környékében jó, és egészege ferdők találatnak. — Brenner, váras, mel-

lette a' 4450 lábnyi magasságu Brennerhegy, mellyen által egy országút vezet. — Brixen (Brixinum), Püspöki város.

4) Boczeni, vagy Etsch völgyi (Etschthal), kerület, hol: Boczen, város, selyem Fabrikákkal. — Meran, város, Etsch folyó mellett, Lyceummal, Gimnáziummal, vas bányával.

5) Trienti, vagy felső dél Tyroli (ober Süd-Tyrol), kerület, hol: Trient (Tridentum), Etsch folyó mellett, e' városban 1545től fogva 1563ig tartatott egy nevezetes Egyházi Sz. Gyülekezet, egy Püspöknek lakása.

6) Roveredói, vagy alsó dél Tyroli (unter Süd-Tyrol), kerület, hol: Roveredo (Roborethum), város, jeles selyem Fabrikákkal — Riva, kis város, kellemes vidékben, doromb készítéssel, hasznos kereskedéssel.

7) Voralbergi kerület, hol: Bregenz (Brigantium), város, pamut készítményekkel, és szomszéd ságában vas hámorokkal, a' város Bodami tó mellett van. Feldkirch, város, Gimnáziummal, lakósi cseresnye szeszt készítenek.

VII. Falkensteini Grófság, igen csekély birtok Alzey, és Lautern között a' Rajnának bal partján fekvő Bajor országi részben, hol: Falkenstein, hegyen épült régi várral.

Illiriai Királyság.

614 négyszegü mértföldnyi, 1 millió, és 65 ezer lakókkal. E' követ kezű tartományokból áll: Karinthiának Villachi részéből, Karnioliából, Friaul (Forojulium), Isztria, és Horvát ország' egy darabjából, ismét, Veglia, Cherso, Osero Kvarneri nevű szigetekből. Határjai: éjszokról Tirol, Salczburg, Stájer, — keletről ugyan Stájer, és Horvát országok, — délről a' Horvát országi katonai vidék, és az Adriai tenger, — nyugottról ismét az Adriai tenger, és Lombardi Velencei királyság. E' királyságban nevezetes a' 10,194 lábnyi magasságu Terglou hegy Villachon alól mint egy 2 $\frac{1}{2}$ mértföldnyire, nevezetesen ismét a' Viesen, — Millstädtter, — és Ossiacher hallal bővelkedő tavak, ismét a' Czirkniezi tó (lacus Circoniensis), melly 3 négyszegü mértföldnyi, és csak nem

esztendőnkint ki szárad, úgy, hogy nem csak kövér füvet kaszálni, hanem kölest is lehet termesztetni benne. E' tóban van egy nagy üreg (Sucha Dolza), melly a' vizet el nyeli, de azt a' szárazság után ismét bőven vissza adgya. — Az egész Illiriai Királyság két kormányszékre, ugymint: a' Laibachi, és Trieszti kormányszékre osztatik fel.

A' Laibachi kormányszék alá tartozik: a' Villachi kerület (Karinthiából), és Karniolia, mellyek ismét e' 4 kerületekre osztatnak:

1) Villachi kerületre, hol: Villach, város, a' Dráva mellett, jeles kereskedéssel, 3000 lakókkal. — Gmünd, kisdud város, melly mellett vasbányák, és hámorok találtnak.

2) Laibachi kerületre, hol: Laibach város, a' kormány székkal, és 14,000 lakókkal, kik nevezetes bérlett kereskedést (Speiditions-handel), üznek, itt egy Püspöki lakás, Lyceum, Gimnázium, Normális fő iskola, és néhány jó rendű Fabrikák találtnak. — Idria, kisdud város, hol leg híresebb kéneső bányya van.

3) Neustädtti kerületre, hol: Neustädtt, kerület beli első város, Gimnáziummal.

4) Adelsbergi kerületre, hol: Adelsberg, mező város, egy kősziklán épült régi várral, e' város mellett van egy 200 ölnyi hosszúságu nevezetes barlang.

A' Triesti kormányszék alá tartozik: Friaul (melly a' Görcei, és Gradiskai Grófságokból ál), Istria, vagy is ama' fél sziget, melly az Adriai tengerbe szív formára nyúl; ismét a' Száván túl fekvő Horvát ország egy darabja, a' 60 négyszegű mértföldnyi Károlvári (Karlstadt), Generalátus, és a' Kvarneri szigetek: Veglia, Cherso, Osero (Arbén kívül). Ezek ismét 3 kerületekre osztatnak:

1) Istriai kerületre, hol: Triest (Tergestum) szárazon, és vizen híres kereskedő város, itt van az Illiriai Kormányszéknek helye, egy Püspöknek lakása, 29,000 lakókkal, kik cukorfőző, rozsotis égetés, borsosny, selyem, csipke, bőr, és egyéb Fabrikai művekkel foglalatostkodnak, az e' városhoz tartozó vidék mint egy 3 négyszegű mértföldnyi, mellyben 28 helységek találtnak. — Monfalcone kisdud város.

2) Görcei kerületre, hol: Görz (Goritia), Püspöki város, Isonczo folyó mellett, a' néhai ugyan ilyen

nevü Herczegigrófságban. — 2 Gradiska, erős város hasonló képp' az Isonzo folyónál.

3) Fiumei kerületre, hol: Fiume, ez előtt Magyar révparti város, Gimnáziummal, 11,000 lakókkal, és külömbféle Fabrikákkal. — Buccari — Porto Ré ez előtt mind Magyar révparti városok. — Károlvára (Carolostadium, Karlstadt), Kulpa folyó mellett, szabad királyi város, a' határ őrző sereg' Generalátusának helye, 3,200 lakókkal. — Capó d'Istria püspöki város, Gimnáziummal, és Lyceummal. — Ossero, Pola püspöki városok.

Lombardi Velencei Királyság.

830 négyszegü mértfoldnyi, 4 millió 290 ezer lakókkal. Ama' tartományok, melyekből 1816ban ezen új Királyság fel állítottott, ez előtt így nevezettek: Majlandi, Mantovai Herczegségek, Veltlin ez előtt Helvecziához tartozott környék, Cleve, és Bormió Grófságokkal, Velencei Herczegség, Velencei Friaul' nagy darabjával. Határjai ezek: éjszakról Helveczia, Tirol, Illiria, keletről ugyan Illiria, és az Adriai tenger, délről ismét az Adriai tenger, és Pó folyó, nyugottról Ticino folyó, nagyto (Lago maggiore), és Helveczia. — E' királyságban különös említést érdemelnek e' tavak: Lago maggiore, Lugano, Como, Iseo, és Garda. — A' Státus két kormánysszékekre, a' Majlandi, és Velenceire osztat k.

A' Majlandi kormánysszék ismét 9 kerületekre oszlik:

1) Majlandi kerület, hol: Majland, vagy is Milano (Mediolanum), jeles város, mellyben 67 templomok, egy Érseki szék, a' Vicze király' lakása, szépmesterségek Akademiája, ama' híres ritka kéziratokkal gazdag Ambroziáni könyvtár, és 124,800 lakók vannak.

2) Comoi kerület, hol: Como (Novocomum), a' tőle nevezett tónak déli csücskesánál, jeles kereskedő város, egy Püspöknek lakása, seiyem, és érczmivbeli Fabrikákkal, 15,000 darabokból álló könyvtárral, Lyceummal.

3) Sondrioi kerület, hol: Sondrio, derék falu az úgy nevezett Veltlin tartományban.

4) Bergamói kerület, hol: Bergamo (Bergomum),

régi híres város, egy Püspöknek széke, Lyceummal, 30.000 kötetekből álló könyvtárral, selyem, pamut, gyapjú Fabrikákkal, 25.000 lakókkal.

5) Bresciai kerület, hol: Brescia (Brixia), nagy, szép város, meg is van erősítve, Püspöknek széke, Lyceummal, 70.000 darabokból álló könyvtárral, 40.000 lakókkal, kik selyemmel, lennel, vászonnal, gyapjuval igen eleven kereskedést űznek, e' városnak szomszéd völgyeiből esztendőnkint temérdek vas ásatik ki.

6) Mantovai kerület, hol: Mantova (Mantua), régi, és jeles város, egy tónak közepében erősítve van, Püspöknek lakása, Lyceummal, 70.000 kötetekből álló könyvtárral, Virgil Poetának emlék oszlopával, ki itt született.

7) Cremonai kerület, hol: Cremona; nevezetes város, Pó folyó mellett, Püspöki székkal, Lyceummal, 14.000 kötetekből álló könyvtárral, selyem, posztó, hegedű, bél húr Fabrikákkal.

8) Lodi kerület, hol: Lodi (laus Pompeji), jeles város Adda folyó mellett, Püspöknek lakása, itt készítették a' híres Pármai sajt.

9) Paviai kerület, hol: Pavia (Ticinum), régi, és nevezetes város Ticino folyó mellett, Püspöknek lakása, egy Universzitással, csillagvizsgálással, 50.000 kötetekből álló könyvtárral, hadi iskolával.

A' Velencei kormányshoz 8 kerületeket foglal magában:

1) Velencei kerület, hol: Velence (Venetiae. Venedig), fő város az Adriai tengerben, melly más-kepp' ugyan Velence várostól Velencei kebelnek is neveztetik, 60 apró szigeteken épült, mellyek 450 hidak által össze kapcsoltatnak. E' város' kerülette 3 órányi, mellyben a' Királyságnak második kormányshéke, egy Patriárkának lakása, ki egyszer'smint Primassa is Dalmacziának; ismét a' szép mesterségek' Akademiája, Athenäum, külömbféle selyem, szappan, üveg, tükör, porcellán, czukor, és egyéb Fabrikák, jeles épületek, és paloták, lakosok pedig 150.000-en találtnak.

2) Udinei kerület, hol: Udine (Utinum), nagy város, a' hajdani Velencei Friaulban, Erschi székel, Lyceummal.

3) Trevisoi kerület, hol: Treviso (Tarvisium), egy Püspöknek lakása, és sokféle Fabrikáknak helye.

4) Padovai kerület, hol: Padova (Padua, Patavium), nagy, de nem igen szép város, Brenta folyó mellett, Püspöki székkal, Universzitéssal, Görög Gimnáziummal, híres, és felséges építményü Szent egyházokkal, külömbféle Fabrikákkal.

5) Rovigoi kerület, hol: Rovigo (Rhodigium), város Adige folyó mellet.

6) Veronai kerület, hol: Verona, nagy, és jeles város Adige, vagy is Ecs folyónál, Püspöki székkal, Lyceummal.

7) Vicenzai kerület, hol: Vicenza (Vicentia), derek város, Püspöki székkal, Lyceummal, selyem fabrikával. Bassano, nagy kereskedő város, híres könyvnyomtató műhellyel, szalmakalap' készíttéssel.

8) Bellunoi kerület, hol: Belluno, Piave folyó mellett, Püspöknek lakása, vidékében rézbányák vannak.

M a g y a r S t á t u s.

1. *Minő tartományok teszik a' Magyar Státust?*

Ezek:

- 1) Magyar ország.
- 2) Horvát ország.
- 3) Tót ország.

I. Magyar ország (Hungaria).

1. *Hol fekszik, és mellyek határjai?*

Magyar ország a' keleti hosszúságnak $33^{\circ} 45' 2''$ -től fogva a' $42^{\circ} 46'$ -ig, az északi szélességnek pedig $44^{\circ} 33' 18''$ -től fogva a' $49^{\circ} 26' 20''$ -ig terjedel. Határjai ezek: éjszakra Slézia, és Galiczia, mellyektől a' Kárpáti bércek választtyák el Hazánkat. Keletről; Bukovina, Erdély, és Oláh országok. Délről, Szerbia, Tót, és Horvát országok. Nyugotról; Stájer, Austria, és Morva országok.

2. *Milly nagy, és milly népes?*

Magyar Országnek területtszine 3972 négyszegü mértföldnyi. Lakosinak száma közel 10 milliónyi.

3. *Minő előmenetellel üzik a' lakósok a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket?*

Akarmelly Nemzetnek tudománybeli előmenetelét leginkább tanító intézetteiből ítélhetni meg; a' tanító intézeteknek virágzását pedig, és azoknak az egész Nemzetre köz kihatását csak kedvező környülményektől várhatni. — Kedves Hazánk Magyar Ország az emésztő hadaknak szünet nélkül ki tétetve, a' Török iga' kemény Sarczolásai, és egyéb kártékony visszavonások alatt egészen fel dülva, más békeségben élő tartományokkal a' tudományokban meg mérkezni akadályoztatott. Szerzett ugyan már 1364ben első Lajos dicső királyunk Pécsen *) 1389ben pedig Zsigmond királyunk Budán egy Universzítást, melyet nagy lelkü Mátyás királyunknak ritka bőkezűsége egy igen jeles 50,000 köteteknél többől álló könyvtárral ajándékoza meg **), de mind ezen boldog jövőendő' reménnyével kecsegtető törekedések csak igen kevés üdeig virágozhatván, a' Mohácsi szerencsétlenség után Nemzetünk' nagy kárára, — végképpen oda veszték! Ha továbbá — a' vad Töröknek más félszáz évekig Hazánk' kebelében való szakadatlan lakását, az utóbbi, Nemzeti erőt gyengítő, és fogyasztó indulatos részrehajlásokat valaki meg gondollya, a' helyett, hogy fecsegő szemrehányásokra vetemedne,

*) a' Pécsi Universzításban 2000, sőt 4000 tanulók is voltak. lásdd. Fefsler Geschichte der Ungern 3 r. 1072 l.

**) a' könyvek' táblái többnyire ezüstel voltak borítva, melyet a' fukar Törökök le szaggatván, az írást elvetették. Buda' még vétele után még néhány kötetek találtattak, és Bécsbe vitettek. Bel Mátyás Történét írónk azt mondgya, hogy közülök Volfenbüttelben is volnának néhány kötetek.

még inkább csodálni fogja ama' különös munkásságu nemzeti saját lelkithehetséget, melly az egy más Nemzetet talán leg durvább vadságig alacsonyító ellenséges környülményeknek trücczára is némünéműkepp' virágoztatta a' tudományokat: tanui ennek ama' régiebb üdőbeli hazai híres tudósaink, kik honnyokban a' hasznos ösmereteket fáradhatlanul hintgették, gyarapították; csak néhányokat említsünk ezek közül: Kéza Simon, Olah Miklós, Sámboczy János, Janus Pannonius, Erdősy (Sylvester) János, Istvánfy, Dóczy Orbán, Bakacs Tamás, Verbőcz István, Vitéz János, Gyöngyösi István, Pázmán Péter Kardinális, Páris Pápai, 's a' t! — Ha valaki a' mostaniak közül mindezekre keveset hajt, az, csak az újabb üdőknek felesleges becsüléséből, és az egy üdőkorban élőknek hiú magokkal meg elégedéséből származik, melly gyáva előítélet a' le folytt századokban durvaságnál, vastag tudatlanságnál egyebet nem láttat, holott a' historiai igazság az ész' munkásságának, szív' kimíveltségének valóságos nyomait fedezi fel*). Az újabb, és jelenvaló üdőben pedig, békeség' szerető kegyes Fejedelmünk' atyai gondoskodása alatt naponként nagyobb, meg nagyobb előmenetelt tesznek Hazánkfiak a' tudományokban. A' Katholikusoknak most van egy K. Universzitássok Pesten, 5 Akademiájok; tudmíllik: 4 Királyi, Pozsonyban, Győrben, Kassán, Nagyváradon; egy Érseki Egerben. — Van bányász Akademia is Schemniczben. Lyceumaik: Szombathelyen, Szegeden, Keszthelyen, Váczon, Óvárrott, 's a' t. 57 Gimnáziumaik**), ezeken kívül több kapi-

*) Fefsler. Geschichte der Ungern 2 r. 388 l.

**) ezek a' K. Gimnáziumos városok: 1) Arad. 2) Baja. 3) Besztercze bányja. 4) Breznóbányja. 5) Buda. 6) Debreczen. 7) Eger. 8) Eperjes. 9) Esztergom. 10) Fejér vár. 11) Gyöngyös. 12) Győr. 13) Jászberény. 14) Kanizsa. 15) Kaposvár. 16) Kassa. 17) Kecskemét. 18) Keszthely. 19) Komárom. 20) Korpona. 21) Körmöcz B. 22) Léva. 23) Lőcse. 24) Miskolcz. 25) Nagybányja. 26) Nagykároly. 27) Nagyszombat. 28)

tális iskoláik, és minden népes helységben nemzeti iskoláik, melyekben a' szent Religió, olvasás, írás, számvetés taníttatik; a' Reformátusoknak három nevezetes tanítói Kollegyiumaik vannak: Debreczenben, Sáros Patakon, és Pápán; Gimnáziumaik pedig 6 számmal találhatók. Az Evangélikusok, Pozsonyban, Sopronban, Késmárkon, Lőcsén, Eperjesen főbb iskolákkal, és még 7 Gimnáziumokkal bírnak. Az ó hitűeknek Miskolczon, Verscheczen, Budán, Zomborban Grammatikális, — több helyeken pedig Normális iskolájuk vannak.

Hell, Sajnovics, Kollár, Szászky, Bel, Práy, Katona, Makó, Horváth, ama' nevezetes műszeres (Mekhanikus), Kempelen, és egyebek *), ismét, a' most élő nagyszámu széles tudományu tudósaink, kiket nevezni szemérmertességök tilalmaz, ellenmondhatatlan tanúi Nemzetünk' tudománybeli előmenetelének! A' mesterségeknek gyakorlói már nem csekély számmal vannak. Fabrikáink, (noha Országunkra nézve nem számosak) mind inkább gyarapulnak. Minő állapotban legyen Nemzetünk kereskedésre nézve, csak abból is által láthatni, hogy 1802ben, ha a' ki vitetett, és behordatott jószágokat a' Harminczaditáblák szerint össze illettük, közel 6 millió forintokra ment a' nyereség.

4. *Minő nyelvel élnek a' lakósok?*

1-ör A' Magyar fő, és országos nyelvel, melyet közel 6,000,000 lakósok értenek, és beszélnek. 2-ör

Nagyvárad. 29) Nyitra. 30) Óvár. 31) Pápa. 32) Pécs. 33) Pest. 34) Podolincz. 35) Pozsony. 36) Privigy. 37) Rosenberg. 38) Roznyó. 39) Schemnicz. 40) Sopron. 41) Szabadka. 42) Szokolcza. 43) Szatmárnémet. 44) Szeben. 45) Szeged. 46) Szentgyörgy. 47) Sziget. 48) Szolna. 49) Szombathely. 50) Tata. 51) Temesvár. 52) Trencsin. 53) Ujhely. 54) Ujvidék. 55) Ungvár. 56) Vác. 57) Veszprim.

*) lásd Hazánk' nevezetesebb fiairól, a' Magyar Plutárkust, ki adta Kölesy Vincze. 1815ben.

A' Német nyelvel. 3-or a' Tót, és az ebből eredt Horvát, Rác, és Orosz nyelvekkel. 4-er az Oláh, új Görög, és Czigány zavarék nyelvekkel.

5. *Minő karakteruak a' lakósok?*

A' Magyar nemesen büszke, kinyílt, egyenes szívü, komoly, nagylelkü, feltételeiben tüzes, és alhatatos, hadra termett jeles testállásu, szabadságáért élő haló, barátságos, vendégelni szerető. A' Német sörény, ügyes, előre látó. A' Tót gondos, finom, hasonlóképp ügyes, de kevéssé ravasz. A' Horvát jószívü, beszédes, fáradságos munkára alkalmas, valamennyire vak buzgó, nyereségen kapkodó. Az Oláh mérges, babonás, dologtalan, ok nélkül büszke. A' Rác hizelkedő, kereskedésre termett, önnön javaért sokat fel áldozó.

6. *Minő Religió van az Országban?*

Uralkodó Religió a' Katholika, melly 3 Érsekek (Esztergomi, Kalocsai, Egri), 14 deák (Besztercebánniai, Csanádi, Fejervári, Györi, Kassai, Nagyváradai, Nyitrai, Pécsi, Rozsnyói, Szatmári, Szepesi, Szombathelyi, Váczi, Veszprémi), és 3 Görög szertartásu (Eperjesi, Munkácsi, Nagyváradai) Püspökök' előljárása alatt szolgáltatik ki. Azonban a' Protestánsok is törvényes, de határozott szabadsággal élnek, az Evangyelikusoknak 4 Superintendenseik, a' Reformátusoknak is ugyan annyi; az óhitűeknek 5 Püspökjeik (Aradon, Budán, Temesvárott, Ujvidéken, Verseczen) vannak. A' Zsidókat mint egy 50 Rabbik oktatták.

7. *Miféle polgári alkotmánya van Hazánknak?*

Kedves Hazánknak mai polgári alkotmánya (Constitutiója) már mint egy 900 évek óta dicsőségesen fennál; illy tartós, szakadatlan üdövel sem a' hajdani Perzsai, sem a' Görög, sem egyéb Europai Státusok' polgári alkotmánya nem dicsekedhetik. — Fő vonásai Hazánk' polgári alkotmányának ezek: Urunk' születése után 889ben dicső Eleink mai földünkre lépven Árpádot, és annak maradékát Fejedelmöknek — 1000ik esztendőtol fogva pedig ugyan azokat 1301 esztendőig törvényes Királyaiknak ösmér-

ték, ekkor Árpád' maradéki ki halván, a' Magyarok 1527kig hol egy, hol más uralkodó, hatalmas házból szabadon választották Királlyaikat, míg 1547ben az Austriai Házból 1-ő Ferdinánd választatott volna Magyar Királynak, ezután szakadatlanul, de még tellyes szabadsággal az Austriai felséges Házból választattak Uralkodóink, végre 1687ben első Leopoldnak, és férjfi maradékinak, — későbbben pedig 3ik Károl alatt 1723ban a' leányi ágnak is örökös jussal általadatott a' királyi hatalom, melly az első szülöttet illeti, de e' királyi hatalom az Ország' Rendgyeinek befolyása által határozottatott, mint hogy a' Diétán öszve gyűltt Fő Rendek, Nemesek, és a' szabad királyi városok' küldöttjei (Deputátusai) a' törvény, vagy adó behozásban, annak változtatásában, 's t' e' félékben részt vesznek.

8. *Mennyire megy Magyar országnak hadi ereje?*

11 lovas, és 13 gyalog regementekre, mellyek most mint egy hetven ezer vitéz fegyveresekből állanak, háborus üdőben pedig sokkal több a' fegyveres erő.

9. *Mennyire megy a' Státus' jövedelme?*

37 milliő forintoknál többre.

10. *Mellyek Hazánkban a' nevezetesebb hegyek?*

A' Kárpáti bércek (montes Carpatioi, die Karpatischen Gebirge) leg nevezetesebbek, mellyeknek elterjedése 120 mértföldnyi; ezek éjszokról fél hold formában kerítettik Hazánkat. — A' Kárpáti bérceknek különösen el nevezett részei imezek: 1) Tátra, Szepes Vármegyében, mellynek leg magasabb csúcsa Lomnicz mellett, Késmárkon alól 8316 lábnyival magasabb a' földközi tenger lapjánál. 2) Fáttra, Turóc, és Liptó Vármegyékben, mellynek Kriváni csúcsa 8000 lábnyi. 3) Mátra, Heves Vármegyében, mellynek kőneme többnyire Porfir.

11. *Mellyek jelesebb folyó vízei Hazánkknak?*

Ezek:

1) Duna (Danubius, die Donau), melly Pozsony

Vármegyében Devén felett érénti Honnyunkat, Orsovánál pedig annak széleitől bucsút vesz.

2) Morva, vagy Morava (die March), melly Morva országból jöven, Honnyunkat Austriától jó darabig választtja, és hajókázhatóvá lévén, Devénél a' Dunába szakad.

3) Vág (Vagus die Wag), Liptó Vármegyében Kárpát' bérceiből ered, és Guttánál Komárom Vármegyében a' Duna' egyik ágával, melly azután Vág-Duna nevet nyer, egyesül, végre Komáromnál az öreg Dunába jut.

4) Garan (Granus, die Gran), Gömör Vármegyében szinte Kárpát' hegyeiből fakad, és Esztergomon fellül a' Dunába ér.

5) Ipoly (Ipola, die Eppel), Nógrád Vármegyében ered, és Esztergomon alól a' Dunába jut.

6) Hernád (Hernadus, Hundert), Szepes Vármegyében Kárpát bérceiből buzog, és a' Gömör Vármegyéből folyó Sajót Köröm nevű helységnél öblébe fogadván, kis Csécsen alól, Zemplin, és Borsod Vármegyék' csücscsain a' Tiszába foly.

7) Tisza (Tibiscus, die Theiß), Marmaros Vármegyében, fekete, és fehér nevű két forrásokban fakad, hajókázhatóvá leszsz, hallal Europai folyók között leg bővelkedőbb, mint egy 100 mértföldnyi tekervényes folyása után Titelen alól a' Csajkások' kelettyében a' Dunával egyesül.

8) Maros (Marusius), Erdélyből jön, több folyókat fel fogván, Szegednél Csanád Vármegyében a' Tiszába hömpölög.

9) Dráva (Dravus, die Drau), Stájer országból jön hozzánk, Magyar, és Horvát országok között határt szab, Légradnál Szala Vármegyében a' Murával (die Muhr) egyesül, végre, mint egy 60 mértföldnyi folyása után, Dárdán alól Baranya Vármegyében a' Dunába rohan.

10) Rába (Arabo, die Raab), Stájer ország' hegyeiből jön, és Győrnél a' Püspöki lakás alatt a' Dunába zavarodik.

11) Lajta (Litaha, die Leitha), Stájer országban veszi eredetét, Austriát a' Magyar földtől egy darabig választtja, Mosony Vármegyében pedig Óvárnál, hol 14 kerekű malmot hajt, a' Dunába szakad.

12. *Mel melyek Hazánkban a' nevezetesebb tavak?*

1) Balaton (Blattenfee), Szala, Veszprim, és Somogy Vármegyék között, hossza 40,000 öl, vagy is 10 mértföld, szélessége különböző, Fok helységnél leg szélesebb, hol 8000 öl, Tihonynál legkeskenyebb, hol csak 200 öl, máshol közönségesen 3000 öl szélessége, sok helyeken 6 ölnyi mélységü.

2) Fertő (lacus Peisonius, v. Pisonis, Neusiedlersee), Mosony, és Sopron Vármegyék között, hossza 4, szélessége 2 mértföldnyi, mélysége pedig 12—18 lábnyi; ugyan ezen tó okozza ama' 46,000 holdnyi ingoványos térséget, a' Hátságot. Vannak még több nagyobb, és apróbb tavak, iszapos ingoványok Hazánkban, mellyek izetlen halaknál, vízi madaraknál, és nádnál egyebet nem nevelvén, százszor több hasznót hajtható mértföldeket foglalnak el, úgymint a' Velencei tó Fejér Vármegyében, melly 5600 hold földet tesz *). Palics mocsárostó Bács Vármegyében, mellynek kerülete közel 3 mértföldnyi. A' Kanizsai mocsár, hossza 7 mértföldnyi, szélessége 1000 ölnyi. Az Ecsedi mocsár, hosszában 7 mértföldnyi, szélességében pedig csak nem 3 mértföldnyi. 's a' t. Különös említést érdemel a' Ferencz, vagy is Bácsi csatorna, melly által a' Duna öszve kapcsoltatik a' Tiszával, e' csatornának hossza 14½ mértföldnyi, szélessége 8—10 ölnyi; ismét a' Béga 16 mértföldnyi hosszúságú csatorna, melly Béga, és Temes folyó vizeket egyesíti. A' hazai kereskedést nagyon elősegítik e' hajókázható csatornák.

13. *Minő éghajlattya van Hazánknak?*

Különböző; éjszaki hegyes részeiben hidegebb, de egészesebb; déli lapályos, és néhol ingoványos tájékiban gyakran igen heves, kevésbé egészes a' levegő, tudni illik: Hazánk' alsóbb részétől a' Kárpáti bérczek, mint irtóztató magasságu kőszikla falak az éjszaki fagyaló szelet el zárják, innen a' fonnyasztó hévség több izben!

*) Tudom. Gyűjt. 1. kött. 79 l.

14. *Mellyek az ország' termései?*

Kedves Hazánk (ez az Europai Kanaán), egy a' földnek leg termékenyebb országi közül. A' Plánta országból terem búzát, rozsot, árpát, zabot, általlyában véve esztendőnkint 74 millió mérő gabonát. Kukoricza több terem Honnyunkban, mint akarholis Európában; köles, hajdina kivált Turócz, és Sáros Vármegyékben, Riskása Temes, és Torontál Vármegyékben bőven terem. Kerti vetemények mindenféle díszlenek. Külömbféle gyümölcs, dinnye, sáfrány, mák, len, kender, dohány (300,000 mázsánál több) terem Hazánk' földgyén. — Továbbá, mint egy 24 millió akó bort öntenek szőlő tökéjünk esztendőnkint, a' Tokai talán e' földön leg jelesebb boron kívül, a' Ménesi, Sopronyi, Ruszti, Somlói, Neszmélyi fejr — és az Egri, Budai, Szekszárdi veres borok nem csak Hazánkban, de a' külföldön is érdemök szerint el híresedtek. — Az erdőség Országunkban több 11 millió holdnál; különösen a' Bakonyi 12 mértföldnyi hosszúságu, 2—5 mértföldnyi szélességű erdő Veszprim Vármegyében, ismét az éjszaki hegyes részek temérdek gubacsot, makkot, tűzellésre, épületekre, szerszámokra, és edényekre leg alkalmasabb fát adnak, de Hazánk' közép, és déli tájéka jobbára szükségét lát a' tűzellőfából. Egyébberánt az erdőséggel fősyényebben kellene bánni, és, a' hol csak lehet, általlyában szükséges volna a' fát kémélleni! Az általi országból: szép, és jó szarvas marha, mellyből esztendőnkint 160 ezer darab ki hajtatik, nevededik a' Magyar földön. A' ló tartás is jó karban van, csupán Mező hegyesen Csanád Vármegyében több mint 10 ezer ló találtatik. A' Juhok' száma 8 milliónyi. A' sörtvések' száma pedig 5 millióra fel mehet. Továbbá — nyulak, őzek, szarvasok, nyusztok, farkasok, külömbféle szárnyas állatok, halak, 's t'. a' f. bőségesek Hazánkban. Az ásványos országból: arany, több mint Európának öszveséges országaiban, tudni illik esztendőnkint 8½ mázsányi. Ezüst 435 mázsányi. Réz szinte több mint Európának egyéb országaiban, esztendőnkint 40 ezer mázsányi. Vas 172 ezer mázsányi. Ón 13 ezer mázsányi. Sója kimeríthetlen bőségű. Vannak nemes kövei is,

úgy mint az Opál, mellynek nálunk Hazája, 's a' t. kőszene majd minden Vármegyékben fedeztetik fel. Ásványos vizei számtalanok. Vannak gálicz vizei is. Márvány töretik Almásnál, Tatánál, Jászónál. Porcellán földgye is több helyeken találtatik.

15. *Miképp' osztatik fel Magyar ország?*

Magyar Ország legközösésegesebben két nagy részekre osztatik, tudni illik, Szepes Vármegyétől kezdvén Szerem Vármegyéig egy déli linea húzatik, és a' napnyugotti rész Alsó, a' napkeleti pedig felső Magyar országuak neveztetik. Mindenik rész két kerületekre, úgy mint: Alsó Magyar Ország a' Dunán innenső, és Dunán tulsó kerületekre; Felső Magyar Ország a' Tiszán innenső, és Tiszán tulsó kerületekre, ismét, e' 4 kerületek több Vármegyékre (Comitatus, Gespanschaft) osztatnak fel.

16. *Hány Vármegyék vannak Magyar országban?*

Alsó Magyar Országban vannak 24 Vármegyék, úgy mint: a' Dunán innenső kerületben (in circulo cis Danubiano) 13; a' Dunán tól (in circulo trans Danubiano) 11 Vármegyék. — Felső Magyar Országban a' Tiszán innenső kerületben (in circulo cis Tibiscano) 11; hasonlóképp' Tiszán tól is (in circulo trans Tibiscano) 11 Vármegyék. És így összeséggel 46 Vármegyék, és még néhány kisebb kerületek vannak *).

Alsó Magyar Ország.

I. A' Dunán innenső Kerület.

17. *Miképp' neveztetnek az e' kerületbeli 13 Vármegyék?*

Igy: 1) Pozsony. 2) Nyitra. 3) Trencsén. 4) Turóc. 5) Árva. 6) Liptó. 7) Zólom. 8) Bars. 9) Nagy Hont. 10) Nógrád. 11) Esztergom. 12) egyesült Pest,

*) M. Görög Ud. Tanácsos, és Kerekes Uraktól kezdett, Márton Professor Urtól pedig végeztetett Magyar Atlas Vármegyéink leghelyesebb képeit foglallya magában.

Pilis; Szolt. 13) egyesültt Bács, Bodrog Vármegyék; ide tartozandók még a' Jász, és kis Kun kerületek, és a' Csajkás kerület.

Pozsony Vármegye.

(Comitatus Posoniensis, Preßburger Gespanschaft).

Pozsony Vármegye 82 négyszegű mértföldnyi, hosszában mint egy 12, szélességében 8 mértföldnyi. Ebben van a' Kárpáti bérczek' kezdete 5 királyi városokat, 23 mező városokat, 293 falukat, 43 pusztákat számlál. Határjai ezek: Nyugotttól Alsó Austria. Éjszokról Nyitra. Keletről ugyan Nyitra, és Komárom. Délről Mosony, és Győr Vármegyék. Az egész Vármegye, mellyben 196 ezernél több lakók találtnak, 6 járásokra (Processus) osztatik, úgymint:

1-ör. Pozsonyi Járásra, hol, sőt egész Vármegyében a' fő város Pozsony, a' Dunának bal parttyán, melly itt 130 ölnyi szélességű, és egy röpülő hid lebeg rajta; e' szabad királyi város igen kies fekvésű, van egy 70 ölnyi magasságu hegye (ez a' kárpáti bérznek kezdete), mellyet egy, hajdan gyönyörű királyi, most pedig pusztulásra jutott vár koronáz. E' városban szokták magokat többnyire 1-ő. Ferdinándtól fogva Királyaink is koronáztatni, ide sereglének az újabb üdökben Hazánk' gondos Attyai az Országgyűlésre. Van itt egy királyi Akademia, katholikusoknak, és Evangyelikusoknak fő Gimnáziumai, — találtnak továbbá sok jeles épületek, és paloták, szentegyházai között leg nevezetesebb Sz. Mártony' temploma, mellyben a' királyi koronáztatás szokott meg esni. 4 könyvnyomtató műhelyek, ugyan annyi könyvtár boltok, posztó, bőr, pordohány (tobák), ezüst drót, késvas Fabrikák, és 35,000 lakosok, kik nagy bérlett kereskedést üznek. — Pozsonyhoz 3899 holdnyi erdőség tartozik. — 2) Sz. György (Fanum S. Georgii, Sct. Georgen), szabad királyi város, a' T. T. Piáristák' Gimnáziumával; bőr' ki pattogzása, és kőszvényellen hasznos kénköves ferdővel, szép szőlő kertekkel, 2061 holdnyi erdőséggel, mint egy 3000 lakókkal, — 3) Récse (Räpessdorf) híres boráról nevezetes mező város. — 4) Bazin (Pöding) szabad királyi város, híres ferdőkkel, 1875 holdnyi erdőség-

gel, mint egy 3800 lakókkal, kik a' mesterségeket sörényen űzik. — 5) Modor (Modern), szabad királyi város, 1 Evangyel. Gimnáziummal, 3983 holdnyi erdőséggel, híres édes bor termesztéssel. — 6) Cseklész (Sandshyß) az Eszterházy Gróf' szép várával, és jeles kerttyével.

2-or. a' Nagyszombati Járásra, hol: Nagyszombat (Tyrnavia, Tyrnau) szabad királyi város, a' Duna melléki Dikaszteriális Táblának, és az Esztergomi Káptolannak helye, egy Gimnáziummal, beteg (invalidus) katonák' házával, 560 holdnyi erdőséggel.

3-or. Külső, vagy Szeredi Járásra, hol: Szered mező város; és Galanta, az Eszterházy Grófok' örökeje, nevezetes.

4 er. Csallóközi felső Járásra *), hol: nevezetesebb helyek: Csötörtök (Quipersdorf), Püspöki (Bischofsdorf), Somorja (Somerein).

5-ör. Csallóközi alsó Járásra, hol: Szerdahely mező város, nevezetes.

6-or. Hegyen túl való Járásra, hol: Devén (Theben), Morava, és Duna folyók' egyesülésénél, ismét — Stompfa (Stampfen), és Malacszka G. Pálffy kastélyával díszes mező városok.

E' vármegyében van, még pedig a' Csallóközi felső Járásban Vajkaszek, vagy is az Esztergomi Érsek' nemes Prediálistáinak lakása, kik a' Vármegye' hatalma alól ki vétettek, és egyedől a' Királytól függenek; nevezetesebb hely Vajka, melytől az egész nemes környék neveztetik.

N y i t r a V á r m e g y e.

(Comitatus Nitriensis. Die Neutraer Gespannschaft).

Nyitra Vármegye 122 négyszegű mértföldnyi, hosszában mint egy 16 mértföldnyi, szélességében

*) Csallóköznek, másképp' aranykertnek (Insula Cituorum, die Insel Schütt) ama' termékeny sziget neveztetik, mely a' Duna' két ága között Pozsonytól Komáromig mint egy 12 mértföldnyi hosszúságban elterjed.

pedig különböző, leg csekélyebb szélességű Nyitra Zsámbokrét' táján. Határjai ezek: éjszokról, Morva Ország, Trencsin, és Turóc Vármegyék. Keletről, Bars Vármegye. Délről, Komárom Vármegye. Nyúgotról, Pozsony Vármegye. Az egész Vármegye, mellyben 1 királyi, és 39 mező városok, 415 faluk, 47 puszták, és 310600 többnyire Tót lakók vannak, 5 Járásokra osztatik, úgymint:

1) Szakolczai Járásra, hol ezek a' nevezetesebb helyek: a) Szakolcza (Šalica), szabad királyi város, al Gimnáziummal, 5,800 lakókkal; itt született vak Béla Királyunk. E' várasnak 2028 holdnyi erdeje van. — b) Holics, mező város, egy jeles királyi mulató várral, és 1746ikban fel állított nagy porcellán Fábrikával, melly esztendőnkint 50,000 forintokat hozbe. — c) Sasvár (Sachin, Štřesberg), mező város, jeles kartony Fábrikával, melly esztendőnkint 8000 mázsanyi pamutot dolgozik fel, és 1600 szövő székek. nél többet foglalatatoskodtat.

2) Vág újhelyi Járásra, hol: a) Vág újhely (Neustadt), mező város Vág vize mellett, rendesen épült; veres borterméssel, és jó serfőzéssel. — b) Pöstyén, híres meleg ferdővel.

3) Nyitrai Járásra, hol: a) Nyitra, illyetény nevű folyó mellett, egy Püspöknek lakása, Gimnáziummal a' T. T. Piáristák' igazgatása alatt, ismét nemzeti iskolával. — b) Érsek ujvár (Neuhäusel), szép Érseki várral jeleskedő népes mező város.

4) Bodoki Járásra, hol: Bodok nagy Tót falu. b) Nagy Tapolcsány, derék mező város.

5) Bajmóczi Járásra, hol: Bajmóc, mező város híres meleg ferdőkkel. — b) Privigy, mező város a' T. T. Piáristák' Gimnáziumával.

Trencsén Vármegye.

(Comitatus Trencsinensis. Die Trentschiner Gespanschaft).

Trencsén Vármegye 87 négyszegű mértföldnyi, hosszában 12, szélességében 3—4 mértföldnyi. Határjai ezek: éjszokról, Slézia, Galiczia. Keletről Arva, Turóc, Nyitra Vármegyék. Délről, Nyitra. Nyúgotról, Morva ország. Ez a' leg népesebb Vármegye Hazánkban, vannak 272,200 lakósai, kik mind

Tótok, ismét: 1 királyi, és 19 mező várasai, 385 falui, 13 pusztái; 5 Járásokra osztatik, mellyek imezek:

1) Zsolnai Járás, hol: a) Zsolna (Sillein), Vág folyó mellett, fallal kerített mező váras, egészséges levegőjéről, jó serfőzéséről, és kerti veteményeiről nevezetes. — b) Teplicz, mező váras, hét híres kénkőves ferdővel, mellyet a' külföldiek is megszoknak látogatni, és papiros malommal.

2) Vág-Beszterczei Járás, hol: Besztercze, Vág folyó mellett mező váras. — b) Predmír, deszkamalommal, és Majolika edényekre igen alkalmas fejer agyag földel.

3) Közép Járás, hol: Bellus mező váras, kénkőves ferdővel. — b) Lednicz, mező váras, mellette cseppkő, mészkő, és kőszén ásatik. — c) Puchó, derék mező váras, harminczad tisztséggel, só házzal, és posztó készítéssel.

4) Alsó Járás, hol: a) Trencsén, szabad királyi váras, honnan az egész Vármegye neveztetik, Vág folyó mellett, híres meleg ferdőkkel, a' T. T. Piaristák' Gimnáziumával, Lutherána iskolával, 2800 lakókkal. 38 holdnyi erdőség tartozik e' várashoz. — b) Beczkó, mező váras, egy romladozott várral.

5) Hegyen túl való Járás, hol: Bán, mező váras, mellyben 9 országos vásárok esnek. b) Faeskö, tót falu, üveghutával. — c) Jasztrabje, falu, nevezetes savanyú vízzel.

Turóc Vármegye.

(Comitatus Turocensis. Die Thurocker Gespanschaft).

Turóc Vármegye 21 négyszegű mértföldnyi, hosszában mint egy 5, szélességében pedig 3—4 mértföldnyi. Határjai ezek: éjszakról, Trencsén, és Árva Vármegyék. Keletről, Liptó, és Zólyom. Délről, Bars, és Nyitra. Nyúgottról, ugyan Nyitra, és Trencsén Vármegyék. E' Vármegye, mellyben 6 mező várasok, 98 faluk, 5 puszták, és 37,000 többnyire tót lakosoknál többek számláltatnak, 4 Járásra oszlik, úgymint:

1) Első Járásra, hol: Sz. Márton (Martinopolis), a' Vármegye' Gyüleseinnek helye. b) Szucsán, és Turány derék mező várasok a' Vág folyó mellett.

2) Második Járásra , hol : Blatnicza népes tót falu.

3) Harmadik Járásra , hol : Mosócs mező vásas.
b) Alsó , és felső Stubnya , az inaszakadtság ellen hasznos kénkö ferdőkkel.

4) Negyedik Járásra , hol : a) Tót Próna (Vindisch Proben) mező város ásványos vízzel. — b) Budis , falu savanyú vízzel. — c) Znio , hajdan Turócz vára , mellybe 4 Béla királyunk futa , midőn a' Tata-roktól meg győzetett ; Znió alatt van Várallya , mező város.

Á r v a V á r m e g y e .

(Comitatus Arvensis. Die Arwer Gespanschaft).

Árva Vármegye 37 négyszegű mértföldnyi , hosszában 8 , szélességében 7 mértföldnyi. Határjai ezek : éjszokról , és keletről Galiczia. Délről , Liptó Vármegye. Nyúgottról , Turócz , Trencsén Vármegyék , és egy darab Galicziából. Az egész Vármegye , mellynek 5 mező városi , 96 faluji , 3 pusztái , és 32,850 csupa Tót lakósai vannak , 4 Járásokra osztatik , mellyek imezek :

1) Kubini Járás , hol : a) Alsó Kubin , Árva folyó víz mellett , mező város , mellyben a' Vármegye' Gyűlései tartatnak. — b) Velicsna , hol sok vászon szövők vannak.

2) Árvai Járás , hol : Árva , hegyen épült vár , mellytől az egész Vármegye nyeri nevezetét.

3) Tersztennai Járás , hol : Trsztenna , mező város , vászon készitással.

4) Námesztói Járás , hol ; Námeszto , mező város.

L i p t ó V á r m e g y e .

(Comitatus Liptoviensis. Die Liptauer Gespanschaft).

Liptó Vármegye 42 négyszegű mértföldnyi , hosszában 9 , szélességében 3 mértföldnyi. Határjai ezek : éjszokról , Árva Vármegye , és Galiczia. Keletről Szepest Vármegye. Délről , Gömör , és Zólyom Vármegyék. Nyúgottról , Turócz , és Árva Vármegyék. Az egész Vármegye , mellyben 10 mező városok , 123 faluk , 1 pusztá , és 62,200 lakósok (többnyire Tótok) találtnak , 4 Járásokra osztatik , úgymint :

1) Nyúgotti Járásra, hol: a) Rozenberg, nagy mező város, a' Vág folyó mellett, jó márvány töréssel, savanyú vízzel, és a' T. T. Piáristák' Gimnáziumával. — b) Lucski, falu, jeles, és a' köszvény ellen különösen hasznos meleg ferdővel.

2) Éjszaki Járásra, hol: Szelnicze, Tarnócz, és nagy Bobrócz, mező városok.

3) Déli Járásra, hol: Lipcse (Német Lipcse), tót mező város, mellyhez közel vas, és piskolcz bányák vannak.

4) Keleti Járásra, hol: Bocza (király, és Sz. Jvany Bocza), bányá város, nevezetes arany ezüst bányával, e' város' környékében nem tartózkodnak verebek. — b) Verbicze, derék tót mező város. c) Sz. Miklós, mező város, mellyben a' Vármegye' gyűlése tartatik. — d) Hradek, Béla, és Vág folyók között, mező város, jeles vas hámorokkal, mellyekben különbözőféle vas mivek készülnek, ismét jól el rendeltt nemzeti oskolával.

Z ó l y o m V á r m e g y e.

(Comitatus Zoliensis. Die Zöhler Gespanschaft).

Zólyom Vármegye 50 négyszegű mértföldnyi, hossza 12, — szélessége 6—7 mértföldnyi. A' Garan folyó hosszát mosogattya. Határjai ezek: éjszakaról, Liptó. Keletről, Gömör, és Nógrád. Délről, Nógrád, Hont. Nyúgottról, Hont, Bars, Turócz Vármegyék. Zólyom Vármegye, melly 5 királyi, és 8 mező városokat, 148 falukat, 2 pusztákat, és 78450 többnyire Tót, és Német lakókat számlál, 2 Járásra osztatik, úgymint:

1) Felső, vagy Beszterczebányai Járásra, hol, a) Beszterczebánnya (Neosolium. Neusohl) szabad királyi bányá város, Garam hegye, és vize mellett, van Gimnáziuma, Püspöki széke, réz bányája, kőszene, Damaskusi vas készítő Fabrikája, itt tartatik a' Vármegye' gyűlése is. — b) Libetbányá (Libetha, Libethen), szabad királyi bányá város, réz, és vas bányával, hol granát is találtatik. — c) Brezno bányá (Briesen) szabad királyi város, a' T. T. Piáristák' Gimnáziumával, ugy szinte az Evangelikusok' derék oskolájával Hajdan nevezetes bányái voltak, most granát, és kőszén találtatik vidékében.

A' lakosok itt egen jóféle sajtot készítenek, melly Német országban is e' név alatt: Brimsenfälle nevezetes. — d) Radvány, mező város, Udurna folyó mellett, melly itt 3 Puskaporos malmot, és egy kallót hajt. — e) Ronicz, falu, Breznóbánnához közel, igen jeles aczél fabrikával. — f) Úrvölgy (vallis Dominorum. Herrngrund), bánya falu, hol olly tulajdonságu gálicz víz (Cementwasser) találtatik, melly 20, és néhány kamarákba vezetettvén, a' bele vetett vasat 2—3 hetek múlva rézzé változtattya, mellyből mindenféle rézművek készíttetnek. — Úrvölgyén fellül esik Óbércz (veteres montes. Das Alt-Gebirge), hol több bánya, olvasztó kemenczék, szén égetések, és egy földalatti lámpásoktól világosított menetel találtatnak.

2) Alsó, vagy Zólyomi Járásra, hol: a) Zólyom (Vetusolium. Zóly), szabad királyi város, G. Eszterházinak szépvárával, jó savanyú vízzel; a' Vármegye innen vette nevezetét. — b) Ribar, falu, jó savanyú vízzel, és kénköves ferdővel. — c) Nagy Szalatna, mező város, Szalatna folyó mellett savanyú vízzel. — d) Korpona (Carpona. Karpfen) szabad királyi város, igen gyümölcsös vidékben, a' T. T. Piáristák' Gimnáziumával.

B a r s V á r m e g y e.

(Comitatus Barsiensis. Die Barscher Gespanschaft).

Bars Vármegye 49 négyszegü mértföldnyi, hossza 10 — szélessége 3—5 mértföldnyi. A' Garan folyótól végig öntöztetik. Határjai ezek: éjszakról, Nyitra, Turóc, Zólyom. Keletről, Zólyom, Hont. Délről, Esztergom, Komárom. Nyugottól, Nyitra, Vármegyék. — Bars Vármegye, mellyben 2 királyi, és 11 mező városok, 206 faluk, 24 puszták, és 101400 Magyar és Tót lakók találtatnak; 4 Járásokat foglal magában, úgymint:

1) Felső Járast, hol: a) Körmöczbánya (Cremnicium, Kremnik), szabad királyi, és első bánya város, hegyek között fekszik, van egy Gimnáziuma, pénzverő hivatala, gazdag arany, és ezüst bánya, itt veretnek a' nevezetes Körmöczi aranyok, 10.200 lakókat számlál. — b) Szkleno, falu jó meleg ferdők-

kel. — c) Viknye, falu, hasonlóképp meleg ferdőjiről híres. — d) Ujbánnya (Regiomontum, Königsberg), szabad királyi város, hol hajdan igen gazdag arany, és ezüst bányák voltak. — e) Zsarnócza, mező város, ön bányával.

2) Tapolesányi Járást, hol: kis Tapolesány mező város hegyek között, van egy vára, és jeles kerttye, ismét posztó készítése. — b) Ebedecz (Obice), falu, ásványos forrásokkal, és papiros malommal. — c) Aranyos Marót, mező város a' Vármegye' gyűléseivel.

3) Verebélyi Járást, hol: Verebély, mező város, Zsitva pataka mellett. Ez a' Verebélyi nemes széknék fő helye, mellyhez tartozó Nemessek az Ország' Primássának prediálistái, és a' Vármegye' hatalma alól kivétettek.

4) Lévai Járást, hol: a) Léva (Lewen), mező város, a' T. T. Piáristák' al Gyimnáziumával, és savanyú vízzel. — b) Ó, és Új Bars (Bersenburg) mező városok, mellyek a' Garan vizén épült híd által össze kapcsoltnak.

N a g y H o n t V á r m e g y e.

(Comitatus Hontensis. Die Honthar Gespanschaft).

Nagy Hont Vármegye 46 négyszegű mértföldnyi, hossza 9, szélessége pedig 3—5 mértföldnyi. Ipoly folyó öntözi nagy részében. Határjai ezek: éjszakaról, Bars, és Solyom. Keletről, Nógrád. Délről, Pest, Esztergom. Nyugottról, Esztergom, Bars Vármegyék. E' Vármegyében, melly 3 királyi, 9 mező városokat, 176 falukat, 32 pusztákat, 95,400 Magyar, és Tót lakókat számlál, 4 Járások vannak, úgymint:

1) Báthi Járás, hol: a) Bakabánnya (Bafan), szabad királyi bánnya város, aranyezüst bányával. — b) Báth (Grauenmarf), mező város, dohány termesztéssel. — c) Szántó, mező város, savanyú vízzel. — d) Füzes Gyarmat, falu, jó dohány termesztéssel.

2) Selmeczi Járás, hol: a) Selmecz bánnya (Schemnicum. Schemnitz), szabad királyi bánnya város, igen gazdag arany, és ezüst bányákkal, mellyek már 200 ölnyi mélységűek, és esztendőnkint 2 mázsa aranyot, 290 mázsa ezüstöt, és más, réz, gáliczkő és

ványokat adnak. E' városban egy Kir : bányászati kamaraház, melyben a' fő bányászati Gróf lakik, egy kir. bányászati Akadémia, melly egész Európában leghíresebb, ismét a' T. T. Piáristáknak Gimnáziuma, úgy hasonlóképp' az Evangyelikusoknak is egy Gimnáziuma, és 22,240 lakók találtnak. — b) Béla bánya (Díln), szabad királyi bánya város, hajdan gazdag, ma már kevés értékű bányával. — c) Magyarád — Gyúgy — Mére — Szalatna, faluk, savanyú vízzel.

3) Bozóki Járás, hol : Bozók mező város. b) Csábrág, falu, sziklán épült omladozó várral, melyben Kohári Herczeg' fegyverháza van.

4) Ipolyi Járás, hol: a) Ipoly Ság, mező város, van Ipoly vizén épült kő hidgya. — b) Kospallag, falu jó dohány termesztéssel.

N ó g r á d V á r m e g y e.

(Comitatus Neogradiensis. Die Neograder Gespannschaft).

Nógrád Vármegye 77 négyszegű mértföldnyi, hosszában mint egy 11—12, szélességében pedig 5—6 mértföldnyi. Ipoly vize által öntöztetik. Határjai ezek: éjszokról, Zólyom, kis Hont. Keletről, Gömör, Heves. Délről, Heves, Pest. Nyugottról, Hont, Vármegyék. — E' Vármegye, melyben 10 mező városok, 251 faluk 145 puszták, és 170,000 lakók számláltatnak, 4 Járásokra osztatik.

1) Losonczy Járásra, hol: a) Losoncz, mező város egy Refor. Gimnáziummal. — b) Gács, mező város, jeles várral, és posztó Fabrikával, melly 5—600 mázsa gyapjat fel dolgozgat esztendőnkint, van papiros malma is. — c) Lónya bánya, falu, csekély réz, vás, ólyom erekkel.

2) Füleki Járásra, hol : a) Fülek, mező város, savanyú vízzel. b) Rónya, falu, ásványos ferdővel.

3) Szécsényi Járásra, hol: Szécsény, mező város.

4) Kékkői Járásra, hol: a) Vadkert, — Balassa Gyarmat, derék mező városok. — b) Nógrád, régi romlott vár, mellytől a' Vármegye nyerte nevezetét. — c) Bánk, falu, mellette van egy derék kőszén terület, melly még nem használtatik.)

Esztergom Vármegye.

(Comitatus Strigoniensis. Die Graner Gespanschaft).

Esztergom Vármegye 19 négyszegű mértföldnyi; hosszában 6, szélességében 4 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Komárom, Bars, Nagy Hont; keletről Nagy Hont, Pest; délről Pest, Komárom; nyugottról Komárom Vármegyék. Esztergom Vármegyében 1 szabad királyi, és 5 mező városok, 45 faluk, 8 puszták, 59,7000 lakók, és 2 járások számláltatnak.

1) Párkányi Járás, hol: a) Párkány, mező város, a' Duna mellett, Esztergomnak ellenében. — b) Bátorkeszi, mező város, ékes kastéllyal.

2) Esztergomi Járás, hol: a) Esztergom (Strigonium, Gran), szabad királyi város, egy Érseknek, ki egyszer'smind Honnyunknak Primássa, lakhelye. Van Gimnáziuma a' T. T. Benedictinusok' gondviselése alatt, meleg ferdeje, jeles gyümölcsösse, szőlő hegye; 10,700 lakósa, 2526 holdnyi erdeje. — b) Sütő, falu, a' Duna mellett, hol veres, és fejér márvány töretik.

Pest, Pilis, Szólt Vármegyék.

Comitatus Pest, Pilis, Solt articulariter uniti.

(Die vereinigte Pest, Pilsch und Solther Gespanschaft).

Pest, Pilis, és Szólt Vármegyék 1659ben egyesültek, 191 négyszegű mértföldnyiek, hosszában 21, szélességben pedig 10 mértföldnyiek. — Határozatnak: éjszokról, Nógrád, Heves. Keletről, Jászágótól, és Heves Vármegyétől. Délről, kis Kunságtól, és Bács Vármegyétől. Nyugottról, Tolna, Fejér, és Esztergom Vármegyéktől. — Imez' egyesültt Vármegyék 2 királyi, és 22 mező városokat, 165 falukat, 154 pusztákat, 375,000 lakókat számlálnak, és 5 Járásra osztatnak.

1) Pilisi Járásra, hol: a) Buda (Ofen), szabad királyi, és egyszer'smind fő város Hazánkban, a' Dunának jobb parttyán (Dunántúli kerületben), Pesthez ellenben terjedel. — Itt van a' gyönyörű királyi vár, mellyben Országunk' Nádor Ispánnya lakik, a' Magyar királyi korona őriztetik, és a' Pesti

Universzitas' könyvnyomtató műhelye találtatik. E' Városban van a' királyi Helytartó Tanács, Kamara, és a' Honnyi katonai fő kormány is; továbbá — van egy fő Gimnáziuma, Nemzeti iskolája, a' 420 lábnyi magasságu Sz. Gellért hegyen igen jó rendű Egész-tornya (csillagvizsgálása), híres meleg ferdője, nevezetes rézedény, hintó, és egyéb Fabrikáji, selyem filatoriuma (ó Budán), 33,000 lakosa ó Budával. — b) Visegrád (altum Castrum, Plintenburg), mező vá-vas, hajdani királlyainknak, kiváltt 1-ő Mátyásnak dicsőséges lakása. — c) Margit', máskepp' Nyulak' szigette, igen gyönyörű, mint egy 3 fertálynyi ke-rületű sziget Pest, és Budánál, mellyben 4ik Béla Királyunk' leánya Margit apáczáskodott. — d) Sz. An-drás' szigettye, Vácznak által ellenében 3 mértföld-nyi hoszsza $\frac{1}{2}$ mértföldnyi széles. — e) Csepel, Duna sziget; Budán alól mint egy 5 mértföldnyi hoszsusá-gu, $\frac{1}{2}$ — 1 mértföldnyi szélességű, Ráczkévé derék mező várossal. — f) Tétény, falu, jószappanföldel *).

2) Váci Járásra, hol: a) Vác (Vacium. Baijen), püspöki város, a' T. T. Piáristák' Gimnáziumával, egy Nemzeti iskolával, ismét Süketnémák' kegyesin-tézetével. — b) Gödöllő, mező város, Grassalkovics Herczeg' fényes kastélyával. — c) Palota, falu, jeles posztó Fabrikával.

3) Pesti Járásra, hol: a) Pest, szabad királyi, és Országunkban leg nagyobb, leg szebb, első ke-reskedő város, a' Duna' bal parttyán, Budának elle-nében, van 4 külső városa, egy Universzitása, melly közönségesen 800 Ifjak' oktatásával neveli a' Haza' Reménnyét, egy Gimnáziuma, mellyben a' T. T. Piá-risták' fáradoznak; pénz — régiségbeli gazdag gyűj-teménnye, 70,000 darabokból álló könyvtára, jeles fűvész kerttye, Nemzeti Játékszíne, egy igen derék Kaszárnája, több jötevő intézettyei, kettős tornyu pompás temploma, 's a' t. Továbbá e' városban talál-tatnak: a' fő törvényszékek, úgymint, a' királyi, és Septemvirálisti tábla; selyem, mesterséges virág, posztó, bőr, pordohány, és más jó rendű Fabrikák, és

*) terra Fullonum. Walcher's Erde.

46,000 lakók. E' városnak, mellyhez keletre Rákos mezeje terjedel, 372 holdnyi erdősége van. — b) Soroksár, nagy német mező város.

4) Kecskeméti Járásra, hol: a) Kecskemét (Egopolis), országunkban leg népesebb mező város, a' T. T. Piáristáknak, és Refor. Gimnáziumával, mint egy 31,000 lakókkal, kik szarvas marhákkal, lovakkal, gyapjuval, és dohányval kereskednek. — b) Nagy Kőrös, mező város, egy Refor. Gimnáziummal, mint egy 13,000 lakókkal.

5) Szolti Járásra, hol: a) Szolt, mező város. — b) Kalocsa, Érseki város, az Érseknek roppant kastélyával, mellyben a' 30,000 kötetekből álló Kaptolan' könyvtára, és pénzbeli gyűjteménnyel nevezetes; itt a' T. T. Piáristáknak egy Gimnáziuma is van.

J á s z s á g.

(Jazygia. Sazhygien).

A' Jászság 17 négyszegű mértföldnyi, hosszában 5, szélességében pedig 3—4 mértföldnyi szabad terület, melly az Ország' Nádor Ispánnjától függ. Határoztatik éjszokról, és keletről Heves; délről, és nyugottról ismét Heves, és Pest Vármegyéktől. A' Jászságban vannak 3 mező városok, 8 faluk, és 5 puszták. Lakósi 43,000 számuak, kiknek fő helyök Jászberény, mező város, Zagyva vizétől öntöztetik, van egy Gimnáziuma; itt tartatik az egész Jász kerületnek gyűlése is.

K i s K ú n s á g.

(Cumania minor. Klein Rumanien).

A' kis Kún kerület 47 négyszegű mértföldnyi, hossza 17, szélessége pedig 4—9 mértföldnyi. Határoztatik éjszokról Pest, keletről Csongrád, délről Csongrád, Bács; nyugottról Pest Vármegyéktől. Egy része pedig e' kerületnek Pest Vármegye' kebelében van. A' Kis Kúntság 3 mező városokat, 5 falukat, 37 pusztákat számlál. Lakósinak száma több 52000nél, kik, valamint a' Jászok, országunk' Nádor Ispánnjától függenek. — Nevezetesebb helyek: a) Fél egyháza, mező város, mellyben a' Kunoknak levéltárjok,

és törvénytáblájok van. — b) Kún Sz. Miklós, mező város, Bakér patak' parttyain.

Bács, Bodrog Vármegyék.

(Comitatus Bacsienſis, et Bodrogiensis articulariter uniti. Vereinigte Batsch-Bodroger Gefpanſchaften).

Bács Bodrog Vármegyék 1802iki ország Gyűlésében igra egyesítették, 170 négyszegű mértföldnyiek, hosszában 14, és $\frac{1}{2}$, szélességben pedig 11 magyar mértföldnyiek. A' Dunától nyugotti, a' Tiszától pedig keleti részei nedvesítettnek. Határjai: éjszakról Pest Vármegye, Kis Kúnág, Csongrád Vármegye. Keletről Torontál Vármegye, és a' Csajkások' kerülete. Délről a' Pétervári határőrző Regiment' vidéke, Szerem Vármegye. Nyugottról Verőcze, és Baranya Vármegyék. Vannak 3 szabad királyi, és 9 mező városai, 98 faluji, 91 pusztái. Lakósi 342,450 számuak. 4 Járásokra osztatnak imez egyesültt Vármegyék.

1) Felső Járásra, hol: Baja, mező város, Duna-melléki fekvése miatt alkalmas a' kereskedésre, van Gimnáziuma, melly a' T. T. sz. Ferencz Szerzeteseinek igazgatásától függ.

2) Közép Járásra, hol: a) Zombor, szabad királyi város, gyönyörű Vármegye házzal, mellyben a' Gyűlések tartatnak, ó hitű Grammatikális iskolával, 570 holdnyi erdőséggel, 15,000nél több lakókkal. — b) Apatin, mező város, Duna mellett, buzértermesztéssel, materia szövésel, selyem bogár tenyésztéssel.

3) Alsó Járásra, hol: a) Újvidek (Neoplanta, Neusatz), szabad királyi város, Péterváranak ellenében, mellytől a' Duna választtya, egy ó hitű Püspöknek lakása, al Gimnáziumnak helye, lakósi viragzó kereskedést üznek. — b) Bács, derék mező város, mellyben az ó hitű Újvidéki Püspöknek káptolannya tartózkodik, Mösztonga nevű mocsár mellett fekszik, azért egéségtelen a' levegője.

4) Tisza Járásra, hol: a) Szabadka, vagy Sz. Mária (Maria Theresiopoliſ. Theresienſtadt), szabad királyi város, a' Palicsi tó mellett, derék nemzeti iskolával, Gimnáziummal, székső nyeresel, 1250 holdnyi erdőséggel. — b) Magyar Kanizsa Tisza mellett, gabonával kereskedő jelés mező város. — c) Zenta,

falu Tisza mellett, hol Eugenius Herczeg a' Törökön 1696ban győzödelmeskedett.

Csajkások' kerülettye.

(Districtus Csajkistarum. Der Eschajfisten Bezirk).

Csajkások' kerülettyének ama' szeglet neveztetik, mellyet Bács Vármegyében a' Duna, es Tisza folyo, vizeknek egymásba folyása formál. Az egész kerület 16 négyszegü mértföldnyi. Határoztatik éjszakra, és keletről Bács, Torontál Vármegyéktől; délről a' Nemet banátus, és Pétervári határörző Regiment' vidékjeitől; nyugottról Bács Vármegyétől. Van 1 mező váras, 14 falu, és 10 pusztá e' kerületben. — Lakósi közül egy 1,100 főből álló hajós, vagy csajkás sereg állittatott fel 1771ben a' Duna, Száva, és Tisza védelmezésére, melly törvényes ügyében a' Pétervári határörző katonai tisztség alatt van. — Legjelesebb hely e' kerületben Titel, mező váras, mellyen alól a' Duna, és Tisza egyesülnek, ebben lakik a' csajkás seregnek tisztsége.

II. Dunán túl fekvő kerület.

18. *Hány Vármegye' vannak e' kerületben?*

11 Vármegye'k, úgymint: Mosony, Soprony, Vas, Szala, Veszprém, Győr, Komárom, Fejér, Tolna, Somogy, Baranya Vármegye'k.

Mosony Vármegye.

(Comitatus Mosoniensis. Die Bieselburger Gespanschaft).

Mosony Vármegye 35 négyszegü mértföldnyi, hosszában mint egy 7, szélességében pedig 5 mértföldnyi. Határjai: éjszakra Austria, Pozsony, — keletről Pozsony, Győr, — délről Győr, Soprony, — nyugottról Soprony, Vármegye'k; vegre Austria. E' Vármegye, mellyben 12 mező várasok, 38 faluk, 8 puszták, és 54,000 lakók vannak, 2 járásokra oszlik.

1) Nezsideri Járás, hol: a) Nezsider (Neusiedl), mező váras, Fertőtava mellett, jó bortermesztéssel. — b) Köpcsény (Ritsee), mező váras, Eszterházy Herczegnek szép kastélyával, vadaskerttyével, sokak-

nak bizonyítása szerint e' mező városban készült az első kocsi. — c) Oroszvár (Karlsburg), derék mező város, Zicsy Grófnak jeles kastélyával. — d) Rajka (Ragendorf), népes mező város, szép gyümölcsössel. — e) Boldog Aszszony (Frauenkirchen), mező város, és bucsujáráhely. — f) Illmicz, falu, Székső főzéssel. — g) Feltorony (Faltshurm), mező város, királyi kastéllyal, vadász oskolával, Albert kir. Herczegnek igen nevezetes birkagazdaságával. — h) Gáta (Gattendorf), falu, Eszterházy Grófnak kastélyával, és jeles kerttyével, melyet a' Lajta öntözget, és diszesít, figyelmet érdemel az itt találtató külföldi plántáknak gyűjteménye.

2) Mosonyi Járás, hol: a) Mosony (Wieselburg), nagy mező város a' Duna' ága mellett, derék malmokkal, élestarokkal, nevezetes gabona kereskedéssel, 2680 lakókkal. — b) Óvár (Ungrisch-Altenburg), szép, és nagy mező város, Lajta vizének, mely itt a' Dunával egyesül, és 14 kerekű malmot hajt, szigettyében; van egy vára, Gimnáziuma a' T. T. Piáristák' gondviselése alatt, ismét Albert kir. Herczegtől felállított Filozofiai, és Gazdaságbeli tanítószéke, 2390 lakósa.

S o p r o n y V á r m e g y e.

(Comitatus Soproniensis. Die Oedenburger Gespanschat).

Soprony Vármegye 57 négyszegű mértföldnyi, hosszában 13, szélességében 4—11 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Austria, Mosony, — keletről Mosony, Győr, — délről Veszprém, Vas Vármegyék, nyugottól Austria, E' Vármegye, mely 3 szabad királyi, és 36 mező városokat, 202 falukat, 6 pusztákat, és 148,156 lakókat számlál, 5 járásokra oszlik.

1) Sopronyi Járás, hol: a) Soprony (Oedenburg), szabad királyi város, kellemes tájékban, fallal kerítve, Spittel patak folya által, vannak 7 kath. 1. Evangy. és 1 Görög templomai, más szép épülettjei, egy fő Gimnáziuma a' T. T. Benediktinusok' gondgya alatt, ugy hasonlóképp' egy Evangy. Gimnáziuma, és Lyceuma is; továbbá Fertőmelleki szőlői igen hires bort teremnek, hegyei, különösen a' várostól délnyugotra fekvő Brenn hegy, köszönet bőven adnak,

erdeje 8068 holdnyi, lakósinak szama 10,100, kik sörényen üzik a' mesterségeket, kés vasat, sok posztót készítenek; gabonával, mézzel, viaszszal, borral, dohánnyal, gyapjuval, 's t a' f. kereskednek; az előtti czukor fabrikája kár hogy folamottjában fennakadt! végre e' városban híres országos, és igen eleven héti vásárok esnek, melyekben esztendőnkint 40,000 darab szarvas marhák, és 80,000 darab sörtvések adatnak el. — b) Balf (Wolfs), falu, bűdösköves ferdővel, és savanyú vízzel. — c) Német Keresztúr (Heil. Kreuz) mező város savanyú vízzel. — d) Kábold (Koberdorf), mező város savanyú vízzel, hajdan vára is volt, mellyben Zrinyi, és Frangepán el fogattak 1670ben Kéri által, midőn a' Császárhoz akartak folyamodni. e) Fraknó (Fördttenstein) magas kőszikla hegyen épült vár, mellyet 2 Ferdinánd Király G. Eszterházy Miklósnak ajándékozott, innen van, hogy a' virágzó Eszterházy Familia Fraknóról írja magát, e' városban van a' Herczegi kincs, és fegyvertár, sok régiségek, és ritkaságok' gyűjteménnye. A' vár alatt van Fraknó allya (Fördttenau) falu, Szervita klastrommal. — f) Kis Márton (Eisenstadt), szabad, királyi város, Eszterházy Herczeg' ékes várával, és kerttyével, van egy igen híres Kálváriája, mellyet esztendőnkint sok búcsusok látogatnak, és egy B. Aszszony' képe. 145 holdnyi erdeje, bortermesztése, 3332 lakósa. — g) Rust, szabad királyi város, híres boráról nevezetes, 1120 lakókkal, 27 holdnyi erdővel. — h) Siercz (Gschies) falu, ferdővel, és savanyú vízzel.

2) Rábán kívül felső Járás, hol: a) Eszterház, mező város, az előtt igen felséges Herczegi kastély, melly most elhagyatott állapotban van, és tágas kertek láttatnak itt; innen Pomogynak által a' Fertőn egy töltés vezeti az utast. — b) Czenk (nagy, és kis), G. Szécsenyi' gyönyörű kastélyával, és kerttyével; ismét, könyv — kép — és más régiségek' gyűjteménnyével jeleskedő helység; mostani Birtokosa G. Szécsenyi Ferencz, Hazánk' dicső fia ritka bőkezűséggel egy Nemzeti könyvtárral ajándékozta meg Hazánkat,

3) Rábán kívül alsó Járás, hol: Csepreg, mező város Ráboza vizénél, valaha kedvező helye volt a' tudományoknak, mint hogy szép iskolája, és könyvnyomtatása is volt, melly több könyveket, ezek kö-

zött, egy, halhatatlan Pázmány Kárdinálisunk ellen irtt, meeskolódó könyvet is láttatott a' világgal.

4) Rába közti felső Járás, hol: Kapuvár, a' tőle nevezett kis Rába mellett, népes mező város, egy várral, és dohány Fabrikával.

5) Rába közti alsó Járás, hol: a) Csorna, mező város, Premonstratensis Prépostsággal, és hiteles levéltárral. — b) Szany, mező város, Győri Püspök' diszes kastélyával.

Jegyzés. Rába köznek neveztetik ama' föld darab, mellyet az öreg, és kis Rába körül folynak.

V a s V á r m e g y e.

(Comitatus Castriferrei. Die Eisenburger Gespanschaft).

Vas Vármegye 96 négyszegű mértföldnyi, hossza 14, szélessége 8 mértföldnyi, sőt még több is. Határjai: éjszokról Austria, Soprony Vármegye; keletről Veszprém, Szala; délről Szala, Vármegyék; nyugottról Stájer ország. E' Vármegye 1 szabad királyi — és 39 mező városokat, 612 falukat, 57 pusztákat, 294,000 lakókat számlál, és 6 járásokra osztatik.

1) Kőszegi Járás, hol: a) Kőszeg (Ginsium, Güns), szabad királyi város kellemetes tájékban, egy Gimnáziummal a' T. T. Benedictinus Atyák' gondgya alatt, árva házzal, a' Dunántuli Districtualis Táblával, posztó Fabrikákkal, híres gyümölcsössel, jó borral, 4144 holdnyi erdőséggel, mint egy 5000 lakókkal. — b) Pinkafeld, német mező város, savanyú vízzel, posztó, és fejer flanel készítettéssel. — c) Borostyánkő (Bernstein), mező város, bűdöskő, és réz bányával, czi-nóbrion, és választó víz készítettéssel. — d) Tarcsa (Tschmansdorf), német falu, jó savanyú vízzel, ferdővel, sáfrány termesztéssel, posztó, és fűző készítettéssel. — e) Szalonok, mező város, üveg Fabrikával; — f) Leuka, mező város papiros malommal.

2) Német Ujvári Járás, hol: a) Német újvar (Güßing), mező város, régi várral. — b) Sz. Gothárd, német mező város, itt vérték meg a' Törököt Zrínyi, és Montecuculi Vezérek 1664ben.

3) Tótsági Járás, hol: Muraszombat, — Rakonán, Felső Lendva mező városok,

4) Kőrmöndi Járás, hol: a) Kőrmönd derék, mező város, egy várral, vadas, és fácszányos kerttel, ettől nem messze Pinka folyó Rábába foly. — b) Vasvár (Castrum ferreum), mező város, hajdan nevezetes erősség, melytől az egész vármegye nevezetett. — c) Monyorókerék, mező város Erdődi Grófi Familiának eredeti helye, várral, jeles tölgy erdőséggel.

5) Szombathelyi Járás, hol: a) Szombathely (Sabaria. Stein am Anger) püspöki város, Gyöngyös vize mellett, egy Gimnáziummal T. T. Premonstratensisek' gondgja alatt, Lyceummal, pappnevelő házzal, Római Régiségekkel. A' püspöki templom, és lakás, ismét a' Vármegye' háza jeles épületek. — b) Sárvár, derék mező város, Gyöngyös folyó mellett, mely a' városhoz közel Rába vizébe ér, vannak szép szőlői és régi vára bástyákkal, ismét hamuszir főzése.

6) Keményes allyai Járás, hol: a) Jánosháza, mező város, híres dohány termesztéssel. — b) Kis Czel, nevezetes húcsújáró hely, Ság hegyhez igen közel.

S z a l a V á r m e g y e.

(Comitatus Szaladiensis. Die Salader Gespanschaft).

Szala Vármegye 100 négyszegű mértföldnyi; hosszában mint egy 20, szélességében 2—10 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Vas — Veszprém Vármegyék; keletről, Veszprém — Somogy; — délről Somogy, Kőrös, Varasd Vármegyék; nyugottról, Stájer ország, Vas Vármegye. — Szala Vármegyében 22 mező városok, 598 faluk, 124 puszták, 222,000 lakók, és 6 járások vannak.

1) Lövői Járás, hol: a) Alsó Lendva, mező város Lendva folyó mellett, hajdan Római gyarmat Lindavia név alatt. — b) Csesztreg, mező város, hegyes tájékban.

2) Szigeti (Muraköz) Járás, hol: a) Csáktornya, mező város Ternovapataknál, jó édes bortermesztéssel. — b) Stridó, mező város, némellyek' állítása szerint S. Hyeronimusnak Hazája.

3) Egerszegi Járás, hol: Egerszeg, mező város Szala folyó mellett, itt tartatnak a' Vármegye' gyűlései.

4) Kapornaki Járás, hol: a) Szalabér, Nagy Kapornak, mező városok. — b) Nagy Kanizsa, mező város, mocsáros helyen, hajdan erős várral; e' mező várasnak híres a' kereskedése; Gimnáziuma is van, melyet a' T. T. Piáristák kormányoznak.

5) Szántói Járás, hol: a) Türgye, mező város, T. T. Premonstratensisek' Prépostságával, és klostromával. — b) Sz. Grót, mező város, G. Battyányinak jeles kastélyával, és kerttyével. — c) Keszthely, nagy és kellemes fekvésű mező város, Balaton' mellékén, hol ama' halhatatlan nevű Hazafiú G. Festetics Györgytől fel állított híres Gazdasági — ismét vadász — erdő — és ménes iskola, Lyceum, Gimnázium a' T. T. Premonstratensisek' gondgya alatt; ismét muzsika, és rajzoló iskola, jeles Grófi lakás, bűdös-köves meleg ferdő, posztó készítés, és 9150 lakók találtatnak; közel van Keszthelyhez a' Hévízi egészséges ferdő, márvány, és bazalt kőbánya is.

6) Tapolczai Járás, hol: a) Sümeg, derék mező város, puszta várral, mely egy szabadon álló fülepte, mint egy 400 lábnyi magasságu hegyen korona gyanánt láttatik, igen kellemes az e' tetőről való kilátás Tátika, Rezi, Szigliget, Csobáncz omladékira, a' Balaton' tükrére; a' hegy' lábánál egy Sz. Ferencz Szerzetesihez tartozó klostrom, jeles templommal, melyben a' B. Szűznek képe; Szép Veszprémi Püspöki kastély, több más díszes épületek, melyek között Kisfaludi Sándor dicső Költőnknek lakása, állanak. — b) Tapolcza nagy mező város köves, de szép vidékben. — c) Kékkut falu, savanyú vízzel. — d) Tihony derék mező város egy Balatontól formált fél szigetben, Benedictinus klostrommal, és Apátsággal, az itt levő viszszhang (Ekhó) nevezetes. — e) Füred, falu, híres savanyú vízzel, és kénköves ferdővel, mely nem csak honnyi, hanem idegen vendégektől is meglátogatattatik, és használtatik. — f) Említést érdemelnek még Badaacsony, Sz. György, Haláp 's a' t. gyönyörűszőlő hegyek, és a' Balaton melléki romantos tájék, mely Európának leg ékeesebb vidékeivel vetélkedik.

V e s z p r é m V á r m e g y e.

(Comitatus Veszprimiensis. Die Wespriemer Gespanschaft).

Veszprém Vármegye 74 négyszegű mértföldnyi, hosszában 11, szélességében 2—8 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Soprony, Győr, Komárom, — kelet-ről Fejér, — délről Tolna, Somogy, Szala, — nyugottról ismét Szala, és Vas Vármegyék. — Veszprém Vármegyében 10 mező városok, 172 faluk, 181 puszták, 142,400 lakók, és 4 Járások vannak.

1) Veszprémi Járás, hol: a) Veszprém, hegyes völgyes fekvésű nagy mező város, Püspök' lakóhelye, nevezetesekek itt: a' F. T. Káptalan, Vármegye' Háza, Papi nevelőház, Gimnázium T. T. Piaristák' gondgya alatt. — b) Palota, szép mező város, G. Zicsiek' kastélyaival, és az Evangyelikusok' részéről való árvaházzal. — c) Urkutbánya Veszprémtől 2 mértföldnyire, üveghuta a' Bakonyi erdőben.

2) Pápai Járás, hol: a) Pápa, nagy, és szép szabadságu mező város mint egy 12,000 lakókkal, régenten erősség; nevezetes itt a' Katholikusok' szép temploma, a' földes Uraságnak Eszterházy Grófnak nagy, és jeles vára, T. T. Benedictinusok' al Gimnáziuma; ismét a' Reformátusok' anya oskolája, Lutheránusok' tanító intézete, az irgalmas Barátok', és Sz. Ferenz fiainak klastroma, derék, és igen munkás Angliai kő edény Fabrika; e' várost Tapolcza folyó öntözi, és vidékében számos nagy hasznu malmokat hajt. — b) Ganna falu, emlékezetes ama finom ízléssel készültt templomrol, melly alatt az Eszterházy Grófi familiának temetkezőhelye van.

3) Csesznegi Járás, hol: a) Magyar Sz. László, falu ferdővel. — b) Cseszneg, falu, régi várral, kellemetes környékben. — c) Zircz mező város, Csiszterczita Apátsággal.

4) Devecseri Járás, hol: a) Devecser nagy mező város. — b) Vásárhely mező város a' Somlyónak lábánál. — c) Német, és Cseh bánya üveghuták a' Bakonyban.

G y ő r V á r m e g y e.

(Comitatus Jauriensis. Die Raaber Gespanschaft).

Győr Vármegye 28 négyszegű mértföldnyi, hossz-
szában, és szélességében mint egy 6 mértföldnyi.
Határjai: éjszakról Mosony, Pozsony, Komárom; ke-
letről Komárom; délről Veszprem; nyugottról Sop-
rony, és Mosony Vármegyék. Győr Vármegyében
1 szabad királyi, — 2 mező városok, 82 faluk, 39
puszták, 65,000 lakók, és 3 járások számláltatnak.

1) Szigetközi Járás, hol: a) Hedervár, derék
mező város Viczai Grófnak jeles kastélyával, anglus
kerttyével; különös említést érdemel az itt találtató
mint egy 18,000 válogatott darabokból álló pénzes
gyűjtemény. — b) Révfalu, nagy helység a' Duna
mellett, Győrnek ellenében, lakósi halászok, mes-
teremberek, eleven kereskedők. — c) Sziget, Győr-
nek külső városa, Duna, és Rába között, posztó,
bőr készítéssel, termékeny kertekkel. —

2) Pusztai Járás, hol: a) Győr (Jaurinum,
Raab), szabad királyi város, a' Duna, Rába, Rába
össze folyásánál; 1809ben Junius 11ikén az ugyan
e' hónap 13. és 14 napján Győri mezőn csatázó, és
győzödelmeskedő Francziáktól kemény ostrom alá
vetetett, és 8 napokig ágyúztatván fel adatott, utóbb
bástyái az ellenség által le rontatván, megszűnt erős-
ség lenni. Nevezetes itt a' Püspöki lakás, Papnevelő
ház, Kir. Akademia, Gimnázium T. T. Benedictinu-
sok' gondgya alatt, fő nemzeti iskola, széki temp-
lom, melly igen jó ízlést mutat belől, ismét a' T. T.
Karmelita Atyák', a' leánykák' nevelésével foglalatos-
kodó Apácák' temploma, a' magyar, és német sze-
gényház; Győrnek külső részeit az Ujváros, Sziget,
és Majorok teszik, ezekben öszveséggel 14,000 lakók
vannak, kik sörény üzői a' mesterségeknek, és keres-
kedésnek. — b) Sz. Mártony, mező város kellemetes
tájékban a' Sz. Mártonyi, vagy Pannoni hegy alatt,
ennek tetején fénylik ama' roppant Benedictinus Kla-
strom, melly elsőben építettett Hazánkban, lakhelye
egy fő Apáternak; a' hegy' oldalát gyönyörű erdőség,
és szőlő borította.

3) Sokoró allyai Járás, hol: Tét, Sz. kut. faluk, — Sövényház (töközben) birkagazdasággal jeleskedő helység.

K o m á r o m V á r m e g y e.

(Comitatus Comaromiensis. Die Komorner Gespanschaft).

Komárom Vármegye 53 négyszegű mértföldnyi, hosszában 9, szélességében 6 mértföldnyi. A' Duna kétparttyain terjedel. Délről a' Vértess Hegyek, és erdők kiesittik. Határjai ezek: éjszokról, Pozsony, Nyitra, Bars. Keletről, Esztergom, és Pest. Délről, Fejér, és Veszprim. Nyugottról, Győr, és Pozsony Vármegyék. Komárom Vármegyében, mellynek 117,700 többnyire Magyar lakósi vannak, 1 királyi, és 5 mező városok, 85 faluk, 71 puszták, és 4 Járások találtnak, úgy mint:

1) Csallóközi Járás, hol: a) Komárom (Comaromium. Komorn), szabad Királyi város, Csallóköz szigetjének leg alsóbb végén, hol a' Vág-Duna az öreg Dunával egyesül, van egy igen jeles erőssége, melly 2000 lépésnyire esik a' várostól, ebben egy Katholika (a' T. T. Benedictinusok igazgatása alatt) és egy Reform. Gimnázium, 5 Kath. 1 Refor. és 1 Görög templomok találtnak. Nagy romlására volt e' Magyar várasnak az 1763iki Junius 28án történt földindulás. Lakósi, kiknek száma 12,000nél többre megy, jó kenyér sütők, és szorgalmatos kereskedők. — b) Gutta, mező város, hol Vág vize a' Duna ágába foly.

2) Udvardi Járás, hol: Udvard, mező város, az Esztergomi Érseké.

3) Gesztési Járás, hol: a) Szöny, derék mező város 2400 lakókkal. — b) Ács, falu, aglus kerttel, és nagy hasznu birka gazdasággal. c) Bábolna, pusztá, számos királyi ménessel, melly Mező hegyeshez tartozik. — d) Kis-Bér, Battyányi Gróf ékes kastélyával, és kerttyével jeleskedő mező város, mellyben szattyán festés is van.

4) Tatai Járás, hol: a) Tata (Dotis), derék mező város, régi omlott várral, mellynek ó falai között mostani birtokossa Eszterházi Gróf szép szobákat készített. Továbbá — van Majolika edény Fabrikája, a' T. T. Piaristáknak Gimnáziuma, posztó, szür szo-

vése, ferdője, kővé változtató vize, márvány, és darázs-kő fejtése, a' vele öszve foglaltt, és hozzá tartozó Tó városban pedig gyönyörű Anglus kerttye, 8500 lakósa. Még különös figyelmet érdemel az, hogy 1817ben Oktober' 25kén az itt el terjedő Nagy tó mellett, hol cseppkövek bőven találtnak, mint egy 2 négyszegű ölnyi földterületben 3 lábnyi folyó homok alatt szörnyű elefánt tetemek találtattak, a' derék, és egyéb csontok apróbb darabokra zúzódtak de a' fel fedezett 7 elefánt fogakból, mellyeknek egyike 9 lábnyi hosszu, által erőjében pedig 6 újni, nagyobb darabok vájattak ki, de csak hamar öszve töredezték, és valamennyire a' szappanhoz hasonlítottak.

b) Almás, falu, szépmárvány töréssel.

c) Neszmély, falu, boráról híres.

d) Zsömlye, falu, mellette kőszén ásatik, itt van az el pusztultt Gesztesi vár is Vértes vidám erdejében.

F e j é r V á r m e g y e.

(Comitatus Albensis. Die Stuhlweißenburger Gespanschaft).

Fejér Vármegye 75 négyszegű mértföldnyi, hosszában 13, szélességében 2—9 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Komárom, Pilis, — keletről Pilis, Szolt, — délről Tolna, — nyugottról Veszprém, Vármegyék. Fejér Vármegyében 1 királyi város, 12 mező városok, 65 faluk, 122 puszták, 140,800 lakók, és 3 járásak számláltatnak.

1) Sármelléki Járás, hol: a) Székes Fejérvár (Alba Regia. Stuhlweißenburg), szabad királyi, és hajdan Királyaink' koronáztatása miatt igen híres város, róna, széksős földön, egy Püspöknek lakhelye, Pap nevelő házzal, Gyimnáziummal a' T. T. Ciszterciátok oktatása alatt, nemzeti iskolával, 18,000 lakókkal. — b) Móór, népes mező város, Kapuczinus klastrommal, Cs. Kir. kaszárnyával; néhány esztendőnk óta sokat szenved a' földindulás miatt, szomszédságában van Csóka hegy, melly valamennyire Vulkan természetű. — c) Bodajk, mező város, ferdővel. — d) Moha, falu savanyú vízzel. — e) Csurgó meleg vízzel. — E' Járásban van a' Sárvíz lapos mocsár, melly ezelőtt sok földet el borított, most csatornára vetetvén, apad.

2) Csákvári Járás, hol: a) Csákvár, mező város, Eszterházy Grófnak jeles kastélyával, ánglus ízlésű kerttyével, szép szőlő hegygyel, melly 1812ben 12,000 akóbornál többet termett. — b) Lovas berény, mező város Cziráky Grófnak lakásával, kellemetes kerttyével.

3) Bicskei Járás, hol: Bicske, Vál, Érd, Martonvásár mező városok.

T o l n a V á r m e g y e.

(Comitatus Tolnensis. Die Tolnaer Gespanschaft).

Tolna Vármegye 65 négyszegű mértföldnyi, hosszában 11, — szélességében 8 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Veszprém, Fejér, — keletről Pest, — délről Baranya, — nyugottról Somogy, Vármegyék. Tolna Vármegyében 17 mező városok, 88 faluk, 101 puszták, 161,300 lakók, és 4 járások számláltatnak.

1) Földvári Járás, hol: a) Földvár, mező város, a' Duna mellett, nevezetes víza fogással, katol: fő nemzeti iskolával. — b) Tolna, mező város, a' Duna mellett, ettől nyerte nevét a' Vármegye. c) Szekszárd, nevezetes mező város, katol. fő nemzeti iskolával, híres veresbor termesztéssel.

2) Simon tornyai Járás, hol: a) Simon tornya, mező város, Sio, és Sárvizének egyesülésénél. — b) Hőgyész, mező város, híres dohány termesztéssel, birkagazdasággal, jó rendű iskolákkal, deáknyelv, és muzsika tanítással, mellyeket Gróf Apponyi szerzett.

3) Völgységi Járás, hol: Izmény, falu, dohány termesztéssel, itt répa — tök — kendermag, és dió olaj sajtoltatik.

4) Dombóvári Járás, hol: a) Dombóvár, mező város, Somogy vármegye' határában. — b) Ozora, mező város, Eszterházy Herczeg' ménésével, jeles birka gazdaságával.

S o m o g y V á r m e g y e.

(Comitatus Sümegiensis. Die Schümegeher Gespanschaft).

Somogy Vármegye 114 négyszegű mértföldnyi, hosszában 16, szélességében 12 mértföldnyi. Határ:

jai: éjszokról Szala, Veszprém, keletről Tolna, Baranya, — délről ugyan Baranya, Verőcze Vármegyék; nyugotról a' Sz. Györgyi Regiment' vidéke, ismét, Kőrös, és Szala Vármegyék. Somogy Vármegyében 23 mező városok, 292 faluk, 278 puszták, mint egy 190,000 lakók, és 5 járások számláltatnak.

1) Marczali Járás, hol: Marczali mező város, jó bor termesztéssel, ismét — Berzencze, mező város G. Niezky kastéllyával, halastóval. — Csurgó, mező város Reformát. Gimnáziummal.

2) Kaposi Járás, hol: a) Kaposvár, mező város, Kathol. al Gimnáziummal. b) Somogyvár, falu, mellette Kupa Herczeg' várának omladéki láttatnak.

3) Igalyi Járás, hol: Igal, Török koppány, mező városok. — Gyalán, falu, buzér (krapp) festő gyökér termesztéssel.

4) Szigeti Járás, hol: Szigetvár, mező város, régi várral, mellyben halhatatlan nevű Zrínyi Miklós a' Török csordával vitézen küszködött 1566ban.

5) Babócsai Járás, hol: Babócsa, Csokonya mező városok.

B a r a n y a V á r m e g y e.

(Comitatus Baranyensis. Die Baranyer Gespanschaft).

Baranya Vármegye 91 négyszegű mértföldnyi, hosszában mint egy 15, szélességében 11 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Tolna, — keletről Pest, Bács, — délről Verőcze, — nyugotról Somogy Vármegye. Baranya Vármegyében 1 szabad királyi, — 10 mező városok, 328 faluk, 71 puszták, 193,000 lakók, és 6 járások vannak.

1) Pécsi Járás, hol: a) Pécs (Quinque Ecclesiae. Sünffirden) szabad királyi város, Püspöki lakás, 10,500 lakókkal, van egy kir. Gimnáziuma a' T. T. Cisztereziták' oktatása alatt, irgalmas Barátok' klastroma, és betegháza, roppant széki temploma, pap nevelő háza, 11000 darabokból álló könyvtára; keményítő — eczet — bőrkészítése, papiros malma. — b) Sz. Mártony, falu, ferdővel.

2) Szent Lőrinczi Járás, hol: Sz. Király mező város.

3) Siklói Járás, hol: a) Siklós, mező város, hi-

res veres borral, márványtöréssel ; ferdővel ; felette van ama' vár, mellyben Zsigmond Királyunk fogva volt.

4) Baranyavári Járás, hol : a) Dárda, mező város, mocsáros helyen. b) Baranyavár, falu.

5) Mohácsi Járás, hol : a) Mohács, gyászos emlékezetű mező város, melly mellett 1526ban Augustus 29kén a' Törökkel esett ütközetben 2 Lajos Király, és 22,000 vitézek vesztenekel, a' városhoz ellenben fekszik a' Mohácsi, Dunától formált, hosszában 3 — szélességében mint egy 2 magyar mértföldnyi sziget van egy mostanában fel állított al Gimnáziuma is. — b) Pécsvarad, mező város, köszén bányával.

6) Mecsekháti Járás, hol : Ráczkozar nagy mező város.

F e l s ő M a g y a r o r s z á g.

III. Tiszán innenső Kerület.

19. *Miképp' neveztetnek az e' kerületbeli 11 Vármegyék ?*

Igy : 1) Szepes. 2) Sáros. 3) Zemplén. 4) Ungvár. 5) Bereg. 6) Abaúj. 7) Torna. 8) Gömör. 9) Borsod. 10) Heves. 11) Csongrád Vármegyék. itt adgyuk elő a' Tiszán túl fekvő Nagy Kun kerületet is.

S z e p e s V á r m e g y e.

(Comitatus Scepusiensis. Die Zipser Gespanschaft).

Szepes Vármegye 66 négyszegű mértföldnyi, hosszában mint egy 12, leg nagyobb szélességében pedig közel 8 mértföldnyi. Határjai : éjszakról Galiczia, keletről Sáros, — délről Abaúj, Torna, Gömör, — nyugottról ismét Gömör, és Liptó Vármegyék, végre Galiczia. — Szepes Vármegyében 2 királyi városok, 22 mező városok 178 faluk, 68 puszták vannak, itt találtnak még a' Szepesi 16 szabad városok is, mellyeket Zsigmond királyunk, szüksége lévén pénzre, a' Lengyeleknek el zálagolt, Maria Therezia pedig vissza szerzett, e' 16 városok nem állanak a' Vármegye' törvényszéke alatt. Általában véve egész Szepességben a' lakóknak száma rámegy 110000re. A' Vármegye 4 Járásokra oszlik.

1) Magurai Járás, hol : a) Podolinez, a' 16 Sze-

pesi városoknak egyike, Poprád folyó mellett, a' T. T. Piáristák' Gimnáziumával, orvos kuttal, Magura hegyhez közel. — b) Felső Ruszbach, falu, ferdővel, savanyú, és kövesítő vízzel. — c) Lublyó, a' 16 Szepesi városoknak egyike, Poprád folyó mellett, ezen alól esik Új Lublyó, falu, savanyú vízzel, és kénköves ferdővel.

2) Kárpát allyai Járás, hol: a) Késmárk (Kesmarkum, s. Caesareoforum) szabad királyi város, Tátra hegye, és Poprád folyó mellett, a' Katholikusok' nemzeti, és az Evangyelikusok' főbb iskolájával (Lyceumával), flanel készítővel, vászon festéssel, e' városnak van 2734 holdnyi erdeje, 4822 lakósa. — b) Béla, egy a' 16 Szepesi városok közül, Poprád mellett, lakósi vásznatszönek, kendert vetnek, jó fenyő pálinkát főznek. — c) Krigh, Tótfalu, Kakas Lomnicz, faluk, savanyú vízzel, ez utólsónál emelkedik ama' Hazánkban leg magasabb hegycsúcs.

3) Lőcsei Járás, hol: a) Lőcse (Leucsovia, Leutschau), szabad királyi város, a' T. T. Premonstratensisek' Gimnáziumával, ismét az Evangyelikusok' Lyceumával, 4500 lakókkal, kik a' híres Lőcsei borsót termesztik, és jó féle méhsert készítenek. E' városnak erdeje 10566 holdnyi. — b) Igló (Iglovia) Neudorf, a' 16 Szepesi városoknak egyike, Hernád folyó mellett, réz, és vasbányával, papiros malommal, a' 16 szabad városokat kormányozó hivatalynak székhével. — c) Filicz, falu, savanyú vízzel, és ferdővel.

4) Hegyi Járás, hol: a) Szepes Várallya (Sirdorf), egy a' 16 Szepesi városok közül. — b) Szepesvár (Arx Scepusiensis), Vár allya felett, a' Szepesi Püspök', és Káptolannak lakása. — c) Baldócz, falu, ferdővel, és savanyú vízzel. — d) Krompach, mező város vas bányával.

S á r o s V á r m e g y e.

(Comitatus Sarosiensis. Die Scharoscher Gespanschaft).

Sáros Vármegye 65 négyszegű mértföldnyi; hosszában 11, szinte ennyi mértföldekre terjed leg nagyobb szélességében is. Határjai: éjszokról Galiczia, keletről Zemplén, délről Abaúj, — nyugottról Szepes, Vármegyék. Sáros Vármegyében 3 szabad ki-

rályi, 12 mező városok, 376 faluk, 13 puszták 141400 lakók, és 6 járások számláltatnak.

1) Alsó Tarczai Járás, hol: a) Eperjes (Eperjesinum), szabad királyi város, Tarcza folyó mellett, egy Gimnáziummal a' Sz. Ferencz' Szerzetesinek gondgya alatt, ismét, az Evangyelikusok' Lyceumával, a' Tiszán innenső Districtualis táblával, körülbelől jóferdőkkel, 7340 lakókkal, kik sok posztót, és vásznat készítenek. A' város 1667 holdnyi erdőséggel bir. — b) Ábránfalva, falu, savanyú vízzel, ehez keletre, a' sóvári hegyekben arany bányája táltatik. — c) Veresvágás (Cservenicza) falu, hol a' Libánka hegyben opál bányája van. — d) Sóvár, falu, hol 120 ezer mázsányi só főzetik esztendőnkint.

2) Felső Tarczai Járás, hol: a) Szeben (Cibinium minus. Zebeu), szabad királyi város, Tarcza folyó mellett, a' 'T. T. Piáristák' Gimnáziumával, ismét az Evangyelikusok iskolájával, papiros malommal, ferdővel, 1925 holdnyi erdőséggel. — b) Pécsi Ujfalu, vashámmal.

3) Sirokai Járás, hol: a) Nagy Sáros, mező város, Tarcza vize mellett, ezen fellül esik Sáros vára, mélytől a' Vármegye neveztetik. — b) Szinye Lipócz, falu mellyben ferdő, és savanyú víz táltatik.

4) Székesői Járás, hol: a) Bártfa (Bartfeld), szabad királyi város, híres savanyú vízzel, és meleg ferdővel, 7195 holdnyi erdőséggel, 4000nél több lakókkal. — b) Lukó, falu, papiros malommal, vidékén sok fűrész malmok táltatnak.

5) Tapolyi Járás, hol: a) Hanusfalva, mező város, Tapoly folyó mellett, savanyú vízzel. — b) Girált, falu, fél porcellán edény fabrikával.

6) Makoviczi Járás, hol: a) Felső Szvidnik, mező város, Ondova folyó mellett. — b) Zboro, mező város, papiros malommal, ez alatt van Makovicz pusztult vára.

Z e m p l é n V á r m e g y e

(Comitatus Zempléniensis. Die Zempliner Gespanschaft).

Zemplén Vármegye 108 négyszegű mértföldnyi; hosszában 23, szélességében 1—9 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Galiczia, keletről Ungvár, — délről

Szabolcs, — nyugotttól Abauj, és Sáros Vármegyék. Zemplén Vármegyében 24 mező városok, 428 faluk, 76 puszták, 230,500 lakók, és 6 járások számláltatnak.

1) Hegyallai, vagy Tokai Járás, hol: a) Tokaj, mező város, Tisza, és Bodrog folyók' egyesülésénél, itt van ama' világszerte el híresültt hegy, melly a' borok' Fejedelmét önti, a' hegynek tetője kopasz, a' hegyallya pedig, kivált mézes málé nevű része iz-
zadgya amaz édes erejű áldomást, melly a' hörpöge-
tő ajakot áldott Hazánk' dicséretére hevíti. b) Tarczal,
Zombor, Tócsya, Tállya, Mád, Bodrog Keresztur,
's a' t. mind híresbort termő csekély mező városok. —
c) Sáros Patak, nevezetes mező város Bodrog folyó
mellett, a' Reformátusok' Kollegiumával. — d) Erdő
Bénye, falu, orvos vízzel, hól topáz, és karniólko
is találtatik.

2) Bodrogközi Járás, hol: a) Zemplén, mező
város, Bodrog vize mellett, jóasztali bort termő sző-
lőhegygyel. — b) Lelesz, mező város, régi Premon-
stratensis Apátsággal, biteles levéltárral.

3) Ujhelyi Járás, hol: a) Sátorallya Ujhely, de-
rők mező város, mellyben a' Vármegye' gyűlései tar-
tatnak. — b) Tőke Terebes, és Gál Szécs, mező vá-
rosok.

4) Homonnai Járás, hol: a) Homonna, mező vá-
ros, Laborcz folyó mellett, gyönyörű vidékben, ékes
kastéllyal, és kerttel. — b) Sztára, mező város szép
erdőséggel.

5) Göröginyi Járás, hol: Göröginye falu, hegyes
tájékban.

6) Sókúti Járás, hol: a) Sókut, falu. — b) Va-
rano, mező város Tapoly folyó mellett. — c) Sztrap-
kó, hasonlóképp' mező város, Ondova folyónál.

U n g V á r m e g y e.

(Comitatus Ungvariensis. Die Unghwarer Gespanschaft).

Ung Vármegye 59 négyszegű mértföldnyi; hosz-
zában mint egy 12, szélességében pedig 4—10 mért-
földnyi. Határjai: éjszakról Zemplén Vármegye,
Galiczia, Bereg; délről Bereg, Szabolcs; nyugottól
Zemplén, Vármegyék. Ung Vármegyében 5 mező

városok, 206 faluk, 15 puszták, 79,000 lakók, és 4 járások számláltatnak.

1) Szobránczi Járás, hol: a) Szobráncz, mező város vidékében (Hornyan) kénköves ferdő találtatik. — b) Vinna, falu, mellyen alól a' Blata mocsár, fellül pedig az el pusztult Vinnai vár, és vasbánya van, ehez keletre, Zemplén és Ung Vármegyék' határában Színinszkekamen nevű hegyen terjedel ama' pisztrángal bővelkedő Tengerszem (oculus maris) név alatt ösmeretes tó, melly patakot árasztván egy papiros, és több fűrész malmokat hajt.

2) Kaposi Járás, hol: Nagy Kapos, mező város, Ortó tó mellett.

3) Szerednyei Járás, hol: a) Szerednye, mező város, jó bor termesztéssel. — b) Czigányócz, falu, ferdővel.

4) Ungvári Járás, hol: a) Ungvár, nevezetes mező város, Ungpisztrángos folyó mellett, a' Munkácsi egyesült görög Püspöknek, Gimnáziumnak, Vármegyei Gyűléseknek helye. — b) Uzsok, falu, ferdővel, és savanyú vízzel, Polonyina bérczeken túl.

B e r e g V á r m e g y e.

(Comitatus Bereghiensis. Die Bereger Gespanschaft).

Bereg Vármegye 67 négyszegű mértföldnyi; hosszában mint egy 12, szélességében 5—8 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Ung Vármegye, és Galiczia; keletről Marmaros, Ugocsa; délről Szatmár; nyugotról Szabolcs, Ung Vármegyék. Bereg Vármegyében 7 mező városok, 261 faluk, 7 puszták, 32,450 lakók, és 4 járások vannak.

1) Munkácsi Járás, hol: a) Munkács, Latorcza folyó mellett nevezetes vár, és népes mező város, harisnya készitással; egy hosszában 110, szélességében pedig 6 ölnyi hiddal Latorcza vize felett. Az Ungvároitt lakó egyesült Görög Püspök innen (Munkácsról) nevezi magát. — b) Holubina, Nelipina, Szolyva, faluk savanyú vízzel.

2) Kaszonyi Járás, hol: Kaszony mező város, a' Szernye mocsárhoz mint egy 2 mértföldnyire.

3) Fel-Vidéki Járás, hol: a) Bereg mező város, Borsová vizénél, régi pusztá várral, me'lytől az egész

Vármegye nyerte nevezetét — b) Muzsaj falu, Károlyi Grófnak timsó fabrikájával.

4) Tiszaháti Járás, hol: a) Beregszász, mező város Verke folyó mellett, Vármegye' gyűléseivel, malomkő vágással. — b) Vári, mező város, mellyen alól Borsova folyó a' Tiszával egyesül.

A b a ú j V á r m e g y e.

(Comitatus Abaujvariensis. Die Abaujwarer Gespanschaft).

Abauj Vármegye 52 négyszegű mértföldnyi hosszában 12, leg nagyobb szélességében 7 mértföldnyi. Határjai: éjszakról Szepes, Sáros — keletről Zemplén — délről ismét Zemplén — nyugottról Borsod, Torna Vármegyék. Abauj Vármegyében 1 királyi, és 10 mező városok 227 faluk, 40 puszták, 124,000 lakók, és 5 járások számláltatnak.

1) Kassai Járás, hol: a) Kassa (Cassovia, Saschau), szabad királyi város, Hernád folyó mellett, egy Püspöknek lakása, Akademiának, fő Gimnáziumnak a' T. T. Jászói Premonstratensisek' gondgya alatt, egy kir. nemes Convictusnak, a' Tiszán innenső királyi kamara tisztségnek, fél porcellán, posztó, dohány Fabrikáknak helye; továbbá — van papiros malma, 29,282 holdnyi erdeje, jó bora, ferdeje, jeles épületek, (mellyek között a' Püspöki templom, új ispitály, és kávéház jeleskednek), mint egy 12,000 lakósi. — b) Nagy Ida, mező város, hol a' Zsidók 1650ben gyűlést tartának, mellyben a' Messiás' eljövételéről tanakodtak. — c) Arany Idka, falu, piszkolcz bányával, mellyben nagy szűken arany is találtatik. — d) Rudnok, falu, hol réz találtatik.

2) Füzeri Járás, hol: a) Füzér, falu, üveg hutával. b) Szinye, falu, papiros malommal.

3) Csereháti Járás, hol: a) Jászó (Joosz), mező város, híres Premonstratensis Prépostsággal, jeles márvány töréssel. b) Meczenzéf (felső, és alsó) mező város, hajdan arany, most vas ásással; lakói németek, kik különbféle vas eszközöket készítenek.

4) Szikszói Járás, hol: Szikszó mező város, jeles bortermesztéssel.

5) Gönczi Járás, hol: a) Göncz mező város. —

b) Telke Bánnya, falu, erdők, és hegyek között, hol viasz sárgaságu közönséges Opál találtatik.

T o r n a V á r m e g y e.

(Comitatus Tornensis. Die Törner Gespanschaft).

Torna Vármegye 10 négyszegű mértföldnyi, tehát országunkban legkisebb; hosszában ötödfél, szélességében szinte négy mértföldnyi. Határjai: éjszakra Szepes, Abauj; keletről ismét Abauj; délről Borsod; nyugotról Gömör Vármegye. Torna Vármegyében egy mező város, 41 faluk, 12 puszták, 19,800 lakók, és 2 járások számláltatnak.

1) Felső Járás, hol: a) Torna, mező város, Vármegye' Gyűléseivel, posztó készítettéssel. — b) Szadelló, falu; hol egy igen nagy barlang van, melyben külömbféle állatoknak tetemeik találtatnak.

2) Alsó Járás, hol: Szilicze, falu, itt egy igen nevezetes barlang van, melly Lednicze barlangjának neveztetik, télen meleg, nyárban fogyláló hideg; ettől egy órányira délre Lófej nevű orvos forrás buzog a' földből.

G ö m ö r V á r m e g y e.

(Comitatus Gömöriensis. Die Gömörer Gespanschaft).

Gömör Vármegye 76 négyszegű mértföldnyi; hosszában 9 — szélességében 6 mértföldnyi. Határjai: éjszakra Liptó, Szepes; keletről Szepes, Torna, Borsod; délről Heves, Nógrád; nyugotról Nógrád, és Zolyom Vármegyék. Gömör Vármegyében, mellyel kis Hont Vármegye is egyesítettett, 13 mező városok, 260 faluk, 77 puszták, mint egy 150,000 lakók, és 5 járások vannak.

1) Felső Járás, hol: a) Csetnek, mező város, mellynek a' Hradeki hegyben igen jó vas bányái vannak. — b) Rosnyó (Rosnavia, Rosnau), püspöki város, mellyhez Sajó vize igen közel folydogál, van egy kath. a' T. T. Premonstratensisek' gondgya alatt, ismét egy luther. Gimnáziuma, papiros malma; a' körül fekvő hegyekben pedig réz, vas, kénese cizinobriom bányák vannak. — c) Nagy Rőcze, mező város, derék vashámorokkal; vidékében Opál, és

Rutil (sötét veres színű) találtatik. — d) Dobsina, mező város, luth. Gimnáziummal; veresréz, vas, kéneső, cinobriom, kobált bányával, vashámmal, golóbisöntő műhellyel, papiros malommal. — e) Pelsőcz, mező város, a' Vármegye' gyűléseivel, vashámmal, márványtöréssel. — f) Murányallya, falu, papiros malommal, aczél Fabrikával.

2) Ratkói Járás, hol: a) Ratkó, mező város, borkészítéssel. — b) Szirk, falu, Zeleznik nevű hegy mellett, mellyből sok vas ásatik.

3) Serkei Járás, hol: Várgede, falu, savanyú vízzel.

4) Putnoki Járás, hol: a) Putnok, mező város, Sajó vizéhez igen közel. — b) Gömör, mező város a' Sajó mellett, luth. Gimnáziummal. — c) Agtelek, falu, nevezetes ama' mint egy 50 ölnyi magasságu kopár, meredek kőszikláról, mellynek nyillása egy tágas cseppköves barlangba vezeti az utast.

5) Kis Honti Kerület, hol: a) Rimaszombat (Großheffelsdorf), mező város, Rima folyó mellett, lakósi szorgalmatos kereskedők. — b) Rimabrezó, falu, vashámmal, és hámmal. — c) Tiszolcz, mező város; van papiros malma, vashámmája; hol magnes, és gránát szemek is találtatnak. — d) Kokava, falu; papiros malommal, aranyhámmával. — e) Pongyelok, falu, savanyu vízzel, és szép Majolika edény készitással.

B o r s o d V á r m e g y e.

(Comitatus Borsodiensis. Die Borschoder Gespanschaft).

Borsod Vármegye 65 négyszegű mértföldnyi; hossza 12 — szélessége 1—8 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Gömör, Torna, Abauj; keletről Abauj, Zemplén, Szabolcs; délről Szabolcs, Heves; nyugottól Heves, Gömör Vármegyék. Borsod Vármegyében 10 mező városok, 167 faluk, 57 puszták, 166,000 lakók, és 4 járások számláltatnak.

1) Miskolczi Járás, hol: a) Miskolcz, derék mező város, 19,700 lakókkal; itt van a' Vármegyének gyűlése, és pompás háza, a' Reform. Gimnáziuma, híres vásárok esnek benne; kenyérsütése, és bora igen híres. — b) Diós Győr, mező város, lakószai

sok csutorákat (veres Gyurkókat) készítenek ; vas bányával, és jeles aczél készíttéssel, mellyből jeles órába való rugó tollak kerülnek.

2) Egri Járás, hol: Kövesd, és Mező Keresztes népes mező városok.

3) Szent-Péteri Járás, hol: Sz. Péter, mező város, Sajó vize mellett.

4) Szendrői Járás, hol: a) Szendrő, mező város, Bodva folyó mellett. — b) Edelény mező város, ékes kastéllyal.

H e v e s V á r m e g y e.

(Comitatus Hevesiensis. Die Hevescher Gespanschaft).

Heves Vármegye, mellyhez külső Szólnok is kapcsoltatott, 120 négyszegű mértföldnyi; hosszában 20, szélességében pedig 2—7 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Nógrád, Gömör, Borsod; keletről Borsod, Szabolcs, Nagy Kúnság; délről Békés, Csongrád, Pest; nyugottról Pest, Nógrád Vármegyék, és a' Jászság. Heves Vármegyében 16 mező városok, 131 faluk, 105 puszták, 216,400 lakók, és 4 járások számláltatnak.

1) Gyöngyösi Járás, hol: a) Gyöngyös, derék mező város, egy Gimnáziummal a' Sz. Ferencz' szerzetesinek gondgya alatt. — b) Hatvan, mező város, Zagyva folyó mellett, gyönyörű templommal, és Grassalkovics Herceg' kastéllyával, jeles legelővel, mellyen több ezer délczeg paripák legelnek; nevezetese az e' vidéki dinnyék is, mellyek a' Pesti vásárra ezerenként vitetnek, van posztó készítése is.

2) Tarnai Járás, hol: a) Eger (Agris, Erlau), 1804-óta Érseki város, egy Érseki Akademiával, Gimnáziummal, mellyben a' T. T. Cisztercziták tanítanak, csillag vizsgáló toronnyal, Vármegye házzal, meleg ferdővel, igen híres veres bort termő szőlőhegyekkel. — b) Heves, mező város, mellytől a' Vármegye kölcsönözte nevét.

3) Tisza Járás, melly külső Szólnok Vármegyét*)

*) Szólnok Vármegye Külsőnek neveztetik, hogy az Erdélyi közép, és belső Szólnok Vármegyéktől különböztetve legyen.

foglallya magában, hol: a) Szolnok, mező város; e' mellett egyesül Zagyva vize a' Tiszával; van itt egy derék hid, melly sok vámot fizettet, ismét nagy sóház, és fa lerakó hely. Az itteni mocsárokban sok tekenős békák vannak, mellyek meszsze földre el vitetnek. — b) Török Sz. Miklós, Mező Túr, Tisza Füred, mező városok; ez utolsóban legjobb nyergek készítetnek.

4) Mátra Járás, hol: Parád a' Mátrának allyában, falu; timsó főzéssel, híres ferdővel, savanyú vízzel, és üveg hutával.

N a g y K ú n s á g *).

(Cumania major. Groß Rumanien).

A' Nagy Kúnság 20 négyszegű mértföldnyi. Hosszában 7, szélességében 3—4 mértföldnyi. Határjai: Külső Szolnok, Szabolcs, Békés, Csongrád Vármegyék. Van benne 1 mező város, 5 falu, 16 puszt, és mint egy 32,000 lakó. Leg jelesebb hely: Karczag, vagy másképp' Karczag Újszállás népes mező város.

C s o n g r á d V á r m e g y e.

(Comitatus Csongradiensis. Die Eschongrader Gespanschaft).

Csongrád Vármegye 62 négyszegű mértföldnyi; hosszában mint egy 12, leg nagyobb szélességében pedig 10 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Pest, Külső Szolnok, Nagy Kúnság, Békés; keletről Békés, Csanád; délről Bács, Torontál; nyugottról Kis Kúnság, és Pest Vármegye' darabjai. E' Vármegyében 1 királyi, 3 mező városok, 6 faluk, 52 puszták, 99,700 lakók, és 2 Járások számláltatnak.

1) Tiszán innenső Járás, hol: a) Csongrád, mező város a' Kőrösnek Tiszába folyásánál, jeles baromtartással, 9,465 lakókkal. — b) Szeged, szabad királyi város, Marosnak Tiszába folyásánál; van egy

*) Nagy Kúnság ugyan nincs akkora, mint Kis Kúnság, de a' rá nem illő Nagy nevet csak ugyan fen tarttya, mint hogy régenten nagyobb kiterjedésű volt.

körül sánczolt vára, Lyceuma, a' T. T. Piáristák' gondviselésétől függő Gimnáziuma, és híres dohányt termő vidéke, 625 holdnyi erdősege, 27,000 lakósa.

2) Tiszán tuli Járás, hol: a) Szentés, mező város, 14,000 lakókkal. — b) Hód mező Vásárhely, Hód tava mellett, 23,000 lakókkal.

IV. Tiszán túl fekvő kerület.

20. *Hány Vármegyék vannak e' kerületben?*

11 Vármegyék; úgymint: Maramaros, Ugocsa, Szatmár, Szabolcs, Bihar, Békés, Arad, Csanád, Torontál, Temes, Krassó Vármegyék, és a' Hajdu Városok.

M a r a m a r o s V á r m e g y e.

(Comit. Maramarosiensis. Die Marmaroscher Gespanschaft).

Maramaros Vármegye 178 négyszegű mértföldnyi; hosszában 22, leg nagyobb szélességében 12 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Galiczia; keletről ismét Galiczia, és Bukovina; délről Erdély ország; nyugottról Szatmár, Ugocsa, és Bereg Vármegyék. — Maramarosban 5 mező város, 157 falu, 1 pusztá, 113,000 lakó, és 5 járás számláltatik.

1) Verchovinai Járás, hol: Ökörmező (Volova) falu, savanyú vízzel, Nagy Ág folyó mellett.

2) Alsó Járás, hol: a) Visk, mező város, Tisza mellett. — b) Kerekhegy, és Sófálva, faluk só bányával. — c) Dolha, mező város, Borsova folyó mellett papiros malommal.

3) Szigeti Járás, hol: a) Sziget, mező város Iza, és Tisza folyók' egyesülésénél gyönyörű vidékben, egy a' T. T. Piáristák' oktatása alatt virágzó, ismét a' Reformátusok' Gimnáziumával; lakhelye a' sóhivatalbeli fő tisztségnek, az itt lévő só házokba 300,000 mázsányi só befér. — b) Rhónaszék, falu, híres sóbányával, mellyben naponkint 400 emberek munkálkodnak, és esztendőnkint mint egy 500,000 mázsa sót ásnak ki. — c) Szlatina, falu a' Tisza mellett, sóbányájáról nevezetes. — d) Szaploneza, falu, híres savanyú vízzel. — d) Kopolo pojána, falu, réz, és vashányával.

4) Kaszói Járás, hol : a) Sugatag, falu, sóbányával. — b) Nánfalva, savanyú vízzel.

5) Felső Járás, hol: Borsa, falu, Bukovina határában nagy hegyek között, itt verte meg 4 Béla Királyunk a' Tatárokat. Van egy réz olvasztó kemenczéje, és réz bányája.

U g o c s a V á r m e g y e.

(Comitatus Ugocensis. Die Ugotscher Gespanschaft).

Ugocsa Vármegye 22 négyszegű mértföldnyi; hosszában 3, szélességében 2 mértföldnyi. Határjai : éjszokról Bereg, Maramaros; keletről Maramaros, Szatmár; délről ismét Szatmár; nyugottról ugyan Szatmár, és Bereg Vármegyék. Ugocsa Vármegyében 3 mező városok, 63 faluk, 3 puszták, 34,400 lakók, és két járások vannak.

1) Tiszán innenső Járás, hol : Nagy Szőlős, Tiszához közel lévő mező város, mélyben a' Vármegye' gyűlései tartatnak.

2) Tiszán tuli Járásra, hol: Nagy Tarna, falu, savanyú vízzel, ezüst, és kőszén bányával.

S z a t m á r V á r m e g y e.

(Comitatus Szatmariensis. Die Sathmarer Gespanschaft).

Szatmár Vármegye 106 négyszegű mértföldnyi; hosszában 16, szélességében pedig 2—9 mértföldnyi. Határjai : éjszokról Bereg, Ugocsa; keletről Maramaros; délről Erdély ország, Bihar; nyugottról Szabolcs Vármegye. — Szatmár Vármegye 2 királyi, és 19 mező városokat; ismét, 245 falukat, 18 pusztákat, 224,770 lakókat, és 4 járásokat számlál.

1) Nyíri Járás, hol: a) Nagy Károli, népes mező város a' T. T. Piaristák' Gimnáziumával, G. Károlinak szép kastélyával, és kerttyével. — b) Ecsed, mező város az Ecsedi, másképp Láptó mellett, melly káros mocsár a' Kraszna, és Szamos vizek' ki öntése miatt mind inkább nevededett, míg Károli Gróf által 1770ben le nem csapoltatott, 's az említett két folyó vizek pedig gátok közé szorítottak.

2) Szamosközi Járás, hol: Fejér Gyarmat mező város Szamos folyóhoz közel.

3) Nagy Bánnyai Járás, hol: a) Nagy Bánnya, szabad királyi bánnya város, Erdély ország' határában, Gimnáziummal a' T. T. Minoriták' oktatása alatt, 4400 lakókkal; van arany, ezüst bánnyája. — b) Felső Bánnya, szép szabadságu bánnya mező város; arany, ezüst bánnyával. — c) Miszbánnya falu réz bánnyával. — d) Bikszád, falu ferdővel, és savanyú vízzel. e) Szatmár Németi, szamos vize mellett, szabad királyi város, melly két, de 1715 esztendő óta össze kapcsolt városokból áll. Egy Püspöknek lakasa, van kath. Gimnáziuma, sóháza, 6102 holdnyi erdeje, 10500 lakósa.

4) Krasznaközi Járás, hol: a) Erdőd, mező város üveghutákkal. — b) Bétek, mező város hamuzsír főzéssel.

S z a b o l c s V á r m e g y e.

(Comitatus Szabolcsensis. Die Szaboltscher Gespanschaft).

Szabolcs Vármegye 115 négyszegű mértföldnyi; hosszában mint egy 20, szélességében 2—12 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Zemplén, Ungvár, Bereg; keletről Szatmár; délről Bihar, Békés, Nagy Kunság; nyugottiról Heves, Borsod, Zemplén Vármegyék. Szabolcs Vármegyében 14 mező városok, 132 faluk, 51 puszták, 129,700 lakók, és 4 járások vannak.

1) Kis Várdai Járás, hol: Kis Várda, mező város mocsáros helyen.

2) Dadai Járás, hol: a) Nyír egyháza, mező város, környékében széksó főzés találtatik. — b) Szabolcs, falu régi várral, vidékében széksó főzetik.

3) Bátori Járás, hol: Nyírbátor, mező város hajdan a' dicső Bátori familia birta.

4) Nádudvari Járás, hol: a) Nádudvar, mező város Hortobágy folyó mellett. — b) Nagy Kalló, mező város, a' Vármegyei Gyűléseknek helye; vidéke sok szalitromot ad.

H a j d u V á r a s o k.

(Oppida Hajdonicalia. Die Haiducken = Städte).

A' Hajdu Városok' vidéke 17 négyszegű mértföld-

nyi; a' Vármegye' hatalma alól kivételve saját szabadsággal bír; melly zik Ferdinánd Királytól meg erősítetett. E' szabad vidék mint egy 24,000 lakókat, 4 pusztákat, és 6 mező városokat számlál, úgymint:

1) Bőszörmény. 2) Szoboszló. 3) Nánás. 4) Dorogh. 5) Hatház. 6) Vámos Pércz.

B i h a r V á r m e g y e.

(Comitatus Bihariensis. Die Biharer Gespanschaft).

Bihar Vármegye Hazánkban leg nagyobb, mint hogy 200 négyszegü mértföldnyi; hosszában 18, leg nagyobb szélességében 17 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Szabolcs, Szatmár, Közép Szolnok (Erdélyben); keletről Kraszna, Kolos, Fejér, Erdélyi Vármegyék; délről Zaránd (Erdélyben), Arad; nyugottól Békes, Szabolcs Vármegyék. — Bihar Vármegyében 1 királyi, 20 mező városok, 464 faluk, 169 puszták, 396,000 lakók, és 5 járások vannak.

1) Váradi Járás, hol: a) Nagy Várad (Magno Varadinum. Großwardein), nevezetes mező város a' sebes Körös mellett, egy deák, és egyesült görög szer tartásu Püspöknek lakása, királyi Akademiának, egy Gimnáziumnak a' T. T. Premonstratensisek' gondgya alatt, a' Vármegye' gyűléseinek helye. Van orvos erejü ferdője, erős bora, márvány törése, 6,800 lakósa. b) Bihar, régi pusztult várral, mellytől a' Vármegye neveztetik.

2) Érmelléki Járás, hol: a) Diószeg, mező város, Er nevü folyónál, híres bor, és jó dohány természet sel. — b) Margita, mező város dohány természet sel, és nevezetes marha vásárokkal.

3) Sárréti Járás, hol: a) Derecske mező város. — b) Bakonyszeg, falu Berettyó folyó mellett, mellynek vize a' tengeri gyöngyökhöz valamennyire hasonlító gyöngyöket terem. — c) Debreczen, szabad királyi város, és Hazánkban egy a' leg nagyobbak közül; ebben van a' Tiszán tuli Dikaszterialis táblának helye, a' T. T. Piáristáknak Gimnáziuma; a' Reformátusoknak fő iskolája, jeles könyvtárral; lakócai, kiknek számát 40,000-re lehet tenni, sörény mester emberek, csak pipát 16,000nél, ismét, szappant 7000 mázsánál

többet készítenek esztendőnkint. E' várasnak vidékében nagyszámu gulyák, és ménesek legélnek. Debreczennek Erdeje 25,157 holdnyi.

4) Szalontai Járás, hol: Szalonta, mező váras, a fekete Kőrös mellett.

5) Belényesi Járás, hol: a) Belényes, mező váras, papiros malommal. — b) Rézbánnya, mező váras, rézbánnyával, melly a' 15, és 16 században virágzó, ma pedig már hanyatló állapotban van. — c) Fonácza, falu híres barlangal.

B é k e s V á r m e g y e.

(Comitatus Békesiensis. Die Befescher Gespanschaft).

Békes Vármegye 65 négyszegű mértföldnyi; hosszában 11, szélességében 3—10 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Nagy Kunság, Heves, Szabolcs, Bihar; keletről ismét Bihar; délről Arad, Csanád, Csongrád; nyugotról Csongrád, Nagy Kunság, Heves Vármegyék. — Békes Vármegyében 4 mező várasok, 16 faluk, 71 puszták, 148,000 lakók, és 2 járasok vannak.

1) Békesi Járás, hol: a) Békes, mező váras, fekete Kőrös mellett 13,800 lakókkal. — b) Gyula (Magyar, és Német egy más mellett fekvő) mező váras, a' fejer Kőröstől öntöztetik.

2) Csabai Járás, hol: a) Csaba nagy falu 16,700 lakókkal. — b) Szarvas, mező váras Kőrös vize mellett, gazdaságbeli intézettel, 11,600 lakókkal.

A r a d V á r m e g y e.

(Comitatus Aradiensis. Die Arader Gespanschaft).

Arad Vármegye 108 négyszegű mértföldnyi; hosszában 16, szélességében 3—9 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Békes, Bihar; keletről Bihar, Erdély ország; délről Krassó, Temes, Torontál; nyugotról Csanád Vármegye. Arad Vármegyében 17 mező várasok, 171 faluk, 10 puszták, közel 200,000 lakók, és 4 járasok vannak.

1) Aradi Járás, hol: a) Ó Arad, mező váras Maros vize mellett, kath. Gimnáziummal, egy nem egyesült Görög Püspöknek székevel, Vármegyei gyűlésekkel; hajdan káptolannya is volt, továbbá — az

Aradi (Orodi) várban 1133 esztendőben ország' gyűlése tartatott, melly Helena Királynénk' hathatós beszédgyére Béla Királyunk' vakságának fő okait (68 bűnösöket) halálra ítélé. — b) Új Arad, a' Maroson tól, Ó Aradnak ellenében, igen jeles erősség, mellynek építtetése M. Therezia Királynénk' űdejében 3 millió forintokba került. — c) Radna búcsu járó mező város Maros' vize mellett, ehez keletre Solymos várának moh lepte düledékjei látszanak.

2) Világosi Járás, hol: a) Világos, mező város, mellette egy meredek hegyen állott Világos vára, mellynek gyászos düledékjei régi méltóságára mutatnak, itt volt Szilágyi Mihály fogságban. — b) Ménés, nagy oláh falu, itt terem ama' híres jó ízű veres aszszúszőlő bor, melly a' Tokaival vetélkedik.

3) Zarándi Járás, hol: Zaránd mező város Csiger folyó mellett.

Boros Jenői Járás, hol: a) Boros Jenő mező város, fejeér Kőrös mellett, jó bor termesztéssel, régi pusztult várral. — b) Monyásza, falu jeles meleg ferdővel.

C s a n á d V á r m e g y e.

(Comitatus Csanadiensis. Die Eschanader Gespanschaft).

Csanád Vármegye 29 négyszegű mértföldnyi; hoszszában 9, szélességében 1—6 mértföldnyi. Határjai: éjszakról Békes, Csongrád, Arad; keletről Arad; délről Torontál; nyugottról Csongrád Vármegye. Csanád Vármegyében 2 mező városok, 7 faluk, 30 puszták, és 34,600 lakók találtnak. Járásokra nem osztatik. Nevezetesebb helyei ezek:

1) Csanád, régenten nevezetes mező város, most falu, mellytől a' Vármegye, és a' Temesvárott lakó Püspök neveztetik.

2) Makó, mező város, Maros vize mellett, a' Csanádi Püspök' kastélyával, és Vármegyei gyűlésekkel.

3) Mező hegyes, nevezetes mint egy 4 négyszegű mértföldnyi pusztá, mellyen a' királyi 10,000 lónál többől álló ménes legel.

Torontál Vármegye.

(Comitatus Torontaliensis. Die Torontaler Gespanschaft).

Torontál Vármegye 132 négyszegű mértföldnyi; hosszában 18, szélességében 4—10 mértföldnyi. Határai: éjszokról Csongrád, Csanád; keletről Temes Vármegye; délről a' Német Banáti határőrző Regiment' vidéke; nyugottról Bács Vármegye a' Csajkások' ke-
rülettyével. Torontál Vármegyében 7 mező városok, 115 faluk, 52 puszták, 207,000 lakók, és 4 járások vannak.

1) Nagy Sz. Miklósi Járás, hol: a) Nagy Sz. Miklós, mező város Aranka folyó mellett. — b) Charleville Francia gyármat.

2) Török Kanizsai Járás, hol: Török Kanizsa falu, a' Tisza mellett, Magyar Kanizsának ellenében, itt körül belől igen sok dohány terem.

3) Nagy Becskereki Járás, hol: Nagy Becskerek, mező város, Béga vize mellett.

4) Új Pécsi Járás, hol: Új Pécs, falu, Temes folyó mellett, riskása természetssel.

Temes Vármegye.

(Comitatus Temesiensis. Die Temescher Gespanschaft).

Temes Vármegye 116 négyszegű mértföldnyi; hosszában 17, szélességében 4—10 mértföldnyi. E' vármegye volt a' régi Temesi Bánságnak közepe. Határai: éjszokról Arad Vármegye; keletről Krassó; délről Krassó, ismét az Oláh Illiriai, és Német Banáti határ őrzők' vidéke; nyugottról Torontál Vármegye. Temes Vármegye 1 szabad királi, ismét 6 mező városokat, 180 falukat, 3 pusztákat, 232,000 lakókat, és 4 járásokat szamlál.

1) Sz. András Járás, hol: a) Sz. András, népes falu, nevezetes méhtartással. — b) Piskie (Brudénau), és Murány, faluk savanyú vízzel.

2) Lippai Járás, hol: a) Lippa, mező város Maros vize mellett, régi várral. — b) Bogda (Neuhof) falu ferdővel.

3) Temesvári Járás, hol: Temesvár (Temesvari-

num); szabad királyi erősített város, Béga mellett, a' Csanádi Püspöknek, és Káptolannak; ismét, egy nem egyesült Görög Püspöknek, egy Gimnáziumnak a' T. T. Piáristák gondviselése alatt, a' Generál Komandónak helye; lakosinak száma 12,000-re megy, kik eleven kereskedők, selyem materiát, drótot papirost készítenek, sok riskását természetnek, és 1470 holdnyi erdőséggel birnak.

4) Verseczi Járás, hol: a) Versecz, derek mező város egy nem egyesült Görög Püspöknek, nevezetes tanítói intézetnek helye; van jó bora, selyem filatori-uma, riskása természetse. — b) Denta mező város Berzava folyónál, riskását termő vidékkel.

K r a s s ó V á r m e g y e.

(Comitatus Krassoviensis. Die Kraschower Gespanschaft).

Krassó Vármegye 108 négyszegű mértföldnyi; hosszában 21, szélességében 2—8 mértföldnyi. E' volt a' régi Temesi Bánságnak keleti része. Határjai: éjszokról Temes, Arad; keletről Erdély ország, Oláh Illiriai Regiment; délről ugyan ez utolsó; nyugott-ról Temes Vármegye. — Krassó Vármegyében 8 mező városok, 222 faluk, 10 puszták, mint egy 200,000 lakók, és 5 járások vannak.

1) Bulcsi Járás, hol: Bulcs, nagy falu Maros vi-ze mellett.

2) Kápolnási Járás, hol: a) Oláh Facsét mező város Béga folyó mellett. — b) Német Gladna falu rézbányával.

3) Lugosi Járás, hol: Oláh Lugos, mező város Temes folyó mellett, jó bor természetssel.

4) Krassói Járás, hol: a) Krassó, falu, mellytől az egész megye neveztetik. — b) Dognácska mező város; arany, réz, ón, vasbányával, mellyben közön-séges Granát is találtatik. — c) Bogsán, mező város vasbányával, és hámmal.

5) Oravicza Járás, hol: a) Oravicza, mező város, az egész Bánsági bányá igazgatásnak helye, arany, réz, ón, egerkő bányával. — b) Százka, mező város réz, és ón bányával, ehez délre fekszik Moldava kis mező város éppen a' Vármegye' határá-ban, réz bányával.

H o r v á t o r s z á g.

(Regnum Croatiae. Das Königreich Croatien).

1. *Hol fekszik, és mellyek határjai?*

Horvát ország a' keleti hosszúságnak $32^{\circ} 45'$ — $35^{\circ} 10'$, az éjszaki szélességnek pedig $44^{\circ} 10'$ — 46° terjedel. Határjai: éjszakról Stájer, és Magyar ország; keletről Tót, Török Horvát, és Bosnyák ország; délről Dalmácia; nyugottról az Adriai tenger, és az Illiriai Királyság.

2. *Mikép' osztatik fel Horvát ország?*

Két részre, úgymint:

- 1) Bánsági részre (Croatia banalis).
- 2) Katonai részre (Croatia militaris).

3. *Mellyik rész tartozik a' Magyar Státushoz?*

A' Bánsági rész, mint hogy polgári alkotmányára nézve Magyar országgal meg egyez, és vele öszve kapcsolva van. A' katonai rész pedig különböző alkotásu, és a' határörző vidékekhez tartozik.

4. *Milly nagy, és miképp' osztatik fel a' Bánsági Horvát ország?*

95 négyszegü mértföldnyi; három részre osztatik: 1) Varasd, 2) Kőrös, 3) Zágráb Vármegyére.

V a r a s d V á r m e g y e.

(Comitatus Varasdinensis. Die Warasdiner Gespanschaft).

Varasd Vármegye 34 négyszegü mértföldnyi; hosszában 10, szélességében 2—4 mértföldnyi. Határjai: éjszakról Stájer ország, Szala Vármegye; keletről Kőrös, Zágráb; délről ismét Zágráb Vármegye; nyugottról Stájer ország. Varasd Vármegyében 1 szabad királyi, és 5 mező városok, 524 faluk, 4 puszták, 99,300 lakók, és 4 járások számláltatnak.

1) Alsó Mezőségi Járás, hol: a) Varasd, szabad királyi város, egy kath. Gimnáziummal, meleg ferdővel, Dráva vize mellett, — b) Toplika, mező város meleg ferdővel.

2) Felső Mezőségi Járás, hol: Vinicza mező váras pusztult várral.

3) Alsó Zágorjai Járás, hol: a) Krapina, mező váras, hasonló nevű folyó mellett. — b) Ternovecz, falu ferdővel.

4) Felső Zágorjai Járás, hol: Klanecz mező váras.

K ö r ö s V á r m e g y e.

(Comitatus Crisiensis. Die Kreußer Gespanschaft).

Kőrös Vármegye 30 négyszegű mértföldnyi; hosszában 14, szélességében 2—3 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Szala; keletről Somogy, katonai vidék; délről Pozsega, Zágráb; nyugotról ismét Zágráb, és Varasd Vármegyék. — Kőrös Vármegyében 2 szabad királyi, és 2 mező várasok, 294 faluk, 2 puszták, 64,000 lakók, és 2 járasok vannak.

1) Kapronczai Járás, hol: a) Kaproncza, szabad királyi váras. b) Lunkovecz, falu, mellette Római régiségek találatnak.

2) Kőrösi Járás, hol: a) Kőrös (Crisium. Kreuß), szabad királyi váras, egy kath. Görög Püspöknek helye, itt tartatnak a' Vármegyei gyűlések is. b) Kalnik hegyvár, egy igen nevezetes bárlangal.

Z á g r á b V á r m e g y e.

(Comitatus Zagradiensis. Die Agramer Gespanschaft).

Zágráb Vármegye 31 négyszegű mértföldnyi; hosszában 12, szélességében 1—7 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Varasd, Kőrös; keletről ismét Kőrös; délről Pozsega Vármegye, és Illiria; nyugotról Illiria, Stájer ország. Zágráb Vármegyében 1 szabad királyi váras, 186 faluk, 62,000 lakók, és 2 járasok vannak.

1) Zágrábi Járás, hol: Zágráb (Zagrabia. Agram), szabad királyi, és Horvát országban fő váras, Száva folyó mellett, a' Bánnak, egy Püspöknek, királyi Akademiának, Gimnáziumnak helye, mint egy 14,000 lakókkal, kik sörény kereskedők.

2) Szent Iványi Járás, hol: Szent Ivány falu, a' Zágrábi országot mellett.

T ó t o r s z á g.

(Regnum Slavoniae. Das Königreich Slavonien).

5. Hol fekszik Tót ország, és mellyek határjai?

Tót ország általlyában véve a' keleti hosszúságnak $34^{\circ} 44'$ — 38° , az éjszaki szélességnek pedig $44^{\circ} 50'$ — $46^{\circ} 12'$ terjedel. Határjai: éjszokról Magyar ország (ettől Dráva, és Duna vizeitől választatik); keletről, és délről Szervia (az itt való határt Száva folyó teszi); nyugottról Horvát ország.

6. Miképp' osztatik fel Tót ország?

Két részre, úgymint:

1) Bánsági részre (Slavonia banalis, s. provincialis).

2) Katonai részre (Slavonia militaris).

7. Mellyik rész tartozik a' Magyar Státushoz?

A' Bánsági rész; szinte ugy, mint Horvát országról is már mondtuk.

8. Milly nagy, és miképp' osztatik fel a' Bánsági Tót ország?

172 négyszegü mértföldnyi; három részre osztatik: 1) Verőcze. 2) Szerem. 3) Pozsega Vármegyére.

V e r ő c z e V á r m e g y e.

(Comitatus Veröczensis. Die Berowiger Gespanschaft).

Verőcze Vármegye 83 négyszegü mértföldnyi; hosszában 30, szélességében 4—6 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Somogy, Baranya; keletről Bács, Szerem Vármegyék; délről a' Tót országi katonai vidék, és Pozsega Vármegye; nyugottról ismét Pozsega Vármegye, és a' Horvát országi katonai vidék. Verőcze Vármegyében 1 királyi, és 9 mező városok, 238 faluk, 6 puszták, 131,000 lakok, és 3 járások vannak.

1) Verőczei Járás, hol: Verőcze (Verovidicz) mező város G. Pejácsevich' szép kastélyával, ettől veszi a' Vármegye is nevét.

2) Deákovári Járás, hol: a) Deákovár, mező város, egy kath. Püspöknek lakása. — b) Nassicze, mező város, mellette üveg buták találtatnak.

3) Eszéki Járás, hol: Eszék (Essekinum), szabad királyi, erős város, Dráva folyó mellett, kir. Gimnáziummal, Vármegye' gyűléseivel, selyem fabrikával, egy nevezetes töltessel, melly a' Drávától okoztatott mocsárok felett hanyatott.

S z e r e m V á r m e g y e.

(Comitatus Sirmiensis. Die Sirmier Gespanschaft).

Szerem Vármegye 43 négyszegű mértföldnyi; hosszában 16, szélességében 1—5 mértföldnyi. Határjai: éjszokról Verőcze, Bács Vármegye; keletről, és délről a' katonai vidék; nyugottról ismét a' katonai vidék. Szerem Vármegyében 7 mező városok, 82 faluk, 12 puszták, 90,700 lakók, és 3 járások vannak.

1) Vukovári Járás, hol: Vukovár, mező város Vuka folyó mellett, lakósi selyem tenyésztetéssel foglalatatoskodnak.

2) Illoki Járás, hol: Illok (Ujlak), mező város, a' Duna mellett, Odescalchi Herczegé.

3) Iregi Járás, hol: Ireg, mező város egy völgyben.

P o z s e g a V á r m e g y e.

(Comitatus Poseganus. Die Poschegauer Gespanschaft).

Pozsega Vármegye 45 négyszegű mértföldnyi; hosszában 13, szélességében 2—4 mértföldnyi. Határjai: éjszokról a' Horvát országi katonai vidék; keletről Verőcze Vármegye; délről, és nyugottról ismét a' katonai vidék. Pozsega Vármegyében 1 szabad királyi, és 6 mező városok, 254 faluk, 1 pusztá, 66,100 lakósok, és 2 járások számláltatnak.

1) Pozsegai, vagy is Alsó Járás, hol: Pozsega, szabad királyi város Orlyova folyó mellett, királyi Gimnáziummal, jó dohány termesztéssel, pusztult várral.

2) Pakraczi, vagy is Felső Járás, hol: a) Pakracz, mező város egy nem egyesült Görög Püspöknek lakása. — b) Lippik, falu, jeles ferdővel. —

c) Daruvár, mező város, szép kastéllyal és ásványos ferdőkkel.

E r d é l y o r s z á g.

(Transilvania. Siebenbürgen).

1. *Hol fekszik, és mellyek határjai?*

Erdély ország a' keleti hosszúságnak $40^{\circ} 5'$ től fogva a' 44° ig, az északi szélességnek pedig $45^{\circ} 10'$ től fogva a' $47^{\circ} 30'$ ig terjedel. Határjai ezek: északról Magyar ország, és Bukovina; keletről Moldova — délről Oláh — nyugottól ismét Magyar ország.

2. *Milly nagy, és milly népes?*

Erdély ország 1047 négyszegü mértföldnyi; lakosinak száma közel 2 milliónyi.

3. *Hányféle Nemzetből állanak, és minő karakteruak a' lakósok?*

Alig van a' föld' színén olly ország, melly hasonló el terjedésben többféle Nemzeteket számlálna Erdélynél. Ugyan is; e' három fő Nemzetek: Magyarok, Székelyek, és Szászokon kívül, még Oláhok, Németek, Görögök, Örmények, Bolgarok, Oroszok, Ráczok, Lengyelek, Zsidók, Czigányok is találtnak. A' Magyarok, és Székelyek valamint egy eredetűek, úgy meg egyező karakteruak is, tüzesek, hadakozók, dicsőségre vágyók, egyenes szívűek, barátságosok, éles elméjűek, szóval, mi hozzánk Magyarországi rokonnyaihoz hasonlók. A' Szászok csendes természetűek, munkások, takarékosok, a mesterségekben ügyesek.

4. *Minő előmenetellel űzik a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket a' lakósok?*

Szép előmenetellel gyakoroltatnak a' Tudományok. A' Katholikusoknak van Kolosvárott egy Lyceumok (Lyceum Academicum), 5 Gimnáziumok (Kolosvárott, Károl Fejérvárott, Maros Vásárhelyen, Szebenben, Udvarhelyen). A' Görög Katholikusok egy Gimnáziumot bírnak Balásfalván. — A' Reformátusoknak 4 Kollegiumok (Nagy Ényeden, Kolos-

várott, Maros Vásárhelyen, Udvarhelyen), és 4 Gimnáziumok (Décsben, Kezdi Vásárhelyben, Szászvárosban, Zilahban); az Evangyelikusoknak 5 Gimnáziumok (Szebenben, Brassón, Medgyesén, Beszterczén, Segesváron); végre, az Unitáriusoknak egy kollegyiumok (Kolosvárótt), és 2 Gimnáziumok van (Tordán, Kereszturon). A' falusi al oskolák, kivált a' Szászoknál, jó rendben vannak. A' kereskedést többnyire csak honnyi termésekből Görögök, Örmények, és némelly Szászok üzik. A' mesterségek, Fabrikák, noha nem számosak, de helyel helyel jó karban vannak.

5. *Minő Religyiók vannak Erdélyben?*

i Egyenlő törvényes szabadsággal élő Religyiók ezek: A' Romai Katholika Károl Fejérvári Püspök alatt; Görög Katholika Fogorasi Püspök alatt; Reformáta, és Luthérana egy Superintendens alatt. Az Unitáriusi, vagy is Sociniána egy Superintendens alatt. — Az el türt Religyiók ezek: nem egyesült Görög szertartásu egy Püspök — és a' Zsidó Vallás egy Rabbi alatt.

6. *Minő polgári alkotmánya van Erdélynek?*

Erdély ország határozott monarkiai, független, örökös Státus. — Határozott; mert az Uralkodó és Fő Rendek meg oszttyák a' törvényhozó hatalmat. Monarkiai: mert a' törvények' megerősítése, és végrehajtása az Uralkodó mellett van. Független: mert semmi más Státus alá nincs vetve. Örökös: mert 1744ől. fogva az Uralkodónak férjfi, és (ennek fogyatkozásában) leányi maradékira szál. Az Uralkodó 1765ől. fogva Nagy Fejedelem (Magnus Princeps) névvel tiszteltetik, ki is az Austriai Császár, és Magyar Király Első Ferencz.

7. *Mennyire megy a' Státus' jövedelme?*

Négy millió forintokra, mellyek az ország' adójából, harminczad, vám, pósta, tized, só, fejedelmi jóságok, és bányák' jövedelméből kerülnek.

8. *Menniből ál mostani hadi ereje?*

Egy huszár, két gyalog, ismét öt határórzó Regimentekből.

9. *Melleyek Erdélynek nevezetesebb hegyei?*

A' Kárpáti bérce, mely éjszak keleti részről délnek, azután pedig nyugotnak fordul, és ágait az országban szerte szétt eregeti; a' leg magasabb hegyek ezek:

1-ör Retyezát, Hunnyad Vármegyében a' Hátszegi környékben, 7,800 lábnyival magasabb a' földközi tengerenél.

2-ör Szurul, Fogarasi vidékben, Szebentől délre, 7122 lábnyi a' földközi tenger felett.

3-ör Budsets, Brassó vidékében 8160 lábnyira emelkedik a' földközi tenger' síkjához hasonlítva.

4-er Búdöshegy, Háromszékben ' Alsó Osernátoni Járásban, több kénköves barlangokkal, melyekből olly ártalmas gőz fejtődik ki, hogy a' felette röpülő madarak megfúlnak miatta; e' hegy lábából egy kénköves ferdő, és 15 savanyú források buzognak.

10. *Melleyek a' jelesebb folyó vizek Erdélyben?*

Ezek: 1-ör. Maros (Marusius), Gyergyó határában Csík székben, Magos, és Fekete réz hegyek között ered, és Hunnyad Vármegyét át folyván, Magyar országba lép, hajó kázható, 600 mázsányi terhet is hordoz.

2-ör Szamos (Samusius), nagyobb, és kisebb Szamos nevű, Gyalunál egyesülő két folyókból támod, és Magyar országban a' Tiszába foly.

3-ör Ólt (Aluta), Fekete réz hegynek keleti oldalából fakad, és a' vörös toronyi szoros után Oláh országba jut.

4-er Aranyos (Auratus, Auraria), nagyobb, és kisebb Aranyos nevű Topárfalvánál egyesülő két folyókból támod, és Sós Sz. Mártonynál a' Marosba szakad; fővénnye között arany szemeket hord.

5-ör. Kükülő, mely a' nagyobb, és kisebb Kükülőnek Balásfalvánál lévő öszve folyásából támod, és Maros' vizébe ömlik.

11. *Melleyek a' nevezetesebb tavak Erdélyben?*

Ezek: 1-ör. Hodos, Doboka Vármegyében, három mértföldnyi hosszúságú.

2-ör. Sz. Anna' tava, Tusnádnál, a' Csiki bércezen egy óra járásnyi területben terjedel, és 300 ölnél mélyebb.

3-or. Piricskei tó, hasonlóképp' a' Csiki székben, mellynek kigőzölgése ártalmas.

4er. Pokolsár, Háromszékben, a' Kovásznai templomtól nem messze, csekély területű, de igen mélytő.

12. *Minő éghajlattya van Erdélynek?*

Erdélynek éghajlattya az egymást fel váltó hegyes, lapályos, erdős tájakok miatt különböző, és változó; a' magasabb vidékek, úgymint: Gyergyó, és Csik, hidegek; a' déli tájakokra pedig, kivált a' Maros' ki folyása felé igen nyájas, kellemetes éghajlat mosolyog.

13. *Mellyek Erdélynek termései?*

Az állati országból: szép szarvas marhák, nagy számu lovak, juhok, mellyek szebb gyapjat hordoznak a' Magyar országiaknál; sertvések, szelid házi állatok, medvék, farkasok, selyem bogarak, méhek, rákok, halak, 's a' t.

A' plánta országból: buza, rozs (kevesebb), árpa, köles, zab, török búza, len, kender, sáfrány, mák, dinnye, földi alma, dohány, bor (Csik, Gyergyó, Háromszék' hideg vidékeit ki vévén). gyümölcs, rengeteg erdők külömbféle fa nemekkel. 's a' t.

Az ásványos országból; arany (22 bányákból, és több helyeken a' folyó vizekből esztendőnkint mint egy 12 mázsányi nyeretik, tehát több, mint Magyar országban), ezüst, veres réz, vas, ólyom, kéneső, kőso pedig felette nagy bőséggel találtatik, úgy, hogy maga Erdély ország ezer esztendeig is ki elégíthetné sóval egész Európát; továbbá, kőszén, festő, és porcellán föld, ásványos vizek; ismét: krizolit, ametiszt, opál, granát, karneol kövek, 's a' t.

14. *Miképp' osztatik fel Erdély ország?*

Erdély ország három fő részekre, tudni illik: a' Magyarok', Székelyek, és Szászok' földére osztatik. E' fő részek ismét fel osztatnak, még pedig a' Magyar föld 11 Vármegyékre, és 2 kerületekre; a' Székely föld 5 fő kerületekre, mellyek Székeknek neveztetnek, és még 4 kisebb székekre (sedes filiales); a' Szász föld 9 székekre, és 2 kerületekre.

Ma g y a r o k' F ö l d e.

15. Mellyek a' 11 Magyar Vármegyék, és kerületek?

Ezek: 1) Felső Fejér. 2) Alsó Fejér. 3) Küküllő. 4) Torda. 5) Kolos. 6) Doboka. 7) Hunyad. 8) Belső Szolnok. 9) Közép Szolnok. 10) Kraszna. 11) Zaránd, Vármegyék. A' Magyar kerületek ezek: Kővári, és Fogarasi vidék.

F e l s ő F e j é r V á r m e g y e.

(Comit. Albensis superior. Die Oberalbenser Gespanschaft).

Felső Fejér Vármegyében, mellynek részei szana szétt fekszenek, és öszveséggel 30 négyszegü mért-földnyiek, ezek a' jelesebb helyek:

1) Hévíz, falu Olt folyó mellett, két nevezetes forrásokkal.

2) Arápaták, falu, tőle egy órányira híres savanyú víz buzog.

3) Almakerék, falu, mellyben II. Apafi Mihálynak, ki a' Nemzeti Fejedelmek között utolsó vala, síremléke láttatik.

A l s ó F e j é r V á r m e g y e.

(Comit. Albensis inferior. Die Unteralbenser Gespanschaft).

Alsó Fejér Vármegye 76 négyszegü mértföldnyi. Leg nevezetesebb helyei ezek:

1) Gyula Fejér Vár (Alba Julia. s. Carolina), szabad királyi erősített váras, a' Maros vize mellett; lakása az Erdélyi kath. Püspöknek, egy Gimnáziummal, pap nevelő házzal, csillagvizsgálással, könyvtárral, a' Sz. Mihály Széki templom jeles épület, mellyben a' Hősnek, Hunyadi Jánosnak, és László fiának, ismét; Isabella Királynénk, és Martinusius Kárdinálisnak koposóik láttatnak.

2) Aranyos, vagy is Offenbánya, mező váras, hajdan gazdag ön, ma pedig arany, ezüst bányával.

3) Abrudbánya (Auraria major), szépen épült mező váras; arany, ezüst bányával, és bányászti törvényszékekkel, ide tartozik ama' Verespatak nevü, és ércezeiről igen híres falu is.

4) Bisztra , és Kerpenyes , arany bányáshelységek.

5) Zalatna (Auraria minor , s. Auropolis) , igen nevezetes mező város , a' bányászati fő tisztségnek helye , arany , és czinnobriom bányával , ez utó sóból esztendőnkint mint egy 60 mázsányi kéneső csepeltetik.

6) Balásfalva (Villa S. Blasii) , a' két Küküllő folyók' egyesülésénél , a' Fogarasi egyesült Görög Püspöknek lakóhelye.

7) Maros Újvár , sóbányával , mellyben 1817 , Aug. 27 Ferencz Királyunk élete' párjával 2 óráig mulatott.

8) Nagy Enyed , népes mező város , a' Maros mellett Reformát. fő iskolájával.

K ü k ü l l ő V á r m e g y e .

(Comitatus Kükülensis. Die Kofelburger Gespanschaft).

Küküllő Vármegye 28 négyszegű mértföldnyi. Nevezetesebb helyei:

1) Küküllővár , mező város , mellytől a' Vármegye nyerte nevezetét , vidéke igen jóbort terem.

2) Ebesfalva , vagy Erzsébet város (Elisabethopolis) , szabad királyi város.

3) Radnót falu , melly Erdély ország' közép ponttyának tartatik.

T o r d a V á r m e g y e .

(Comitatus Tordensis. Die Tordaer Gespanschaft).

Torda Vármegye 65 négyszegű mértföldnyi. Emлитést érdemlő helyei:

1) Torda mező város , Aranyos vize mellett , az Unitáriusok' Gimnáziumával , nevezetes sóbányákkal , mellyekből esztendőnkint mintegy harmadfél száz ezer mázsányi só kerül , e' bányákban való tartózkodás , ha elegendőképp' ki vannak világosítva , kimondhatlan gyönyörűséget okoz ; az ember tudni illik gyémántból vágott tündér polotában képzelet vándorlását. Tordán fellül esik ama' híres Tordai hasadék , melly több barlangokat formál. —

2) Kisbánya , falu ezüst , és ón bányával. —

3) Toroczkó, mező város, vasbányával, és hámmorral, itt olly királyi tiztek is vannak, kik az Aranyos folónak fővénnyei közül mosott aranyot beválttyák.

4) Görgöny Sz. Imre, falu, bősaváról, és papiros malmáról híres.

5) Szász Régen mező város, mellyben igen szorgalmatos Szászok laknak.

K o l o s V á r m e g y e.

(Comitatus Kolosiensis. s. Claudiopolitanus. Die Klausenburger Gespanschaft.)

Kolos Vármegye mint egy 60 négyszegü mértföldnyi. Jelesebb helyei:

1) Kolosvár, (Claudiopolis), szabad királyi város, Szamos mellett, mint egy 14,000 lakókkal. Kolosvár egész Erdély országban leg nevezetesebb város azért, mert a' Fejedelmi kormányshéknak, és a' tudományos fő intézetnek, helye tudni illik egy Akademiának, ismét egy kath. Gimnáziumnak, és Nemes Convictusnak, Reform. és Unitáriusok' Collegyiumának helye; Magyar Játékszinnel, és könyvnyomtatással. —

2) Kolos, mező város; só, és kőszén bányával.

3) Jegenye (Zannendorf) falu, igen hasznos ferdővel.

4) Oláh Köblös, és Súlyom telke, hol kőszén ásatik.

D o b o k a V á r m e g y e.

(Comitatus Dobocensis. Die Dobokaer Gespanschaft.)

Doboka Vármegye 36 négyszegü mértföldnyi. Nevezetesebb helyei:

1) Doboka mező város, innen nyerte nevét a' Vármegye.

2) Nagy Borgo, igen hosszú falu, só nagy bőségben találtatik mellette.

3) Apafalva, az Apafiak, Erdélynek Fejedelmei, ettől nevezettettek.

H u n y a d V á r m e g y e.

(Comitatus Hunyadensis. Die Hunyader Gespanschaft).

Hunyad Vármegye 77 négyszegü mértföldnyi. Jelesebb helyei:

1) Déva (Dacopolis) mező város Maros vize mellett, itt rézbánya is van.

2) Hunyad (Vajda Hunnyad) mező város, hajdan Hunyadi Jánosnak birtoka. Itt van az Erdélyi vas lerakás. —

3) Gyalár, falu Hunyadhoz közel; itt van Erdély országnak leg híresebb vasbánya, melyet már a' Romaiak is ösmértenek, 's talán ezek az innen nem messze lévő szoros utat V a s k a p u n a k (porta ferrea) nevezték.

4) Boicza, arany bányával.

5) Magura, arany ezüst bányával.

6) Szekeremb, arany, ezüst bányával, hol ama' mostanában fel fedezett Tellur ércz is találtatik.

B e l s ő S z o l n o k V á r m e g y e.

(Comitatus Szolnok interior. Die innere Szolnocker Gespanschaft).

Belső Szolnok Vármegye 42 négyszegü mértföldnyi. Jelesebb helyei:

1) Décs (Desium. s. Dionysiopolis) derék mező város, a' kisebb, és nagyobb Szamosnak egyesülésénél, Reform. Gyimnáziumával, innen nem kevés ső jön Magyar országba. —

2) Szamos Ujvár, szabad királyi város, Szamos vize mellett, hol egy erősség áll, melyben foglyok tartatnak. —

3) Lapos Bánya, és Oláh Lapos, faluk, vas bányával.

K ö z é p S z o l n o k V á r m e g y e.

(Comitatus Szolnokiensis medius. Die mittlere Szolnocker Gespanschaft).

Közép Szolnok Vármegye 27 négyszegü mértföldnyi. Említésre méltóbb helyei:

- 1) Ziláh mező varas, Reform. Gyimnáziumával.
- 2) Tasnad, valaha népes mező város, egy várral, melly ma pusztán ál.

K r a s z n a V á r m e g y e.

(Comitatus Krasznensis. Die Krasnaer Gespanschaft).

Kraszna Vármegye 13 négyszegü mértföldnyi. Megjegyzést érdemlő helyei:

- 1) Zovány, savanyú vízzel. —
- 2) Somlyó mező város, innen írta magát a' Báthori Familia, savanyu víz is találtatik itt.
- 3) Kraszna falu, ettől veszi nevét a' Vármegye.

Z a r á n d V á r m e g y e.

(Comitatus Zarandensis. Die Zarander Gespanschaft).

Zaránd Vármegye 15 négyszegü mértföldnyi. Nevezetesebb helyei:

- 1) Zaránd, falu: mellytől a' Vármegye nevét kölcsönözi. —
- 2) Kőrösbánnya, Ruda, Tresztia, Kurety, Krisztosor, 's a' t. részint arany, részint ezüst bányáikról nevezeteseek.

K ő v á r i V i d é k.

(Districtus Kővárensis. Kőwarer Bezirk).

A' Kővári vidék 12 négyszegü mértföldnyi. Nevezetesebb helye:

- 1) Kővár, pusztult épület Berkesz' táján, mellytől az egész vidék neveztetik.
- 2) Kapnik Bánnya, mező város, arany, ezüst, és ón bányával.

F o g a r a s i V i d é k.

(Districtus Fogarasiensis. Fogarascher Bezirk).

A' Fogarasi vidék 22 négyszegü mértföldnyi. Jelesebb helyei:

- 1) Fogaras (Fogarasinum. s. Lignopolis), népes mező város, Ólt folyónál, melly felett egy igen mesterséges, és cseréppel fedett 144 ölnyi fahíd építte-

tett ; innen neveztetik a' Balásfalván lakó egyesült Görög Püspök.

2) Felső Porumbak, üvegjutával ; lakósi polgáriak, és határőrök.

3) Sárkány, falu, hol igen híres len terem.

S z é k e l y e k' F ö l d e.

(Terra Siculorum. Das Land der Szekler).

16. *Mel melyek a' Székelyeknek nagyobb, és kisebb székeik?*

Ezek : 1) Udvarhely. 2) Három Szék. 3) Csik. 4) Maros. 5) Aranyos a' nagyobb ; ezek pedig : Keresztur, és Bardocz' vidéke Udvarhelyhez ; ismét Gyergyó, és Kászon Csikhoz tartozó kisebb Székek.

U d v a r h e l y S z é k.

(Sedes Udvarhely. Udvarhelyer Stuhl).

Udvarhelyszék, a' hozzá tartozó Keresztur, és Bardocz kisebb székekkel 31 négyszegű mértföldnyi. Nevezetesebb helyei:

1) Udvarhely, mező város a' nagyobb Küküllő folyónál, kath. Gimnáziummal, és Refor. Kollegiummal.

2) Homrod Almás falu hegyek között, Homorod folyónál ; itt egy igen híres barlang találtatik, melyben 1000 ember is könnyen elfér.

3) Keresztur (Székely, vagy Sztítás Keresztur) mező város, az ugy nevezett kisebb (filialis) Kereszturi székek főhelye, savanyú vízzel.

4) Bardocz, Udvarhelyhez tartozó Bardoczi kisebb székek helye ; e' falut polgáriak (provincziálisok) és határőrök Székely Huszárok lakják.

5) Parajd, nevezetes falu sóbányájáról.

H á r o m S z é k.

(Sedes Haromszekiensis. Haromszeker Stuhl).

Három Szék, mint a' neve jelenti, három részekből, ugymint : Orbai, Kezdi, és Szepsi székekből áll, azonban még egy negyedik rész, a' Miklósvári Szék is ide számláltatik ; tehát imez el nevezés ; Há-

rom Szék, tökéletlen. Nevezetesebb polgári (provinczialis) lakhelyek:

1) Felső Torja, falu, mellyben polgáriak, és határőrök laknak. E' falutól négy órányira vannak a' Búdös, és Bálványos kénköves ferdőket árasztó hegyek.

2) Kovászna, falu, elegyes lakókkal; tudni illik: polgáriakkal, és határőrző Székely Huszárokkal; ismét ásványos ferdőkkel. A' Kovásznai templom mellett van egy, néhány ölnyi kerületü, zavaros vizü mocsár, mellynek neve Pokolsár.

C s i k S z é k.

(Sedes Csik. Tschicker Stuhl).

A' Csik Szék, Gyergyó, és Kászon kisebb székekkel együtt 54 négyszegü mértföldnyi. Lakósi többnyire határőrző katonák. Polgári (provinczialis), vagy határőrzőkkel elegyes lakhelyek:

1) Dánfalva, kőszénnel, vashámmal, lakósi elegyesek, az az: polgáriak, és határőrzők.

2) Sz. Domokos, falu; elegyes lakókkal, rézbányával.

3) Ditro falu, lakósi elegyesek; ettől nem mesze van a' híres Borszeki savanyú viz.

M a r o s S z é k.

(Sedes Maros. Maroscher Stuhl).

A' Maros Szék 18 négyszegü mértföldnyi. Itt van: Maros Vásárhely (Agropolis), szabad királyi város, Maros folyó mellett, a' Királyi törvényszéknek helye; van egy kath. Gimnáziuma, Refor. Kollegiuma, nyilvánosságos, 36,096 kötetekből álló, könyvtára, mellyet ama' Nagylelkü Gróf Teleki Sámuel a' közhaszonnak szentele. E' könyvtárhoz jeles ásványgyűjtemény is tartozik.

A r a n y o s S z é k.

(Sedes Aranyos. Aranyoscher Stuhl).

Aranyos Szék Torda, és Alsó Fejér Vármegyék között fekszik, és csak 4 négyszegü mértföldnyi. Leg

jelesebb helye: Fel Vincz, mező város, mellyben az Aranyosi Széknek törvényszeke van.

S z á s z o k F ö l d e.

(Fundus Saxonum. Sächsenland).

17. *Mellyek a' Szászoknak Székeik, és kerülettyeik?*

Ezek: 1) Szebeni. 2) Segesvári. 3) Medgyesi. 4) Szász Sebesi. 5) Nagy Sinki. 6) Szerdahelyi. 7) Kőhalomi. 8) Új egyházi. 9) Szász városi Székek, és Besztercze, Brassó kerületek.

S z e b e n i S z é k.

(Sedes Cibiniensis. Hermanstädter Stuhl).

A' Szebeni Szék sem fekszik egészszen együtt; az egész Szék 29 $\frac{3}{4}$ négyszegü mértföldnyi. Nevezetesebb helyek:

1) Szeben (Cibinium. Hermanstadt), szabad királyi Szász város, részint dombon, részint lapályon; a' Generál Kommandónak, királyi kincstárnak, a' Szász nemzet' Grófjának, kath. és Evangy. Gimnáziumnak helye; vannak szép épülettyei, említést érdemel ezek között Báró Bruckenthal egykori Erdélyi Gubernátor-nak Palotája, mellyben 15000 kötetekből álló könyvtár, pénz — ásvány — és több remek darabokból álló képes gyűjtemény találtatik, továbbá — arwaháza, leváltárja, könyvtáras, és nyomtató bolttya; papiros, puskaporos malma is van.

2) Szelindek (Stolzenburg), derék Szász falu mély völgyben. A' Szebeni Székhez tartoznak: Talmács, és Szelistye al Székek.

S e g e s v á r i S z é k.

(Sedes Schaesburgensis. Schäßburger Stuhl).

A' Segesvári Szék 8 négyszegü mértföldnyi. Nevezetesebb hely:

Segesvár (Schäßburg), szabad királyi Szász város, N. Küküllő folyó mellett; Evangy. Gimnáziummal, kellemes tájokban.

M e d g y e s i S z é k.

(Sedes Mediensis. Mediascher Stuhl).

A' Medgyesi Szék 8 négyszegü mértföldnyi. Hol:

1) Felső Bajom, falu; sós kutyáról, kénköves forrásáról, savanyú vizéről nevezetes.

2) Medgyes (Media), szabad királyi város, Evangy. Gimnáziummal.

S z á s z S e b e s i S z é k.

(Sedes Sabesiensis. Mühlenbacher Stuhl).

A' Szász Sebesi Szék 4 négyszegü mértföldnyi, hol:

1) Szász Sebes (Sabesius. Mühlenbach) szabad királyi város, jóbort termő vidékkel.

2) Oláh Pán, lakósi arany mosással foglalatós kodnak.

3) Rekute falu, arany mosással; itt borostyánkő is találtatik.

N a g y S i n k i S z é k.

(Sedes Magno Sinkensis. Großsinker Stuhl).

Nagy Sink' Széke 7 négyszegü mértföldnyi, hol: Nagy Sink, derék mező város, mellyben a' széki tisztség lakik.

S z e r d a h e l y i S z é k.

(Sedes Mercuriensis. Neufmarkter Stuhl).

Szerdahely Széke 4 négyszegü mértföldnyi, hol: Szerdahely (Mercurium Neufmarkt) mező város, a' széki tisztségnek lakóhelye.

K ő h a l o m i S z é k.

(Sedes Rupensis. s. Koszdensis. Rupscher, oder Koscher Stuhl).

Kőhalom Széke 7 négyszegü mértföldnyi, hol: Kőhalom (Rupes. Rups) mező város, mellyette egy kőszikla hegyen vár láttatik; itt jó rendű al oskolák is vannak.

U j e g y h á z i S z é k.

(Sedes Leschkirchensis. s. Olznensis. Leschkircher Stuhl).

Új egyház Széke 4 négyszegű mértföldnyi, hol:
Új egyház (Leschkirch), mező város, a' széki tisztségnek helye.

S z á s z v á r a s i S z é k.

(Sedes Saxopolitana. Brooser Stuhl).

Szász Város széke 6 négyszegű mértföldnyi, hol:

1) Alsó Kenyér, falu ama' térségen, melly Kenyér mező név alatt ösmeretes; e' térségen vertek meg a' Törököt 1479ben Bátori István, és Kinisi Vitézek.

2) Szász város (Saxopolis. Broos), mező város az országutban, fő helye az egész székek, Refor. Gimnáziummal.

B e s z t e r c z e V i d é k e.

(Districtus Bisztriciensis. Bistrißer District).

Besztercze vidéke 33 négyszegű mértföldnyi, északi része Magyar országgal határos, hol:

1) Besztercze (Bisztricium. Bistritz, auch Mösen), szabad királyi, és hajdan nevezetes kereskedő város, Evangy. Gimnáziummal.

2) Rodna falu; ezüst, vas, ón, és sóbányával, van savanyú vize is.

Brassói Vidék, vagy Barczaság.

(Districtus Coroniensis. Burzenland).

Brassónak vidéke 30 négyszegű mértföldnyi, délről Oláh országgal határos, hol:

1) Brassó (Kronstadt Corona), szabad királyi erős város, Evangy. Gimnáziummal, eleven kereskedelessel, 24,000 lakókkal.

2) Rosnyó (Rosenau), mező város Brassótól fél mértföldnyire, vidékében egy igen nevezetes barlang van.

3) Zernest, nagy oláh falu; ón bányával.

Katonai Vidékek.

(Confinia militaria. Militär-Gränze).

1. Mit nevezünk Katonai Vidékeknek?

Az Austriai Birodalomnak széleit, mellyek keskenyebb, vagy tágosabb szélességben a' Török birodalom előtt, Dalmacziának északi részétől fogva szakadatlanul egész Galicziáig fel nyulnak,

2. Minő fekvésü, nagyságu, népességü e' hoszszu föld darab?

Fekszik a' keleti hoszsúságnak $32^{\circ} 34' - 44^{\circ} 9'$; az északi szélességnek pedig $44^{\circ} 8' - 47^{\circ} 33'$. Határjai: éjszokról Tót; Magyar, Erdély, és Galiczia országok. Keletről Moldva, és Oláh ország. Délről ismét Oláh, Szerbia, Bosnyák, Török horvát, és Török Dalmacia országok. Nyugottról a' Morlakki csatorna, Illiriai, és Horvát Királyság. — Általában véve az egész Katonai vidék 863 négyszegü mértföldnyi *). Népessége 940 ezerre megy.

3. Mikor, és miokból szerződött e' katonai vidék?

A' 16ik századnak közepe táján kezdődött; de egy része (az Erdélyi), csak 1764—1765ben állott fel. Azért rendeltetett, hogy a' lakosok, kik mind katonának, a' Birodalomnak széleit szüntelen oltalmazzák a' Török ellen; innen, Határőrzőknek neveztetnek.

4. Mikepp' osztatnak fel a' katonai vidékek?

4 fő részekre. 1) Horvát országi, 2) Tót országi. 3) Magyar országi. 4) Erdély országi vidékekre.

Horvát országi katonai vidék.

Ez 287 négyszegü mértföldnyi, és 3 Generalátusra osztatik:

I. Károlvári Generalátusra. Ennek határjai: éjszokról az Illiriai Királyság (ettől jó darabig a' Kulpa

*) Sießinger Statistik der Militär-Gränze. p. 67. 1. Th.

folyó választtja). Keletről Török Horvátország, és a' Banáli Generalátus. Délről Dalmácia (itt a' határt Vellebit bérceinek némelly ágai teszik), nyugotról a' Morlakki Csatorna. A' Károlvári Generalátus alatt 4 ezeredek (Regementek) vannak.

1) Likkai ezerec, mellynek fő tisztsége Gospich mező városban van. E' vidékhez tartozik Carlopago város is tengeri révpartal.

2) Ottocházi ezerec, a' fő tisztségnek helye Ottocház (Ottocium).

3) Ogulini ezerec; a' tisztikar Ogulin mező városban van.

4) Sluini ezerec; Sluin mező várossal.

II. Banáli Generalátusra. Ennek határjai: éjszokról Kulpa folyó Illiriától (a' Károlvári kerülettől); éjszakkeletről pedig a' Száva Zágráb Vármegyétől, és a' Tót országi katonai vidéktől választtja. Délkeletről Unna folyó viz szab határt. Délnyugotról Török Horvát ország. Nyugotról a' Károlvári Generalátus. — Két ezerecet foglal magában:

1) Az első Banáli ezerecet, mellynek fő tisztsége Glina mező városban lakik.

2) A' második Banáli ezerecet, ennek fő tisztsége Petrinia városban tartózkodik.

III. Varasdi Generalátusra. Ennek határjai: éjszokról Kőrös, Somogy Vármegyék; keletről Tótország (Verőcze, Pozsega Vármegye); délről Pozsega Vármegye, Gradiskai ezerec' vidéke, Kőrös Vármegye; nyugotról ismét Kőrös Vármegye, és Zágráb Vármegyének igen csekély része. Két ezerecet (Regementet) foglal magában.

1) Kőrösi ezerecet. 2) Szent Györgyi ezerecet, mind a' kettőnek fő tisztsége Bellovár szabad városban lakik.

Tót országi katonai vidék.

Ez, a' Csajkások' kerülettyével 139 négyszegű mértföldnyi. Határjai: éjszokról Tót, és Magyar ország; keletről a' Magyar országi (Banáti) katonai vidék; délről Száva folyó, melly a' Török birtoktól választtja; nyugotról a' Horvát országi katonai vidék. — Három ezerecet (Regementet) foglal magában:

1) Grádiskai ezeredet. Ennek vidékében nevezetesebb helyek: a) Uj Gradiska, rendesen épült város, a' fő tisztségnek helye. b) Ó Gradiska, a' Száva mellett Török Gradiskának (Berbir) ellenében.

2) Brodi ezeredet. Ennek vidékében jelesebb helyek: a) Brod, erősség, és mező város, Száva vize mellett. b) Vinkovcze mező város a' fő tisztségnek lakóhelye.

3) Pétervári ezeredet. Az ide tartozó vidékben jelesebb helyek: a) Pétervár (Petrovaradinum. Peterwardein), igen nevezetes erősség a' Duna mellett, Ujvidéknek ellenében, a' Tótországi Generál Kommandónak helye; fegyvertárral, és katonai betegházzal. — b) Karlovicz város a' Duna mellett, egy nem egyesült Görög Érseknek helye; Lyceummal, jóbor természetessel; nevezetes ama békességről is, mely 1699ben itt kötöttetett. — c) Zimony (Semlin), népes, kereskedő város Szávanak Dunába folyásánál, Belgrádnak ellenében; egy egészségre ügyelő házzal. — d) Mitrovicz mező város Száva mellett, a' Pétervári ezered' fő tisztségének lakása.

Jegyzés. A' Tót országai Generalatus alá tartozik a' Csajkás kerület is, mellyről Magyar országnál szó van.

Magyar országai, vagy is Banáti Katonai Vidék.

Ez 182 négyszegü mértföldnyi. Határjai: éjszokról Torontál, Temesvár, és Krassó Vármegyék; keletről Hunyad Vármegye Erdélyben, ismét az Erdélyi első Oláh ezerednek vidéke, és Oláh ország; délről Szerbia; nyugottról a' Pétervári ezerednek, és Csajkásoknak vidéke. — Két ezeredből áll:

1) Német Banáti ezeredből. Ennek vidékében ez a' jelesebb hely: Páncsova erősség a' Temes folyónak Dunába szakadásánál, itt van a' fő tisztségnek lakása.

2) Oláh Illiriai ezeredből. Ennek vidékében találatnak: a) Karansebes derék mező város, az ezeredbeli fő tisztségnek lakása. — b) Mehádia, mező város, híres meleg ferdőkkel, mellyeket már a' Romaik is e' név alatt; thermae Herculis, ösmértének. —

c) Ó Orsova mező váras a' Duna mellett, a' török erősség Új Orsovától nem messze. — d) Fejér Templom (Weißkirchen) mező váras; vidékében jó bor terem.

Erdély országi katonai vidék.

Ez 253 négyszegű mértföldnyi, a' Banáti határok-tól fogva Oláh, és Moldva ország' határait érintve, éjszakfelé egész Maramaros Vármegyéig fel kanyarul; de még több részei, polgári, vagy is provinciális helyekkel keverve, szana szétt mint egy el hintve vannak, e' miatt igen nehéz e' vidéket röviden, de egyszer'smind pontosan elő adni; azonban általlýában véve jegyezzük meg: az egész Erdélyi határőrző sereg Székelyekből, és Oláhokból ál. — Az Oláhok két gyalog ezeredre, — A' Székelyek két gyalog, és egy Huszár ezeredre osztatnak. Az első Oláh ezered a' vaskapu szorosutnál kezdődvén, dél keletre Hunyad, Felső, és Alsó Fejér Vármegyéken, ismét Szebeni, Szászvárosi Székeken, és Fogarasi vidéken által a' Brassói vidékig terjed. Nevezetesebb helyei: a) Orláth, falu a' Szebeni székbén, helye az első Oláh ezeredi fő tisztségnék. b) Hátszeg, mező váras Hunyad Vármegyében.

Ezután következik a' második Székely ezerednek vidéke Három Székbén, és Udvarhelyhez tartozó Bardoczi kisebb Székbén. Nevezetesebb helyei: a) Kezdi Vásárhely (Siculopolis. s. Neotorium) nagy, de rendetlenül épült mező váras, a' Refor. Gimnáziumával; itt van a' második Székely ezerednek fő tisztsége. — b) Bereczk mező váras, mellyben a' gyalogokon kívül Székely Huszárok is laknak.

A' második Székely ezeredhez éjszakra, a' Csiki, és hozzá tartozó Gyergyó Székbén, az első Székely ezered terjedel. Ennek vidékében leg nevezetesebb hely: Csik Szerda (Sicoloburgum. s. Mercurium), mező váras, az ezeredi fő tisztségnék helye.

A' második Oláh ezered (az első Székely ezeredhez éjszakra) Kolos, Doboka Vármegyéken, és Besztercze vidékén által huzódik. Nevezetesebb helye: Naszod, falu, Szamos folyó mellett; az ezeredi fő tisztségnék helye.

A' Székely Huszárok' ezerede részint a' két gyalog Székely — részint az első Oláh ezerednek vidékeiben; úgyszinte: Torda Vármegyének, és Aranyos Széknek nemelly helységeiben el szórva fekszik. Nevezetesebb helye a' Székely Huszároknak: Sepsí Szent György, mező város Három Székben, a' fő tisztségnek helye.

Dalmacziai Királyság.

(Regnum Dalmatiae. Das Königreich Dalmatien).

1. Hol fekszik, és mellyek határjai?

Dalmácia a' keleti hosszúságnak 33° — $36^{\circ} 48'$; az északi szélességnek pedig 42° — $44^{\circ} 24'$ terjedel. Határjai: a' Horvát országi katonai vidék, Török tartomány, és az Adriai tenger.

2. Minő részekből ál, milly nagy, és milly népes Dalmácia?

Dalmácia 3 egymástól el vált részekből ál, úgymint:

1) Ó Dalmáciából.

2) Raguzai kerületből, melly ezelőtt a' Raguzai köztársaságot formálta.

3) Kattarói kerületből, melly Albaniának egy darabját teszi. — Ó Dalmácia a' Raguzai kerulettől egy csekély Kleck nevet viselő — a' Raguzai kerület pedig Kattaró vidékétől szinte egy csekély Suttorina nevű Török birtokból benyúló szoros föld által választatik el. *) Dalmáciának területszíne 304 négyszögű mértföldnyi. Lakosinak száma 315,000-re megy.

3. Mellyek Dalmáciának hegyei?

Dalmáciának nagyobb része meredek hegység,

*) hibások ama' földképek (mappae), mellyeken ime részek elválasztva nincsenek.

kivált Bosnyák ország, Török Dalmácia, Montenegro, és Albania felé. Különös említést érdemel a Horvát katonai vidékből Dalmáciába nyúló Vellebit, melynek hosszúsága 16 mértföldnyi.

4. *Melleyk folyó vizei?*

Folyó vizei alig érdemelnek említést:

1) Narenta (Naro) leg nagyobb folyó Dalmáciában a Török szélekből jöven, rövid (14 ezer ölnyi) folyása után az Adriai tengerbe jut.

2) Kerka (Titius), ez is Sebeniko várasnál a tengert éri.

5. *Melleyk Dalmáciának termesei?*

Dalmácia nem igen termékeny ország, részint köves, és hegyes földgye — részint pedig lakósinak tudatlansága miatt. Azonban terem gabonát, olajt, imitt amott jóbort, fűgét. Az erdőség rosasz állapotban van (Curzola szigetét kivéven). Lovai, szarvasmarháji, juhái számosak ugyan, de kicsinyek, és nyomorékok. Halászottya jelesebb. Selyemtenyészése is most újra fel éled. — Az ásványos országból van vasa, esztendőnkint mint egy 40 ezer mázsányi; kőszene, híres földigyánta gödre (Erdharigrube) Vergorác mellett, a földi gyánta a hajók külső bemázolására fordítván, egyik fő ága a kereskedésnek. Továbbá — van külömbféle márvánnya, (leg jelesebb a Curzola szigeti fejer márvány); és bőséges tengeri sava.

6. *Hány kerületekre osztatik Dalmácia?*

5 kerületekre.

1-ör. Zárai kerület, hol: a) Zára (Jadera) Dalmáciában első váras, egy földnyelven, a kormány-székeknek, és kerületbeli tisztségnek, ismét egy Érseknek lakása; Gimnáziummal, fegyveresházzal, tágos, és erős kikötő hellyel, jeles Rozsolis égetéssel. b) Nona (Aenona) váras Püspöki székkal. — c) Skardona, Püspöki váras, felséges vízzuhanással.

2-ör. Spalatrói kerület, hol: a) Spalatro leg nagyobb váras, és erősség Dalmáciában, a kerületbeli tisztségnek, egy Érseknek lakása, a Török országi, és Velencei kereskedésnek közép ponttya. Van se-

lyem szövése, és rozsolis égetése. Említést érdemel az itt találtató, hajdan igen fényes Diocleczián Császár' palotájának maradványa.

3-or. Makarszkai kerület, hol: Makarszka, város a' tenger mellett, Püspöki székkal, kerületbeli tisztséggel.

4-cr. Raguzai kerület, hol: Ragusa, derék város, és erősség egy Érseknek, 's a' kerületi tisztihivatalnak helye; lakósi selyem szövéssel, halászottal, hajó építéssel foglalatosságnak.

5-ör. Kattarói kerület, hol: Kattaro, leg nevezetesebb város Austriai Albaniában, erős várral; egy Püspöknek, és kerületi tisztségnek helye.

7. *Melleyek a' Dalmacziai szigetek?*

Ezek: Isola Grossa (Lantanum), és Isola Brazza (Bractia), ismét: Lessina (Pharia); Lissa (Issa), itt szépmárvány töretik, és Szardellák fogatnak; Curzola (Corcyra nigra), itt hajó építésre alkalmas fa találtatik; Meledo (Melita), itt citrom, narancs, jóbor, de kevés gabona terem. s' a' t.

Galicziai Királyság.

(Regnum Galiciae. Das Königreich Galizien).

1. *Hol fekszik, és melleyek határjai?*

Galiczia a' keleti hosszúságnak $36^{\circ} 43' - 44^{\circ} 10'$; az éjszaki szélességnek pedig $47^{\circ} 5' - 50^{\circ} 35'$ terjedel. Határjai: éjszakról Krakau szabad város' vidéke, a' Lengyel Királyság; keletről Orosz, és Moldva ország; délről Erdély, és Magyar ország; nyugotról Austriai Slézia, és igen csekély része Burkus Sléziának.

2. *Milly nagy, és milly népes?*

Galicziának területszine 1523 négyszegü mértföldnyi. Lakósinak száma 3,716,000re megy.

3. *Minő Religyió van az országban?*

Uralkodó Religyió a' Katholika, mellyet Deák rendtartás szerint egy Érsek, és egy Püspök; a' Görög rendtartás szerint is egy Érsek, és egy Püspök; az Örményeknek pedig csak egy Érsek szolgáltatója. — Nem egyesült Görögök is vannak egy Püspökkel. Ismét; számos Evangyelikusok, Reformátusok, és Zsidók találhatók.

4. *Mellyek Galicziának hegyei?*

A' déli részen elterjedő Kárpáti bércz leg nevezetesebb, melly Magyar országtól választja.

5. *Mellyek folyó vízei?*

Nevezetesebbek:

1) Veikszel (Vistula), melly egy darabig éjszakra Galiczia, és a' Lengyel Királyság között határt szab.

2) Szan (Sana, die Sau) a' Kárpáti bérzből ered, és éjszakra tartván, Veikszel' vizével egyesül.

3) Dnizster (Tyras) szinte Kárpát' bérceinek aljából fakad, keletnek tart, Bukovinát át folya, 's a' fekete tengerbe ér.

4) Pruth (Hierassus, s. Gerassus), ez is a' Kárpát' lábából, a' feje Tisza' forrásától nem messze, buzogki, Bukovina' egy darabját átfolya, a' Török, és Orosz Birodalom között határt szab, míg a' Dunába ér.

6. *Minő éghajlat alatt terjedel?*

Az éghajlat különböző; délről a' hegyek miatt hidegebb; éjszaka felé pedig, valamint a' föld lapályosabb, úgy az éghajlat is mérsékeltebb, de ingoványos tájéki miatt sok helyeken egészségtelen.

7. *Mellyek az ország' termései?*

Galiczia termékeny ország. Az állati országból vannak nagy számu szarvas marhái, de nem olly szépek mint Magyar országban; lovai, juhái, kiváltképpen méhái, innen a' lakosok temérdek viaszat, és mézet el adhatnak az idegeneknek. 's a' t. A' plánta országból: terem gabonát igen bőven, török búzát

(különösen Bukovina), mindenféle hüvelyes veteményeket, lent, kendert, dohányt (Bukovina legjobbat); erdeje nagy kiterjedtségű. Az ásványos országból: vas, ón, réz, ezüst, de kiváltképpen híres sóbányái vannak.

8. *Hány kerületekre osztatik Galiczia?*

19 kerületekre.

1) Lembergi kerület, hol: a) Lemberg (Leopólis), az egész országban fő város, a' kormánysházának, 3 Érseknek, úgymint a' deák, görög, örmény Katholikusoknak részéről, egy Univerzitásnak, Gimnáziumnak, fő normális iskolának helye; bőr készítéssel, eleven kereskedéssel, 41,500 lakókkal. — b) Vinicki, falu Cs. és Kir. derék dohány fábrikával.

2) Misleniczei kerület, hol: Mislenicze, kisdud város, a' kerületbeli tisztségnek helye.

3) Szandecz kerület, hol, a) Uj Szandecz (Novy Sandec) város, a' Popráddal egyesült Dunajec folyónak partján. — b) Kryniza, falu híres ferdővel.

4) Bochniai kerület, hol: a) Bochnia város, nevezetes sóbányájáról. — b) Vieliczka város; itt van ama' nem csak az Austriai Birodalomban, hanem az egész föld' kerektségén legnevezetesebb sóbánya; melly 743 ölnyi mélységben szinte föld alatti várost képez, hol kőből vágott utcák, Magazinok, 18—20 lóra istállók, kápolnák, és 500 munkások vannak. A' só, melly Bochniánál, és Vieliczkánál esztendőnkint ásatik, 700 ezer mázsányi.

5) Tarnovi kerület, hol: Tarnov város, Gimnáziummal a' T. T. Piáristák' gondgja alatt.

6) Jaszlói kerület, hol: Jaszlo (Jaslo), város; régi várral a' kerületbeli tisztségnek helye.

7) Rzeszovi kerület, hol: Rzeszov város, Gimnáziummal posztó, és vászon készítéssel.

8) Przemisli kerület, hol: a) Przemisl, jól épült város San (Sana) folyó mellett; deák, és Görög kath. Püspököknek lakása, Gimnáziummal; leányiskolával Sz. Benedek' Apáczáinak gondgja alatt; e' városban sok bőr, és vászon készítettik. — b) Sklo falu, kénköves ferdővel.

9) Szanoki kerület, hol: Szanok (Sanok) San folyó mellett kisdud város,

10) Szambori kerület, hol: a) Szambor (Sambor) város a' Dnister folyó mellett szép, és termékeny síkságban, Gimnáziummal. b) Drohobicz kisdud város, só főzéssel.

11) Zolkievi kerület, hol: Zolkiev város, szép kastéllyal, katonai ispitállyal.

12) Zlozovi kerület, hol: a) Zlozov (Zloczov) város tavak között. — b) Brody, szabad kereskedő város.

13) Brzezaní kerület, hol: Brzezany város, Gimnáziummal.

14) Stry kerület, hol: Stry város, mellynek vidékében délről vasbányák találtnak.

15) Stanislavovi kerület, hol: a) Stanislavov város, Gimnáziummal, mellyben a' görög nyelv is tanítatik. — b) Buczacz nagy mező város, mellyben a' Bazileani barátok egy Gimnáziumot tartanak.

16) Kolomeai kerület, hol: a) Kolomea város Pruth vizéhez közel. — b) Kutty kisdud város só főzéssel.

17) Tarnopoli kerület, hol: a) Tarnopol város Szered folyócska mellett. — b) Trembovla, az országnak egyik legrégibb városa, Szered folyásánál, hol egykor több Orosz Fejedelmek laktanak.

18) Czortkovi (ez előtt Zaleszczyki) kerület, hol: a) Czortkov mező város, mellytől a' kerület nevezetetik. — b) Zaleszczyk város Dnister' vize mellett, a' kerületbeli tisztségnek helye.

19) Czernoviczi kerület, melly egész Bukovinát magában foglalja. Ez a' kis Tartomány, melly régenten Erdély országhoz tartozott, azután Moldvához köttetett, de 1777ben Austriának birtokába jött, 184 négyszegü mértföldnyi. Nevezetesebb helyei: a) Czernovicz első város Bukovinában Pruth folyó mellett, Gimnáziummal, Lyceummal, nem egyesült görög Püspök' székevel. b) Sutzava, város; hajdani lakása néhány Moldvai Fejedelmeknek. — c) Jakobenyl falu; vasbányával, és hámmal. Vannak még néhány magyar faluk is Bukovinában, ugymint: Andrásfalva, Hadikfalva, Laudonfalva. 's a' t.

Orosz birodalom.

(Imperium Russicum).

1. Hol fekszik, és mellyek határjai?

Az Orosz birodalom Európában, és Ázsiában meszsze el terjed, most csak az Europai Orosz birodalmat vesszszük tekintetbe; melly a' keleti hosszúságnak $35^{\circ} 20'$ -tól fogva mint egy 77° -ig; az éjszaki szélességnek pedig 44° -tól fogva a' 70° -ig terjedel. Határjai ezek: Éjszokról; a' jegestenger, és Norvegyia. Keletről; Ázsiai Orosz ország. Délről; az Azovi, és Fekete tengerek, ismét Europai Török ország. Nyúgottól; Galliezia, Krakau szabad város' környéke, Schlézia, Pozeni Nagyherczegség Burkus ország, a' Bálti tenger, és Schvédország.

2. Milly nagy, és milly népes?

Az Europai Orosz országnak területt színe 72640 négyszegü mértföldnyi; tehát mint egy fele Európának Orosz hatalom alatt van. Né pessége 37 140,000-re becsültetik, melly az országnak ki terjedtségére nézve igen csekély szám.

3. Minő részekből ál, és hogyan osztatik fel az Europai Orosz birodalom?

E' következő részekből: 1-ör. a' tulajdonképpen úgy nevezett Orosz országból, melly 39 kerületekre (gouvernement) osztatik. 2-or. a' Schvédi Finn országból, mellynek 7 kerülettyei vannak. 3-or. Bessarabiából, és Moldva országnak a' Pruth vizéig terjedő darabjából mellyeket a' Törökök 1812ben engedtek által az Oroszoknak. 4-er. a' Don melléki — 5-ör. a' Fekete tenger melléki Kozákok' tartományyából. 6. Lengyel ország' egy részéből, melly 8 Vajvodaságokra osztatik fel.

4. Minő előmenetellel üzik a' lakósok a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket?

A' Tudományok a' nagyobb városokban szép előmenetellel gyakoroltatnak, de az egymástól meszsze fekvő apróbb helységeekben éppen nem esmértetnek. A' Kereskedés naponkint virágzóbb állapotba jön, és a' tengereken, folyó vizeken való hajókázás, télen

pedig a' jószán utak által nagyon előmozdítatik. A' kézi művek, és Fabrikák 2ik Katalin Császárné üdeje óta igen szaporodnak, és tökéletesülnek, kivált a' bőr Fabrikák, mellyek minden e' féle Europai Fabrikákat meg előznek.

5. *Minő karakteruak a' lakósok?*

Az orosz fő rend a' kényes életre, fény üzésre talán leg hajlandóbb Európában. A' köznép ellenben durva, kemény természetű, engedelmes rabszolgai félelemből, az erős italoknak kedvellője, alkalmas a' leg terhesebb munkáknak el viselésére. A' Kozákók hadakozók, híres nyargalók, szabadságszeretők. A' Lengyelek barátságosok, vendégeskedők, pompások, de az Alrendűek tisztátolanok, és szolgai állapotban vannak.

6. *Minő nyelvel élnek a' lakósok?*

A' lakósok, kik mint egy 100 féle Nemzethől állanak, leg alább 40 különös nyelvel élnek; jegyzésre leg méltóbbak: a' Tót nyelv, mellyből az Orosz, és Lengyel nyelvek eredtek; ismét, a' Finni, Tatár, Szamojedi Nyelvek.

7. *Minő polgári alkotmányja van Orosz országnak?*

Egy Monárka határozatlan hatalommal uralkodik, melly a' leányi ágra is kiterjed. Lengyel országban pedig az Uralkodói hatalom határok közé szorított, mint hogy a' Törvény hozás egy Tanácstól függ.

8. *Ki a' mostani Uralkodó?*

A' mostani Orosz Császár, és egyszer'smind Lengyel Király 1-ő Sándor.

9. *Minő Religió van az országban?*

Uralkodó a' Görög Religió. Vannak még sok Katholikusok, Protestánsok, Zsidók, Muhamedánusok, és Pogányok is e' tágos birodalomban.

10. *Mennyire megy a' Státus' jövedelme?*

Mint egy 215 millió Rubelra bocsúttetik *).

*) egy Rubel minálunk 1 for. 38 kraj. és 1 fillért ér.

11. *Mennyire megy hadi ereje?*

A' szárazon lévő hadi erő 600,000 fegyveresekből, a' tengeri erő pedig 32 lineahajóból, 18 Fregattból, és több apró hajókból áll.

12. *Melleyek a' hegyei?*

Orosz ország többnyire róna, nevezetes az Ural nevű bércz, melly jobbára Európát Ázsiától választja, és éjszokról Verchoturi, vagy Jugori nevet visel.

13. *Melleyek folyó vízei?*

Orosz országban sok nagy folyó vizek vannak, a' nevezetesebbek ezek:

1) a' Dűna, hajókázható folyó víz, Rigán alól a' Bálti tengerbe foly.

2) Dnepr (Borysthenes) a' Smolenski kerületben a' Dűna, és Volga forrásaitól nem messze ered, és a' Fekete tengerbe szakad.

3) Don (Tanais), melly Europa, és Ázsia között egy darabig határt szab, azután az Ázovi tengerbe ömlik.

4) Volga, melly minden Europai folyó vizek között leg nagyobb, a' Tveri kerületben, Volcho Verchovie falu mellett néhány tavakból ered, és közel 500 mértföldeket át futván a' Káspium tengerbe önti magát.

5) Dvina a' feje tengerbe jut.

6) Veikszel, (vistula) az Austriai Sléziában, Teschen Hercegségben a' Kárpát' bérceiből ered, Lengyel, és Burkus országokon által három részre szakadva a' Bálti tengerbe ér.

14. *Melleyek a' tavai?*

A' nevezetesebbek ezek:

1) Ladoga tava, mellynek hossza 25, széle pedig 15 mértföldnyi.

2) Onega tava, hosszában 30, szélében 10 mértföldnyi.

3) Peipus tava, hosszában 12, szélében 9 mértföldnyi.

15. *Minő éghajlat alatt terjedel Orosz ország?*

Az Országnak tágas kiterjedése miatt az éghajlat

is szükségképpen különböző. — Éjszokról, a' Fejér tengeren feliül csak 7—8 hetekig tart a' meleg üdö, ezen kívül pedig keménnytél uralkodik, azért a' vetemények nem tenyészhetnek, és fák helyett alacsony bokrok sínlődnek. A' közép tájék is hideg, de termékeny, azonban legtermékenyebb, és legnyájasabb a' déli tájék, mely mint egy az éjszaki szélességnek 50°ig terjedel.

16. *Mel melyek az Ország' termései?*

Az ország' termései ezek: Szarvasmarhák, (kivált Lengyel országban), jó lovak, juhok, sörtvések, irám szarvasok, medvék, és külömbféle drága prémű állatok. Ismét, gabona, len, kender, fa, dohány, gyümölcs, bor, olaj — és fűgefák (csak a' déli tájékban), hüvelyes vetemények, 's a' t. Végre; vas, réz, só, márvány, tükörgipsz.

17. *Mel melyek a' nevezetesebb helyek?*

1) Pétervára (Petropolis), a' Császárnak lakhelye, és a' birodalomnak második fő városa, egy a' legjelesebb, és szebb városai közül Európának, Neva folyónak torkolatához közel, a' Finni tengeri kebel mellett. 1703ban tette le Péter Császár e' városnak első alapkövét, mellynek kerülete mái napon negyed fél mértföldnyi, — 58 görög templomok, 13 más keresztény szent egyházok, külömbféle Fabrikák, Universitas, Csillagvizsgálótorony, földmérő, — kereskedő, — hajó építő oskolák, tudományos intézetek, pénz — mesterség — és természetbeli gyűjtemények, 3 játékszínnek, és 270,000 lakók találtatnak e' városban.

2) Moskva, a' birodalomnak első városa, melly 1812ben a' Francia háborúban jobbára el égett, de most újra épül, 172,000 lakókat számlál.

3) Riga, a' Lieflandi herczegségben, Duna folyó mellett, erős, nagy kereskedő város, 31,000 lakókkal, és sokféle Fabrikákkal.

4) Archangel (Archangelopolis) a' Fejértengertől 9 mértföldnyire, sok Fabrikáknak, és egy kereskedő társaságnak helye 7200 lakókkal.

5) Abo, Finn országban fő város, egy Universi-

tással, czukor, és másféle Fabrikákkal, ismét 12,000 lakókkal.

6) Cotschin, fő város Moldvának ama' részében, melly az Orosz birodalomhoz tartozik, Dniszter folyó mellett, 20,000 lakókkal.

7) Bender, Bessarabiának fő varasa, 25,000 lakókkal.

8) Tscherkask, a' Don melléki Kozákok' fő városa, 15,000 lakókkal.

9) Varschau (Varsovia), a' Lengyel Királyságnak fő városa, Veikszel folyó mellett, a' Státustanácsnak helye, több tudományos intézetekkel, és 76,000 lakókkal.

18. *Tartoznak e' még más birtokok is az Orosz birodalomhoz?*

Az orosz birodalomhoz még igen sok, és tágos tartományok tartoznak. Ázsiában: a' Volga Urali, — Kunkázi tartományok, Szibíria, és Kamszatka fél sziget, 's a' t.

Éjszaki Amerikában pedig néhány szállítványok.

K r a k a u s z a b a d v á r a s.

1. *Mi leg méltóbb a' meg jegyzésre Krakau szabad városról?*

Krakau a' keleti hosszúságnak $37^{\circ} 36'$ és $30''$ ben, az éjszaki szélességnek pedig $50^{\circ} 3'$ és $52''$ ben, Galliczia, Oroszlengyel, és Burkus országok között Veikszel folyó mellett fekszik. A' város $19\frac{1}{2}$ négyszegű mértföldnyi vidékével, mellyben 2 mező városok, 37 faluk találtatnak, 815ben a' Bécsi Kongressusban, Austriának, Orosz, és Burkus országoknak oltalma alatt; független, szabad társasággá tétetett. A' kormányozás 12 tanácsosokból álló Tanács mellett van. Uralkodó Religiónak ösmértetik a' Katholika, de más Vallásuak is megszenvetdetnek. Krakau városban egy Universitas, 5 könyvtárok, csillag vizsgálás, Gimnasium, fűvészikert, 72 templomok, mel-

lyek között a' fő széki (cathedralis) templom, a' hajdani lengyel királyok temető helyeivel leg nevezetesebb, ismét több Fabrikák találhatnák, a' város, 27,000 lakókat számlál.

T ö r ö k b i r o d a l o m.

(Imperium Turcicum).

1. Hol fekszik, és melyek határjai?

A' Török birodalom Európában, Ázsiában, és Afrikában nagyon el terjed, most csak az Europai Török országról szólunk, mely a' keleti hosszúságnak 34° -tól fogva a' 47° -ig, az északi szélességnek pedig 34° -tól fogva a' $48^{\circ} 31'$ -ig terjedel. Határjai ezek: Éjszokról, Horvát, Tót, Magyar, Erdély, Galliczia, és Orosz országok. Keletről, orosz ország, Fekete tenger, Konstantinápoli szoros, Marmora tenger, Dardanelli szoros, és a' Görög, vagy is szigettenger (archipelagus); Délről, a' középtenger. Nyúgottól, a' Jóni, és Adriai tengerek, Dalmácia.

2. Milly nagy, és milly népes?

Az Europai Török birodalomnak terültt színe mint egy 9,300 négyszegű mértföldre, — Lakósinak száma pedig 900,000-ra becsültetik.

3. Minő részekből áll, és miképp' osztatik fel az Europai Török birodalom?

Az Europai Török birodalomnak ezek a' részei:

- 1) Romania, vagy Rumili.
 - 2) Bolgár ország.
 - 3) Görög ország, melynek részei: a) Albania. b) Maczedonia. c) Thessalia. d) Livadia. e) Morea fél sziget (Peloponnesus).
 - 4) Szervia. 5) Bosnia. Továbbá — a' Török birodalomnak egy részét teszik, Oláh — és Moldva országok is.
- Jegyzés. Livadia (Hellas, vel Graecia propria) volt hajdan a' valóságos Görög ország.

4. *Minő előmenetellel űzik a' lakósok a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket?*

A' Törökök még semmi előmenetelt sem tettek a' tudományokban, és szép mesterségekben, noha vannak néhány iskoláik; azonban, a' Poezist, és Muzsikát még is kedvellik. A' kereskedést leg inkább a' Livádiai, és szigetekben lakó Görögök, ismét, az örmények, és Zsidók űzik.

5. *Minő karakteruak a' lakósok?*

A' Törökök komoly természetűek, az étel, és italban mértékletesek, a' jövevények eránt barátságosok, de egyszer'smind előítéletekkel, babonával tellyesek, búja életűek, hirtelen haragra, sőt boszszuállásra gerjedők, telhetetlen nyerekedők. — A' Görögök, ama' régi dicső Görögöknek méltatlan maradékai, egészen el üttöttek Eleiktől, hamissak, alacsony lelkűek, buták, és szemtelenek. — A' Görögök valóban ellenmondhatatlan tanúi annak, hogy a' leg műveltebb Nemzet is gyáva tudatlanságba dől egy kényyeszerint való — szolgai állapottal nyomorgató Uralkodás alatt!

6. *Minő nyelvel élnek a' lakósok?*

A' Török, Ujgörög, Tót, Oláh, és még néhány keverék nyelvekkel. Az udvari, és Religyiói nyelv pedig az Arabiai.

7. *Miféle polgári alkotmányja van a' Török birodalomnak?*

Határtolan Despotismus. A' fő hatalom egyedől a' Szultán' kezeiben van. A' Birodalmi fő tanács Divánnak neveztetik; A' Nagyvezér mint a' Divánban, mint a' hadiseregnél fő személy, a' Szultánnak képviselője. A' Birodalom' külömbféle részeiben lévő Helytartók, Basáknak neveztetnek.

8. *Ki a' mostani Uralkodó?*

A' mostani Török, vagy is Ozmanni Császár 2ik Mahmud, kinek udvara Fényes Portának hívatik.

9. *Minő Religyió van az országban?*

Az uralkodó Religyió a' Muhamedáni, melyet

ama' — meg váltásunk' 572 esztendejében!, Arabiában született csábító Muhamed, 612ik esztendőtől fogva 632kig részint csalárdssággal, részint fegyveres erővel hirdetett, és több országokra ki terjesztett, kit az oktan nép holta után Prófétának, törvényes, és egyszer'smind imádságos könyvét pedig Alkorán-nak nevezte. E' Religiónak feje a' Mufti. Vannak még sok Görög vallásuak, és más keresztények is, kik nagy nyomorgatás alatt élnek.

10. *Mennyire megy a' Státus' jövedelme?*

30 millió forintoknál többre.

11. *Mennyire megy hadi ereje?*

A' szárazon lévő hadi erő 186,000 fegyveresekre becsültetik. A' tengeri erő 20 lineahajókból, 15 Fre-gattokból, és 22 apróbb hadi csajkákból ál.

12. *Mel melyek a' hegyei?*

Leg nevezetesebb a' Hemus, melly a' Fekete tén-gertől az Adriai tengerig terjed. — Görög országban az Olympus, mellette ama' gyönyörűséges völgy Tem-pe. Továbbá a' Pindus (ma Messovo), Parnassus (Lu-kara), Helikon (ma Sagara).

13. *Mel melyek folyó vízei?*

1) a' Duna, melly Oláh országon át folyván a' Fekete tengerbe ömlik.

2) a' Száva, melly felső Karnioliában ered, Hor-vát országon által foly, és Belgrádnál a' Dunával egyesül.

3) Aluta, melly a' Karpáti bércekből ered, Er-dély, és olah országokat általfolya, és Nicopoli vá-rasnak által ellenében a' Dunába szakad.

4) a' Pruth, melly az orosz, és török Moldva or-szági részeket el választtya, végre a' Dunába jut.

5) Maricza, Hemus bérozeiből fakad, és a' szi-gettengerbe foly.

14. *Mel melyek a' tavai?*

Ezek: Rosova, és Topais. — Morea fél szigetben pedig Pheneus tava nevezetes, mellyből a' Pocták' pokolbéli (Styx) folyója jön.

15. *Minő éghajlattya van a' Török birodalomnak?*

Általában véve nyájas; éjszokról durvább, de délszokról, különösen Attika, Thessalia, és Maczedonia romántos vidékeiben igen kellemetes

16. *Melleyek az ország' termései?*

Az ország igen termékeny, de a' lakósok' buta tunyasága miatt többnyire műveletlenül marad, azonban terem sok gabona, Rizskása, bor, mazsolaszölő, déli gyümölcs, olaj, pamut, dohány, Pisztáczfá, sáfrány, gubacs. — Szarvasmarhák, jó lovak, bivallok, szamarak, öszvérek, tevék, igen finom gyapjas juhok, selyem bogarak, méhek, bársonyfestő csigák. — Arany, ezüst, réz, vas, ólyom, só, márvány (kivált Páros szigetben), festőföld, ásványos vizek, 's a' t.

17. *Melleyek a' nevezetesebb helyek?*

1) Konstantinápol, valamint Romániában (a' hajdani Thracziában), úgy az egész Török birodalomban fő város, a' Szultánnak lakóhelye, harmadfel mértföldnyi területű, ha pedig 7 tágos külső városait is számláljuk, kerülete mint egy 12 mértföldnyi leszsz. a' városnak igen gyönyörű, és romántos vidéke van, de ronda, disztelen a' belseje, leg nevezetesebb épület a' Szeráj, mellyben a' Szultán lakik; a' 485 Mecsetek (templomok) közül pedig a' Zofia mecset különös megjegyzésre méltó, melly 1200 esztendőök óta, és hajdan keresztény templom volt. A' Görögök, és Örmények leg inkább kereskednek valamint a' szárazon, úgy a' tengeren is. A' lakósoknak száma 600,000-re megy.

2) Adriánopolis, ugyan Romániában, Maricza folyó mellett, selyem, és bőr Fabrikákkal, 130,000 lakókkal.

3) Zofia, Bolgár országban fő város 46,000 lakókkal. — Bolgár országban van Nikopolis város is, hol 1396ban Zsigmond Királyunk meg győztetett Bajazet Török Császártól. — Itt van Várna is, hol 1444 esztendőben 1-ő Uladislaus Királyunk, és dicső Eleink Amurát ellen szerencsétlenek voltak.

4) Bosniában Serájo a' fő város, mellyben egy fegyver Fabrika, és 12,000 lakók vannak.

5) Albániában (régente Epirus) a' fő város Skutari, a' leg nagyobb kereskedő város pedig Durazzo.

6) Maczedoniában a' fő város Salonichi, (régente Thessalonikának neveztetett a' Görögöktől) nagy kereskedő hely, mellynek környékében sok régi drága maradványokra akadhatni, e' város' hajdani lakósihoz irt Sz. Pál 2 levelet, ma 80,000-re megy lakósinak száma.

7) Thessaliában a' fő város Larissa. Itt van Tschadaldscha (Pharsalus) városa is, hol Cezár Pompejust végképpen meggyőzte.

8) Livádiában, mellyben Parnasz, és Helikon nevezetes hegyek találtatnak, emlékezetes város Athina (a' Törökök így nevezik: Atiniáh) egykor leg híresebb város a' földön, most nyomorútt helység, a' régiség' becses maradványi közül leg épebben megmaradt Thezeus' temploma, melly ma Magazin gyanánt használtatik. — Említést érdemel Theba is (ma Thiva), jeles dűledékjeivel. — Egy órányi meszsze-ségre a' tengertől van Maraton faluja, hol Miloziades a' Perzsa sereggel viaskodott, még ma is láthatni imitt amott a' csatában el hűlt Athenai vitézeknek siroszlopait.

9) Morea fél szigetben (hajdan Peloponnesus), Corinthus a' fő város, régente nagy, és híres kereskedő hely, most alig számlál 5000 lakókat. Ismét, Misitra, vagy Mistra igen népes város, mellytől két órányi távolságban az egykori kemény Spártának felséges dűledékei hevernek. — Malvasia városa, híres bortermő vidékével.

10) Szerbiában Belgrád (Nándor fejérvár) a' fő város, Duna, és Száva folyó vizek' öszve folyásánál, Nemzeti Történetünkre nézve nevezetes erősség, és kereskedő hely, 30,000 lakókkal. — Szerbiában van ama' 70,000 lépésnyi hosszúságu, két felől hegyekkel kerített lapály — Rigómezeje, mellyen Hunyadi Jánosunk csatázott.

11) Oláh országban Bukarest a' fő város, mellyben Török Császár' oltalma alatt élő, és annak adózó Oláh Fejedelem (Hospodár) lakik; 60 görög szent egyházok, 20 görög klastromok, és 60,000 lakók vannak e' városban.

12) Moldva országban, melly a' Pruth vizéig Török oltalom alatt van, Jaszsi a' fő város melly mindazonáltal nyomorúlt épületekből ál, az adót fizető Moldvai Fejedelemnek lakóhelye, 14,000 lakókkal.

18. *Tartoznak e' még más birtokok is a' Török birodalmához?*

E' következők tartoznak:

Europában: Horvát országnak egy darabja, mellyben Novi, Dubicza, Berbir, vagy is Török Gradiska leg nevezetesebb helyek. — Ismét, Dalmacziának egy darabja, Trebigno, és Narenta jelesebb helyekkel. — Továbbá, a' Gallipoli Helytartóság, mellyben a' Dardanelli erős várak állanak, — a' Samotrace, Thasos, Lemnos (Stalimene), Negroponte (Euboea), Delos, Paros, Kandia, vagy is Kreta, 's a' t. szigetekkel. — Herczegovina, Mostár nevű várossal.

Ázsiában: Natolia, vagy is kis Ázsia (Levante), Turkomannia, Aszszíria, Mezopotamia, 's a' t.

Afrikában: Egyiptus, és még néhány tartományok.

A z s i a.

(általában véve).

1. *Hol fekszik, és mellyek határjai?*

Ázsia, első lakhelye az emberi nemnek, a' keleti hosszúságnak 42° -tól fogva a' nyugotti hosszúságnak 28° -ig *), a' déli szélességnek 0° -tól fogva pedig az északi szélességnek 78° -ig terjedel. — Határjai ezek: éjszokról, a' jegestenger; keletről, a' csendes

*) a' nyugotti hosszúságnak számlálása az egyenlítő lineának 180ik grádicsa után kezdődik, lásd Mat. föl. elől, a' 32 kérdésben.

tenger; délről, az Indiai tenger; nyugottról, a' vestenger, Suezí szorosföld, melly Ázsiát Afrikához kapcsolja, a' földközi tenger, a' Dardanelli szorostenger, Marmora tenger, Konstantinápoli szorostenger, Fekete, és Azovi tengerek, végre Europa.

2. *Milly nagy, és milly népes?*

Ázsiának leg nagyobb hossza 1750 — leg nagyobb szélessége pedig mint egy 1000 mér-földekre terjed; területtszíne 700,000 négyszegü mértföldekre — népessége 500 millió lélekre becsültetik.

3. *Hány részre osztatik Ázsia?*

A' Természettől 3 részre osztatik Ázsia; éjszaki, közép, és déli részekre, mellyek több országokat foglalnak magokban.

4. *Mellyek ezen országok?*

1) Éjszaki Ázsiában: Sziberia, Kamcsatka fél sziget, és az Ural hegy melléki országok: Kazan, Asztrakan, Gruzia, Orenburg, Permia, 's a' t. mellyek Orosz hatalom alatt vannak.

2) Közép Ázsiában: Natolia (Levante, vagy kis Ázsia), Szíria, Mezopotámia, Török Georgia, Turkománia, Tatár, Tibet, Mongol, Kalmuk, Tunguzia, Kína, Japán országok, és Korea fél sziget.

3) Déli Ázsiában: Arábia, Perzsia, keleti India.

5. *Gyakorolják e' Ázsiának lakói a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket?*

Ázsiának nagydarabját kóborló, többnyire rabló, földmíveléssel keveset gondoló halász, vadász, és nyájörző népek lakják, kiknél a' Tudományoknak, mesterségeknek nyoma sincs. — Azonban e' földrésznek némelly lakói, úgymint: az Indusok, Kínaiak, Japoniak, Perzsák, és néhány Arabi csoportok a' tudományokat, és mesterségeket gyakorolják, de nem őlly tökéletességgel, hogy a' finom ízlésű Europaiakkal megmérkezhetnének. A' Kereskedés mint szárazon, mint vizen igen virágzó, mellyet kiváltképp' az Europaiak, és valamennyire az éjszaki Amerikaiak is használnak,

6. *Mel melyek az Ázsiai nyelvek?*

Ázsiában több mint 140 féle nyelvek hallatnak, de a' fő nyelveknek száma csak 18-ra megy; nevezetesebbek ezek: az Arabi, Török, Perzsa, Indiai, Malaji, Kinai (80,000 betűkkel), Tibetáni, Tatár, és Japoni nyelvek.

7. *Miféle Religyiók vannak Ázsiában?*

A' Mahomedána, és Pogány Bramini, Lámai, Samáni Religyióknak követői leg számosabbak; Keresztények, kivált Görög szertartásuak, és Zsidok is elegendő találatnak.

8. *Mel melyek az Ázsiai szigetek, és kik bírják azokat?*

A' következők:

Keletről: a' Kurili szigetek, mel melyeknek éjszaki része Orosz, — déli része pedig Japán országtól függ. Lakósi pogányok. —

2) a' Japáni szigetek, mel melyek között Nipon, Ximo, Xikoko leg nevezetesebbek; mind ezeket egy Kubó-Soma (Császár) határtolan hatalommal bírja. A' Dairi Soma, feje a' Japáni pogány vallásnak már kevés hatalommal bír, de nagy tiszteletben tartatik. Az egész Japáni Császárságnak fő városa Jeddo, a' Császárnak lakóhelye, rendetlenül épült, 1,000,000 lakóssal, kik a' mesterségeket, és kereskedést sörényen üzik.

3) a' Lieukieu, vagy Liqueos szigetek, mel melyeknek egy saját örökös, de a' Kínai Császárnak adózó királya van.

4) a' Mariani, vagy Tolvaj szigetek többnyire a' Spanyoloké.

5) a' Filippini, vagy Manili szigetek jobbára Spanyol hatalom alatt.

6) a' Karolini, vagy Új Filippi szigetek még kevésbé ismeretesek, ezeket is a' Spanyolok tulajdonítják magoknak.

Délről: 1) a' Molukki, vagy fűszeres szigetek, úgy mint, Ternate, Tidor, Motir, Machian, Ceram, s. a' t. mel melyek részint önnön Fejedelmeik által kormányoztatnak, részint a' Belgyiomi Királyhoz tartoznak.

2) Magindanao szigetek több Szultánok alatt.

3) Celebes sziget, melynek nyugotti része tulajdonképpen Macassarnak neveztetik; jobbára saját honnyi Fejedelmeknek hódol, de a' Belgáknak is van részüök benne.

4) a' Sundi szigetek: Sumatra, Java, Bornee, melyekben honnyi Fejedelmeken kívül az Anglusok, és Belgák is parancsolnak.

5) A' Nikobári szigetek jobbára Dánusfelsőség alatt.

6) Az Adamani szigetek, hol igen vad lakosok vannak, az Anglusoknak is van egy szállítványok (gyarmattyok) itt.

7) Ceylon sziget, mely Palk nevű szoros-tenger által választatik el keleti Indiától, terem sok fahegyet (Simmet); egészen az Anglusoké.

8) A' Maldivi szigetek egy Mahomedánus Szultán alatt vannak.

9) A' Lakedivi szigetekben, melyek kókusz erdőkkel gazdagok, egy Mahomed vallásu Fejedelem uralkodik.

Nyugotról: Ciprus a' földközi tengerben, hasonlóképp' Rhodus, Pathmos, 's a' t. mind Török birtok.

9. *Melleyk az Ázsiai nevezetesebb hegyek?*

Ezek: Éjszokról, az Urali 450 mértföldnyi hosszúságú bércz, Nova Zemlánál kezdődik, Europa, és Ázsia között határt szab, sokfelé el ágazván, különböző fele, úgy mint; Verchoturi, Katharinenburgi 's a' t. neveket nyer, és a' Káspiumi tengernél véget ér.

Kéletről, az Áltai bércz, melynek ágai Kinába, és Japánba is el terjednek.

Délről, Mustag, vagy Imaus igen messze el nyúló bércz, melynek egy Fejérhegy nevű része Bengálában Nepaul mellett Vebb Anglusnak mérése szerint 27.000 lábnyi magasságú, és igymagasabb Csimborassónál, — tehát leg magasabb a' földön.

Nyugotról, a' Kaukaszus, Káspium, és Fekete tengerek között, 95 mértföldnyi hosszúságú, és 16 — 56 mértföldnyi szélességű bércz. — Ismét, Taurus kis Ázsiában, és Ararat (Macis), mely a' Taurusi

bércznek egy része Örmény országban, a' mint mond-
gyák, ezen akadtt fenn Noé' bárkája.

10. *Mellyek az Ázsiai tengerek?*

Ezek: Éjszokról, a' jegestenger, Obi, Jenizei,
és Lenai kebleivel.

Keletről, a' Keleti, vagy csendestenger, (oce-
nus orientalis, seu mare pacificum), ennek részei:
az északi szigettenger, ismét a' Kamcsatkai, Japáni,
Koreani, Kínai tengerek, és számos tengeri keblek.

Délről, az Indiai tenger (oceanus Indicus) en-
nek részei: az Arabitenger, ismét az Arabiai (vagy
is verestenger) Perzsai, Bengáli, és a' t. keblek. Nyü-
gottról, a' földközi, és fekete (Pontus Euxinus seu
mare nigrum) tengerek.

11. *Mellyek az Ázsiai szorostengerek (freta)?*

Ezek:

1) a' Vaigaczi szorostenger, Nova Zemla, és az
Európai Orosz birodalom között éjszokról.

2) Cook-Behring' szorostengere Azsia, és Ameri-
ka között.

3) a' Szundai szorostenger Sumatra, és Jáva szia-
getek között.

4) a' Malakkai szorostenger Malakka, és Suma-
tra között.

5) a' Palki szorostenger Ceylon sziget, és keleti
India között.

6) a' Hormusi szorostenger, melly az Arabi ten-
gert a' Perzsai kebellet egyesíti.

7) a' Babelmandebi (halál' kapuja) szorostenger,
melly az Arabi tengert az Arabi kebellet össze kap-
csolja.

8) Dardanelli, Konstantinápoli, és Kaffai szoro-
stengerek, mellyekről Európánál szóllottunk.

12. *Mellyek az Ázsiai nagyobb folyó vizek?*

Ezek:

Éjszokról, Ob, melly Tobol, Tom, Irtisch és
több más folyókat fel vevén 540 mértföldnyi folyta
után a' jegestengerbe fagy. —

2) Jenisei, — és az 592 mértföldnyi Lena, ha-
sonló nevű kebleket formálván a' jegestengerbe érnek.

Délfelé folynak: Volga (Araxes), Európából jön, és a' Kaspiumi tengerbe jut. — Ural (Jaik), melly az Orenburgi orosz tartományban az Urali bércekből fakad, és a' Kaspiumi tengerbe szakad. — Tigris, Armeniában ered, és Eufrat, vagy Frat folyó vizet öblébe fogadván, a' Perzsai tenger kebelbe rohan. — Ganges, a' Tibeti hegyekből ered, és mint egy 400 mértföldnyi folyása után Burremputer (az az Bráma-fiu) nevü folyóval egyesülvén a' Bengáli kebelbe szakad. — Indus, vagy Sind hasonlóképp' a' Tibeti bércekből forr, és 450 mértföldnyi folyása után az Arabi tengerbe ömlik. —

Délkeletre foly Hoan-ho (sárga folyó) Kinában, és több mint 210 mértföldnyi folyása után a' keleti nagytengerbe ér.

13. *Mellyek az Ázsiai nevezetesebb tavak?*

Ezek:

1) a' Kaspiumitó, mellynek hosszúsága 150 — szélessége pedig 24—80 mértföldnyi, másképp' Kaspiumi tengernek neveztetik. —

2) Araltó hosszúságában 45 — szélességében pedig 30 mértföldnyi.

3) Baikaltó Sziberiában, mellynek hosszúsága mint egy 79 — szélessége pedig 5—12 mértföldnyi.

4) a' Holt tenger (mare mortuum), nagytó Palesztinában, hosszúsága mint egy 15 — szélessége pedig 4 mértföldnyi, é' tónak helyén állottak valaha Sodoma, Gomorha, Adma, Zeboim, és Zoan népes városok.

14. *Minő éghajlattya van Ázsiának?*

Éjszaki Ázsiában a' 60—78°ig jobbára fagyaláló hideg uralkodik, azonban a' rövid nyárban alkalmas melegség tapasztaltatik.

Közép Ázsiában az éjszaki szélességnek 40 — a' 60°ig szároz, és kellemetlen a' levegő, felette hev a' nyár, a' tél pedig igen kemény.

Déli Ázsiának, a' déli szélességnek 10°tól az éjszaki szélességnek 40°ig, fonnyasztó hévségü, de a' tengerpartok mellett nedves levegője van. E' tájékokban fúj ama' füllasztó melegségü Samum nevü szél is. De az éjszaki szélességnek 30, — 40°ig el terjedő

föld nyájosabb levegővel van meg áldva, hól némelly tájékokat méltán leg kellemetesebbeknek lehet tartani e' földön.

15. *Mellyek Ázsiának termései?*

Olly különös éghajlatu földön, mint Ázsia, a' termések is szükségképpen külömbfélék; és valóban, sok, tulajdon, becses terméseire nézve Ázsia leg gazdagabb földrész, kiváltképpen déli Ázsia, melyet a' Természet tékozló bőkezűséggel fel ruházott.

A' Plánta országból: mindenféle fűszerek, úgy mint, szekfűbors, szerecsendió, fahéj, gyömbér, — hathatós Patikai szerek, úgymint, Thee, altató (opium), manna, káinfor, aloe, tömjén, mirrha, rhabarbara, zedoaria, 's több e' félék, közönségesen Ázsiában teremnek. Nemkülömben — Olajfa, kávé, nád-méz, pamutcsemete, kenyérfa, indigó, bámbusnád, bétel, areka, kukoricza, rizskása, zab, árpa, rozs, búza, Yjamgyöker, ananász, narancs, czitrom, Egyiptomi szilva, sáfrány, bor, gyönyörű czedrus, eben és szantafa, 's a' t. Ázsiában tenyésznek.

Az állati országból: Elefántok, tevék, legszebb lovak e' földön, ökrök (kivált Indiában), kövér farku juhok, szarvas orru (Rhinoceros), mindenféle majmok, a' rettentő tigris, óriáskigyó, Strúcczok, paradicsom madarak, papagájok végetlen sereggel, olly fecskék, melyeknek fészkeit kedves eledel gyanánt eszik az emberek, drága gyöngyöt termő csigák, és az irtóztató Krokodil Ázsiában laknak. Az Ásványos országból: igen finom arannya, sok ezüst-tye, reze (kivált Sziberiának), czinnye, ismét leg becsesebb gyémanttya, és más nemes kövei vannak Ázsiának.

De gyakran a' leg kellemetesebb, és termékenyebb tájékokat több napi utazásu sivatag puszták vált-tyák fel, melyeket csak tevéknek segítségével lehet által utazni, e' pusztákat többnyire repülő homoktorlatok borították, melyek vizgyanánt iszonyú magasságra hirtelen fel emeltetnek, vissza esvén pedig új, meg új hegyekké formáltatnak a' haragos szelektől.

16. *Melly nevezetesebb helyek vannak az Ázsiai országokban?*

Éjszaki Ázsiában, vagy is az Ázsiai Orosz Biro-

dalomban, és különösen Sziberiában, melly a' föld' hátán leg nagyobb ország, mint hogy Európánál is nagyobb, a' fő város Tobolsk, a' Tobol nevű folyó itt szakad az Irtischbe, van alkalmas erőssége, 16,000 lakosai, kik között sok számkivetettek nyomorognak. Ez után Irkuesk a' nevezetesebb város, Baikál távához közel, posztó fabrikával, nagy kereskedéssel, és 12,000 lakókkal.

2-or. Kamcsatka fél szigetben, hol ebeket fognak a' sebessen csúszó szánok elejbe, Nischnei-Kamcsaesk a' jelesebb hely, meg van erősítve, a' Kamcsatka folyó mellett 600 lakókkal.

3-or. Az Ural hegy melléki országokban ezek a' fő városok: a) Asztrakán, egy szigettyében a' Volga folyónak, hasonló nevű országban. — b) Kazan, a' Kazani tartományban, több Fábrikái, egy fő iskolája, és 16,000 lakósi vannak. — c) Orenburg, ugyan illyetény nevű országban. — d) Permiában Perm a' leg jelesebb hely, 4000 lakókkal. A' Kaukaszus hegy melléki tartományok is jobbára Orosz hatalom alatt vannak, mellyekben a' jelesebb városok ezek: Derbend, Tiflis, Schirván.

Közép Ázsiában, melly külömbféle Uralkodóknak hódol, és különösen Ázsiai Török Birodalomban ezek a' fő városok: a) Smirna (Ismir), Natoliában, melly kis Ázsiának, vagy Levantének is neveztetik, nagy kereskedő hely 120,000 lakókkal, kik drága szőnyeget készítenek. — b) Skudari, Konstantinápolyal által ellenben. — c) Bursa, szép város, az Olimpusz hegynek allyában. — Megjegyzésre méltók a' Dardanelli szorosstenger mellett fekvő két város, mellyekhez közel esik ama' hely, hol hajdan Trója városa büszkélkedett, mellynek ma már kevés maradványi látszanak; ismét: Miletus, és Efezus, ebben predikált Sz. Pál Apostol, ugyan ebben volt ama' híres Diána temploma is, mellyet egész Ázsia építtetett; amabban Thales, Anaximander, és egyéb nagy Férfiak születtek, most már mohos dűledékek.

2-or. Szíriában, mellyhez Palestina, vagy a' szent föld is tartozik, leg jelesebb helyek: a) Háleb, vagy Aleppo, selyem, és pamut fabrikákkal, 14,000 lakókkal. — b) Antakia (Antiochia), hajdan a' Szíriai Királyok' lakása. — c) Saidá, ama' világszerte neve-

zetes Sidon kereskedő városnak maradványa. d) Sor, ennek környékében állott valaha Tyrus. e) Damask, vagy Damaskus, e' városban híres kardvas, és selyem fábrikák vannak. — f) Jerusaleml (Hierosolima), a' régi nevezetes Jerusalemlnek helyén; roszszul épült város, a' hajdani Zsidó templomnak helyét most a' fő török mecset foglallya el. Leg jelessebb e' városban a' szent Koporsó temploma, hol ama' koporsó tartatik fenn, melybe Üdvözítőnk tétetett, sok bucsusok szarándokoskodnak ide esztendőnkint ennek tiszteletére, a' barátoknak egy klastromjok van mellette, lakósinak száma 20,000-re megy. — g) Bethlehem, középszerű falu, Jerusalemtől két órányi járásra, 2400 lakókkal, kik sok fészületeket, és olvasókat küldenek széllel a' keresztény világba, itt született Megváltóink Jezus Krisztus.

3-or. Mezopotámiában ezek a' nevezetesebb helyek: a) Diarbekir, Tigris folyó mellett, nagy kereskedéssel, lakósi jó szattyánt készítenek. — b) Urf, hasonlóképp' jószattyán készíttéssel. — c) Mosul, igen jó pamut fábrikákkal, innét van a' Musselin ruhának is neve; azt állíttják sokan, hogy Mosul városának által ellenében állott legyen valaha Ninive.

4-er. Török Georgiában a' fő város Akalziche, és Bathumi, ennek jó kikötője van a' fekete tenger mellett.

5-ör. Turkománia, vagy Török Armeniában, melyhez Kurdistán (Aszszíria), és Irak Arabi (a' hajdani Kaldea, és Babilonia) tartoznak, e' fő városok találtnak: a) Erzerum, termékeny térségen, Eufrates' forrási között. — b) Van, a' Vani nagytó mellett. — c) Kurdistánban leg jelesebb helyek: Scherezúr, és Arbel, itt verte meg Nagy Sándor Dariust. — d) Irak-Arabi tartományban pedig említést érdemelnek: Bagdád, nagy kereskedő hely, selyem, és szattyán fábrikákkal; ismét, Hhella, melynek környékében Babilon város' düledéki hevernek. — végre, Basra, nagy kereskedést üző város.

Tatár országban, mely több Fejedelmek (Khánok) alatt van, a' lakósok részint csavarogva, állandó lakhelyek nélkül őrzik nyájokat, részint pedig, kivált a' déli tájékban, városokban, és falukban él.

nek. — leg jelesebb helyek: Buchára, és Samarkánd, népes kereskedő városok.

Tibet országban, melyet a' Kínai Császár' oltalmazása alatt a' Dalai, és Bogdó Lámák kormányoznak, Lassa (Lhassa), a' fő város, hol egy híres pogány templom van, ehez 2 mérföldnyire van egy Putala nevű Klastrom, hol a' Dalai Lama tartózkodik. Tibetet szörnyű magasságu hegyek futtyák szanaszét, innén van, hogy Tibet Azsiai Helvecziának is mondatik.

Mongol, és Kalmukk országokban, melyek a' Kínai Császár' oltalma alatt több apróbb Fejedelmektől kormányoztatnak, a' leg nevezetesebb hely Urga, vagy is Kuroe, hol egy Kalmukk Fejedelem, és Lába (pogány vallás' feje) laknak.

Tunguziában, vagy is Amur országban (Amurland), hol a' Kínai Császár' uralkodik, a' nevezetesebb hely Csicsikár (Tzitzikár), a' Kinabelieknek számkivetéshelyök. Ismét: Kirinulakoton, hol egy Kínai Viczekirály lakik.

Korea fél szigetben egy honnyi, de Kínába adózó Király határ nélkül uralkodik, a' fő város Kingtao, a' királynak lakása, egy híres könyvtárral.

Kínában, vagy is a' Sínai tágos Birodalomban, hol egy Császár' kényne szerint országol, a' fő város: a) Peking, több mint egy millió lakókkal, leg nagyobb a' földön, van benne egy nagy Császári palota, tudós társaságok, 4 katholika szent egyházok, és több pogány templomok, Csillagnéző torony. b) Nanking, igen nagy város, kerülete 7 órányi, van nek jeles selyem fabrikáji, és egy millió lakósi említést érdemel az itt lévő 9 emeletű, és 200 lábnyi magasságu porcellán torony, több könyvtárakkal. — c) Kanton, jó kikötő hellyel, itt rakják le a' kereskedő Európaiak portékájakat, minthogy más helyen ki kötni, és kereskedni nekik erőssen tilalmaztatik.

Déli Áziában, melly hasonlóképp' sok Fejedelmek között van fel osztva, és különösen.

Arabiában, hol több Emirek (Fejedelmek) uralkodnak, a' nevezetesebb városok ezek, a) Medina, itt van Mahumed' koporsója, hová számtalan Mahomedánusok járnak ájtatoskodni. — b) Mekka, itt született Mahomed, innén van, hogy a' Mahomedá-

nusok Mekkát szent várasnak tarttyák, és leg alább egyszer életekben meglátogattyák. — c) Mokka, kereskedő váras az Arabi tengerkebel mellett. d) ide tartozandó a' Siriai pusztá, itt nevezetes Tadmor falu Palmira hajdani várasnak dicső omladékiával. e) Al-Dschesirai pusztá, hol a' fő váras Ana, Eufrátes folyója mellett, egy Emírnek lakása.

Perzsiában, melly Nyúgotti, és keleti két fő részekre osztatik, és tulajdon Királyoktól, kiket Schach névvel tisztelnek, kormányoztatik, ezek a' nevezetesebb helyek: a) Teherán, Nyúgotti Perzsiában fő váras, a' Schachnak lakása, igen kiesvidékben, 15,000 lakókkal. — b) Iszphán, hajdani fő várasa egész Perzsiának, most jobbára kóhalom. c) Schiras, nagy váras; üveg, rozsa eszszenczia, ismét — kardvas készítő Fabrikákkal, nem messze e' várastól ama' régi híres Persepolisnek pompás omladéki láttatnak. d) Kandahár, szép, és népes fő váras keleti Perzsiában, mellyhez még Tatár országnak, és keleti Indiának is jó darabja tartozik. e) Kabul, a' Schachnak lakása. f) Serinagur, vagy is Kaschmír ugyan Kaschmír tartományban, melly talán e' földön leg gyönyörűebb, és leg kellemetesebb rész, a' fő váras; itt készittetik ama' leg finomabb Kazimír, melly e' név alatt: Schavl, ösmeretes.

Keleti Indiában, melly Ganges folyó viz által két részre, úgymint; Gangesen innen, és tól való részre osztatik fel közönségesen, több Uralkodók vannak.

Gangesen innen, vagy is Hindostánban e' Státusok találtatnak.

1) a' Seikek' Státusa, hol egy Indus Fejedelem uralkodik, Lahor fő várassal.

2) a' Gorkai Státus, hasonló nevü várassal.

3) a' Dscháti Fejedelemségek több Ráják' kormányozása alatt, Barthpur fő várassal.

4) a' Marattok' Státusa; a' Marattok leghatalmasabbak az Indusok között, és egy Peschvah nevü fő Fejedelemtől függenek, az egész Maratti Státus két részre, tudni illik; Punah nyugotti, és Berár keleti részre osztatik, amabban Punah, Cambája, ebben pedig Nagpúr a' nevezetesebb helyek.

5) a' kelet Indiai társaság' Státusa, melly Anglus

felsőség alatt van, több tartományokból ál. A' nevezetesebb városok: a) Calcutta, Bengáliában, Ganges folyó mellett, leg jelesebb kereskedő hely egész Napkeletben. — b) Patna, hol jó kartony fábrikák vannak. — c) Madrás, híres czicz, és kartony nyomtató műhelyekkel, és üveg hutákkal.

A' Belgyák' birtokában Paliakató fő város.

A' Francziák' birtokában Pondicheri erős tengeri város leg jelesebb.

A' Portugálok' birtokában Goa, — A' Dánusok' birtokában pedig Trankebár a' fő város.

Gangesen túl ismét több Státusok vannak, melyek között a' Birmánok' Státusa leghatalmasabb, hol Ammarapuram a' fő város. — Különös említésre méltó Siam tartomány is, hol igen nagy Elefántok vannak.

A f r i k a,

(általlyában véve).

1. Hol fekszik Afrika, és mellyek határjai?

Afrika a' keleti hosszúságnak 1°tól fogva a' 69°ig, a' déli szélességnek 34°tól fogva az éjszaki szélességnek 37°ig terjedel. — Határjai ezek: éjszakra, a' földközi tenger; keletről, a' 12 mértföldnyi Suezi szoros föld, melly által Afrika Ázsiával egyesül, a' Veres (másképp' Arabiai), és Indiai tengerek; délről, a' déli tenger; nyugottról, az Atlánti tenger.

2. Mitly nagy, és milly népes Afrika?

Afrikának hossza éjszakraól délfelé 1080 — szélessége pedig nyugottról keletfelé 1020 mértföldnyi. Terültszine (planities) 530,000 négyszegü mértföldnyi. Népeisége némelly földirók szerint 150 milliónyi.

3. Hány részre osztatik fel Afrika?

Három részre; Éjszaki, Közép, és Déli részre; e' részek ismét több országokra osztatnak fel.

4. *Mellyek ezen országok?*

Ezek:

1) Éjszaki Afrikában: Egyiptom, Barbária (Bárka, Tripolis, Tunis, Algyir, Fez, Marokko), Biledulgerid; Szahara.

2) Közép Afrikában: Nubia, Habeszszinia, Adel, Ajan, Nigriczia, Szenegámnia, és Felső-Guinea.

3) Déli Afrikában: Alsó Guinea, Zangvebár, Mozambik, Sena, és Natal, Hottentoti, és Hegyfoki tartomány. Különben, Afrikának belsejéről még igen csekély ösmeretségünk van, sőt némelly részeit éppen nem ösmérjük.

5. *Gyakorolják e' Afrikának lakóai a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket?*

A' Tudományokat, és mesterségeket nevekről sem ösmerik Afrikának lakóai; azonban némű némű silány írásbeli ösmeretségek van Fez, Marokko, Habeszszinia, és Egyiptom' lakóinak. Piramisok, Obeliskusok, és egyéb jeles mestertermékek, már több századok óta nem készítettnek. A' kereskedést többnyire csak az Európaiak üzik.

6. *Mellyek az Afrikai nyelvek?*

Az Afrikai nyelvek szinte számtalanok. — Nevezetesebbek ezek: a' Török, Arabiai, Kopti, Kabili, Régi Ethiopi, Ancharizi (Habeszsziniában közönséges), Neger, Hottentoti, 's a' t.

7. *Minő Religiók vannak Afrikában?*

Vannak Keresztények, Zsidók, számos Mahomedánusok, Pogányok (Fetis, és csillagzatimádók).

8. *Mellyek az Afrikai szigetek?*

A' következők: keletről, a' Mahéi, vagy Seichellesi, — Admiránti, — Komorrói, — Madagaskári, és Maskareni szigetek. Nyúgottról: Sz. Ilo-na, — Menybemeneteli (Ascension), Guineai, — Zoldfoki, — Kanári, és Azori szigetek.

9. *Mellyek az Afrikai nevezetesebb hegyek?*

Ezek: éjszokról az Átlásibércz. Középhen, a'

Hold b'c'zek, Délről, a' Lupata (Spina mundi). Nyúgottról, Sierra Leona. Keletről, Guardafui. Nevezetessek még: a' zöld hegyfok (promontorium viride); a' jó Reményfoka (promontorium, viride caput bonae spei); a' Tőfoka, melly leg alsóbb déli csúcs, 's a' t.

10. *Mellyek az Afrikai tengerek?*

1) Földközi tenger, a' nagy Syrti, vagy is Sydrai öböllyel.

2) Atlánti világtenger (Oczeán), az Ethiópi tengerrel.

3) Déli tenger.

4) Indiai tenger, az Arabiai tengerrel.

11. *Mellyek az Afrikai szoros tengerek?*

1) A' Gibráltári szorostenger, mellyről fellebb szözlottunk.

2) A' Babelmandebi szorostenger, melly az Arabiai tengert hasonló nevü kebellet egyesíti.

12. *Mellyek az Afrikai nagyobb folyó vizek?*

1) A' Nilus, melly Habeszsziniában ered, Núbian, és Egyiptomon által foly, végre a' földközi tengerbe szakad.

2) Szenegál, és Gámibia, mellyek az Atlánti tengerbe rohannak.

3) Niger, mellynek torkolattya még előttünk ismeretlen; ez, némelleyeknek állítása szerint, iszonyútért befutván, tengert nem érve a' homokos pusztákban lassanként el enyész.

13. *Mellyek az Afrikai nevezetesebb tavak?*

Ezek: Maravi, Fittre, Dembea, Laudea (Tunishan).

14. *Minő éghajlattya van Afrikának?*

Mint hogy Afrika a' heves öv alatt van, éghajlattya szükségképpen igen forró, és csak a' tengeri partokat enyhittik a' lengedező szellők, külömben pedig rettenetes szelek dühösködnek, úgymint a' Harmattan, melly keletről jöven a' sivatag forró ho-

mok pusztákon által kelyén olly szörnyű hévségű leszsz, mintha tüzes kemenczéből rohanna ki. E' szél közönségessen 3—5 napokig, — 12 napoknál pedig tovább egyhuzomban ritkán fuj. Ezen üdőben nincs felhő az égen, hanem füsthöz hasonló szároz gőz töltibe a' levegőt elannyira, hogy a' nap' sugarai alig törhetik magokat által. A' Plánták kevés üdő alatt ki vesznek, az ember pedig 1 óráig e' szélnek ki téve meg fullad. Illetény tulajdonsága a' Cham-sin Egyiptomban; ha e' szél fujni kezd, minden el rejtimagát; jaj a' szegény utazóknak, kiket a' pusztában meg lep! — csak úgy menthetik meg magokat a' haláltól, ha arczulattyokat a' homokba merittik, e' pedig milly kincs állapot legyen, elegendőleg ki tetszik abból, ha meg gondollyuk, hogy a' homok mint a' parázs olly hév! — Továbbá a' rekkenő melegséget tűrhetővé teszi a' gyakor essőzés, melly némely részekben már Májusban beál, és Szeptemberig tart; imez' Afrikai esőzéshez a' mi leg sűrűebb zápor essőnk sem hasonlíthat.

Azonban, az Átlás', és egyéb hó lineát meghaladó bércek' vidékében télen annyira nevededik a' hideg, hogy a' víz vékony jéggel boríttatik,

15. *Melleyek Afrikának termései?*

Ezek: Gabona, kivált búza, és riskása, kenyér gyümölcs, bor, kávé, nádméz, citrom, narancs, ananász, Egyiptomi szilvapálma (*phoenix dactilifera*), pamutplánta, festő krapp, vagy buzér (*rubia tinctorum*), vajfa, ebenfa, csoda mányafa, ámbra, kvaszszia, szennalevél, fűszerszám, tamarinda, indigó, dohány, pisztácza, 's a' t. — Oroszlányok, parduczok, leopardok, elefántok, tevék, szarvasorruak (*Rhinoceros*), czebralovak, hiénák, petymegek (*ichneumon*), sakályok, vagy is török rókák, majmok, lovak, szarvas marhák, bivalok, juhok, kecskék, papagájok, pávák, strúcczok, kigyók, krokodílok, 's a' t. — Arany (nagy bőséggel), ezüst, réz, drága kövek, só, ásványos vizek, 's a' t.

16. *Melleyek a' nevezetesebb helyek Afrika' tartományaiban?*

1) Egyiptomban a' fő város Kairo, közel a' Ni-

lus folyóhoz, 300,000 lakókkal, a' Helytartó Basának lakása, kit a' Török Császár, mint egész Egyiptomnak Ura, szokott választani. A' városban néhány Fabrikák találtnak, a' kereskedés igen virágzó.

b) Alexandria, nagy kereskedő város 20,000 lakókkal, e' városnak első alapjait Nagy Sándor vetette meg, kinek nevérol Alexandriának neveztetett, még most is láttatnak e' régi építménynek némelly dűledékei, ismét Pompejus' oszlopa, Kleopátra' Obeliszkusa.

2) Bábában, melly jobbára terméketlen pusztá, és részint Török, részint pedig Tripoli birtok, a' nevezetesebb helyek: Barka, Tolometa, Augila.

3) Tripolisban, mellyet egy Török oltalom alatt élő Dey önnön kénye szerint igazgat, a' fő város Tripolis, a' földközi tenger mellett, korduán, és még néhány más Fabrikákkal, 40,000 lakókkal.

4) Fezzánban, mellyet egy Tripolisba terhes adót fizető Szultán kormányoz, a' fő város Murzuk, 20,000 lakókkal.

5) Tunisban, hol hasonlóképp' egy Török oltalom alatt élő Bey uralkodik, a' fő város Tunis, 150,000 lakókkal, ettől egy órányira van Barda nevű erős vár, mellyben a' Bey tartózkodik. Tunis' vidékében állott hajdan ama' Romával vetélkedő Karthago, mellynek dűledékjei ma is láttatnak.

6) Algyírban, melly a' 3 tengeri tolvajságot üző Státusok között leghatalmasabb, egy Dey a' fő uralkodó, a' fő város pedig Algyír, jeles erősség, melly 1816ban az Anglusok, és Belgák által keménnyen ostromoltatott, az Algyíri tengeri erő pedig meg semmisítettett, e' városban néhány Fabrikák, és 90,000 lakók találtnak. — Malsalquivir, erősség, és a' Spanyoloké. La Calle, a' Francziák' városa.

7) Fez, és Marokko egyesült országokban egy Mahomedánus Szultán uralkodik, a' fő város Marokko, a' Szultánnak, ki Császárnak is neveztetik, lakása, 20,000 lakókkal, azon épület mellett, mellyben a' Szultán lakik, egy orosz lány verem van, hová gyakran emberek, kiváltképp' Zsidók vettetnek. —

b) Fez, Mahomedána iskolával, egy könyvtárral, török csalma, bőr, selyem, és egyéb Fabrikákkal, 80,000 lakókkal. c) Tanger, Ceuta, és Valesde Gómera Spanyol erősségek.

8) Biledulgerid, vagy is szilvás országban, hol sok Egyiptomi szilva terem, és a' melly Bárbária alatt, Sahára homok pusztán pedig föllül fekszik, és részint Tripolishoz, részint Tunishoz tartozik, a' jelesebb helyek ezek: Gademes, és Tozer, hol az Egyiptomi szilva vásár tartatik.

9) Sahára homok pusztá 600 mértföldnyi hosszúsága, melly csak imitt amott nevel bokrokat, kórókat, és pálmafákat, és többnyire szálló homokból, sóskövekből áll, igen kevés lakókat számlál; a' jelesebb helység Tegaza sóbánnnyával.

10) Nubiában, melly külömbféle Fejedelmek között fel van osztva, ezek a' jelesebb helyek: Szennar, egy fejedelmi nagy épülettel, némelly földírók szerint 100,000 lakókkal, kik kereskedést űznek. 2-or Dongola, a' Nilus mellett.

11) Darfurban, melly Núbiától nyugottra esik, egy Mahomedáns Szultán határozatlanul országol, a' nevezetesebb helység Kobbe, 6000 lakókkal, kik kereskednek.

12) Habeszsziniában, mellyben hajdan a' nagy hatalmu Négusz uralkodott, ma pedig mint hatalma, és méltósága vesztett nyomorog, 3 független státusok vannak; sőt egy Zsidó ország is van Zsidó Király alatt, a' ki nagy adót fizet más hatalmassabb ötet oltalmazó Fejedelemnek. A' jelesebb helyek: Gondár, a' Nagy Negusznak lakása, ki most minden tekintet nélkül e' városban lakik, 80,000 lakókkal. — 2. Axum, igen gyönyörű vidékü város egy 60 lábnyi magasságu gránit obeliskussal.

13) Adel tenger parti tartományban, hol egy Mahomedánus Fejedelem országol, Zeila a' nevezetesebb hely.

14) Ajan tengerparti tartományban, melly egy Arabiai Fejedelem alatt van, Brava a' fő helység, alkalmas kikötő hellyel.

15) Zangveárban, hol külömbféle apró Státusok vannak, a' jelesebb helyek: 1) Magadoxo, jól épültt, erős, és gazdag város, egy királynak, ki a' Magadoxoi Státust bírja, lakása. 2) Melinde. és Monbaza jól épültt városok. 4) Kuiloa, a' Koave folyó torkolattyánál.

16) Mozámbik tengerparti tartományban, hol a' Portugáloknak néhány szállítvánnyaik vannak, a' nevezetesebb helység Mozámbik, itt van a' Portugáli birtokoknak fő helye, a' Kormányozónak, egy Püspöknek, és 3000 lakóknak lakása. E' tengerparti tartomány Mongallo, és Bororos nevü részint Arabiai, részint Neger lakók' országait foglallya magában.

17) Szena (vagy Sena, ismét Sofala) tenger meléki tartomány Zambézétől a' szent Lélek folyóig (Heil. Geist Fluss) terjed, és imez' országokat foglallya magában: Monomotapa, Sofala, Sabia, melyekben tágas birtokaik vannak a' Portugáloknak. Nevezetesebb helyek: 1-ör Sofala, egy királynak lakása, ki a' Portugáloktól függ, külömben csak rongyos falu, az ugyan Sofala nevü Országban, melly aranyot, és elefánt csontot bőven ad. — 2-ör Sena, a' Portugáloknak városa Monomotapában 2000 lakókkal. — 3-ör Zimbae, egy hatalmas Neger Fejedelemnek lakása.

18) Nigrieziában, vagy is Sudánban, melly Afrika' közepén fekszik, és még előttünk igen ösmeretlen, leg feketébb Negerek külömbféle Státusokban élnek, melyek közül említésre méltóbbak ezek: 1-ör a' Burnui Státus, egy szabadon választott Szultánnak uralkodása alatt, itt a' jelesebb helység Burnu, hol néhány török mecsetek, oskola, és pamut fabrikák találtatnak, 10,000 lakókkal. 2-ör Tombuktu, hatalmas Neger ország, egy Maurus Szúltán' kormányozása alatt, fő városa Tombuktu. — 3-ör Kaschna, hol ime kereskedő városok találtatnak: Dauru, Kaschna, Gano, Haussa, Nyffe, 's a' t. melyek a' Burdui Szultánnak adót fizetnek.

19) Szenegámbiában, melly Szenegal, és Gambia folyóktól nyeri nevezetét, sok apróbb, és nagyobb Státusok találtatnak, e' Státusokból némelyek az Európai hatalmasságokhoz tartoznak, úgymint: a' Portandik tengerpart az Anglusoké, hol sok gyánta terem. A' Francziáké Szenegal sziget. Sz. Lajos (Fort. St. Louis) nevü erősség. Ismét Gore sziget, Gore nevü várossal. A' Portugáloké Cacheu városa, a' Sz. Domingo folyó mellett, hol egy Portugáli kormányzó lakik.

20) Felső Guineában (Ober Guinea), mellynek csak tengerparti része ösmeretes előttünk, sokféle

Státusok találtnak, mellyek részint szabadok, részint kegyetlen Deszpótáktól függenek. A' tenger melléki tartományok külömbféle képpen neveztetnek el, úgymint:

1) a' Sierra Leonai part, hol a' jelesebb városok ezek: 1. Freetovn, egyenes útszákkal. 2-or Kingston, egy 1809ben igen termékeny környékben épült város. Ide tartoznak a' Loss szigetek is, mellyeket az Anglusok birnak.

2) a' borstermőpart (Pfefferfüste), hol ezen még kevésbé ösmeretes országok vannak: Mitombo, Manú, Sanguin, Sesto, Mesurado.

3) az elefánt csont part (Zahnfüste), itt a' nevezetesebb hely Druin, és Lahó.

4) az aranypart (Goldfüste), hol leg több Europai szállítványok vannak. Az itt való Neger Státusok között leg nevezetesebb Assiante, hasonló nevű várossal.

5) a' Rabok' parttya (Schlavenfüste) Lopez hegyfokig; itt van Benin ország hasonló nevű fő helységgel, hol egy kegyetlen Neger király őrszágot. — Ismét Dahomeh tartomány, egy buta dühösségű Fejedelem' uralkodása alatt, ki üdőtöltés végett embereket áldoztat bálványainak; a' jelesebb hely e' tartományban Abomeh, hol a' Fejedelem tartózkodik, kinek lakása emberkaponyákkal van ékesítve.

21) Alsó Guineában, vagy is a' Kongói tenger mellékben több Státusok különös Fejedelmekkel vannak, kik azonban többnyire a' Portugáloktól függenek. Említésre érdemesebb országok ezek: Kongo illyetény nevű várossal, hol több Katholikus templomok találtnak, a' Portugálok' oltalma alatt élő Kongói királynak lakhelye, 40,000 lakókkal. — Loango, Loango nevű várossal, hol a' Fejedelem lakik. — Angola, hol a' fő város Sz. Paolo de Loanda, a' Portugáli kormányozónak lakása, egy derék katholika templommal, Püspöki székkal, káptolannyal, és 18,000 lakókkal. Kakongo a' Zaire folyónak éjszaki parttyán, Malimba helységgel, — Matamba, még kevésbé ösmeretes ország. — Benguela, igen termékeny tartomány, hol a' Portugálok' Sz. Fülöp Benguela erőssége ál. Kakonda, Benguela alatt, ösmeretlen

ország, lakószai többnyire vad dühösségű emberevők, kikkel az Európaiaknak nincs közösülésök.

22) Belső Afrikában, melyet még alig ismerünk, 3 tágos tartományokat különböztetünk meg, elsőben Saggák' tartományát, hol a' nevezetesebb ország Ansiko; e' név alatt Sagga egy részét érttyük a' Négereknek. — Másodszor a' Gallák' tartományát; a' Gallák is hasonlóképpen Négernépek, kik igen bátrak, és ragadozásból élnek; az Európai utazók nem merik e' vad népet meglátogatni. Harmadszor a' Kafferok' tartományát, mely nyugotról a' Negro hegyfoktól, keletről pedig a' Sz. Lélek folyó' torkolattyától a' hegyfoki tartományig terjedel, itt a' jelesebb hely Litakuh, mellynek környéke igen termékeny.

23) A' Hottentoti, és hegyfoki tartományban, hol a' jó Reménység, és fő foka van, a' moeskos Hottentoták laknak, de sok Európaiak, kiváltképpen Belgák, telepedtek meg e' tartományban. Most az egész hegyfoki tartományt az Anglusok birják, a' fő helység hegyfok város (Kapstadt), mellynek vidékén igen híres bor terem.

17. *Kik birják az Afrikai szigeteket?*

Az Admiránsi szigeteket a' Portugálok. — 2) A' Sechelli, vagy Mahéi szigeteket, mellyek sok kókusdiót teremnek, az Anglusok. — 3) A' Komorri szigeteket több Szultánok. — 4) A' Madagaskári szigetet, mely Afrikában leg nagyobb, oda való több Fejedelmek birják. 5) A' Maskareni (Bourbon, és Francia) két szigeteket az Anglusok, és Franciaok birják. — 6) A' Sz. Ilona szigetet, hol Napoleon fogva tartatik, az Anglusok, — 7) A' zöld hegyfoki, ismét Madera, Porto Santo, és Azoriszigeteket a' Portugálok. — 8) A' Kanári szigeteket pedig a' Spanyolok birják.

A m e r i k a.

(általlyában véve).

1. Hol fekszik, és mellyek határjai?

Amerika, melly új világnak is neveztetik, mint-hogy 1492ik esztendőben Colomb Kristóftól fedeztetett fel *), a' nyugotti hosszúságnak 28°tól fogva a' 165°ig, a' déli szélességnek pedig 56°tól fogva az éjszaki szélességnek 80°ig terjedel. — Határjai ezek: éjszokról ugyan az örökös mórd keménységű tél és irtóztató jéghegyek miatt ki kémlelhetetlen, ugyan azért, bizonytalan, de azonban határu fel vehettyük a' jegestengert. Keletről az Atlanti nagy-tenger, melly Amerika, és Europa között 825 mértföldnyi tért borít el leg nagyobb hosszúságában. Délről a' déli tenger. Nyugottról a' csendes tenger, mellynek Amerika, és Ázsia között lévő leg nagyobb hosszúsága 2500 mértföldnyi.

2. Milly nagy, és milly népes?

Amerikának hossza éjszokról délre 2040 — legnagyobb szélessége mint egy 600 mértföldnyi. Területszine 700,000 négyszegű mértföldekre, lakósinak száma pedig mint egy 30 millióra becsültetik.

3. Hány részre osztatik Amerika?

3 részre; úgymint: éjszaki, és déli Amerikára, mellyek Darien, vagy is Panama 12—15 mértföldnyi szélességű földszorulat által össze kapcsoltatnak, és magokban sok országokat foglalnak; ismét, Nyugotti Indiára, melly merő szigetekből áll.

4. Mellyek ezen országok?

Éjszaki Amerikában ezek: 1) a' Baffin kebel mel' léki országok, úgymint Grönland 's a' t. ismét a'

*) Amerika, Vespuci Amerigo (Imre) nevű Florencziai kereskedőtől ki 1498ban utazott oda, nyerte nevezetét, — elég igazságtolanul, mert Colombot illeti a' dicsőség!

Hudszon kebel mellékiek, úgymint: Labrador, vagy is új Británia, új Vales, Villiam Herczeg földgye (Printz Villiams Land); a' szabad indusi tartományok, mellyek még igen ösmeretlenek előttünk; az éjszak nyugott tenger meléki tartományok, hol Orosz Amerika; Britus éjszaki Amerika: hol Neufundland, Új Skócia, Új Braunschweig, és Kanada; az egyesült éjszak Amerikai Státus; Spanyol éjszaki Amerika, vagy is, Új Mexico, Új Navarra, Kalifornia, Ó Mexico, vagy is Új Spanyol ország.

Déli Amerikában ezek: Spanyol déli Amerika, vagy is Darien föld szorulat, Erősföld (terra firma), Új Granada, Peru, Khili, La Platai tartomány, egy résznyi Paragvaj, Amazonia, Guiana, és Patagonia, vagy Magellan' földgye. Portugalli birtokok: Brazília, nagyobb résznyi Amazonia, Paraguay, és Guiana, mellyből a' Belgák, és Francziák is jó darabot birnak.

5. *Gyakorolják e' Amerikának lakószai a' tudományokat, kereskedést, és mesterségeket?*

Az Európából oda szakadt lakószok mind ama' tudományokat, és mesterségeket űzik, mellyek nálunk is virágoznak; különösen az egyesült Amerikai Státusokban szép előmenetellel gyakoroltatnak, és a' kormányszéktől nagyon elősegítettnek a' tudományok, és mesterségek. — Az Európaiak' birtokiban igen ki terjedt a' kereskedés, sőt már Ázsiát is meglátogattyák az éjszak Amerikai Státus' kereskedő hajói. — Továbbá a' törzsökös hazafiak, vagy is Indusok szinte gyakorolnak némelly mesterségeket, úgymint: szövést, főtést, 's a' t. de többnyire csak keveset gondolnak ők a' föld' művelésével, és tudatlan állapotokban vadászat — halászatból élnek.

6. *Milyen nyelvek hálhatnak Amerikában?*

Az Európai származásu lakószok saját, tudni illik: Anglus, Német, Dánus, Spanyol, Portugál 's a' t. nyelveken beszélnek. Az Indusok pedig talán 1000 féle nyelveken is gagyognak.

7. *Miféle Religiók vannak Amerikában?*

Keresztények mindenféle felekezetekben; van-

nak ismét, kit egyedől egy fő valót, mások ellenben, kik bálványokat imádnak.

8. *Melleyek az Amerikai nevezetesebb hegyek?*

Leg nevezetesebb a' Kordillerás de los Andes (az az réz hegyek) nevű bérce, melly déli, és északi Amerikában hosszat nyúl, déli tájkában az egyenlítő linea körül némelly részei iszonyú magasságuk, különösen Csimbórosso nevű hegy 20,502 lábnyi magasságu, melly mind ez üdeig e' földön legmagasabbnak tartatott. Az északi tájékokban ugyan már nem olly magas, de annál inkább ki terjedt a' Kordillerás' bérce.

9. *Melleyek az Amerikai tengerek?*

Éjszokról: az északi tenger, Baffin, és Hudson kebleivel.

Keletről: az Atlanti nagy-tenger, Sz. Lőrinczi, és Mexicói kebleivel, ismét a' Karaibi, Brazíliai, és Patagóni tengerekkel.

Nyúgottól: a' Csenedestenger Panamai keblével, és a' Peruáni, Vermejo, vagy Bársöny, ismét Kaliforniai tengerekkel.

10. *Melleyek az Amerikai szorostengerek?*

1) Davi szorostengere Grönland, és János sziget között.

2) Baffin szorostengere, ugyan János sziget, és Villiáms Hercege földgye között.

3) Hudson szorostengere Cumberland sziget, és Labrador között.

4) Kook', vagy Behring' szorostengere Ázsia, és Amerika között.

5) Magellán' szorostengere a' déli csúcs körül Patagonia alatt.

11. *Melleyek a' nagyobb folyó vizek Amerikában?*

Amerikában vannak az e' földön lévő leg nagyobb folyó vizek, még pedig északi Amerikában ezek:

1) Sz. Lőrincz folyó, melly 600 mértföldnyi folyása után 30 mértföldnyi szélességben a' Lőrinczi kebelbe rohan.

2) Misisippi, Louisiána határaiban egytóból foly, és 820 mértföldeket hátra hagyván a' Mexicói kebelbe szakad.

Déli Amerikában ezek:

1) Amazon, vagy Marannon folyó, a' Kordillerás' bérceiből Quito várostól mint egy 10 mértföldnyire ered, 1230 mértföldeket befut, és végre mint egy folyó tenger az Atlánti nagy tengerbe ömlik.

2) Orenoko nagy folyó, a' Kordillerás' bérceiből fakad, és Guána felett az Atlánti nagytengerbe jut.

3) La Plata, vagy is ezüst folyó, többféle vízfolyásokból származik, és Buenos Ayres alatt az Ethiopi tengerbe merül.

12. *Mellyek a' nevezetesebb tavak?*

Leg nevezetesebbek ezek éjszaki Amerikában: 1) Felső (öber), 2) Mischigán, 3) Huron, 4) Erie, 5) Ontario. Ime' tavak egyesülésben vannak, Ontario legkissebb, kerülete 150 mértföldnyi, mind az 5 hajókázható, csak hogy Erie tavából az Ontarióba vivő általmenetel akadályoztatik a' Niagarai vizzuhanat által. Nem lehet eléggé a' természetnek felséges munkáját e' vizzuhanatban (Wasserfall) le írni. — 3000 lábnyi szélességű vízlap olly iszonyú sebességgel rohan egy 150 lábnyi magasságu kőszikláról más alacsonyabb kőszirtokra, hogy a' kűszködő víz ismét 30—40 lábnyi magasságra fel szökik ezekről, a' szörnyű sokszori ütődés miatt öszve ronesoltt víz hó fejrőségű habbá leszsz. A' zajt, melyet e' vizzuhanat okoz, már 3—4 mértföldnyire hallhattya az utazó, és minél inkább közelit, annál inkább nevededik csodája, — míg végre a' felséges tüneményre tekintvén el bámúl — 's a' Mindenhatót le borúlva imádgya!!

13. *Minő éghajlattya van Amerikának?*

Amerika nagy hosszúsága miatt mindenféle éghajlatok alatt elterjed; általlyában véve Amerika' tartományjaiban hidegebb az éghajlat, mint akármelly világ résznek hasonló szélességű tartományjaiban, a' mi a' rengeteg erdők, és föld' miveletlenségéből, de löképpen onnét jön, hogy a' hegyek hosszszat

nyúlnak, és nem állanak keresztül fal gyanánt, melly az éjszak, és dél sarki fagyfaló szelet fenntartaná.

14. *Melleyek az Amerikai termékek?*

Amerikának földgye általlyában véve termékeny. A' plánta országból terem: gabona, rizskása, kukorica, földi alma, hüvelyes vetemény, kerti zöldség, len, kender, sok dohány, bor, édesgyümölcs, kenyérgyümölcs, nádméz, kávé, kakaó, vanília, indigo, kinahej, peruviáni balzam, mohagonifa, szörnyű ki terjedésű erdeiben pedig 100 lábnyi hosszúságú árboczfáknak való körös szálók is vágatnak. 's a' t.

Az állati országból: szarvas marhák, juhok, lovak, szamarak, öszvérek, tevék, sörtvések, majmok, fejrmedvék, és egyéb drága prémű állatok, bársony — gyöngy csigák, ékes tollu madarak, papagájok, kolibrik, strúcczok, mérgeskigyók, és pókok, sok tájékokban pedig ártalmas Muskitó legyek, halak ki merithetlen bőséggel, 's a' t.

Az ásványos országból: arany, platina, ezüst, réz, vas, ón, kőszén, só; — gyémánt, smaragd, és egyéb drága kövek. 's a' t.

15. *Melleyek a' nevezetesebb helyek Amerika' országaiban?*

Éjszaki Amerikában, különösen pedig a' Baffin kebel melléki tartományokban, melleyek között az ösmeretlen Grönland még leg ösmeretesebb, (hideg vette, terméketlen ország, hol az alacsony termetű józan Eszkimósok Dánus fő hatalom alatt laknak); a' nevezetesebb helységek; Juliánahaab, és Lichtenau. —

A' Hudszon melléki országokban, még pedig 1-ör Labradorban, melly igen szigorú föld darab, sem városokat, sem falukat nem találhatni; az Anglusok járnak ide kereskedés végett, melly többnyire csak becses prémekből áll. — 2-ör Uj válesban nevezetesek a' Valesi, és Yörki erősségek. — 3-ör Villiam Herczeg' földgyén, melly éjszakra Baffin, és Hudszon keblek között fekszik, iszsonyú hideg uralkodik, és lakhelyek nincsenek.

A' szabad Indusi még ösmeretlen tartományokban, melleyek elterjedésükre nézve Európával könnyen fel ernek, a' törzsökös részinű hazafiak Kázik

nevü Fejedelmek alatt több csoportokban té to el szórtt gunyhókban laknak.

Az éjszak nyugott tenger melléki tartomány, hol az Orosz Amerikai birtok Behring szorostengere mellett, és Alaska fél sziget, — ismét Anglus birtokok: Norfolk, Uj Kornvall, Hannover, Georgia, és Albion tenger parttartományok; említést alig érdemlő gunyhó halmokban laknak az ide való lakósok.

Brittus éjszaki Amerikában, különösen pedig: 1) Neufundlandban leg jelesebb hely Placentia jókikötővel. — 2) Uj Skóciában Neufundland alatt a' fő város Halifax, 20,000 lakókkal. — 3) Uj Braunschveigban a' fő város hasonló nevü. — 4) Kanadában, melynek csak egy része van Brittus hatalom alatt, más részét pedig még a' szabad Indusok bírják, leg nevezetesebb város Quebec (olv. Kebek) sz. Lőrincz' folyójánál, igen jó kikötővel; ismét, Mont Reál a' sz. Lőrincz folyónak szigettyében, derék város, — és Niagara, itt van ama' híres vizzuhanat (Wasserfall), melyről fellyebb szóvolt.

Az egyesült éjszak Amerikai Státusban, mely 1783ban rázta le magáról az Anglus igát, Demokratika Kormányozás van, és 20 szabad, de egy közönséges Congressus (országgyűlése) által egyesített Respublikák számláltatnak, névszerint:

1) Vaschington szabad város' környéke, hol a' kormány székhely állítatott, 9000 lakókkal.

2) Neu Hampt shire, hol a' fő város Concordia.

3) Massachusetts, Main tartománnyal, Boston, és Chambridge nevezetesebb városokkal, ez utólsóban egy Universzitás is van.

4) Rhode Izland, hol Providence a' fő város.

5) Konnektikut, Hartfort várossal.

6) Vermont, Rutland várossal.

7) Neu York, hasonló nevü várossal, melyben egy Universzitás, 20 könyvnyomtató műhelyek, és külömbféle Fabrikák találtatnak.

8) Neu Jersey, hol Amboy a' fő város.

9) Pensilvânia, hol Filadelfia, első, és legnagyobb kereskedő város, egészségtelen helyen épült, van egy Universzitása 32,000 kötetekből álló könyvtára, kereskedést tanító oskolája, számos Fabrikái, 80,000 lakósai.

- 10) Delavare, New-Castle várossal.
- 11) Maryland, hol Annapolis a' fő váras.
- 12) Virginia, hol a' fő váras Hillsborough.
- 13) Éjszaki Karolina Raleigh nevű fő várossal.
- 14) Déli Karolina, Columbia, és Charlestoyn városokkal.
- 15) Georgia, Augusta fő várossal.
- 16) Tenesse, Knoxville várossal.
- 17) Kentuky, hol Lexington a' nevezetesebb hely.
- 18) Ohió, Chelicotte fő várossal.
- 19) Neu Orleans, hasonló nevű fő várossal.
- 20) Mississippi Státus, melly mostanában állító-dott fel.

Még ugyan több tartományok is tartoznak az éjszaki egyesült Amerikai Státusokhoz, úgymint Louisiana, Florida, Indiána, Illinois, Mischigan, de még ezek nincsenek tökéletesen organizálva.

Spanyol éjszaki Amerikában, különösen pedig Uj Mexicóban Santa fe, — Uj Navarrában Sz. Miguel, — Kaliforniában Sz. Carlos de Monterey, — Ó Mexicóban, vagy is Uj Spanyol országban Mexico a' fő váras, melly egész Amerikában legszebb, a' Spanyol Vicze Királynak, és egy Kath. Érseknek lakhelye, Un verszitással, gyönyörű Palotákkal, híres kereskedéssel, sok Fabrikákkal, és 137.000 lakókkal.

Déli Amerikában, különösen a' Spanyol birtokokban, úgymint Darien, vagy Pánamai föld szorulatban Porto bello, és Panama fő helységek találtnak. — Az erős földön (in terra firma) vagy is a' Santa Féi Vicze királyságban Carthagena a' fő váras. — Uj Granadában Santa Fe de Bogota. — Peru Vicze Királyságban leg nevezetesebb városok Lima egy Unverszitással a' Vicze Királynak, és egy Érseknek lakása, — ismét Quito a' Csimborassó bérceznék tövében jeles váras, de a' föld indulásoktól sokat szenved. — Khiliben a' fő váras Sz. Jago, egy Püspöknek lakása. — La Platai tartományban a' fő váras la Plata, egy Érseknek, és Unverszitásnak helye. — Spanyol Paraguayban a' fő váras Buenos Ayres, jól epült, 40.000 lakókkal. — Spanyol Guianában San Tome de Augusta — Patagoniában pedig, vagy is Magellán' földgyén Ciudad del Rey a' nevezetesebb lakóhely. A' Portugálii birtokokban, úgymint Braziliában

a' fő város Rio Janeiro, vagy is Sz. Sebastião, vannak helyes, egyenes útszái, szépházai, és a' Portugáli Királynak lakása, ki 1807ben Európából ide költözött. — ismét Bahia, igen jó kikötővel, — és Santo Paulo, — Portugáli Guianában a' fő helyek Macapa, és Paru.

Francia déli Amerikában (France équi noxiale), hol igen egészségtelen a' levegő, Cayenne fő város találtatik.

Belgyiomi déli Amerikában Paramaribo a' nevezetesebb hely, Surinám folyó mellett. — Ezen fellyül esik Brittus déli Amerika.

16. *Melleyek az Amerikai szigetek?*

Éjszokról: Spitzberg laktalan sziget.

Éjszak keletről: János, Cumberland, sz. Háromság (Dreieinigkeit), Neufundland, és az Azori szigetek, melleyek között Tercera, Angra nevű városával legnevezetesebb, — ismét, a' Bermudi szigetek Virgínia' parttyain; másként nyári szigetek. Éjszak nyugotról: Kodják, Sarlotta Királyné' szigettyei. 's a' t.

Középtájban fekszik Nyúgotti India, melly 360-nál több szigetekből áll, nevezetesebbek e' következők:

1) Nagy Antillák; e' név alatt értetődnek: Cuba Havana fő várossal a' Spanyoloké, — Jamaika Kingston, és Port-Royal városokkal az Anglusoké.

Hayti, vagy St. Domingo, másképp' Hispaniola, hol most két, (Néger, és Mulatta) Státusok állítottak fel, a' fő városok Cap Henry, hol Henrik Neger Király uralkodik; és St. Domingo erősség, melly a' Spanyoloké. Porto Rico, St. Jean városával a' Spanyoloké.

2) Kis Antillák, vagy Caraiibi szigetek, melleyek szél feletti, és szél alatti részekre osztatnak, e' név alatt értetődnek: St. Tamás, — Eustache, — Martin, Barthelemi, — Kristóf, — Guadeolupe, Dominique, Martinique, 's a' t. külömbféle hatalom alatt lévő szigetek.

3) Bahama, vagy Lucayi szigetek, melleyek között Lucayo, Bahama, Providence legnevezetesebbek.

Délről az Atlánti nagy tengerben: Moluini, vagy Falklandi; tuzföldi (Feuerland), Cap Horn (szarv-fok),

Orlow, Déli Georgia, és Sandvich szigetek. — A' Csendes tengerben pedig Gallopagos, Gallegos, és más több szigetek vannak mint egy el hintve.

A u s t r á l i a.

1. *Hol fekszik, és mellyek hatarjai?*

Ausztrália, másképp' Polinezia, vagy déli India merő szigetekből ál. A' keleti hosszúságnak 128°tól fogva a' nyugotti hosszúságnak 70°ig, a' déli szélességnek pedig 46°tól fogva az északi szélességnek 23°ig terjedel. Mindenfelől a' csendes tengertől határoztatik.

2. *Milly nagy, és milly népes?*

Ausztráliának területszíne 200,000 négyszegü mért-földekre, lakósinak száma pedig másfél millióra becsül-tetik.

3. *Gyakoroltyák e' Ausztráliának lakószai a' tudomá-nyokat, kereskedést, és mesterségeket?*

Az ide szakadt Európaiakat ki vévén, másoknak képzelete is alig van a' Tudományokról, a' törzsökös hazafiak, kik Neger, és Maláyi két fajokra osztat-nak, még igen durvák, tudatlanok, többnyire mezít-len járnak, vadászat halászatból, ismét holmi nyers gyökerekből éldegelnek. A' Maláyi faj azonban kül-ső tekintetre nézve ékes, az Európaiakhoz hasonló, és földművelő. A' kereskedés csupa cseréből ál. Kön-tösök', fegyverek' halász eszközök' készítésében jeles mestermiveket láthatni nálók.

4. *Minő Religió van Ausztráliában?*

A' törzsökös lakószok Fétis imádók, némeltyek embereket áldoznak bálványaiknak, másoknak Re-ligiójok sínes, és ember hust esznek. — Az Európa-ból ide szakadtak önnön Religiójokkal élnek.

5. *Minő éghajlattya van Ausztráliának?*

Többszöre nyájas, és felette egészséges, melyet részint a' tengeri szelek okoznak.

6. *Melleyek Ausztráliának termései?*

A' plánta országból: kenyér gyümölcs, kókusdió, betel, pizáng, areka, Yamsgyöker, kakaó, most már gabona is, len, narancs, citrom, különbféle virágok, s' a' t.

Az állati országból: sokféle papagájok, fejérsasok, fekete hattyuk, kazuárok, vadmacskák, farkasok, kutyák (ritkán ugatnak, de igen mérgestermészetűek), sörtvések, és más Europai hasznos házi állatok szépen tenyésznek.

Ásványos országa még kevésbé ösmeretes.

7. *Melleyek Ausztráliának nevezetesebb részei?*

Leg nagyobb, és ugyan azért leg nevezetesebb Uj Hollandia, melly délről Van-Diemensland szigettől Basset szoros tenger által választatik el. — Uj Hollandiának keleti partjain az Anglusok egy gyarmatot merő gonosztevőkből állítottak fel, melly Uj déli Vales nevet visel, itt a' fő város Sydney, 250 jobbra kőházakkal, 3 iskolával, egy újság kiadással.

2) Uj Guinea, lakói izmos test alkotásuak.

3) Uj Georgia, vagy Salamon' szigettye, részint fekete, részint rézszínű hadakozó lakóikkal.

4) Uj Hebridi szigetek, mellyekben az éghajlat igen nyájas, a' tájékok gyönyörűek, barna éktelen lakósok mezíten járnak.

5) Uj Caledonia szorgalmatos, és jó szívű lakóikkal.

6) Uj Seelandia két szigetből, északi Eachinomawe, és déli Tawa Puna Mu részből áll, mellyeket Cook, vagy Sárota szoros tenger választ el egymástól, lakói kegyetlen emberevők.

7) Barátság' szigettyei (Freundschafts = Insel), igen egészséges éghajlattal, barátságos, adakozó, szorgalmatos, becsület szerető, de emberekkel áldozó lakóikkal.

8) A' társoságok szigetek (Gesellschafts = Insel), mellyek között Otahete, vagy Tahiti leg nevezetesebb, egy Erihrahie nevű királynak hatalmában vannak, itt a' Missionáriusok haszonnal fáradoznak.

9) Sandvich szigetek 13 számmal, melyek között Ovaichi leg nagyobb; egy Király alatt vannak, ki, valamint alatt valói is, derekasan Angolul beszélnek, és Europai szokásokat vettek fel. Ovaihi szigetben öltékmeg Cook Kapitányt 1779ben.

E' könyv' foglalattya.

	lap.
Előbeszéd.	—
Bévezetés.	5
Mathematika földírás.	7
Természeti földírás.	20
Polgári földírás.	26
Europa (általlyában).	29
Portugál.	35
Spanyol ország.	39
Francia ország.	44
Nagy Britannia.	49
Dánia.	54
Svéd, és Norvegyia országok.	58
Belgyiom.	62
Helveczia.	66
Olasz ország.	70
Jóniai köztársaság.	76
Német ország.	78
Burkus ország.	93
Austriai birodalom.	98
Német tartományok.	100
Austriai fő Herczegség.	102
Cseh ország.	105

Morvai Markgrófság.	107
Sléziai Herczegség.	108
Stájeri Herczegség.	108
Tirol-i Herczegigrófság.	109
Falkensteini Grófság.	110
Illiriai Királyság.	110
Lombardi Velencei királyság.	112
Magyar ország.	114
Horvát ország.	167
Tót ország.	169
Erdély ország.	171
Katonai vidékek.	185
Horvát országi katonai vidék.	185
Tót országi katonai vidék.	186
Banáti katonai vidék.	187
Erdélyi katonai vidék.	188
Dalmácia.	189
Galícia.	191
Orosz birodalom.	195
Krakau szabad város.	199
Török birodalom.	200
Ázsia.	205
Afrika.	216
Amerika.	225
Ausztrália.	233

Nyomtatási nevezetesebb hibák.

lap.	hibás.	jobbítva.
19	— — 1,49 — — —	14,9
29	— — határjazi — — —	határjai.
84	— — könytárral — — —	könyvtárral.
92	— — haszun — — —	hasznu.
144	— — Junius 11iken — — —	Junius 15kén.
		Gyórnél.
144	— — Apáternak — — —	Apáturnak.
199	— — Kunkázi tartományok	Kaukázi tarto- mányok.

